

Editor: Klára Woitschová

Autoři textů: Tomáš Bouček, Vojtěch Cehák, Martin Landa, Dana Motyčková, Kateřina Pařízková, Zdeněk Poloprutský, Kateřina Sedlická, Petr Soukup, Jiří Woitsch, Klára Woitschová

Jazyková korektura: Jana Kárová

Recenzent: Daniel Drápala

Poděkování: Výstava a katalog vznikly za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu DG20P02OVV003 – VISKALIA – Virtuální skansen lidové architektury (2020–2022, MK0/DG), podpořeného Programem na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).

České vysoké učení technické

Etnologický ústav AV ČR

Our thanks to: The exhibition and catalogue were supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic within the project No. DG20P02OVV003 – VISKALIA – Virtual open air museum of the vernacular architecture (2020 – 2022, MK0/DG) within the Programme to support applied research and experimental development of national and cultural identity for the period 2016 – 2022 (NAKI II).

Czech Technical University

Institute of Ethnology CAS

Sazba a grafická úprava: JennPro s.r.o.

Tisk: Powerprint s.r.o.

ISBN 978-80-7036-720-9

© Klára Woitschová a kolektiv, 2022

© Národní muzeum, 2022

www.nm.cz

PAPÍROVÁ
VES PAPER
VILLAGE

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO	7
ODBORNÉ STUDIE	8
Dokumentace lidového tradičního stavitelství Československa a České republiky v Archivu Národního muzea <i>Klára Woitschová, Kateřina Pařízková</i>	10
Dokumentace lidové architektury z období protektorátu Čechy a Morava v archivním fondu Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, v. v. i. <i>Kateřina Sedlická, Dana Motyčková</i>	34
Tvorba a prezentace prostorových modelů <i>Petr Soukup, Zdeněk Poloprutský, Martin Landa, Tomáš Bouček, Vojtěch Cehák</i>	64
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	88
RÉSUMÉ	94
VÝSTAVA / Exhibition	98
Úvod – Papírová ves <i>Introduction – Paper Village</i>	100
Počátky zájmu o lidovou architekturu <i>The Beginnings of Interest in Vernacular Architecture</i>	106
Osobnosti výzkumu do pol. 20. století <i>Personalities of Vernacular Architecture Research until the middle of the 20th Century</i>	112
Průzkumy v terénu <i>Field Research</i>	118
Aplikace moderních metod <i>Application of Modern Methods</i>	124
Muzea v přírodě <i>Open-air museums</i>	128
Bílá místa <i>White Spots</i>	134
Domové typy na území ČR <i>House Types in the Czech Republic</i>	140
Reflexe lidové architektury v současnosti <i>Vernacular Architecture and the 21st Century</i>	150

Plechová ozdoba ze střechy, snad z roku 1786.
Dodán roku 1895 na Národopisnou výstavu
československou ze Sobotky, nálezový stav,
nerestaurovaný. NM, i. č. H4-1844

Tin roof ornament, perhaps from 1786.
Transported from Sobotka to the Czechoslovak
Ethnographic Exhibition of 1895, condition as
found, unrestored. NM, i. No. H4-1844

Foto Jan Pohunek. | Photo by Jan Pohunek

ÚVODNÍ SLOVO

Lidové stavitelství je fenoménem, s nímž se setkává při svých cestách po České republice téměř každý, ať již naše kroky směřují do kteréhokoliv koutu naší vlasti. Někteří si jich víceméně nevšímají, jiní jej vnímají okrajově jako samozřejmou součást českého, moravského a slezského venkova, stále rostoucí počet lidí však v lidovém stavitelství vidí neopominutelné hodnoty, které nás propojují se životem a prací našich předků. Pro odbornou veřejnost představují tradiční stavby významný předmět bádání a i v současnosti se mu věnuje celá řada specialistů, především etnologů, památkářů či muzejníků. Lidové stavitelství a urbanismus jsou, či spíše by mohly a měly být i podnětnou inspirací pro aktuální rozvoj venkova, udržitelné hospodaření a bydlení, i zdrojem poznání a klíčem k lokální a regionální identitě.

Mnohem intenzivnější zájem o tradiční lidová obydlí nicméně projevovali architekti, umělci a národopisní pracovníci (a v některých případech i laičtí zájemci) konce 19. století a první poloviny 20. století, kdy v procesu rychlé modernizace a industrializace tradiční venkovské stavby rychlým tempem zanikaly. Všichni tito badatelé cestovali po tehdejší Československu a zachycovali aktuální stav venkovského stavitelství a kulturní krajiny na tisících fotografiích, kreseb, náčrtů, plánů i slovních popisů. Výsledkem jejich zájmu a aktivit se stalo budování rozsáhlých dokumentačních sbírek vztahujících se k lidovému stavitelství uložených dnes ve významných paměťových a vědeckých institucích, ať již mluvíme o muzeích, akademických ústavech, vysokých školách či pracovních památkové péče. Některé z těchto neobyčejně bohatých a i v evropském měřítku unikátních fondů a sbírek byly a jsou opakovaně využívány laickou i odbornou veřejností a pomáhají např. při péči o významné stavby. Jiné zůstávají pozapomenuty a roztroušeny po muzejních a archivních depozitářích. A i přes velké množství dílčích studií a literatury víme – až na výjimky – stále málo o těch, kteří tyto dokumentační aktivity řídili a organizovali a ještě méně o těch, kteří lidové stavitelství v posledních 150 letech zakreslovali, měřili, fotografovali či vytvářeli jeho trojrozměrné modely.

Od doby vzniku mnohých bohatých a jedinečných dokumentačních sbírek probíhala jejich správa a zpracování na jednotlivých pracovních místech víceméně izolovaně a nekoordinovaně, s různými cíli, s využitím rozdílných přístupů a metod vč. technických a novější době i softwarových a výsledky této činnosti byly prezentovány na

nejrůznějších platformách. Po roce 1989 a zejména 2000 se sice dramaticky zlepšily možnosti digitalizace, zpřístupňování dat v on-line prostředí apod., tlak na rychlost publikování a projektové financování však, bohužel, přinesl i vznik řady pozoruhodných ale vlastně nekomplementárních a obtížně propojitelných zdrojů dat a informací. Pokusem o překonání jisté institucionální zapouzdřenosti, jehož dílčí výsledek držíte v ruce, bylo propojení dvou z institucí spravujících jednu z vůbec nejrozsáhlejších sbírek etnografické a další dokumentace lidového stavitelství v ČR, které pokrývají období od druhé poloviny 19. století do současnosti: Národního muzea a Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Obě instituce za významného přispění třetího strategického partnera, České vysokého učení technického, virtuálně propojily a zpřístupnily své dokumentační fondy prostřednictvím společného projektu nazvaného VISKALIA – Virtuální skansen lidové architektury. Projekt podpořilo Ministerstvo kultury ve výzvě NAKI II a v letech 2019–2022 v jeho rámci vzniklo několik významných výsledků dostupných nejširší veřejnosti. Jedná se o databázi dokumentace lidové architektury, obsahující desítky tisíc položek a na ní navazující virtuální skansen VISKALIA, který prostřednictvím obrazového materiálu, textových informací a technologicky pokročilých 3D modelů představuje na zhruba 200 objektech všechny významné typy a varianty lidového stavitelství na našem území. Důležitým výstupem projektu je i mapová aplikace a v neposlední řadě také výstava Papírová ves pořádaná v prostorách Národopisného oddělení Národního muzea v Letohrádku Kinských na pražském Smíchově doprovázená stejnojmenným vědeckým katalogem.

Výstava samotná a samozřejmě i katalog nepojednává o lidovém stavitelství samotném, na něj jsou soustředěny jiné již zmíněné výstupy projektu VISKALIA. Vydali jsme se trochu jinou cestou a částečně splácíme výše uvedený dluh těm, kteří unikátní dokumentační sbírky v minulosti vytvořili, a zaměřujeme se tedy na to, kdo, kdy a jak v minulosti lidové stavitelství měřil, kreslil a fotografoval a jaký byl osud těchto informací v dalších desetiletích. V úvodní části katalogu tak má čtenář možnost seznámit se s nejvýznamnějšími dokumentačními sbírkami Národního muzea a Etnologického ústavu AV ČR: Obrazovým archivem etnografie a Zaměřovací akcí České akademie věd a umění. Druhá část katalogu pak představuje co nejuvěrnější otisk výstavy.

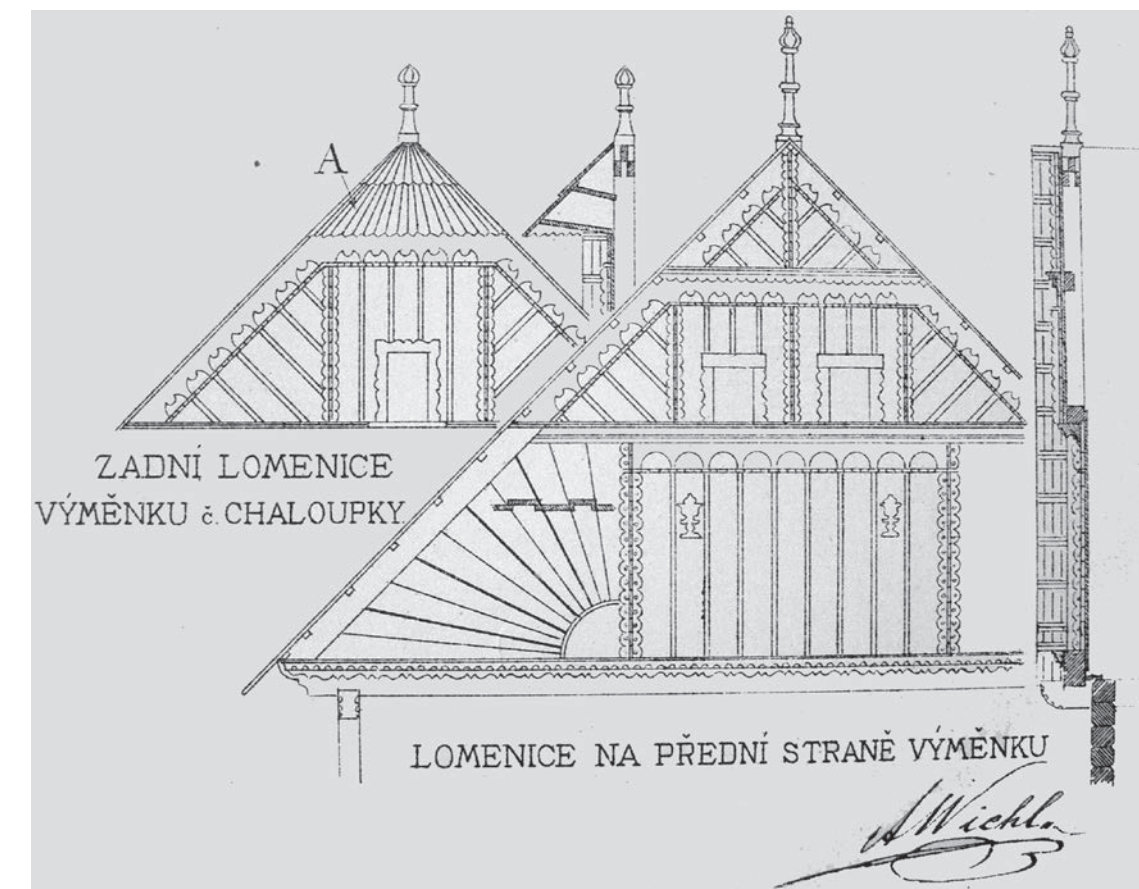
ODBORNÉ STUDIE

Dokumentace lidového tradičního stavitelství Československa a České republiky v Archivu Národního muzea

Klára Woitschová
Kateřina Pařízková

Národní muzeum budovalo svou národopisnou sbírku od konce 19. století. Její založení a rozvoj velmi úzce navazovaly na dva úspěšné národopisné výstavní počiny. První z nich byla tzv. Česká chalupa, výstavní pavilon na Jubilejní výstavě v Praze v roce 1891, který představoval jakousi syntézu ideálního venkovského obydlí. Jednalo se tehdy o realizaci architektonického návrhu Antonína Wiehla,¹ jenž se nechal inspirovat některými konkrétními stavbami z Pojizeří (např. Dlaskův statek) a vytvořil tak nikdy reálně neexistující novotvar.² (OBR. 1)

OBR. 1 – Návrh bohatě zdobených lomenic České chalupy z roku 1891 signovaný Antonínem Wiehlem. Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém (Výstavní časopis) 25, 1891, č. 12, Tab. XX.

¹ Antonín Wiehl (1846–1910), architekt, stavitel, muzeolog a významný pracovník památkové péče. Jedním z jeho velkých inspiračních zdrojů bylo období renesance. Při svých cestách však dokumentoval i lidovou architekturu.

² Z novější literatury srv. sumarizující krátký text Josef VAŘEKA, Stoleté výročí „české chalupy“ na Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891, *Český lid* 78, 1991, č. 4, s. 276–277 a Jiří WOITSCH, Ta naše chaloupka česká? Proměny mýtu lidové architektury, *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 3, s. 30–33.

Ještě výrazněji stimuloval zájem o lidovou kulturu plán uspořádat Národopisnou výstavu československou, která nakonec otevřela své brány návštěvníkům na holešovickém výstavišti v roce 1895, přičemž koncept byl podobný jako u Jubilejní výstavy, zde vznikla dokonce celá tzv. výstavní vesnice: jednotlivé výstavní pavilony měly podobu obydlí typických pro různé regiony Čech, Moravy, Slezska a Slovenska a jejich interiéry byly plánovány jako výstavní síně svého druhu.³ Akce vzbudila obrovský zájem veřejnosti, ale již její příprava v předcházejících letech se stala mocným impulsem pro rozvoj českého a moravského národopisu v regionech. V Praze vznikla Národopisná společnost československá, ovšem činnost její centrály by nebyla možná bez podpory jejích tzv. odborů mimo hlavní město.⁴ (OBR. 2)

OBR. 2 – Stavba blatského statku ve výstavní dědině na Národopisné výstavě československé v r. 1895. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_7457.

Akviziční činnost tehdejších pracovníků Národního muzea se zájmem o lidovou kulturu, mezi nimiž je třeba na prvním místě jmenovat Jana Koulu,⁵ mířila pochopitelně především na trojrozměrné předměty mapující pestrou škálu projevů života venkovského obyvatelstva. Sbírky tak obsahují předměty související s tradičním odíváním, obděláváním půdy, vírou, lidovým uměním... Existují však některé specifické oblasti života, které není snadné v běžném muzejním provozu zachytit a zdokumentovat. Jednou z takových je nepochybně lidové tradiční stavitelství. Její žité projevy jsou většinou příliš objemné, těžké a standardně není možné je přesouvat z místa na místo.⁶

3 Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Stanislav BROUČEK – Jan PARGAČ, *Mýtus českého národa, aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996.

4 Dějiny vzniku společnosti podrobně zmapoval Vít SMRČKA, *Dějiny psané národopisem*, Praha 2011.

5 Jan Koula (1855–1919), architekt, muzejní pracovník, výtvarník. Autor první samostatné národopisné expozice Národního muzea. O životě a díle J. Kouly více Lenka MERGLOVÁ PÁNKOVÁ – Jan MERGL, *Jan Koula/ Novorenesančník a vlastnil*, Plzeň 2019.

6 Muzea v přírodě tehdy ještě neexistovala, či byla teprve v začátcích. K definici tohoto fenoménu srv. Daniel DRÁPALA, *Definice muzea v přírodě a limity jejího naplňování*; in: Eva Kumínková (ed.), *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 12–30.

V Národním muzeu se k dokumentování a prezentaci fenoménu lidového stavitelství objevilo několik alternativ. První z nich souvisí úzce právě s Národopisnou výstavou československou, pro niž byla zhotovena celá řada zmenšených modelů venkovských staveb z různých oblastí. Tyto modely se pak dostaly částečně do expozic Národního muzea, částečně Národopisného muzea československého (jehož sbírky ale později vplynuly právě do Národního muzea) a částečně také do sbírek Zemědělského muzea. Celá řada jich také byla vrácena do regionů, kde byly vyrobeny a staly se pak součástí místních národopisných sbírek.⁷ Modely zachycují charakteristické rysy staveb jednotlivých domových typů, některé dokonce mají snímatelnou střechu a představují i interiéry budov. Zhotovování modelů však bylo poměrně nákladné, modely jsou rozměrné a náročné na údržbu a skladování. I přes to tvořily po dobu první Československé republiky neodmyslitelnou součást stálé národopisné expozice. (OBR. 3)

OBR. 3 – Modely stavení v zemědělském oddělení Národopisného muzea československého, foto Ateliér J. Štenc. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_3865_2.

S měnícími se standardy muzejní praxe a novými technickými možnostmi prezentace lidového stavitelství však modely poznenáhlu z expozic začaly mizet a dnes se využívají především při krátkodobých tematických výstavách.

Druhou možností bylo vybudovat muzeum lidových staveb v Praze. Inspiračním zdrojem pro evropská muzea pod širým nebem se stalo první muzeum tohoto typu založené Arturem Hazeliem v roce 1891 ve Stockholmu v místě s názvem Skansen. Stejně bylo pojmenováno i celé muzeum a přeneseně se tohoto názvu používá i pro všechna podobná muzea po celém světě. Ve Skansenu autor shromáždil stavby z různých regionů Skandinávie. U nás bylo první muzeum v přírodě otevřeno zásluhou bratrů Aloise a Bohumíra Jaroňkových v Rožnově pod

7 Celkový soupis modelů lidové architektury Pavel BUREŠ – Lubomír PROCHÁZKA – Zdeněk TEMPÍR, *Modely lidové architektury ve sbírkách muzeí ČR*, Praha 1998. Speciálně na modely uložené v Národním muzeu je zaměřena studie Jan POHUNEK, *Modely lidové architektury z Národopisné výstavy československé v sbírkách Etnografického oddělení Národního muzea, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie 69*, 2015, č. 3–4, s. 21–27. Srv. i příslušné pasáže in: Pavel NOVÁK – Jana JAKUBSKÁ, *Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895*, Praha 2016.

Radhoštěm v roce 1925.⁸ Cestou zřízení pražského muzea v přírodě, které by obsahovalo stavby z celého území Československa, se chtěla vydat i asi nejvýznamnější představitelka prvorepublikového národopisu, Drahomíra Stránská.⁹ Ve 30. a 40. letech 20. století vypracovala podrobný plán na zřízení pražského skansenu (nejprve zvolila lokalitu pražského údolí Šárky, později sadů v bezprostřední blízkosti Národopisného muzea). Součástí muzea měl být i dřevěný kostelík přenesený do Kinského sadů z Medvedovců na Podkarpatské Rusi, otevřený veřejnosti v roce 1929.¹⁰ (OBR. 4)

OBR. 4 – Kostel sv. archanděla Michaela přenesený z Medvedovců do Kinského sadů, snímek pořízen krátce po dokončení v roce 1929. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_n6132.

Tato stavba však měla ještě jeden důležitý úkol – reprezentovat v Praze nejvýchodnější, dosud nepřilíší známou část nové republiky a samotnou ideu republikánského Československa. Stránská zakoupila a nechala do Prahy převézt i gazdovství z Čičman, ale to již znovu postaveno nebylo. Plán na pražský skansen se nakonec i přes velké úsilí D. Stránské nepodařilo uskutečnit pro přílišnou finanční náročnost. A první a zároveň poslední realizovanou stavbou se tak stal již zmiňovaný kostel sv. archanděla Michaela.¹¹

8 Inspiraci pro založení muzea pod širým nebem si ze svých cest po Skandinávii přivezl mladší z obou bratrů Alois (1870–1944). Plány na muzeum v přírodě připravoval se starším Bohumírem (1866–1933), jejich realizaci v počáteční fázi přerušila první světová válka, avšak již v roce 1925 byla otevřena nejstarší část muzea, Dřevěné městečko. Nejnověji souhrnně k fenoménu muzeí v přírodě a jeho vývoji (vč. soupisu příslušné literatury) Eva KUMÍNKOVÁ (ed.), *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

9 Drahomíra Stránská (1899–1964), nejvýznamnější česká etnografka své doby, vysokoškolská pedagožka, muzejní pracovnice. Působila dlouhá léta jako pracovnice a pak i vedoucí národopisného oddělení NM, pracovala i v Náprstkově muzeu. Sr. Helena MEVALDOVÁ – Monika TAUBEROVÁ, *Drahomíra Stránská. Osobnost evropské etnografie*, Praha 2011, kde podrobně k její činnosti i odbornému zaměření.

10 Helena MEVALDOVÁ, Záměr vytvoření muzea lidové architektury v přírodě v Praze, *Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie / Acta Musei Nationalis Pragae. Series A – Historia* 69, 2015, č. 3–4, s. 29–44.

11 Kostel byl 28. října 2020 zásadním způsobem poškozen požárem a v době vzniku tohoto textu probíhají intenzivní přípravy k jeho rekonstrukci v takové podobě a takovými prostředky, aby se jeho obnovená podoba co nejvíce blížila té původní.

I muzeum v přírodě by ovšem bylo schopno zdokumentovat pouze několik vybraných staveb, byť v autentičtější podobě nežli zmenšené modely a spíše než za prostředek dokumentace jej musíme považovat za způsob prezentace lidového stavitelství.

Jako neefektivnější metoda dokumentace lidové kultury (včetně architektury) se nakonec ukázalo systematické budování ikonografických sbírek, pro něž se vžil název *Obrazový archiv etnografie*. V průběhu let bylo vytvořeno několik řad této sbírky, na něž se, ve vztahu k lidovému stavitelství, podrobněji podíváme níže v tomto textu.

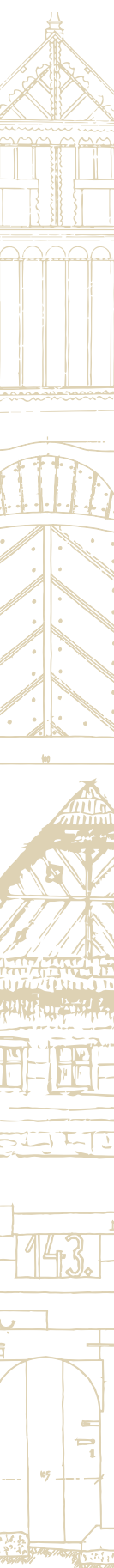
Obrazový archiv etnografie (OAE)

Základní dokumentační obrazovou sbírkou národopisného oddělení NM je *Obrazový archiv etnografie* (dále OAE). Vznikl z popudu tehdejšího vedoucího národopisného oddělení Národního muzea Václava Fabiana¹² v roce 1924. U tohoto data se na chvíli zastavme. Sbíрка byla sice právě toho roku úředně založena a odtud jsou evidovány její přírůstky v inventárních knihách, podle datace některých jejích součástí je však zřejmé, že první její části vznikly i o mnoho let dříve. Některé s největší pravděpodobností přešly do NM i ze zaniklého Národopisného muzea Československého, jehož sbírky muzejní národopisné oddělení převzalo v roce 1922¹³ a některé jednotliviny ve sbírce tak pocházejí již z 19. století. Datum vzniku této dokumentační sbírky není náhodné. Jednak samozřejmě odráží vnitřní stav a potřeby národopisných sbírek NM – ve 20. letech 20. století již byl základ obrazového archivu natolik rozsáhlý, že mohl být ustaven jako samostatná sbírka. Jednak ovšem změny ve způsobu života venkovského obyvatelstva (proměny se týkaly bydlení, ale i ostatních oblastí života), které nastávaly v této době v životním stylu venkovského obyvatelstva, začaly nabírat na intenzitě a budily u národopisných pracovníků oprávněné obavy, že původní rysy života na venkově budou nenávratně ztraceny, aniž o nich zůstane svědectví budoucím generacím. Dokumentace mizejícího světa se tak stala pro národopisné pracovníky naprostou prioritou.

Tematicky byl *Obrazový archiv* koncipován v maximální šíři. Řadila se sem vyobrazení související se všemi aspekty lidové kultury: bydlením, odíváním, lidovou vírou, uměním, ale i obřadní kulturou. K zachycení skutečností se používalo všech dostupných prostředků: negativy a z nich pořízené pozitivní kopie na papírových podložkách, ale také obrazy, kresby, plány a reprodukce z novinových a časopiseckých výstřížků či pohlednic. Práce v terénu, ale třeba i v expozicích a depozitářích jiných muzeí či knihoven mohly zabezpečit muzejním badatelům nepřetržitý a snadný přístup ke sbírkovým předmětům uloženým v jiných institucích doma i v zahraničí. Bez přehánění můžeme konstatovat, že v následujících několika desetiletích obrazová dokumentace v muzejním národopise zaznamenala obrovský rozvoj a podařilo se shromáždit ikonografické bohatství, které od té doby mohlo využívat několik generací badatelů. Čím byl tento až překotný rozvoj způsoben? Důvody jsou nasnadě.

12 Václav Fabian (1877–1931), český archeolog a později etnograf, dlouholetý správce archeologických sbírek Národního muzea, později první vedoucí národopisného oddělení NM. Autor první odborné studie o lidovém malovaném nábytku v našem prostředí. (Pokud není uvedeno jinak, informace o jednotlivých osobnostech jsou převzaty z Stanislav BROUČEK – Richard JEŘÁBEK /red./, *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Biografická část*, Praha 2007. Zde je k nim i další literatura.)

13 Podle prání vedení obou institucí při spojování sbírek však není tato skutečnost v současných katalogizačních knihách zaznamenána. Převzaté materiály se však patrně alespoň zčásti skrývají pod pojmenováním *stará zásoba*. Peripetie vzájemného předávání, sjednocování a znovurozdělování pražských národopisných sbírek sr. podrobně Klára WOITSCHOVÁ, *Národopis pod jednou střechou. Příspěvek k osvětlení centralizačních snah a politických vlivů v prvorepublikovém muzejnictví na příkladu pražských národopisných sbírek*, *Časopis Národního muzea – řada historická* 189, 2020, č. 1–2, s. 3–20 a TÁŽ, „Národopisné oddělení jest chloubou našeho Muzea“. *Cesty muzejního národopisu v letech 1918–1938*, *Český lid* 105, 2018, č. 3, především s. 289–291.

Ve srovnání s jinými byla tato cesta zachycení skutečnosti finančně dostupná, což byl v prostředí Národního muzea věcně zápasícího s nedostatkem financí závažný (možná dokonce rozhodující) argument. Zároveň byli pracovníci národopisného oddělení nadšenými fotografy (platí to jak o Václavu Fabianovi, tak o jeho nástupkyni Drahomíře Stránské i dalších) a sami se podíleli na obohacování obrazového archivu. Bez přehánění můžeme dokonce říci, že národopisné oddělení bylo v Národním muzeu v oblasti prosazování fotografické dokumentace jedním z průkopníků.¹⁴

Po meziválečném boomu dokumentačních sbírek přichází pochopitelně jistý útlum v jejich budování za druhé světové války, i když jak ještě uvidíme, ani během ní někteří výzkumníci ve službách Národního muzea nezaháleli, jakkoli možnost cestovat byla v protektorátní realitě poněkud omezena. Po druhé světové válce ještě přibližně jedno desetiletí pokračoval rozkvět obrazových sbírek, s postupujícím časem však začal pramen tohoto typu dokumentace vysychat. V 60. až 80. letech 20. století pak přibývaly spíše jednotliviny nebo menší celky a je třeba říci, že ani ze strany muzejního národopisu již nebyla péče o nové přírůstky tak pečlivá jako v předcházejících desetiletích. Nově získané akvizice byly sice řádně zaevidovány do knih přírůstků, nicméně v inventárních knihách, do nichž byla v předcházejícím období zapisována každá fotografie se svojí podrobnou charakteristikou, se již nepokračovalo. Neznamená to, že by obrazový archiv ležel v národopisném oddělení bez užitku, právě naopak. Sběrka byla hojně využívána a vytěžována jak domácími muzejními, tak externími badateli a mnohé fotografie byly publikovány. V roce 2016 byla sbírka v souvislosti s organizačními změnami v Historickém muzeu NM převzata do Archivu Národního muzea, kde probíhá její revize a je postupně digitalizována a nově uložena.¹⁵

Lidové tradiční stavitelství v Obrazovém archivu etnografie

Jak již bylo řečeno výše, tematická šíře Obrazového archivu etnografie zahrnuje snad všechny myslitelné obory národopisného studia. Tomu odpovídá i celkový rozsah sbírky. Její starší řada (tedy původní inventární knihy) zahrnuje celkem 54 987 inventárních jednotek, přičemž na negativy (o nichž bude speciálně řeč níže) připadá 20 450 kusů, na kopie (tj. pozitivy, plány, kresby atd.) 34 537 kusů. Číslo se ještě mírně zvyšuje, jak jsou postupně katalogizovány i přírůstky z druhé poloviny 20. století. Oboru lidového stavitelství z celkového objemu náleží 1/4 Obrazového archivu. Fond je badatelsky přístupný v plně šíří prostřednictvím původních pomůcek.

Využívané techniky

Základní využívanou technologií bylo na počátku a v první polovině 20. století fotografování. Obsluha fotografických přístrojů byla relativně snadná, technika i materiál byly běžně dostupné, a tak není divu, že i muzejníci oceňovali fotografii jako médium schopné uchovat podobu takových artefaktů, které nebylo možné přímo zařadit do muzejních sbírek. Do sbírky Obrazového archivu byly ukládány pozitivy pořízených fotografií na papírové podložce, v dobové terminologii se ovšem nazývají kopie. Negativy se ukládaly zvlášť v samostatné řadě. Jistou alternativou mohl představovat také filmový záznam, avšak technická a materiálová výbava byla v tomto případě výrazně dražší a v dokumentaci lidové kultury v Národním muzeu se proto v první polovině 20. století uplatnil pouze zcela výjimečně.

¹⁴ Podrobněji některé peripetie prosazování fotodokumentace v Národním muzeu srv. Klára WOITSCHOVÁ – Libor JŮN, *Národní muzeum v éře Československa*, Praha 2019, kapitola V hlavní roli Národní muzeum, zejména s. 180–184.

¹⁵ V současné době je z tohoto fondu zdigitalizováno okolo 15 000 kusů archiválií (nejčastěji se týkají právě lidové architektury), ke kterým vzniká nový elektronický inventář, usnadňující vyhledávání.

Pro dokumentaci tradičního lidového stavitelství se fotografické médium hodilo ideálně. Kvalita fotografií je ovšem velmi rozdílná. Pochopitelně pokud bylo možno fotografovat v interiéru za stabilních podmínek, výsledky byly velmi kvalitní. Při práci v terénu, což je právě případ dokumentace obydlí *in situ*, se naopak poměrně často výzkumníci museli potýkat se špatnými světelnými podmínkami či neměli k dispozici stativ a výsledné fotografie často nejsou perfektní. Také fotografický materiál nebyl vždy prvotřídní kvality (o konkrétních značkách nejsme bohužel ani u muzejních, ani u mimomuzejních fotografů informováni, nicméně v muzejních poměrech byla rozhodující pořizovací cena, nikoli kvalita) a nakonec ani podmínky uložení Obrazového archivu nebyly vždy ideální.

Kromě fotografování se uplatnily i jiné techniky dokumentace lidového stavitelství. Nejprostším řešením bylo použití tužky a náčrtníku. V terénu vznikaly náčrty staveb a jejich zajímavých konstrukčních či ozdobných prvků. Z těchto zběžných náčrtů pak mohly vzniknout u kreslicích prkna pečlivé čistopisy okótovaných plánů. V jiných případech, pokud byl dokumentátor zároveň výtvarně nadán, mohly náčrty sloužit jako podklad pro vytvoření uměleckého díla. Umělecká licence sice není při dokumentátorské práci úplně žádoucí, na druhou stranu pozornost malířů mohly často upoutat některé detaily, kterým by běžný pozorovatel či školený architekt nevěnoval pozornost. Důležité jsou také připojené poznámky o barevnosti, kterou nejčastěji používaná černobílá fotografie nemohla zprostředkovat. (OBR. 5)

OBR. 5 – Malíř František Tamchyna si barevnost dveří a stěn poznamenal na list ve skicáři. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_32404.

System evidence a ukládání

Každý přírůstek do národopisného oddělení NM byl zapisován již od počátku do přírůstkových knih oddělení a v případě obrazové dokumentace tomu nebylo jinak. Navíc však ještě pro sbírku Obrazového archivu vznikla samostatná řada inventárních knih. Zatímco do knih přírůstkových byl zapsán vždy přírůstek jako jeden celek (pořadové číslo v daném roce, kupující / dárc, cena, počet kusů, charakteristika), inventární knihy jsou daleko podrobnější. V archivní terminologii se jedná o katalog, je v něm tedy každý přírůstek rozepsán a charakterizován až na úroveň jednotlivin, přičemž jsou všechny detailně popsány. Jedná se o neocenitelnou pomůcku pro badatele kladoucí různé otázky – pochopitelně je užitečný pro všechny etnografy, ale můžeme zde nalézt i neocenitelné informace k dějinám celé sbírky, okruhu dárců a podporovatelů muzejního národopisu atd. Tento podrobný katalog byl veden do roku 1964, poté se v jeho doplňování ustalo. (OBR. 6)

OBR. 6 – Stránka z katalogu (tzv. kopii) z počátku 30. let minulého století, kde zápisy odkazují i na čísla negativů. Inventární kniha č. 3 zahrnuje položky od č. 6581 do č. 10100.

Číslo	Předmět	Rozměr	Odkud	Cena	Poznámka
7021	Kopie: pohled od jehyžádky do stěny stábla č. 29 (maj. Fiedler, Kauter) Neg. N. 2727	12 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5, 2012, 2014
7022	Kopie: pohled na stělu stábla č. 28 (dřevěná stěna) s jehyžádky (Kauter), maj. Fiedler Neg. N. 2728	12,5 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7023	Kopie: pohled ze stěny na stělu a jehyžádky v stáble č. 8 (maj. Fiedler) Neg. N. 2729	12,5 x 17,5	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7024	Kopie: pohled na dřevěnou stěnu č. 8 (Fiedler, na výšpi) před stěnou stábla kamenná a ocelová Neg. N. 2730	12 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7025	Kopie: pohled na výhled, postavení a jehyžádky v stáble č. 8 (maj. Fiedler) na postavení v stáble č. 8 Neg. N. 2731	12,5 x 17,5	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7026	Kopie: pohled na dřevěnou stěnu č. 6 (pohled ze stěny) maj. Fiedler Neg. N. 2732	12,5 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7027	Kopie: pohled na dřevěnou stěnu č. 5 (před stěnou na výšpi stábla a ocelová (maj. Fiedler)) Neg. N. 2733	12,5 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7028	Kopie: pohled na vnitřní stěnu a stěnu kamennou v stáble č. 5 Neg. N. 2734	12 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7029	Kopie: pohled na dřevěnou stěnu č. 1 (maj. Fiedler, Bina) Neg. N. 2735	12,5 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5
7030	Kopie: pohled na dřevěnou stěnu č. 1 (maj. Fiedler, Bina) s jehyžádky, maj. Fiedler Neg. N. 2736	12 x 17	Zelčice, Rakovník		fol. 5-5

Snad to souvisí se zmenšujícím se množstvím přírůstků a poklesem důležitosti tohoto typu dokumentace v národopisné práci. Práce na doplnění inventárních knih se znovu rozběhly po roce 2018 (již v Archivu Národního muzea) a jejich cílem je v první řadě doplnit všechny dosud nekatalogizované přírůstky od poloviny 60. let minulého století a samozřejmě také navázat katalogizací nových (pravda, nepřilíš hojných) přírůstků.

OBR. 7 – Těmito razítky s předtištěnými položkami byly opatřeny všechny archiválie Obrazového archivu.

Čís. inv. 8632. št. č. 736-

Národní muzeum v Praze.
 Obec: Vělná Blahov
 Okres: Uh. Hradiště, Morava
 Skupina: žem. před. koletem u
 m. Antonín (K. ?)
 Majitel: Wenzl, K. Krawa
 Fot. z 1906. G. Raupp, Berlín

Obrazový archiv byl od počátku ukládán tak pečlivě, jak to dobové technologie umožňovaly. Každá jednotlivá fotografie či menší reprodukce byla umístěna do celofánového obalu a na její zadní stranu bylo otištěno razítko s předtištěnými položkami pro popis: inventární číslo, lokalita, její správní určení, popis obsahu, datace a autor. (OBR. 7) Tyto obaly pak byly uloženy do papírových krabic, které si národopisné oddělení nechávalo dělat na míru, označených rozmezím čísel, která byla v krabici uložena. Větší formáty byly poměrně často lepeny na

pevnější papír a vkládány do desek. Ani zde nechyběla zmíněná razítka otiskovaná na rub pevné podložky. Problém nastal v okamžiku, kdy byl z nějakých důvodů tento papír odstraněn, a identifikační razítko bylo tím pádem ztraceno. Navíc tato úprava zanechala na fotografiích i jiných materiálech nesmazatelné stopy (skvrny od lepidla či zkrabacení), které lze dnes zahladit jen obtížně a za vynaložení značných nákladů. Identifikovat takové jednotliviny je mnohdy poměrně složité. Největší formáty byly také vkládány do desek či srolovány.

Kvůli často velmi rozdílným formátům nebyl tedy Obrazový archiv nikdy uložen v jedné posloupné číselné řadě a stejný postup bylo nutno z praktických důvodů zachovat i při současném novém ukládání celého souboru, přibližně stejné formáty jsou ukládány pospolu a vše je pečlivě evidováno. Původní černé papírové krabice či desky různé kvality však byly vesměs již nahrazeny nejmodernějším obalovým materiálem, který garantuje na dlouhá desetiletí neměnné mechanické i chemické vlastnosti, a sbírka by tak měla být chráněna před postupnou degradací v nejvyšší dnes dostupné míře.

Zmíňme se ještě o komplexnosti dochování Obrazového archivu. Vzhledem k výše řečenému (tedy především poměrně živelnému badatelskému a výstavnímu využívání sbírky a jejímu ne zcela přehlednému ukládání) není překvapivé, že některé položky se zatím nepodařilo dohledat. Některé kusy pravděpodobně zůstanou neidentifikované mezi ostatním materiálem a bude nutno je vést jako nevěstné, zatím se však stále daří alespoň některá bílá místa v souboru doplňovat.

Způsoby získávání

Muzejní sbírky se rozrůstaly a dodnes vlastně rozrůstají více cestami. Vzhledem k tomu, že Národní muzeum neoplyvalo nikdy ve své existenci vysokým rozpočtem na pořizování nových sbírek, tou nejvíce možností bylo, pokud se někdo rozhodl své předměty či v našem případě dokumentaci do sbírek darovat. (OBR. 8)

OBR. 8 – V roce 1925 daroval do muzea své kresby a fotografie z Poděbradska a ze Vsetínska malíř a pedagog Bořivoj Hnátek. Jasenice (okr. Vsetín), tužka, 1907. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_6929.

Naštěstí pro muzeum i pro nás, kteří sbírky shromážděné v první polovině minulého století s takovým prospěchem využíváme, nastávala tato možnost poměrně často. Podobně výhodné bylo i získání souboru fotografií či kresebné dokumentace odkazem v závěti.

V mnoha případech však bylo nutno za získané přírůstky do sbírky zaplatit. Možnosti národopisného oddělení byly v tomto směru velmi omezené, v některých případech bylo možno získat dotaci z celomuzejního rozpočtu, ale i tak nesměla být pořizovací cena příliš vysoká. Na skutečně nákladné nákupy mohla přispět země Česká či stát, nicméně takto pořízené položky byly ukládány zvláště do sbírky depozit, o které je ještě řeč níže.

Geografický horizont

Obrazový archiv etnografie je z hlediska geografického vymezen evropským kontinentem, dokumentace odjinud byla shromažďována v Náprstkově muzeu. Nejčastěji vedly cesty výzkumníků (muzejních i externích) v souladu se směřováním naší prvorepublikové a starší muzejní etnografie do ostatních slovanských zemí na kontinentu. Jmenovitě především do tehdejšího Království Jugoslávie, do Bulharska a Polska. V rámci Československa se pak na výzkumné cesty jezdilo velmi často do jeho nejvýchodnějších částí, tedy na Podkarpatskou Rus a na Slovensko.

Pozornost však nebyla upřena na všechny části území tehdejšího Československa rovnoměrně. Při podrobnějším pohledu se zcela zřetelně ukazuje, že takřka zcela mimo pozornost badatelů zůstávala oblast tzv. Sudet a německých jazykových ostrovů. Čím to bylo způsobeno? Klíčem je právě národnostní složení první Československé republiky a silné zastoupení německojazyčného obyvatelstva v některých jejích částech. O tom, že primárně bude badatelská a akviziční pozornost věnována zásadně jazykově a národnostně českým částem Čech a Moravy, bylo v Národním muzeu rozhodnuto v podstatě v okamžiku jeho vzniku v roce 1818 a na tomto směřování se nic nezměnilo ani po vzniku republiky. Ostatně idea byla taková, že německým oblastem se budou věnovat němečtí badatelé, kteří si i založí své vlastní muzeum. Nakonec se tak nestalo, a ačkoli dokumentace lidové kultury (a v jejím rámci i stavitelství) v tzv. Sudetech probíhala, její výsledky jsou dnes buď obtížně dostupné, nebo dokonce zcela ztracené.¹⁶ Ani v dalších letech nebyla situace s dokumentací tohoto území o mnoho lepší. Po odstoupení části území republiky Říši se stala odstoupená území pro výzkum muzejníků nedosažitelná a ani z válečných let odtud žádnou dokumentaci nemáme. Po skončení druhé světové války se přístupnost sice obnovila, ale opět nebyla situace zcela jednoduchá. Turbulentní období odsunu německého obyvatelstva a později znovuosídlování pohraničí způsobily, že i v poválečných letech sem příliš kroky dokumentátorů nesměřovaly. Navíc se oblasti pohraničí začaly pomalu uzavírat vlivem geopolitického vývoje, nedostupný koridor však byl přece jen užší nežli původní tzv. Sudety a v novější časové vrstvě dokumentace se občas i odtud fotografie či nákresy objevují.

Zajímavé celky dokumentace lidového stavitelství v Obrazovém archivu etnografie

První fotografie lidových staveb se do sbírky dostaly jako soubor – jeden z produktů Národopisné výstavy československé 1895. Ačkoli je většinou jejich autor neznámý, jedná se o unikátní snímky zasláné ze všech oblastí

¹⁶ Z těch relativně snadno dostupných jmenujme např. Fond německých jazykových oblastí, který je uložen v depozitářích Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i. Určitou výpověď o tomto fenoménu poskytují i dotazníky České Národopisné společnosti (srv. Daniel DRÁPALA /ed./, *Dotazníky České národopisné společnosti*, Praha 2014, s. 19–21).

Čech a Moravy. Prvním uceleným souborem, který zná svého autora, jsou fotografie Bohumila Vavrouška¹⁷ z let 1908–1937 (střední a východní Čechy, Slovensko, Halič). Vzácný je jeho soubor snímků kostelů a zvoníc z válečných let 1914–1918. Mezi další fotografy, pracující ještě za Rakousko-Uherska a hojně zastoupené ve sbírce, je potřeba zařadit Pavla Socháně¹⁸ (převážně Slovensko), Karla Chotka¹⁹ (východní a jižní Čechy, Valašsko a Slovácko), Josefa Klvaňu²⁰ (Slovácko), Lubora Niederleho²¹ (Slovácko), Václava Tilleho²² (Turnovsko) a Františka Durase²³ (Slánsko a okolí).

Po vzniku republiky se dostaly do sbírek národopisu fotografie pořízené zaměstnanci Národního muzea. Zastoupen je Václav Fabian fotografiemi z let 1921–1929. V Čechách fotografoval především střední Čechy, Plzeňsko a Český ráj, na Moravě Vsetínsko a Valašsko, nechybí Slovensko a Podkarpatská Rus, ze zahraničí území tzv. SHS – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Drahomíra Stránská fotografovala kromě zahraničí (Polsko, Bulharsko) hodně na Slovensku, ve Slezsku a ve východních Čechách. Josef Vařeka²⁴ pořizoval své fotografie za druhé světové války ve Slezsku a na Moravě, sourozenci Chalupníčkovi²⁵ v jižních Čechách, kam po válce jezdil i Vařeka. Hodnotné jsou fotografie Karla Plicky²⁶ ze Slovenska či Karla Melichara²⁷ ze Slezska a Vsetínska. V poválečné době kromě J. Vařeky fotografovala pro národopisné oddělení při výzkumných cestách Jelena Látalová²⁸ (Morava, Slezsko). V roce 1964 byla muzejní sbírka obohacena o 350 kusů fotografií z okolí Semil a Nové Paky od Františka Háka.²⁹ Mezi etnografy, kteří přispěli svými fotografiemi do fondu OAE, je potřeba ještě jmenovat

¹⁷ Bohumil Vavroušek (1875–1939), učitel a fotograf. Z publikací jsou známé především jeho fotografie Slovenska a právě lidové architektury. Spolupracoval s významnými osobnostmi naší památkové péče, jako byli Antonín Podlaha či Zdeněk Wirth.

¹⁸ Pavel Sochán (1862–1941), slovenský národopisec a fotograf. Fotografování se učil ve významném fotoateliéru Jindřicha Eckerta. Heslo Sochán Pavel; in: Valér MIKULA a kol., *Slovník slovenských spisovatelů*, Praha 1999, s. 405.

¹⁹ Karel Chotek (1881–1967), významný český etnograf a profesor všeobecného národopisu na pražské univerzitě. Působil i v Národopisné komisi při České akademii věd a umění a ve Státním fotoměřickém ústavu.

²⁰ Josef Klvaňa (1857–1919), český přírodovědec (mineralog), etnograf a pedagog. V národopisné práci se věnoval především lidovému oděvu a některým řemeslům.

²¹ Lubor Niederle (1865–1944), český slavista, antropolog, archeolog a etnograf. Jeden ze zakladatelů časopisu *Český lid*.

²² Václav Tille (1867–1937), český spisovatel, knihovník a divadelní a literární kritik, folklorista.

²³ František Duras (1852–1931), profesionální fotograf, věnoval se portrétní fotografii a fotografické dokumentaci lidové architektury. Se svými fotografiemi se účastnil i Národopisné výstavy československé. Podrobněji srv. Irena VEVERKOVÁ, František Duras, *Slánský obzor*, 1993–1994, č. 1–2.

²⁴ Josef Vařeka (1927–2008), etnograf a vysokoškolský pedagog. Působil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a především v Ústavu pro etnologii a folkloristiku ČSAV (dnes Etnologickém ústavu AV ČR, v. v. i.). Lidová architektura byla jedním z jeho stěžejních zájmů, je autorem uznávané typologie lidových domů. Srv. Josef VAŘEKA – Václav FROLEC, *Lidová architektura*, 2. vyd. Praha 2007.

²⁵ Srv. blíže pojednání o jejich osudech na jiném místě tohoto katalogu v části věnující se sbírkám EÚ AV ČR, v. v. i.

²⁶ Karol Plicka (1894–1987), slovenský a český výtvarník, fotograf, folklorista a hudební vědec. Dokumentoval lidovou hudbu a jeho fotografie mají krom dokumentární i značnou uměleckou hodnotu.

²⁷ O Karlu Melicharovi se nepodařilo zjistit žádné další podrobnosti, jím darovaný celek je však poměrně cenný vzhledem k tomu, že se jedná o dokumentaci ze Slezska, která je jinak v našich sbírkách ojedinělá.

²⁸ Jelena Látalová (1921–2003), historička umění, etnografka, fotografka. Působila postupně ve Státním fotoměřickém ústavu a etnografickém oddělení NM. Věnovala se výzkumné činnosti v oblasti zvykosloví a lidových řemesel.

²⁹ František Hák (1886–1974), profesionální fotograf, provozoval ateliér v Nové Pace, věnoval se portrétní a dokumentární fotografii. Pracoval pro regionální spolky v místě bydliště, ale i pro Uměleckopřemyslové muzeum v Praze a další centrální instituce. Podílel se i na Zaměřovací akci ČAVU, srv. v následující kapitole katalogu.

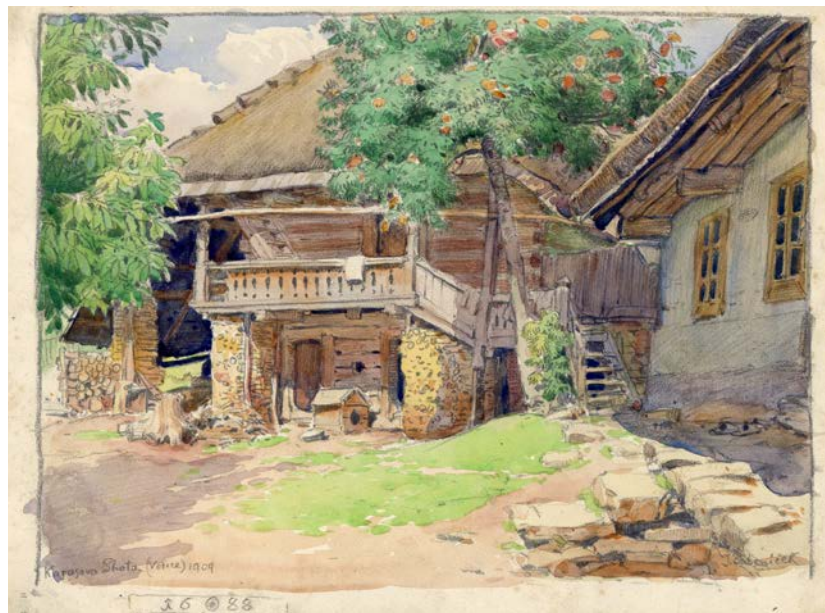

Josefa Kudělků³⁰ (Opavsko) a Helenu Johnovou,³¹ bývalou ředitelku Historického muzea NM (Slovensko a jižní Čechy). Celá řada fotografií je ovšem anonymní a v mnoha případech sice autora známe, ale jedná se o osobu, o níž neznáme žádné podrobnosti. Takoví přispěvatelé k národopisné dokumentaci se často rekrutovali z řad učitelů, regionálních badatelů či nadšenců pro lidovou kulturu.

V oblasti kresebné dokumentace tradičních lidových staveb se podařilo identifikovat také celou řadu zajímavých celků, jimž byla věnována pozornost již v jiných publikovaných textech,³² připomeňme tedy alespoň to nejdůležitější. Pod pojmem kresebné dokumentace rozumíme v Obrazovém archivu záznamy pořízení různými grafickými technikami (tužka, pastel, olej, akvarel atd.), jichž se zde uplatnila skutečně celá škála.

Ze zajímavých celků kresebné dokumentace lidového stavitelství někdejšího Československa připomeňme konvolut více než tří set kreseb malíře Jindřicha Bubeníčka³³ zachycující lidové stavby z různých koutů Čech a česko-moravského pomezí, povahu uměleckých záznamů mají i zápisníky otce a syna Václava a Jana Malých,³⁴ jejichž zájem upoutaly především stavby z Chodska a Slovácka. (OBR. 9)

OBR. 9 – Jindřich Bubeníček, Špýchar s pavláčkou v Karasově Lhotě na Voticku, akvarel 248 × 322 mm, 1909. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_15338.

30 Fotografie Josefa Kudělků věnoval do etnografického odd. Národního muzea Karel Chotek. Kudělků se spolu s ním účastnil po roce 1945 etnografického výzkumu na Opavsku, srv. Jana KOUDELOVÁ – Václav MICHALIČKA – Oldřich SCHEJBAL, *Metodika provádění soupisu a dokumentace roubených objektů tradičního stavitelství*, Opava 2015, s. 18.

31 Helena Johnová (1926–2006), etnografka, muzejnice. Její profesionální dráha je spjata s Národním muzeem, nejprve působila v jeho etnografickém oddělení, později byla ředitelkou Historického muzea NM. V centru jejího odborného zájmu byla především hmotná kultura.

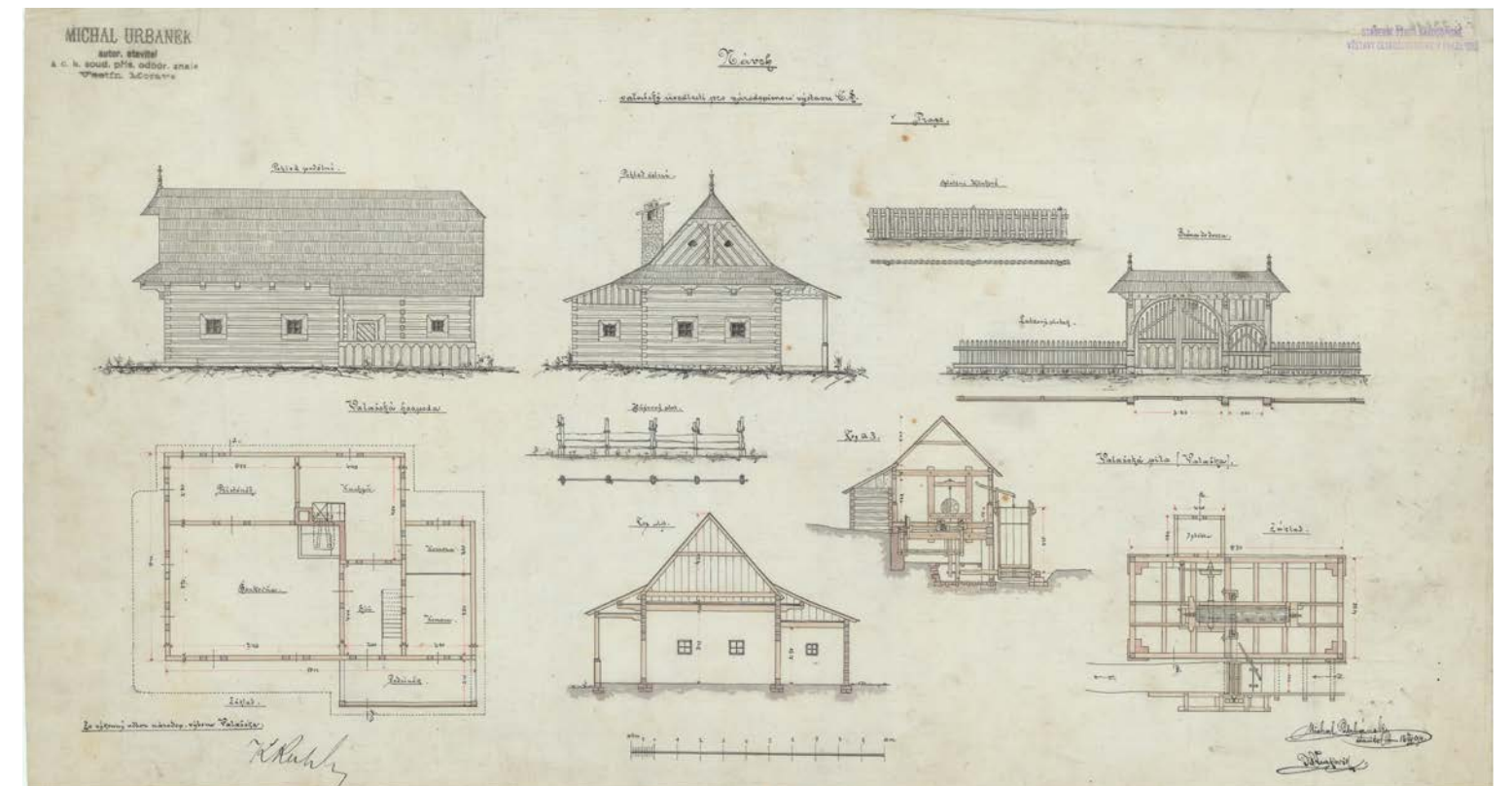
32 Kateřina PAŘÍZKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, Lidová architektura Čech, Moravy a Slezska v kresbách a skicích Archivu Národního muzea, *Folia ethnographica* 55, 2021, č. 2, s. 217–234.

33 Jindřich Bubeníček (1856–1935), malíř architektury, pedagog. Ilustroval publikace o hradech a zámcích a především technikou akvarelu zachycoval městskou a lidovou architekturu. Další části jeho umělecké pozůstalosti je možné najít v Archivu hlavního města Prahy a Archivu Národní galerie a např. i ve sbírkách Valašského muzea v přírodě. (srv. K. PAŘÍZKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ, Lidová architektura, především s. 226).

34 Václav Malý (1874–1935) a jeho syn Jan (1898–1954), malíři, věnovali se především krajinomalbě technikou olejomalby či akvarelu. Jan také přispěl do OAE i fotografiemi doplňujícími jeho malířské deníky.

Rádi bychom také připomněli dokumentaci z východních Čech pocházející od dvou architektů, kteří se nijak výrazně neprosadili do obecného povědomí: Jana Kohouta a Vítězslava Koudely. Ve svých mladých letech však pracovali pro Drahomíru Stránskou jako stipendisté programu pro nezaměstnanou inteligenci realizovaného v dobách hospodářské krize koncem 30. let 20. století Maticí školskou. Jejich dokumentace je zajímavá, protože máme k dispozici jak stručné popisy badatelských cest, tak i náčrty pořízené v terénu, ale také fotografie a později vytvořené kótované plány. Můžeme si tedy učinit poměrně přesnou představu o tom, jak asi taková badatelská cesta za lidovými stavbami v první polovině 20. století probíhala a jaké fáze vznik dokumentace měl.

Další neopominutelnou součástí Obrazového archivu jsou také plány lidových staveb.³⁵ Samostatnou skupinu mezi tímto typem materiálu představují plány pro tzv. výstavní vesnici v rámci Národopisné výstavy československé. V tomto případě se často nejedná o zachycení *in situ* existující stavby, ale právě o návrhy jednotlivých výstavních pavilonů, které byly inspirovány typickými prvky toho kterého regionu (turnovský statek, opavský statek atd.). Autory těchto plánů jsou významní architekti své doby, jako např. Dušan Jurkovič³⁶ či Jan Vejrych.³⁷ (OBR. 10)

35 Klára WOITSCHOVÁ – Jiří WOITSCH, Umělecké vize i dokumentace současnosti. Plány lidové architektury ve sbírkách Archivu Národního muzea; in: Zdeněk Hojda – Jan Kahuda – Zdeňka Kokošková, *Z archivu ke studentům a zase zpět. Věnováno Ivaně Ebelové k životnímu jubileu*, Praha 2021, s. 407–419.

36 Dušan Jurkovič (1868–1947), slovenský architekt a návrhář. Proslul jako autor architektury inspirované lidovými motivy, byl autorem některých návrhů na Národopisnou výstavu a např. také nejednoznačně přijímané rekonstrukce slovenské obce Čičmany po rozsáhlém požáru.

37 Jan Vejrych (1856–1926), architekt novorenesančního stylu. Krom větších realizací v Praze, Podkrkonoší, východních a středních Čechách se podílel návrhy na výstavní pavilony při výstavách v roce 1891 a 1895. (Osobnosti a dílo J. Vejrycha se věnoval především Jan UHLÍK, srv. *Jan Vejrych: život a dílo architekta z Horní Branné u Jilemnice*, Vrchlaví 2017).

OBR. 10 – Dušan Jurkovič kreslil součásti valašské usedlosti na NVČ 1895: Valašská hospoda, valašská pila, oplocení a brána do dvora, tuš, 340 × 640 mm. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_23086_1

Jinou cenu pro nás mají záznamy o reálně existujících objektech, zde znovu připomeňme mladé architekty pracující pro Drahomíru Stránskou, kde se krom výše zmíněných Kohouta a Koudely můžeme setkat i s některými významnějšími jmény. Jedním z těchto mladých pracovníků podílejících se na tvorbě plánové dokumentace byl i žák Josipa Plečnika ing. Karel Beneš,³⁸ který později navrhl např. budovu pražského Gymnázia Jana Keplera. Beneš byl v počátcích druhé světové války vyslán dokonce na Slovensko. Dokumentoval stavby na Oravě a Spiši (v souladu se zájmy D. Stránské).

Obrazový archiv etnografie – negativy

Osudy souboru negativů shromažďovaných v národopisném oddělení Národního muzea takřka doslovně kopírují vše, co bylo řečeno o Obrazovém archivu „bez přívlastku“ v textu výše, rozhodující pro zařazení do jednoho či druhého bylo čistě materiálové hledisko. Přestože je v mnoha ohledech charakteristika sbírky stejná, rádi bychom zdůraznili některé důležité body.

Na první pohled by se mohlo zdát, že se obě větve sbírky překrývají, alespoň co se fotografického materiálu týče. Částečně to skutečně platí a ve sbírce negativů nalezneme celou řadu kusů, jejichž pozitivní otisky najdeme v Obrazovém archivu samotném. Detailní pohled však ukazuje, že v mnoha případech byly do muzejních sbírek zařazeny pouze pozitivy, v mnoha jiných pouze negativy, pokud máme k dispozici k jednomu vyobrazení obě alternativy, bývá na tuto skutečnost výslovně upozorněno v inventárních knihách obou řad s odvoláním na konkrétní číslo pozitivu či negativu.

Nejstarší vrstvu sbírky reprezentují skleněné negativy různých rozměrů: především 9 × 12, 13 × 18 a méně často i 18 × 24.³⁹ Pro jejich ukládání byly již ve 30. letech na míru vytvořeny dřevěné krabičky, díky nimž se většina ze skleněných desek dochovala až do dnešních dní v relativně dobrém fyzickém stavu. V některých případech se u skleněných negativů můžeme setkat s ne úplně tradičním provedením fotografie, a to v podobě tzv. stereonegativu.⁴⁰ (OBR. 11)

OBR. 11 – První negativy zapsané do katalogu obrazového fondu byly stereonegativy zhotovené V. Tillem v roce 1906, Paceřice u Turnova, osada Zlatá Hvězda. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_n14.

38 Karel Beneš (1891–?), architekt. Jako jeden z mála absolventů architektury působících ve službách D. Stránské se později prosadil a zůstal u své profese. Působil jako stavební tajemník hl. m. Prahy. (Srv. K. WOITSCHOVÁ – J. WOITSCH, Umělecké vize, s. 414.)

39 Jejich velká část byla v nedávné době zdigitalizována a zveřejněna na portálu E-sbírky. Skleněné negativy byly při té příležitosti očištěny, ty nejpoškozenější restaurovány a nově zabaleny. Nově jsou uloženy v chlazeném muzejním depozitáři v Terezíně.

Tato technologie umožňovala pomocí speciálního prohlížecího zařízení vnímat výsledný obraz jako prostorový. Později se objevily plastové listové filmy ve velikosti 6 × 9 a 9 × 12 cm, přičemž jejich materiálová podstata je různá, a v některých případech se podařilo identifikovat dokonce snadno hořlavé nitrátové filmy. V nejmladších vrstvách sbírky negativů se pak objevují i kinofilm.

Podívejme se nyní na významné či jedinečné části sbírky OAE – negativy týkající se lidového stavitelství. Jako první je nutno zmínit rozsáhlý celek negativů pořízených fotografem Emanuelem Málkem.⁴¹ Jde o 1741 skleněných desek původně adjustovaných ve speciálních papírových pořadačích. Málek cestoval v letech 1905–1924 po Čechách, Moravě a Slovensku a fotografoval nejrůznější výjevy ze života na venkově a nejčastěji právě exteriéry a interiéry staveb. Svou sbírku fotografií vytvořil pro známou pražskou rodinu Fričových. Synové známého revolucionáře J. V. Friče, bratři Jan a Josef, vlastnili továrnu na výrobu optických přístrojů a E. Málek byl jejich blízkým spolupracovníkem či spíše zaměstnancem. (OBR. 12)

OBR. 12 – Fotograf Málek na zahradě Fričovy vily (Královské Vinohrady č. p. 233) před chalupou, která byla zakoupena po skončení NVČ 1895. ANM, fond OAE, nedatováno, č. př. 19/1973.

S Fričovými udržovala pravidelné styky vedoucí muzejního národopisného oddělení Drahomíra Stránská a zprostředkovala přesun Málkovy sbírky do Národního muzea. Z negativů darovaných muzeu přislíbila udělat kopie Fričovým. To však trvalo muzejnímu fotografovi tak dlouho, že se jim Stránská podle svých vlastních slov raději ve společnosti vyhýbala.⁴²

40 Jak uvádí Pavel Scheufler, důvodem použití přístroje na stereofotografie v terénu mohla být jeho příznivější velikost, desky byly totiž velké pouze 8,5 × 17 cm, zatímco větší skleněné desky mohly mít rozměr až 18 × 24 cm a aparáty k jejich exponování byly v souladu s tím poměrně objemné. Zdá se, že právě to byl důvod využití stereofotografie při dokumentování lidové architektury. Srv. <http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/cteni-fotografii,naslednik-trunu-a-srnec,15.html> /přistoupeno 29. 7. 2022/.

41 Emanuel Málek (1853–1929), původním povoláním architekt, od roku 1898 prokurista firmy Josef Jan Frič na Královských Vinohradech. Fotografování měl jako svou zálibu, kterou sdílel spolu se svým zaměstnavatelem. Byl to on, kdo pro Friče vybral místo pro stavbu hvězdárny na Ondřejově. Jakkoli je jeho podíl ve sbírce negativů poměrně výrazný, o jeho životě se nepodařilo zjistit mnoho podrobností.

42 Srv. podrobněji výklad o sporech Drahomíry Stránské s muzejním fotografem Františkem Tvrzem, také velkým propagátorem dokumentární fotografie in: K. WOITSCHOVÁ – L. JŮN, *Národní muzeum*, s. 182.

Mezi autory větších souborů negativů s lidovými stavbami se opakují nám již známá jména Vavroušek, Niederle, Chotek, Tille, Koula, Fabian; z těch pozdějších pak Drahomíra Stránská, Josef Strnadel, Hermína Ficková,⁴³ Jaroslav Slavík,⁴⁴ Ladislav Pilát,⁴⁵ Otakar Vondráček,⁴⁶ Ludvík Baran⁴⁷ a další. Za zmínku stojí přes 200 kusů negativů z Islandu od Karla Vorovky⁴⁸ z roku 1936. Geograficky se sice záběru tohoto textu vymykají, jedná se však v kontextu OAE o vzácný celek.

Sbírka depozit

Sbírka depozit národopisného oddělení NM vznikla za poněkud odlišných okolností nežli výše zmíněné soubory dokumentace. Národní muzeum se za první Československé republiky potýkalo takřka trvale s nedostatkem financí, který se mimo jiné týkal i prostředků na pořizování sbírek. Vyskytla-li se ovšem nabídka na nákup dražšího přírůstku, řešila se tato situace tím, že nákup zaplatila země Česká (jako dnešními slovy řečeno zřizovatel Národního muzea), či případně méně často Československá republika, a svěřila takovou akvizici do správy právě Národnímu muzeu. Tato tzv. depozita byla evidována do zvláštních knih, jinak s nimi ovšem muzeum mohlo nakládat víceméně obdobně jako s běžně získanými sbírkami. Bylo možné je vystavovat, badatelsky využívat či zveřejňovat jejich reprodukce v odborném i jiném tisku. Byl tu jediný rozdíl – zatímco v případě standardně získaných sbírek byly trojrozměrné předměty evidovány zvlášť a obrazová dokumentace také zvlášť, depozita byla vedena všechna dohromady, ať již byla matérie jakákoli.

Nákup sbírek prostřednictvím země či státu využívalo Národní muzeum do roku 1949, kdy správu a financování Národního muzea plně převzal do svých rukou stát. Dosavadní depozita (zemská i státní) přešla tímto aktem také do rukou státu a jejich knihy přírůstků byly uzavřeny.

43 Hermína Ficková a Josef Strnadel (1912–1986) byli studenti Drahomíry Stránské, pracovali jako pomocné síly v národopisném odd. NM a mimo jiné na popud Stránské podnikali výzkumné cesty, při kterých zakreslovali a fotografovali nejen lidovou architekturu. (Srv. Drahomíra STRÁNSKÁ, Národopisné sbírky Národního muzea v Praze v posledních letech, *Národopisný věstník* 25–26, 1932–1933, s. 251).

44 Jaroslav Slavík (1902–1982), chebský archivář a kronikář, fotograf, redaktor Chebských listů. (*Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000, heslo Slavík Jaroslav.)

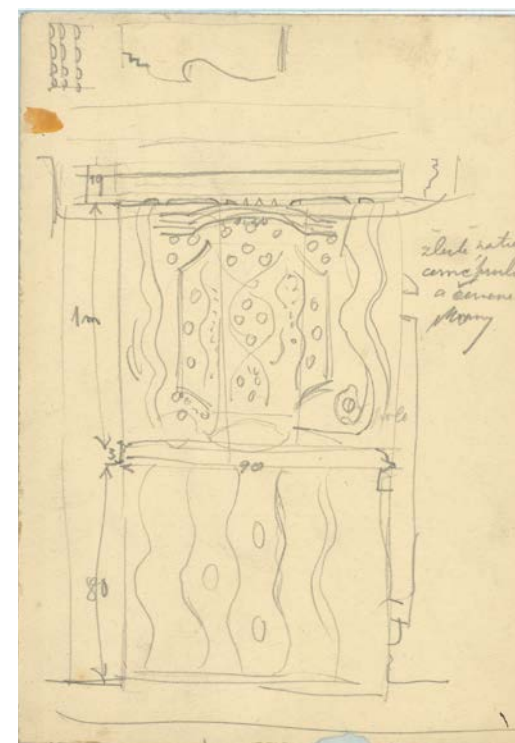
45 Ladislav Pilát (1906–1977), odborný učitel, publicista a genealog, působil v Prachaticích, kde pořádal městský archiv a děkanskou knihovnu. Po roce 1957 mu bylo komunistickým režimem povoleno vykonávat pouze dělnická povolání. Zdroj: https://www.prachatice.eu/vismo/dokumenty2.asp?id_org=13263&id=21068&n=ladislav%2Dpilat /přistoupeno 15. 8. 2022/.

46 Architekt Otakar Vondráček (1876–1954), dlouholetý člen Odboru lidových staveb Společnosti Národopisného muzea čs. v Praze a Klubu za starou Prahu. Zabýval se soupisem lidové architektury, společně s D. Stránskou se zasloužil o převezení Joklova gazdovství z Čičman do Prahy, statek se však nepodařilo znovu postavit. Zdroj: https://www.zastarouprahu.cz/webdata/9D42823B-C407-4684-B5E4-57E1F5B00F9D_02.pdf /přistoupeno 6. 8. 2022/.

47 Ludvík Baran (1920–2011), etnograf, fotograf, režisér. Pracoval ve Státním fotoměřickém ústavu, později na FAMU a v České televizi. Uplatnil se i v zahraničí.

48 Karel Vorovka (1911–1992), filolog. Po druhé světové válce žil na Islandu. (Srv. Magdalena HYKŠOVÁ, *Filosofická pojetí pravděpodobnosti v pracích českých myslitelů*, Praha 2011, s. 162.)

Ve sbírce depozit také nalezneme některé významné příspěvky k dokumentaci lidových staveb, např. více než 400 kusů fotografií (bez uvedení autora) a 60 výkresů a plánů bylo do národopisného oddělení převedeno Odborem pro lidové stavby při Národopisné společnosti v Praze. Konvolut kreseb Anastázia Papáčka z Turnovska převzalo Národní muzeum z Národní galerie.⁴⁹ (OBR. 13 a 14)

OBR. 13 a 14 – Anastázia Papáček, nákras a finální kresba dveří z hostince ve Studeňanech (okr. Jičín). ANM, fond OAE, inv. č. OAE_Dep47 a OAE_Dep102.

Osobní fond Dobrosavy a Václava Menclových

Se jmény manželů Menclových se setkal díky jejich významným publikacím snad každý milovník hradní a lidové architektury.⁵⁰ Jejich životy a dílo se dostaly do hledáčku badatelů již několikrát,⁵¹ nás v souvislosti s dokumentací tradičního lidového stavitelství zajímá především obsah jejich osobního fondu uloženého v Archivu Národního muzea. Obsahuje cennou dokumentaci k jejich soukromému životu i pracovnímu angažmá počínaje osobními písemnostmi přes bohatou korespondenci, rukopisy a přípravné práce až k obrazové dokumentaci. Fond je uspořádaný, badatelsky dostupný. Jeho rozsah je cca 30 běžných metrů.

49 Konvolut Papáčkových kreseb byl v minulosti jako jedna z mála částí dokumentace lidové architektury v NM zpracován i v odborné literatuře, srv. Helena MEVALDOVÁ – Roman TYKAL, Anastázia Papáček a jeho kresebná dokumentace lidové architektury ve fondu Národního muzea, *Národopisný věstník / Bulletin d'Ethnologie* XXXVI (78), 2019, Supplementum s. 10–20.

50 Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady* I. a II., Praha 1972; Václav MENCL, *Lidová architektura v Československu*, Praha 1980.

51 Naposledy srv. souhrnná biografická studie doprovázená bohatou bibliografií Kateřina PAŘÍZKOVÁ, Život a dílo Dobrosavy a Václava Menclových v archivních fondech České a Slovenské republiky, *Časopis Národního muzea – řada historická* 187, 2018, č. 3–4, s. 3–26.

Se stopami lidových staveb se ve fondu Menclových setkáme na více místech a v různých podobách. V oddílu vědeckých prací se zde dochovaly různé verze rukopisu neznámějšího díla Václava Mencla věnovaného lidovým stavbám (Lidová architektura v Československu). Krom různých vývojových fází rukopisu se zde nachází i související přípravný materiál. Jedná se o sešity a složky věnované jednotlivým domovým typům podle Menclovy vlastní typologie, jsou plné různých nákresů, půdorysů a stavebních detailů.

Mnohem významnější je ovšem fotografická dokumentace k tématu. Václav Mencl podnikal první výzkumné cesty již jako student, jak ukazuje např. fotografické album z exkurze po Pojizeří z roku 1926, které se účastnil se svými pedagogy a spolužáky z pražského ČVUT. Manželé Menclovi podnikli později za svého života mnoho dalších výzkumných cest, některé směřovaly do zahraničí a jsou spíše vázány na obecný zájem Václava Mencla o vývoj architektury či na zájem Dobroslavy Menclové o hrady, nicméně celá řada pracovních i soukromých cest je postupem času zaváděla i do nejrůznějších koutů Čech, Moravy, Slezska a Slovenska a právě během nich shromáždili manželé bohatou dokumentaci lidových staveb. Sám Václav Mencl byl nadšeným fotografem a svůj aparát plně využíval, jak se můžeme přesvědčit na tisících diapositivů, negativů i pozitivů, které se dochovaly v relativně dobrém stavu do dnešní doby. Lidových staveb se jich přitom týká cca 4800 kusů. (OBR. 15)

OBR. 15 – Manželé Menclovi při výzkumné práci ve 30. letech 20. století, foto z rodinného alba. ANM, fond D. a V. Menclovi, inv. č. 3170_54v.

Jak si Menclova obrazová dokumentace stojí ve srovnání s Obrazovým archivem etnografie? Asi nejvýznamnějším bonusem osobního fondu Menclových je geografický rozsah jejich zájmu. Zatímco za první Československé republiky v centru badatelské pozornosti stály především oblasti s česky hovořícím obyvatelstvem a naopak oblasti německojazyčné zůstávaly stranou, čímž z dokumentace vypadl poměrně významný segment území prvního Československa, pohled Václava Mencla je komplexnější. Ukazuje se to především na mladší vrstvě jeho fotografií a diapositivů (vzniklých po druhé světové válce), kdy podnikl celou řadu výzkumných cest do hloubi někdejších Sudet. Zanechal tak svědectví o domu severozápadních Čech

(zejm. o chebském hrázděném domu), zdokumentoval některé části Šumavy a také Českolipsko a Litoměřicko. Mimo tyto oblasti ojediněle také zamířil na Ostravsko.⁵²

Časově fotografie V. Mencla představují materiál nejprve souběžný s Obrazovým archivem etnografie a v pozdějších letech i na něj návazný, což může být v mnoha případech zajímavé, je-li k dispozici několik generací dokumentace stejného objektu.

Z hlediska materiálového jsou zastoupeny především plastové listové filmy různého formátu či v pozdějším období černobílé (občas i barevné) kinofilmy a diapositivы.

Rozdíl oproti starším muzejním dokumentačním sbírkám je však také v množství pořízených záběrů a jejich komponování. Mezi dvěma světovými válkami byla již technika fotografování celkem běžná, ovšem pro muzejní výzkumníky nebyl přístup k nákladnějšímu vybavení úplnou samozřejmostí a s filmy i chemikáliemi na vyvolávání bylo třeba šetřit. Jeden objekt byl tedy fotografován pouze jednou či výjimečně byly zachyceny nejzajímavější detaily. Václav Mencl oproti tomu v poválečných letech měl již fotomateriálu k dispozici nepoměrně více a jeden objekt fotografoval vícekrát z téhož místa, potom z dalších stanovišť z jiného úhlu a nešetřil ani detailními záběry. I v tomto ohledu je tedy Menclova fotodokumentace velmi užitečná.⁵³

Druhým typem ikonografických pramenů, které se vztahují k tradičnímu lidovému stavitelství v osobním fondu Menclových, jsou plány a skici. Původně byl tento typ materiálů uložen zvlášť v samostatné řadě 55 kartonů (nazývané Menclovi – plány), dnes jsou však ve fondu přiřazeny tam, kam tematicky, typologicky či geograficky náležejí. Kvalita těchto záznamů je různá. V některých případech se jedná o pouhé náčrty, jiné jsou pečlivě narýsované a okótované, většinou rukou Dobroslavy Menclové.

Osobní fond Drahomíry Stránské

Drahomíra Stránská byla jednou z nejvýznamnějších postav naší etnografie první poloviny 20. století.⁵⁴ Její bohatý odborný život byl napojen na významné instituce zabývající se národopisným bádáním: Národopisnou společnost československou, Národní muzeum a věnovala se též výuce oboru na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Právě vzhledem k jejímu významnému působení v Národním muzeu je dnes její osobní fond uložen v jeho archivu. Rozsah fondu je 7,15 běžných metrů a badatelské veřejnosti je zpřístupněn již starším inventářem, dostupným zatím pouze v analogové podobě.⁵⁵ Fond je informačně bohatý, můžeme zde nalézt rozmanité osobní a rodinné písemnosti, bohatou korespondenci a mnoho rukopisů jejich vědeckých prací. Zajímavé jsou též písemnosti jejich několika příbuzných (taktéž národopisných pracovníků), které se též zabývaly národopisnými studii. Také D. Stránská za svůj život podnikla mnoho badatelských cest, mnoho jich směřovalo na území bývalé Jugoslávie a do Bulharska, ale mnoho jich podnikla i po Československu, jakkoli ne všechny byly primárně zaměřeny na lidové stavby.

⁵² Jak se ukazuje, tato absence dokumentace z německojazyčných oblastí není zřetelná pouze v ikonografických sbírkách muzejního národopisu, ale týká se např. i neméně významných dokumentačních sbírek Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., jak je zřejmé v další kapitole tohoto katalogu.

⁵³ O fotografiích V. Mencla více Kateřina PAŘÍZKOVÁ, *Architektura ve fotografiích Václava Mencla*. Sbírka fotografického materiálu z osobního fondu Dobroslavy a Václava Menclových v Archivu Národního muzea. *Historická fotografie* 19, 2020, s. 4–16.

⁵⁴ Srv. výše citovanou monografii H. MEVALDOVÁ – M. TAUBEROVÁ, *Drahomíra Stránská*.

⁵⁵ Ivana BLÁHOVÁ – Emílie PECHAROVÁ – Alena ŠUBRTOVÁ, *Drahomíra Stránská (1899–1964)*, Praha 1970.

Záležitosti lidové architektury se i zde objevují v různé podobě a na různých místech. První skupina písemností se týká příprav projektu pražského muzea v přírodě, druhá pak dokumentace z vlastních cest. Tyto materiály nejsou příliš rozsáhlé, nicméně shodou okolností pokrývají oblast, kam se jiní muzejní badatelé nevydávali, kterou je nejuvýchodnější cíp naší republiky – Jablunkovsko. Drahomíra Stránská opatrovala jednak fotografie objektů, ale také k nim vyhotovovala rozsáhlé textové popisy, které obrazový materiál vhodně doplňují.

Další oblastí, kam se vydala za lidovým stavitelstvím, bylo Domažlicko (OBR. 16).

OBR. 16 – Drahomíra Stránská fotografovala interiér chodského statku u Radějů v Mrákově na Domažlicku před r. 1947. ANM, fond OAE, inv. č. 20300.

Do fondu Stránské bylo také zařazeno větší množství plánové dokumentace lidových staveb na československém venkově, ona sama však není v tomto případě její autorkou. Původci těchto plánů pocházejících poněkud z území Slovenska byli architekti „stipendisté“, kteří pracovali pro Národní muzeum. Tyto plány jsou zajímavé kromě svého obsahu především tím, že vznikly za druhé světové války a jsou jednoznačným dokladem toho, že ani válečná léta zcela nezastavila výzkumné a dokumentační aktivity, ale snad ještě zajímavější je, že cesty zavedly mladé architektky nejen do Čech a na Moravu, ale také na Slovensko, tedy v té době vlastně do zahraničí.⁵⁶

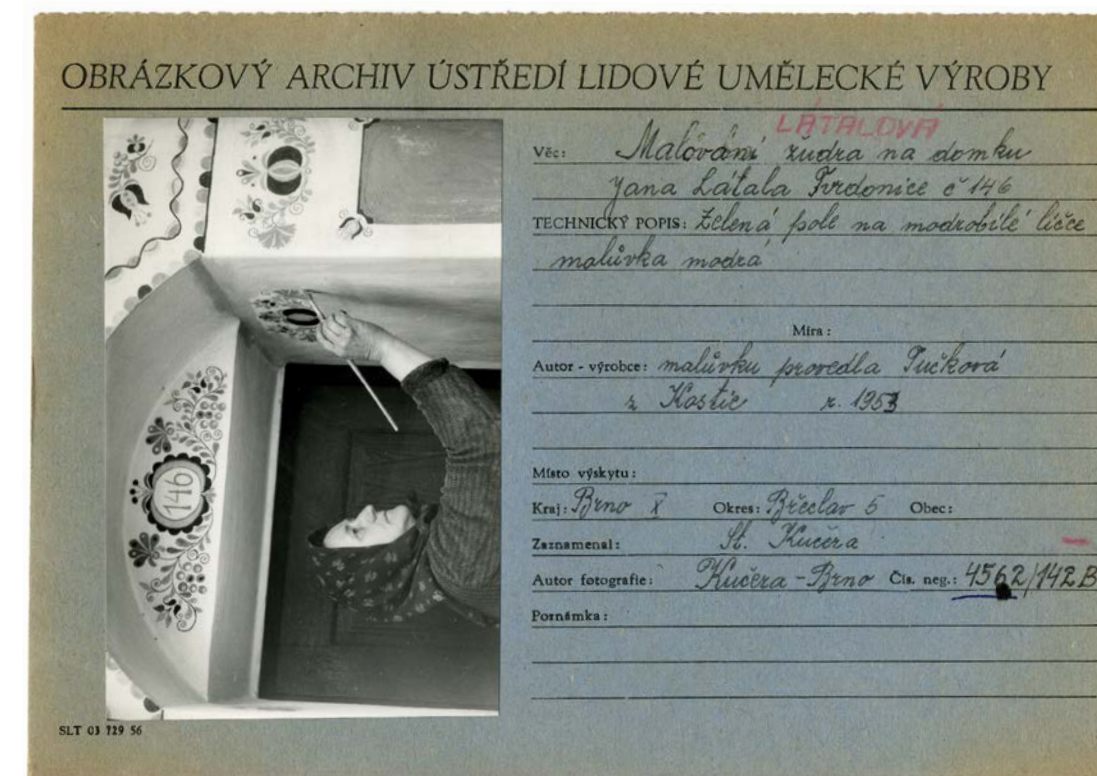
Ústředí lidové umělecké výroby

Písemný fond Ústředí lidové umělecké výroby (známé i pod zkratkou ÚLUV) není asi tím nejcharakterističtější souborem, ve kterém bychom hledali dokumentaci k tradičnímu lidovému stavitelství, neboť primárně byla tato organizace zaměřena na jiné projevy lidové kultury, především na tradiční řemesla a výrobu v praxi a věnovala se i jejich dokumentaci.

⁵⁶ Podrobněji o těchto aktivitách K. WOITSCHOVÁ – J. WOITSCH, Umělecké vize, s. 407–419.

Když bylo Ústředí v roce 1995 v České republice zlikvidováno (na Slovensku pokračuje ve své činnosti až do současnosti), jeho písemnosti byly rozděleny mezi několik paměťových institucí. Podnikový archiv – tedy provozní písemnosti – byl uložen ve Státním oblastním archivu Praha, kde jsou částečně badatelsky přístupné a na jejich základě je možné si udělat představu o tom, jak podnik fungoval. Písemnosti a obrazový materiál pocházející z odborné činnosti instituce pak byly zhruba podle geografického klíče rozděleny z rozhodnutí Ministerstva kultury ČR mezi Národní muzeum v Praze a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Obě části obsahují obdobný materiál: skleněné i plastové negativy, výzkumné zprávy s různou tematikou z rozličných regionů, charakteristiky jednotlivých výrobců a značnou část představují produktové karty výrobků ÚLUVu všeho druhu – oděvů, textilu, bytových dekorací, předmětů denní potřeby – inspirovaných tradičními lidovými výrobky. Fond přešel z etnografického oddělení NM do Archivu NM v roce 2016, jeho rozsah je 47 běžných metrů a je opatřen pouze základními soupisy.⁵⁷

Jak již z řečeného vyplývá, lidová architektura nebyla primárním zájmem pracovníků ÚLUVu, nicméně některé typické či naopak jedinečné konstrukční a stavební součásti nebo specifická výzdoba interiérů i exteriérů staveb mohly být pro designéry ve druhé polovině 20. století velmi inspirativní. Fotografie zachycující stavby na vekově jsou nalepeny na produktových kartách a opatřeny základním popisem. Ačkoli je jich pouze okolo tří set kusů, jsou dokladem dokumentace architektury ze 60. a 70. let minulého století a zobrazují stavby, které dnes již neexistují. (OBR. 17)

OBR. 17 – Jedna z prvních evidenčních karet ÚLUVu dokumentuje práci slováckých malířeček. ANM, fond ÚLUV, karty – architektura, b. č.

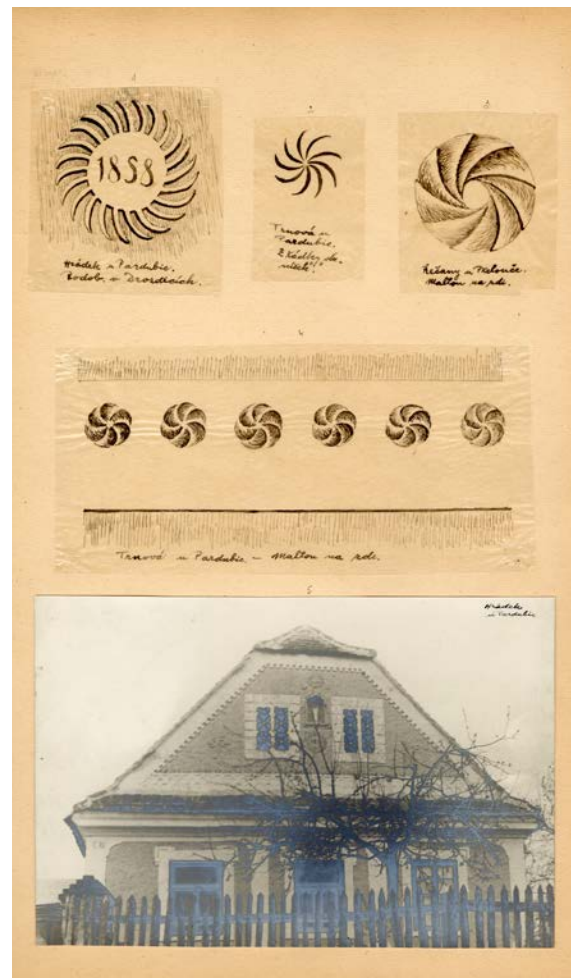
⁵⁷ Část uložená v Rožnově pod Radhoštěm je zpracována podrobněji a část je badatelské veřejnosti zpřístupněna i on-line v digitální podobě v sekci Služby badatelům a veřejnosti: <https://vademecum.vmp.cz/>

Písemný fond etnografie

Navzdory svému názvu i tato část etnografického archivu obsahuje vyobrazení prvků lidových staveb, a to především v souboru pozůstalosti po regionálním badateli a zakladateli Podřipského muzea v Roudnici nad Labem Karlu Rozumovi.⁵⁸ Ten začínal své etnografické výzkumy nejprve na Klatovsku, odkud se jako učitel přesunul do Roudnice. Ačkoli se zabýval především obyčejovou kulturou, jeho poznámky obsahují řadu postřehů a kreseb lidové architektury z oblasti celých Čech. V pozůstalosti Bohumila Studny,⁵⁹ který sbíral své materiály v Posázaví a v Polabí, najdeme mnoho odkazů na lidový ornament, počínaje štukovou výzdobou na omítce a dřevěnými prvky konče (kabříneček, lomenice, sloupky a ploty). Studna své zápisky doprovázel drobnými kresbičkami a náčrtý, občas se objevuje i fotografie. (OBR. 18)

OBR. 18 – Štuková výzdoba štítů na Pardubicku, ukázka stránky z připravované a nevydané knihy B. Studny. ANM, fond OAE, inv. č. OAE_23386.

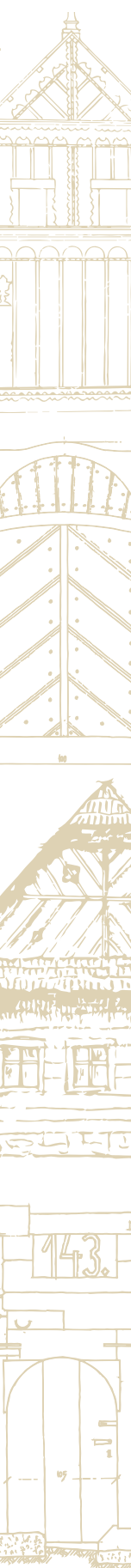
58 Karel Rozum (1856–1933), působil jako středoškolský učitel, získal však odbornou přípravu v kresbě.

Národopisné dokumentaci se věnoval především pod vlivem Jana Prouska a Karla Hostaše.

59 Bohumil Studna (†1962), učitel na měšťanské škole, amatérský folklorista a etnograf. Připravoval rozsáhlé dílo dokumentující život obyvatel Posázaví. Část jím shromážděných trojrozměrných předmětů i dokumentace přešla do Národního muzea.

V této studii jsme se pokusili zmapovat základní archivní fondy a sbírky Archivu Národního muzea, které mohou sloužit jako bohatý zdroj informací (obrazových a mnohdy i textových) o tradičních lidových stavbách. Nepochybně bychom mezi osobními fondy ANM našli i některé další soubory, které by mohly k tomuto účelu posloužit,⁶⁰ nicméně v těch se jedná spíše o okrajovou, nesoustavnou a spíše nahodilou dokumentaci. Intenzivní práce probíhající v posledních letech se všemi výše charakterizovanými velkými dokumentačními soubory ukazuje na příkladu lidové architektury (nicméně obdobně to platí i o dalších projevech lidové kultury), jak záslužnou práci odváděli etnografové minulých generací při práci v terénu. Sbírký jsou výsledkem osobního entuziasmu mnoha jednotlivců, budovaly se často za velmi polních materiálních podmínek a nejsou v žádném případě výsledkem jakéhokoli dlouhodobého a komplexního výzkumného plánu. Tyto faktory jsou pro jejich využívání do jisté míry limitující a jsme si toho plně vědomi. Na druhou stranu však obsahují nezpochybnitelné ikonografické bohatství svědčící o zaniklé či k nepoznání proměněné kultuře bydlení venkovského lidu na území někdejšího Československa.

60 Jen zcela namátkou jmenujme např. osobní fond Oldřicha Hanuše, který v rámci svého uměleckého projevu zachycoval především stavby na Lounsku, podobně ve fondu Josefa Pekaře jsou také zachyceny některá velmi zajímavá vyobrazení architektury z jeho rodného Turnovska. Sám je autorem některých z nich.

Dokumentace lidové architektury z období protektorátu Čechy a Morava v archivním fondu Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, v. v. i.

*Kateřina Sedlická
Dana Motyčková*

Dokumentace lidové architektury v teorii a praxi – Národopisná komise České akademie věd a umění a její Zaměřovací akce

Významným a v mnoha ohledech jedinečným dokumentačním pramenem, který zachycuje objekty vesnické lidové architektury v období více méně zániku jejích tradičních stavebních, hospodářských, sociálních i „uměleckých“ hodnot vázaných na starší způsoby života jedince, a především komunit v různých regionech Čech a Moravy, je fond Zaměřovací akce České akademie věd a umění. Vznikl a byl naplňován v letech 1941–1946 v období protektorátu a je tvořený stavebně-technickou, kresebnou, fotografickou a textovou dokumentací vesnických staveb. Ve svých dokumentačních sbírkách a fondech jej uchovává a zpracovává Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., v Praze.¹

Na počátku akce stálo několik výrazných vědeckých a kulturních osobností, které se spolupodílely na založení Národopisné komise při České akademii věd a umění (ČAVU).

Národopisná komise vznikla z iniciativy Ministerstva školství a národní osvěty (MŠaNO) a její celý název zněl Komise pro vědecký výzkum, zpracování a vydávání památek české kultury lidové při ČAVU. Byla ustavena k provádění úkolů, pro něž protektorátní vláda poskytla zvláštní vysokou finanční dotaci, již poukázalo ministerstvo veřejných prací v prosinci 1940 České akademii „pro péči o českou lidovou architekturu a lidovou píseň“.² Komise byla koncipována pouze jako dočasná, měla zajištěno finanční krytí a nedostávala jiné subvence a dary od akademie. Jejím cílem bylo účelné využití přidělených peněz ve prospěch české kultury ohrožené zásahy nacistického Německa. Měla za úkol podporovat výzkum a zpracování památek hmotné a duchovní lidové kultury. Těsně spolupracovala s Národopisnou společností československou (NSČ), Ústavem pro lidovou píseň a Národním muzeem (NM).³ Pracovala ve složení Zdeněk Wirth (historik umění, bývalý pracovník MŠaNO; předseda), Bohuslav Hála (univerzitní profesor fonetiky), Jiří Horák (ředitel Ústavu pro lidovou píseň), Karel Chotek (předseda NSČ), Pavel Janák (architekt, profesor na Uměleckoprůmyslové škole v Praze) a příslušící z řad odborníků byli Václav Mencl (historik umění; referent komise), Jan Květ (přednosta národopisného oddělení NM), Karel Plicka (učitel a člen Ústavu pro lidovou píseň) a Václav Vážný (jazykovědec a dialektolog).

Zaměřovací akce (ZA) si kladla za cíl zachycení všech regionálních typů lidového domu, zejména zaměření všech významnějších objektů roubené lidové architektury. Motivem jejího zřízení bylo vedle vědeckého zájmu i institucionální zajištění odborné činnosti architektů, kteří byli vlivem dobových stavebních omezení nezaměstnaní, dále pomoc bývalým studentům po uzavření českých vysokých škol (ochrana před dopady

¹ Autorky publikovaly v průběhu několika let při zpracovávání fondu Zaměřovací akce ČAVU dílčí texty. Z nich, a především z nových poznatků, získaných při kompletování jednotlivých částí fondu v rámci projektu VISKALIA, vychází předkládaná završující studie v katalogu. V následujících poznámkách je na tyto práce, které obsahují podrobnější informace a doplňující odkazy k Národopisné komisi, ČAVU, Zaměřovací akci a také k osobnostem, které se na vzniku a fungování akce podílely, odkazováno. Stručný elektronický katalog Zaměřovací akce je možné nalézt také na webové stránce Etnologického ústavu AV ČR – <http://zamerovaciakce.eu.cas.cz>, v současné době je zpracovaný pro kraje Středočeský, Jihočeský, Plzeňský a Liberecký (katalog se týká pouze zaměřených objektů) /přístupeno 3. 8. 2022/.

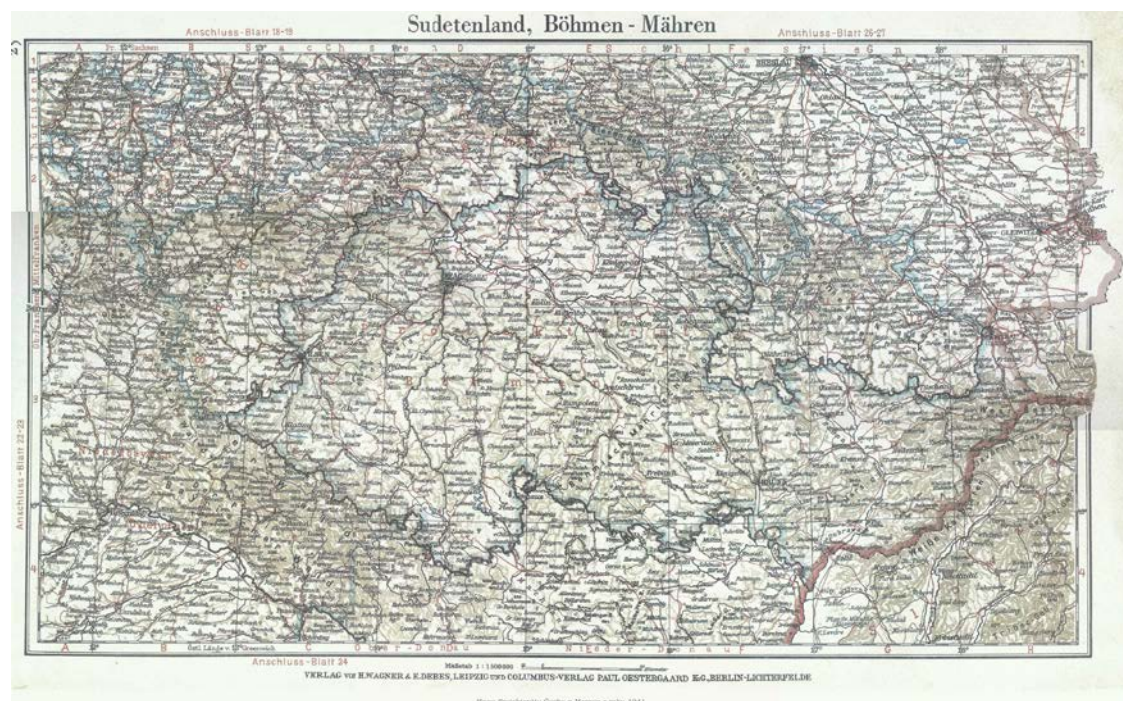
² Masarykův ústav a Archiv AV ČR (dále MÚA), fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – Z. Wirth, Zpráva o činnosti národopisné komise při ČAVU za léta 1941–1946.

³ Vznik Národopisné komise byl podrobně zpracován ve studii: Dana MOTYČKOVÁ – Kateřina SEDLICKÁ, Činnost Národopisné komise při České akademii věd a umění v období protektorátu a její přínos k rozvoji oboru; in: Jana Pospíšilová – Jana Nosková (eds.), *Od lidové písně k evropské etnologii*, Brno 2006, s. 124–132.

totálního nasazení v Říši) a také náplň odborné praxe studentů Uměleckoprůmyslové školy v Praze.⁴ Na akci pracovalo na 50 architektů z Čech a Moravy (bud' samostatných, nebo sdružených v SIA – Syndikátu inženýrů a architektů, který architekty doporučoval) a 15 posluchačů Uměleckoprůmyslové školy (UPŠ) pod vedením Pavla Janáka, Jana Sokola a Otakara Novotného. Akce probíhala pouze v hranicích protektorátních Čech a Moravy. (OBR. 1)

OBR. 1 – Mapa Protektorátu Čechy a Morava s hranicemi vzniklými po Mnichovské dohodě v září 1939. Održené pohraničí je označeno jako Sudetenland. Měřítko 1 : 500 000, vydáno 1941 firmou Columbus Volksatlas, rozm. 208 × 365 mm. Copyright © Historický ústav AV ČR v Praze, mapová sbírka.

Užší výbor Národopisné komise pracoval ve složení Z. Wirth, K. Chotek a V. Mencl, odborně ji vedl architekt Bohumil Sláma, který vypracoval instrukce pro zaměřování. Základní jednotkou pro zaměřování byla obvykle určena celá usedlost – obytný dům, hospodářské stavby, dvůr, sad, zahrady a jiné bezprostředně související plochy a objekty. Elaborát měl obsahovat situaci usedlosti, půdorysy všech podlaží včetně sklepů a krovu, řezy příčné a podélné, štítové a boční kolmé pohledy a také konstrukční a architektonické detaily. Takovéto kótované plány měly posléze sloužit Národopisné komisi ke zhotovení jednotných výsledných technických výkresů tiskem. V případě nedostatečné kvality měly být podklady vráceny autorům k doplnění, naopak autoři výkresů s vysokou kvalitou mohli být finančně lépe ohodnoceni. Základní částka za vyměřenou stavbu byla stanovena na 500 K. Účastníci dále měli pořídit fotografický snímek zaměřeného objektu a o práci měli vést deník s poznámkami o stavbě.⁵ Krátce po prvních výsledcích zaměření zpřesnil B. Sláma některé body instrukce: výkresy měly být provedeny tužkou na kladívkovém papíru, byla určena závazná měřítka jednotlivých zaměření – situace usedlosti v měřítku 1 : 720, resp. 1 : 200, půdorysy a řezy 1 : 50, pohledy 1 : 20 a detaily 1 : 10, v případě potřeby 1 : 5 či 1 : 1. Také konstrukční prvky a jejich skladbu měl měřič sledovat a zaznamenat do výkresu, především ale do stavebního deníku. Tam měl zapsat také údaje o stavebníkovi, o stáří stavby či jejích částí, o řemeslnících, kteří stavbu prováděli. Účastníci pak mnohdy na plánech a v denících zachytili

4 Uměleckoprůmyslová škola nebyla v předválečném období a za okupace školou vysokou, ale vyšší odbornou, proto se na ni nevztahovalo uzavření z listopadu 1939. K postavení českých vysokých škol a vědeckých institucí srov. Andreas WIEDEMANN, *Nadace Reinharda Heydricha v Praze (1942–1945)*. Pražská edice, Praha 2004.

5 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 416, sign. 320/5, kart. 229.

také krajové výrazy pro určité části staveb a prostorů, popřípadě skladbu ovocných stromů v sadech a jiné. V první fázi zaměřovacích prací měla být pozornost věnována především stavbám dřevěným – roubeným, se zaměřováním zděných staveb bylo počítáno později, neboť byl předpoklad, že roubené stavby budou velmi záhy odstraňovány a zaniknou.⁶ (OBR. 2)

OBR. 2 – Roubené přízemní stavení mlýna J. Kovačky v obci Křemence č.p. 7, o. Havlíčkův Brod. Autor Vojtěch Kubašta, 1942, rozm. 730 × 530 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 2576.

V rámci zaměřování pořizovali někteří autoři také kresebnou dokumentaci, která mnohdy nahrazovala fotografické snímky, především při dokumentování interiérů staveb – především pohledů do světnic a na topeniště.⁷ Vnější pohledy zachycují nejen vlastní stavby, ale také krajinná panoramata. V několika případech byly pořizeny tužkové otisky datací na stropních trámech ve světnicích, popřípadě byla překreslena a barevně provedena záklopová prkna ve štítech domů. Jedná se o kresby tužkou, rudkou, tuší, některé jsou kolorované, dále byly zhotoveny technikou akvarelu a kvaše.⁸ Ojedinelé, ale zajímavé jsou portrétní studie, které k zaměřování připojili při výzkumu na Valašsku M. Libra a Z. Musil. (OBR. 3, OBR. 4)

OBR. 3 – Pohled na otevřené topeniště, pec a mladší sporák v jizbě „u Jeničků“ v obci Horní Bečva č.p. 49, o. Vsetín. Autor Miloš Libra, 1941, rozm. 730 × 510 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 2935.

OBR. 4 – Portrét J. Červeného, majitele objektu č.p. 112 v lokalitě Na Kopečku, Kněhyně, o. Vsetín. Autor Miloš Libra, 1942, rozm. 390 × 535 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 3086.

6 Zaměření objektů zděného lidového stavitelství se předpokládalo ve druhé fázi projektu, ale k její oficiální realizaci již nedošlo. ZA však i tak obsahuje značné množství dokumentace zděných objektů, a to z oblastí, kde roubené objekty již dříve zanikly, popřípadě z regionů, ve kterých se dřevěné konstrukce nevyskytují.

7 Viz např. práce: Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, *Datované roubené domy na Vsetínsku a Zlínsku v plánové dokumentaci fondu ČAVU*; in: *Sborník ze semináře Vesnické stavitelství 1. poloviny 19. století. Dokumentace, průzkum, památková péče. Volduchy 17.–19. září 2008*, Praha 2009, s. 50–53.

8 Zdatnými kreslíři byli zejména V. Kubašta, J. Slavík, V. Šebele, M. Libra, Z. Musil, A. Kropáček, V. Studený.

Národopisná komise ukončila svou činnost po vyčerpání finančních prostředků v roce 1946 a ani později, po vzniku nové Československé akademie věd, nebyla její činnost obnovena. Z. Wirth v roce 1950 sděloval generálnímu tajemníkovi ČAVU: „...aby byla komise aktivována, je třeba především uvážit, že Národopisná komise z let 1941–1944 byla jen pomocným orgánem vlády, která chtěla k prospěchu národa využít fin. prostředků, o nichž německým dohlídačům nic nesdětila ... a že Č.[eská] A.[kademie] na sebe vzala odborné provedení.“ Část výsledků akce byla delimitována do nově založeného Kabinetu pro národopis (pozdějšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku), některé části dokumentace byly v 50. letech patrně ztraceny,⁹ malá část fondu je uložena v Archivu Pražského hradu.

Celkem obsahuje fond Zaměřovací akce ČAVU, uložený v EÚ AV ČR, dokumentaci z 510 objektů ze 313 lokalit (2340 inv. čísel).¹⁰ Součástí fondu je také doprovodný fotografický materiál, uložený a inventovaný v Hlavním katalogu fotografií (ze ZA pochází 8722 inventárních čísel),¹¹ a dále písemný materiál – deníky, zprávy, studie – tzv. Spisový archiv ZA (5 kartonů). Související fotografický fond sourozenců Chalupníčkových je inventován ve fondu Studijní archiv (viz dále).

Dokumentace Zaměřovací akce byla až do 70. let využívána badatelsky spíše ojediněle,¹² navíc nebyla ani archivně zpracována. Odborné veřejnosti více známá byla od souboru oddělená fotografická část. Koncem 70. let se uspořádání ZA ujal Lubomír Procházka, pracovník tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, který provedl základní soupis a následnou řadu dílčích studií.¹³ V 70. a 80. letech byla malá část fondu ČAVU použita při testování možnosti zpracování lidové architektury nově vyvíjenou metodou formálního zápisu pomocí klasifikačního systému „lidová stavba“, kdy ke konečnému třídění a vyhodnocení dat docházelo na dobových počítačích pomocí děrných štítků (autoři Zdeněk Mišurec, Zdeněk Zastávka a Jaroslav Vajdiš).¹⁴ Počátkem nového milénia přikročilo Středisko vědeckých informací EÚ AV ČR k fyzické záchraně fondu restaurováním¹⁵ a postupným novým ukládáním do ochranných obalů splňujících požadavky na dlouhodobou archivaci a dále ke zpracování, které mělo propojit dříve oddělené soubory plánů, fotografií a doprovodného písemného materiálu prostřednictvím databáze a elektronického vyhledávače. Projekt byl po dvou letech zastaven. Nyní, od roku 2020, dochází k realizaci projektu programu NAKI II „Virtuální skansen lidové architektury – VISKALIA“. Etnologický ústav AV ČR na něm spolupracuje s hlavním partnerem projektu, Národním muzeem v Praze, a dalším partnerem, Českým vysokým učením technickým (ČVUT). Na základě zkušeností s tvorbou databází ve Středisku vědeckých informací v EÚ AV ČR (tvůrce databáze Zbyněk Holínský) od roku 1995¹⁶ byla v roce 2020 stávající používaná databáze upravena pro potřeby obou institucí, aby mohla být plněna daty z EÚ AV ČR a ANM a fondy tak mohly být virtuálně propojeny.

9 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 1115, kart. 334, Zpráva Blahoslava Šeplavého z roku 1959.

10 Po zpřesněním určení je dříve uváděný počet lokalit 316 redukován na 313. Zaměřovací akce nebyla prováděna v dnešních krajích Praha, Jiho­moravský, Karlovarský a Ústecký. Nejméně zaměření pochází z kraje Moravskoslezského – 10 inv. jednotek.

11 Fotografie nebyly pořízeny (popřípadě jinak získány) pouze v dnešních krajích Karlovarském a Ústeckém.

12 Dokumentaci využil například ve své studii Jaroslav KRAMAŘÍK, Krový s hřebenovou vaznicí na českých venkovských stavbách, *Český lid* 45, 1958, s. 18–25.

13 Lubomír PROCHÁZKA, *Zaměřovací akce České akademie věd a umění a její činnost v letech 1941–1946. Příspěvek k dějinám české etnografie za 2. světové války*. Ročníková práce, FF UK Praha 1980, (rukopis, uložen v EÚ AV ČR, Praha); viz také: TÝŽ, *Zaměřovací akce a její fond (význam těchto akcí pro studium lidového stavitelství na Chrudimsku)*; in: *15 let SLSŘ Vysočina. Sborník příspěvků ze semináře*, Pardubice 1989, s. 32–41; TÝŽ, *Zaměřovací akce České akademie věd a umění a dokumentace lidové architektury na okrese Přebíram a Benešov, Podbrdsko X*, 2003, s. 143–166 a další.

14 Viz Interní tisky ÚEF ČSAV, *Opera ethnologica* 6, 10, 11 z let 1977 a 1982.

15 Restaurátorka papíru Markéta Kropáčková.

16 Barbora GERGELOVÁ, *Počítačové zpracování fotodokumentačních sbírek v Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR*; in: *Studie k lidovému stavitelství IV.*, Klatovy 2000, s. 86–89.

Fotografická část zaměřovací akce a akce na soustavné fotografování staveb – základy fondu Hlavní katalog

Do fotografického fondu Hlavní katalog jsou ukládány fotografie od založení ústavu v roce 1954 dodnes a v současnosti je v něm inventováno na 105 000 jednotek.¹⁷ Fotografie zde uchovávané byly pořízeny jako dokumentace výzkumů organizovaných Etnologickým ústavem AV ČR (dříve Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV), například záchranné výzkumy v záplavových oblastech nebo místech ohrožených důlní činností, dokumentace výzkumu menšin na území ČR, výzkum novoosídlenec­kého pohraničí, ale také mimoevropských kultur (autorsky se na nich podíleli například Vilém Pražák, Jaroslav Kramařík, Emanuel Baláš, Josef Vařeka). Další složkou fondu jsou fotografie vzniklé z badatelské činnosti jednotlivých vědeckých pracovníků, dále reprodukce fotografií získaných při výzkumu od respondentů, dokumentace různých akcí jako Strážnický festival apod. Evidence fotografií je od počátku vedena primárně v inventárních knihách, průběžně byl vytvářen předmětový a místní lístkový katalog. V současné době je v několika etapách od poloviny 90. let fotografický fond převáděn do databáze, umožňující vyhledávání podle zadaných parametrů, zároveň se postupně převádějí fotografie do digitální podoby.¹⁸

Součástí Hlavního katalogu je také fotografický archiv tzv. Zaměřovací akce České akademie věd a umění z let 1941–1946. Fotografická dokumentace ZA ČAVU vznikala a byla také propozicemi vyžadována jako její nedílná součást, jako žádaný obrazový doplněk k vytvářeným technickým výkresům. Představuje významný dokumentační pramen především pro studium dřevěného lidového stavitelství, které v polovině 20. století již dožívalo a objekty byly ve značné míře přestavovány, popřípadě zcela likvidovány. (OBR. 12)

OBR. 12 – Fotografická dokumentace zaniklé sýpky s roubenou klenbou s lepenec­em pod doškovou střechou, se stěnami „v kožichu“. Hlavatce č.p. 10, o. České Budějovice. Autor Antonín Vodsedálek, 1943, rozm. 110 × 85 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 010321.

17 Pod stejné inventární číslo jsou řazeny jak pozitivy fotografií, tak jejich negativy, pokud k příslušnému snímku existují. Tím je umožněno snadnější vyhledávání jak fyzickou cestou, tak v digitální databázi. Všechny fotografie i negativy jsou uloženy v samostatných obálkách z průsvitného papíru a označeny číslem, jsou umístěny v dřevěných kartotéčních skříních.

18 Více k fondu Hlavní katalog a ke způsobu jeho zpracování a inventování viz Barbora GERGELOVÁ, *Vývoj zpracování fotodokumentačních fondů Etnologického ústavu AV ČR v období 1954–2005*; in: Jana Pospíšilová – Jana Nosková, *Od lidové písně k evropské etnologii*, Brno 2006, s. 228–231.

Fotografie byly pořizovány nejen pro objekty zaměřované. Cíle dokumentování byly poměrně ambiciózní – měly zachycovat všechny regionální typy lidového domu (samozřejmě pouze v okleštěných hranicích Čech a Moravy) a jejich místní formy, v první řadě objekty roubené lidové architektury. Pro orientaci v problematice byl vypracován odborný elaborát, samotný výběr a posouzení vhodnosti konkrétních staveb byl ale většinou ponechán na tvůrčích dokumentace a vycházel z jejich terénních výprav a možností pohybu v terénu.¹⁹ Ze studia archivního písemného materiálu ale vyplývá, že dokumentační práce vlastně začaly již v roce 1940 před ustavením Národopisné komise. Česká akademie věd a umění (ČAVU) totiž financovala z této získané dotace od ministerstva školství (MŠANO) dokončení měření a fotografování v oblasti jihočeských Blat.²⁰ Tyto snímky jsou inventovány ve Studijním archivu Národopisné společnosti československé (NSČ) a jejich autory jsou sourozenci architekti Miroslav a Věra Chalupníčkoví.²¹

Paralelně se zaměřováním probíhalo také „soustavné fotografování staveb v určitých národopisných oblastech“ – jednalo se o okolí Prahy a Polabí, o některé části jižních Čech, na Moravě o oblast Hané a Vsacka. Obě popisované akce se značně prolínaly jak v osobnostech autorů, tak z hlediska jejich financování a vedení ze strany Národopisné komise, a je tudíž obtížné je od sebe zcela rozlišit a oddělit.

Pro obě akce zajišťovala Národopisná komise nákup negativního materiálu hromadnými objednávkami, například u firmy Koula v Praze v Žitné ulici, či v závodu Fotodomov Emila Vepřeka v Praze v ulici Na Příkopě.²² Taková praxe byla nutná, protože jako většina komodit podléhal i fotografický materiál přidělovému systému. Autorům byl stanoven paušální honorář za vytvoření snímku ve výši 25 K za jeden negativ a jednu pozitivní kopii na hlazeném papíru – při formátu negativu do 90 × 120 mm byla vyžadována kopie ve velikosti minimálně 90 × 120, raději 130 × 180, či 180 × 240 mm. Fotografie byly odevzdávány pouze v krabicích od fotomateriálu, z důvodu další manipulace a jednotného archivování nebyla povolena jakákoli adjustace nalepením na papírovou či kartonovou podložku.

OBR. 13 – Zkušenější nebo lépe vybavení fotografové zvládali pořizovat snímky i v interiérech. Pohled do rohu světnice s kachlovým sporákem a pecí v chalupě č.p. 58 v obci Radim, o. Jičín. Autor Jiří Trejbal, 1941, rozm. 120 × 90 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 009699.

Fotografická dokumentace měla především zachytit štítová průčelí obytných domů, pohledy do dvorů, stodoly a další hospodářská stavení. Pohledy do interiérů byly pořizovány méně často, a to s ohledem k tehdejší schopnosti fotografické techniky a rovněž v závislosti na možnostech vybavení stativy pro fotografické kamery. (OBR. 13)

19 Získávání informací o vhodných objektech pro fotografování popisují autoři ve svých deníkových záznamech z cest a v průvodních zprávách k výzkumům, které předávali společně s vypracovanými elaboráty zaměření a fotografickými snímky Národopisné komisi – viz dále text Spisový archiv.

20 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 419, sign. 320/5, kart. 229. V protokolu o druhé schůzi Komise pro vědecký výzkum, soupis, zpracování a vydávání památek české kultury lidové při ČAVU se uvádí „jako první úkol ... dokončení měření na jihočeských Blatech... Dokončení Blat vyžádá si nákladu celkem 6900 K (4400 K zaměření, 2500 K fotografování)“. Nutno konstatovat, že zaměření z Blat v EÚ AV ČR uloženo není.

21 Viz dále text o fondu Studijní archiv NSČ.

22 Fotomateriál objednávala Národopisná komise vždy začátkem roku v množství, které bylo předpokládáno pro rozsah terénních prací. Velkou část takto nakoupeného materiálu odebíral například Adolf Vyšata, částka za fotomateriál mu následně byla odečtena při vyúčtování odevzdaných hotových snímků. Předávací zprávy A. Vyšaty a vyúčtování s poznámkami Z. Wirtha ve fondu ZA ČAVU – Spisovém archivu z let 1942, 1943 a 1944.

Autory fotografické dokumentace byli nejen architekti a studenti – tvůrci výkresové části zaměření, ale podíleli se na ní také fotografové profesionálové a amatéři. Pracovali často v součinnosti s architekty (například fotograf Bohumil Končinský s architektem Václavem Malíkem), mnohdy ale jejich práce pro ČAVU byla samostatná a výsledky se nekryly (či jen částečně kryly) se zaměřovací akcí. Některé soubory fotografií z různých lokalit byly získány nákupem starších fotografických souborů – například snímky živnostenských fotografů Josefa Hilgera ze Železného Brodu (vznikly 1933), Františka Háka z Nové Paky (z let 1926–1927)²³ (OBR. 14) či snímky amatérského fotografa Dominika Filipa z let první světové války.²⁴

OBR. 14 – Starší fotodokumentace ukazuje způsob zateplení roubené chalupy proti zimě chvojm v obci Horní Štěpanice, o. Semily. Autor František Hák, 1927, rozm. 120 × 90 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 018776.

Práce na fotografické dokumentaci v rámci Zaměřovací akce i na akci na soustavné fotografování staveb znamenala pro své tvůrce, profesní fotografy i amatéry, nejen zlepšení ekonomické situace, ale mnoha z nich přinesla nové podněty a směry v tvorbě, respektive v pracovním zaměření.²⁵

Jak bylo již uvedeno, fotografie, které vznikaly (nebo byly získány nákupem) jako nedílná součást technických výkresů, byly od ní v minulosti odděleny a po vzniku Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (1954, nyní EÚ AV ČR) byly jako fotografický dokumentační fond zařazeny do inventáře Hlavního katalogu, ne však jako ucelený soubor. Jeho úplnost je možné ověřovat pomocí archivního písemného materiálu, tj. deníků a předávacích protokolů dochovaných z činnosti NK. Na základě těchto písemných elaborátů došlo v minulých letech k dodatečné identifikaci a zainventování několika desítek nalezených a původně nepopsaných fotografií či negativů. Databáze pro ZA dnes obsahuje na 8 800 inventárních čísel, dalších více než 500 položek je vedeno ve Studijním archivu NSČ.

Zapojením profesionálních a amatérských fotografů do široce koncipované Zaměřovací akce bylo získáno poměrně značné množství studijního materiálu – téměř polovina snímků z celkového množství fotografií pořízených architekty a studenty při vlastním zaměřování. Fotografický fond pokrýval značnou část protektorátního území a doplnil dokumentaci zaměřených objektů o další ilustrační materiál. Cílem veškerých prací bylo především zachycení v té době již mizející původní roubené vesnické zástavby prostřednictvím stavebnětechnické dokumentace a fotografií, neboť se předpokládalo, že po konci války bude rychle nahrazena (tak jak se dělo v mnoha částech republiky již ve 30. letech) novou, zděnou výstavbou.

23 Korespondence F. Háka adresovaná Z. Wirthovi z let 1926–1927 je uložena v Archivu EÚ AV ČR, fond ZA ČAVU, Spisový archiv, karton 5, listy SA_5_159_001 a 002. Srv. též práci: Dana MOTYČKOVÁ – Kateřina SEDLICKÁ, Fotografie Františka Háka ve fotoarchivu Etnologického ústavu AV ČR v Praze; in: Roman Tykal (red.), *Osobnosti historické fotografické dokumentace lidové architektury. Sborník referátů ze semináře ke 130. výročí narození Bohumila Vavrouška konaného 20. října 2005 v Praze*, Praha 2006, s. 15–19.

24 D. Filip a Z. Wirth se jistě znali z dob společného působení na ministerstvu školství, pravděpodobně tímto kontaktem byly fotografie získány.

25 Viz dále v Příloze medailonky Jiřího Šolce, Jiřího Trejbal a Adolfa Vyšaty, kteří se svou sběratelskou, badatelskou a fotografickou prací hluboce zapsali do národopisného dění.

Studijní archiv NSČ

Lidová architektura jihočeských Blat na fotografiích Miroslava a Věry Chalupníčkových

Fotodokumentární fond Studijní archiv NSČ byl vytvářen v průběhu let 1940–1962 z iniciativy Národopisné společnosti československé a obsahuje 6 513 inventurních čísel. Fond byl koncipován jako pramenná základna a srovnávací materiál pro vědeckou práci členů NSČ, popřípadě dalších odborníků. Tematicky je možné jej rozdělit do tří okruhů. První okruh tvoří fotografie sbírkových předmětů z muzeí Čech a Moravy, které byly pořízeny pro komparativní a publikační účely. Další početnou část sbírky představuje dokumentace lidového oděvu. Převažující tematikou fondu je však lidové stavitelství. Jako podklad pro naplnění databáze a výstupů projektu VISKALIA je použita část dokumentace vzniklá ve 40. letech 20. století. Jejimi autory jsou architekti Miroslav a Věra Chalupníčková a týká se jihočeské lidové architektury (473 jednotek),²⁶ dále pro oblast Nymburska je využit soubor fotografií Bohumila Končinského (45 jednotek), pracujícího pod vedením architekta Malíka při Zaměřovací akci ČAVU.²⁷

Mezi tvůrce dokumentace lidové architektury vznikající v období protektorátu neodmyslitelně patří dvě osobnosti architektů – sourozenců Miroslava Chalupníčka (23. 11. 1911 – 9. 4. 1976)²⁸ a Věry Chalupníčkové (11. 4. 1913 – 11. 8. 1997).²⁹ Narodili se do rodiny stavebního inženýra, adjunkta Vysokého učení technického v Praze. Tuto vysokou školu oba sourozenci vystudovali, ale po smrti otce (1935) musel Miroslav převzít vedení rodinného podniku a z existenčních důvodů poté patrně on i sestra školu předčasně ukončili. V předválečném období působil Miroslav také jako asistent Ústavu dějin architektury ČVUT a věnoval se fotografování. Společně se sestrou pracovali na uměleckohistorických monografiích – od roku 1936 fotografovali pro publikace Pražské kostely a Praha, město chrámů (vyšlo v nakladatelství Žikeš).³⁰ Chalupníčkovu práci architekta přerušila válka (byla zavedena stavební uzávěra) a zavření českých vysokých škol. Paradoxně to znamenalo, že se spolu se sestrou mohl plně věnovat dokumentační činnosti, při které využil jak fotografii, tak geodetické zaměření, architektonickou kresbu i psané slovo. Do jejich profesního života tehdy doslova záchranným způsobem zasáhl tehdejší sekční šéf památkové péče Zdeněk Wirth. Z pozice svého úřadu zadal Chalupníčkovi zakázku na dokumentaci lidové architektury v oblasti jihočeských Blat. Tyto práce, zadané oficiálním protektorátním úřadem, pomáhaly zachránit českou inteligenci před tzv. totálním nasazením v Říši. Na zakázkách opět spolupracovali oba sourozenci.

26 Dokončení úkolu měření (!) na jihočeských Blatech bylo financováno ze stejného zdroje jako Zaměřovací akce a svou náplní byla tato práce víceméně totožná s úkoly ZA. Protokol Komise pro vědecký výzkum... v roce 1941 počítá s náklady na dokončení nejen fotografování, ale také zaměření architektury na Blatech. Fotografická dokumentace je známá, zaměřovací elaboráty však chybí. MÚA, fond ČAVU, inv. č. 419, sign. 320/5, kart. 229.

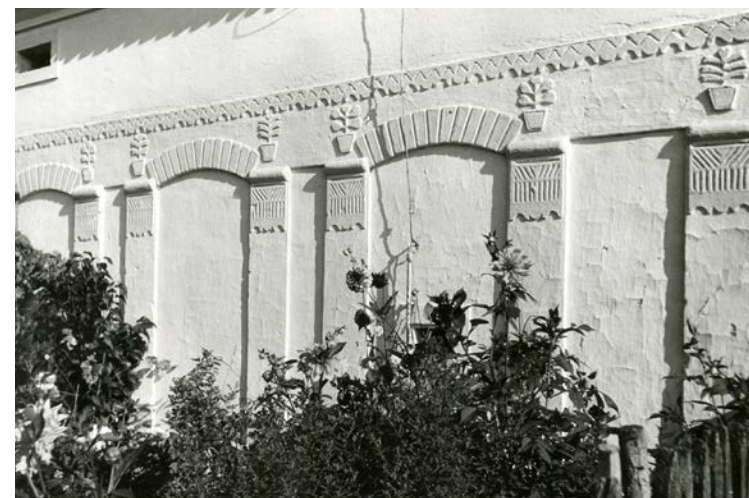
27 Konvolut fotografií B. Končinského byl již v 50. letech patrně omylem inventován ve Studijním archivu namísto v Hlavním katalogu. Tento soubor vznikl součinností fotografa s architektem při zaměřování.

28 Osobní údaje čerpány z internetových zdrojů: <http://bohumil-chalupnicek.cz/setlik.html>; <http://abart-full.archiv.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/ a při rozhovoru (8. 6. 2012) s doc. Akad. arch. Bohumilem Chalupníčkem, synem Miroslava Chalupníčka, kterému autorky děkují rovněž za poskytnutí fotografií z rodinného archivu. Viz také: Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Tvůrce dokumentace lidové architektury jihočeských Blat – Miroslav a Věra Chalupníčková, *Lidová architektura – obnova a využití památek*, České Budějovice 2014, s. 57–63.

29 Životopisné údaje dodal B. Chalupníček, přesná datace zjištěna z náhrobku rodiny na hřbitově v Praze-Olšanech.

30 Oldřich STEFAN, *Pražské kostely*, Praha 1936 (fotografie M. Chalupníček a O. Topinka). Miroslav CHALUPNÍČEK, *Praha, město chrámů*, Praha 1937.

Od roku 1940 bylo fotografování lidové architektury na Blatech pořádáno Národopisnou společností československou (NSČ) a finančně bylo zajištěno dotací Ministerstva školství a národní osvěty (MŠaNO).³¹ Práce se soustředily převážně na oblast soběslavsko-veselských Blat s obcemi vlastního jádra oblasti i širšího okolí – Borkovice, Čeraz, Debrník, (OBR. 16) Dráčov, Hartmanice, Hodětín, Klečaty, Klenovice, Komárov, Kvasejovice, Mažice, Nedvědice, Rybova Lhota, Řípec, Soběslav, Svinky, Sviny, Vesce, Vlastiboř, Zálší, Záluží a Zlukov, a dále do několika obcí hlubockých Blat – Munice, Pištín, Plástovice, Sedlec (OBR. 17) a Zliv. Výběr lokalit odpovídá území označovanému jako jádro „bohatých Blat“ a vsi se rozkládají v oblouku kolem borkoviště, které je už od středověku odvodňováno blatskou stokou.

OBR. 16 – Pohled na boční stěnu sýpky s bohatou štukovou výzdobou v č.p. 29 v obci Debrník, o. Tábor. Autoři Miroslav a Věra Chalupníčková, 1940, rozm. 180 × 120 mm, EÚ AV ČR, fond Studijní archiv, inv. č. 00190STA.

OBR. 17 – Menší usedlost datovaná 1834, s dosud doškovou střechou a se štukovou výzdobou štítu, Sedlec č.p. 24, o. České Budějovice. Autoři Miroslav a Věra Chalupníčková, 1940, rozm. 180 × 120 mm, EÚ AV ČR, fond Studijní archiv, inv. č. 00460STA.

Dokumentární fond obsahuje 473 fotografií. Jsou převážně formátu 120 × 180 mm – jedná se o 300 snímků z kinofilmových negativů, a dále formátu 180 × 240 mm – 173 pozitivů vykopírovaných ze skleněných negativů rozměru 130 × 180 mm. Forma adjustace fotografií je dvojí a liší se v souvislosti s velikostí pozitivů. Menší snímky jsou nakaširované na kartonovou šedozelenou podložku velikosti 210 × 150 mm, pozitivy jsou oříznuté a nemají bílý okraj. Na rubové straně je otisk razítka s rámečkem, v němž jsou údaje o dokumentovaném objektu (místo, okres, datování, barva, datum pořízení fotografie a číslo negativu), vedle je umístěno razítko autorů (FOTO architekti Miroslav a Věra Chalupníčková) a kulaté razítko Národopisné společnosti. Vždy po padesáti kusech jsou uloženy v pevných neuzavíratelných pořadačích rozměru 220 × 155 × 50 mm. Větší fotografie ze skleněných desek mají bílý rámeček a jsou celoplošně nalepené na silný karton (300 × 210 mm) potažený šedozeleným papírem, zadní strana je bílá a opět opatřená identifikačními údaji, vždy po dvaceti pěti kusech jsou uloženy v podobných krabicích velikosti 310 × 220 × 60 mm. Na hřbetech pořadačů je uveden obsah číselným rozsahem.

Skleněné negativy jsou pečlivě zpracované pomocí tzv. kokcinování – tj. nanášením průhledné červené barvy na místa se slabým krytím, která by na pozitivních snímcích splývala a ztrácela tak detaily.³²

Spektrum staveb zachycené fotografickou dokumentační činností Chalupníčkových je široké – od nejstarších v oblasti dosud stojících staveb s roubenými jádry a doškovými střechami, dále barokních kamenných sýpek

31 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 419, sign. 320/5, kart. 229.

32 Výraz „kokcinování“ vznikl z obchodní značky prostředku firmy Agfa – Agfa coccin.

v usedlostech, či celků usedlostí a detailů štukové výzdoby štítů a průčelí, po objekty sakrální, jimiž byly většinou drobné kapličky a boží muka u cest. Nevyhnuli se ani pohledům na pozdní typy hmotově a výrazově tradiční zástavby, která svou inspirační motivikou už spadala do meziválečného období.

Soubor uložený v Etnologickém ústavu AV ČR je jedinečný především svou kompletností, neboť obsahuje všechny pořízené negativy. Podobné soubory vlastní také muzeum v Soběslavi (bez snímků z Hlubocka), několik snímků má také muzeum v Českých Budějovicích a menší část odkoupil od dědice koncem 70. let také Národní archiv ČR. Tyto soubory neobsahují negativy.

Ve válečných letech byli sourozenci Chalupníčkovi také zaměstnání na tvorbě výkresové dokumentace hradu Karlštejn, na fotografické dokumentaci zámku Kačina u Kutné Hory, díky níž byl na 400 skleněných negativech zachycen původní stav a inventář sídla Chotků před devastací Němci, Sověty i Čechy. Stejnou hodnotu má také dokumentace břevnovského kláštera, kostela sv. Lukáše ve Svárově a města Mladá Boleslav. Koncem 40. let se profesní cesty sourozenců rozešly a oba začali pracovat samostatně. Miroslav Chalupníček v letech 1953–1976 učil na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze obor deskriptivní geometrie pro architektky a zaměřování památek a založil tu Kabinet pro kresebnou a fotografickou dokumentaci historických památek.³³ Věra Chalupníčková se věnovala především projektování veřejných staveb, od roku 1948 byla zaměstnána ve Studijním typizačním ústavu.³⁴

Deníky, zprávy o průběhu zaměřování, korespondence – Spisový archiv Zaměřovací akce ČAVU

Spisový archiv obsahuje písemné elaboráty, které jsou podstatnou součástí stavebně-technické a fotografické dokumentace.³⁵ Jejich autory jsou terénní spolupracovníci, kteří se osobně podíleli na zaměřování a fotografování – architekti a studenti. V menší míře soubor obsahuje také agendu odevzdaného dokumentačního materiálu pořízenou některým z pracovníků Národopisné komise, který byl pověřen jeho registrováním a administrativou. Obsahem jsou průvodní dopisy a zprávy, seznamy zpracovaných lokalit a objektů, soupisy odevzdaných plánů, kreseb a fotografií, včetně vyúčtování finančních nákladů, v několika případech rovněž podrobné deníky, do kterých autoři zapisovali nejen údaje o navštívených místech, ale i zkušenosti z terénní práce a také problémy s dopravou, stravováním a pobytem na venkově, mnohdy i potíže zapříčiněné nepříznivými povětrnostními podmínkami, které znesnadňovaly práci.

Průvodní zprávy plasticky doplňují obraz výzkumem zachycených staveb, poskytují informace o jejich stáří, stavebnících a stavitelích, popisují konstrukci, materiál, prostorové členění a jeho využívání, nezapomínají ani na popis detailů a výzdoby, zachycují i místní terminologii.

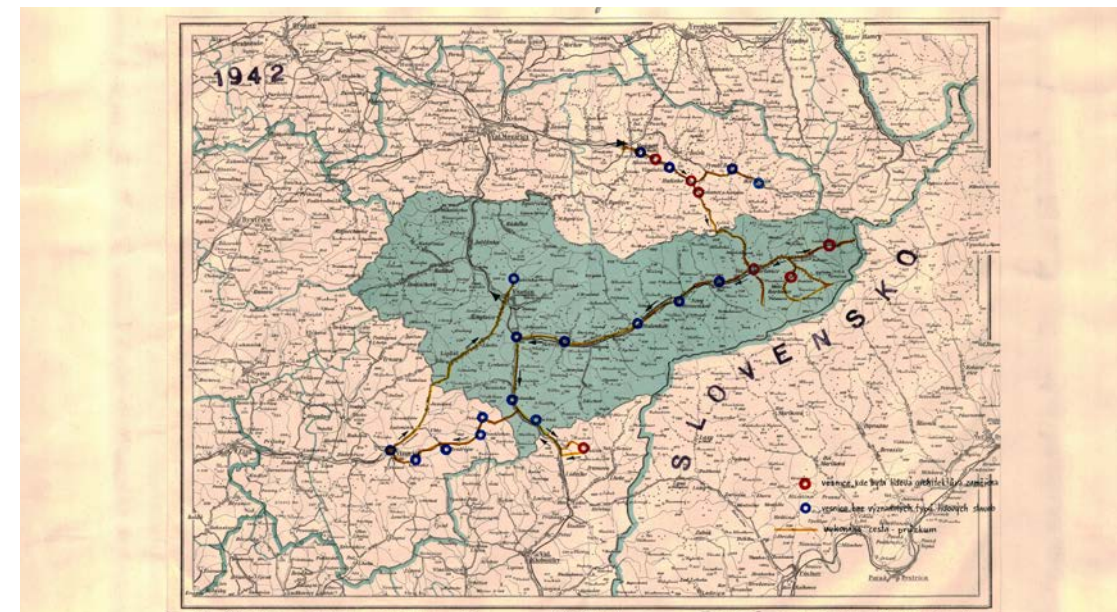
Průběh výzkumných cest si badatelé zaznamenávali do různě podrobných map, obvykle do tzv. státních map v měřítku 1 : 75 000. Různobarevně označovali místa navštívená, s pouze výtupovanými objekty vhodnými k dalšímu dokumentování, a místa, ve kterých prováděli zaměření a fotografování.³⁶ (OBR. 18)

33 Zdroj: <http://bohupil-chalupnicek.cz/setlik.html>.

34 V roce 1970 vydala knihu typizačních zásad pro vypracování projektové dokumentace.

35 Spisový archiv ZA ČAVU má rozsah 5 kartonů. Prvotní řazení podle krajů provedl L. Procházka. Při další archivní manipulaci byl nově uspořádán chronologicky a abecedně podle jmen původců. V současnosti je celý digitalizován.

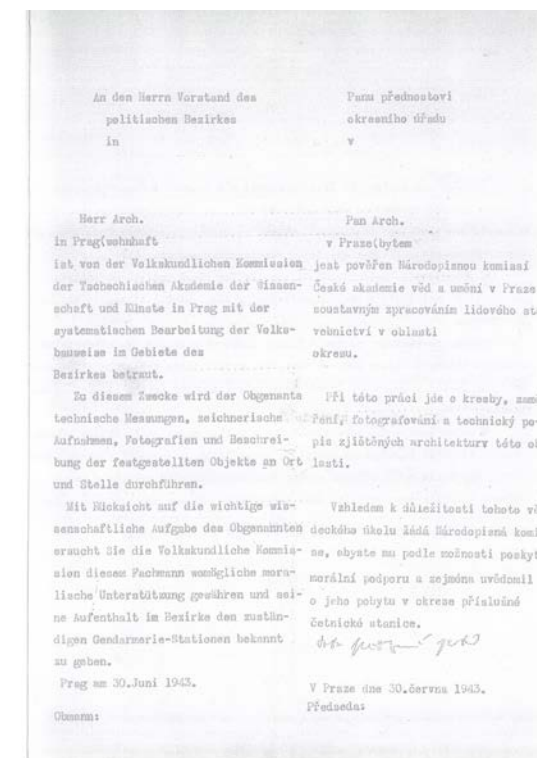
36 EÚ AV ČR, Fond Zaměřovací akce, Mapy ZACAVU.

Pro práci v terénu byli spolupracovníci každoročně vybaveni legitimací vydanou Komisí pro vědecký výzkum, zpracování a vydávání památek české lidové kultury při ČAVU. V textu bylo uvedeno jméno pracovníka, který „je pověřen, aby prováděl měření a kreslení, fotografování památek lidového stavitelství ve venkovských obcích v Čechách a na Moravě k vědeckým účelům“.³⁷ Komise tímto potvrzením žádala četnické stanice, obecní úřady i soukromé majitele staveb nebo jejich zástupce, aby věnovali jejímu delegátu svou morální podporu a umožnili mu hlavně přístup k objektům, které měly být měřeny nebo fotografovány. Zároveň posílala Akademie oficiální dopis okresním úřadům, v němž uváděla jména a období, kdy její „delegáti ... zahájí práci“, a ujišťovala dotčené úřady, že „při této práci jde o kresby, zaměření, fotografování a technický popis zjištěných architektur této oblasti“ pro vědecké a dokumentační účely, a Národopisná komise je tudíž žádá, aby o pobytu pracovníků informovaly příslušné četnické stanice.³⁸ (OBR. 19)

37 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – vzor legitimace. Legitimace byla vydávána v jazyce českém. Spisový materiál související se vznikem a činností České akademie věd a umění a jejich stálých komisí je uložen v Archivu AV ČR (MÚA) a pro potřeby Zaměřovací akce byl studován již v první etapě pořádání a zpracování fondu v letech 2003–2004.

38 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – dopis okresním úřadům byl formulován dvojjazyčně, německy a česky, přípis z roku 1942.

OBR. 18 – Protektorátní mapa v měřítku 1 : 75 000 vsetínského okresu se zaznamenanými lokalitami, které navštívili, fotografovali v nich a zaměřovali Václav Hilský a Rudolf Jasenský při své výzkumné cestě v roce 1942. EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce – mapy, inv. č. M_ZACAVU_020.

OBR. 19 – Dopis okresním úřadům s žádostí o podporu „delegátů“ Národopisné komise při dokumentační práci byl formulován dvojjazyčně. MÚA, fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – přípis z roku 1942.

I přes všechna tato administrativní opatření docházelo k situacím, kdy spolupracovníkům nebylo umožněno, či bylo přímo zakázáno dokumentační práce provádět, a to i přesto, že pracovali výhradně v hranicích protektorátu. V roce 1944 tak uvádí R. Jasenský, že navštívil vsi na Dražanské vysočině, z nichž však bylo obyvatelstvo vystěhováváno a lokality určeny za vojenskou střelnici. Jasenskému bylo přísně zakázáno stavební objekty měřit a fotografovat.³⁹

Odmítnutí či nesouhlas s dokumentováním byl však někdy veden i určitou nedůvěrou a odporem na straně majitelů nemovitostí. Tak R. Podzemný podal v roce 1941 Národopisné komisii zprávu o neúspěšném pokusu o zaměření Boučkova statku z roku 1813 ve Vranovém (Malá Skála), jehož existence byla ohrožena plánovanou výstavbou nové silnice a mostu přes Jizeru. Bylo zaměřeno pouze přízemí a „[o]d úplného proměření muselo být pro nepochopení a odpor majitelů upuštěno“.⁴⁰

Spolupracovníci se někdy stali přímými svědky zániku tradičních vesnických staveb, jako tomu bylo v případě V. Studeného. Ten si do deníku poznamenal první kontakt s Národopisnou komisí při ČAVU a svou okamžitou účast na zaměřování – 5. července 1941 se zúčastnil schůze komise, kde obdržel dispoziční pro zaměřování, následně byl přizván profesorem Pavlem Janákem, aby se prací účastnil. „Téhož dne odejel jsem prohlédnouti dřevěné stavby do Kartouz – Valdíc u Jičína.“ Následující den, 6. července 1941, píše: „Nápadným mi byl nově projektovaný úsek nové silnice vedoucí Valdicemi ... Uprostřed vozovky nalézá se dřevěná roubená stavba č. p. 17 s lomenicí, určená v nejbližší době ke zbourání. Detailním prohlédnutím zjištěn pod kuklou nápis gotickým písmem s letopočtem 1796.“ Problémy s místním Měřickým úřadem v Jičíně, který nevyhověl jeho žádosti o kopírování katastrální mapy, popisuje na následující stránce: „Tam jsem byl odmítnut a práce mi nebyla dovolena s poukazem, že nemám k tomu svolení od inženýrské komory a má legitimace vydaná Národopisnou komisí při ČAVU byla uznána úředníkem za nedostačující.“⁴¹

Z logistických důvodů, především s ohledem na možnosti ubytování a stravování, mířili zainteresovaní architekti a studenti často do krajů a oblastí, ze kterých pocházeli či ke kterým měli rodinné, přátelské a pracovní vazby.⁴² Svůj zájem o práci v určitém regionu potvrzovali Národopisné komisii podepsaným prohlášením.⁴³ Informace o národopisných oblastech, ve kterých prováděli svá měření, získávali z různých zdrojů. P. Kubíček uvádí, že „po předběžném studiu chrudimského kraje v Národopisném muzeu jsem vyjel do Chrudimě. V místním muzeu jsem získal cenné informace, prohlédl si celou řadu negativů a několik mně jich bylo zapůjčeno ke kopírování...“⁴⁴ M. Palomino v deníkové zprávě o cestě stručně vyjmenovává: „Představení se na městském úřadě, u pana vládního komisaře Švajnera, schůzka s mistrem Hlavsou a panem Dr. Štěpánkem, kteří podávají informace o lidové architektuře v okolí kdyňském.“⁴⁵

39 Archiv ÚDU AV ČR, OF Zdeněk Wirth, kart. 22 – zpráva o terénních pracích R. Jasenského adresovaná Z. Wirthovi. Spisový materiál související s činností Z. Wirtha v ČAVU a NK je uložen v Archivu ÚDU AV ČR (Osobní fond) a pro potřeby Zaměřovací akce byl vytěžen archivářkou EÚ AV ČR M. Suchomelovou v letech 2004 a 2007.

40 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 5, SA_5_175_004, Průvodní zpráva. Autor: R. Podzemný, 1941.

41 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 2, SA_2_060_002, Deník. Autor: V. Studený, 1941.

42 K tomu srv. práci: Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ – Lubomír PROCHÁZKA, Zaměřovací akce České akademie věd a umění na jižním Plzeňsku; in: Petr Rožmberský (ed.), *Jižní Plzeňsko. Historickovlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích*, Vol. 5. 1, Blovice 2007, s. 55–66. Viz dále místa narození a oblasti pracovního nasazení jednotlivých autorů v seznamu v Příloze.

43 MÚA, fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – pověření k práci.

44 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 3, SA_3_085_001, Zpráva. Autor: P. Kubíček, 1942.

45 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 4, SA_4_115_002, Deník. Autor: M. Palomino, 1943.

A. Vodseďálek popisuje, jak jednal s členem kuratoria muzea Dra. Kudrny v Netolicích, odborným učitelem A. Černým, který pro něj sestavil a podle mapy navrhl polodenní a celodenní pracovní túry – „[t]ento cestovní program mi velmi usnadnil dokonalé poznání celého kraje v době co nejkratší“.⁴⁶ Pánové Kropáček a Koželka, kteří profesně spolupracovali již před válkou, zvolili za oblast svého národopisného bádání Českosudetskou vysočinu – vsi Kamenný Újezd, Plav, Doudleby, Římov, Opalice a Rančice. Jak uvádějí v deníku, s krajem již byli dříve obeznámeni, byl jim blízký, a proto si jej vybrali k provedení zaměřování a fotografování lidové architektury.⁴⁷

Úspěšné terénní práci předcházela nejen teoretická příprava, ale důležité bylo rovněž obstarání potřebného vybavení k vlastní měřicí a fotografické práci, zdařilý průběh také často závisel na zajištění dopravního prostředku – kola, kterým se pracovníci mohli na větší vzdálenosti přemístit. L. Koreček vyjmenovává potřebný materiál: „opatření rekvizit přísl., map speciálních, kreslicích potřeb, filmů, vypůjčení filmové kasety, vypůjčení kola, příprava zavazadel.“⁴⁸ Půjčování kol a fotografických kamer přinášelo mnohdy značné nepříjemnosti, vyplývající z jejich nedobrého technického stavu.

Způsoby provádění zaměřovacích prací byly různorodé, většinou se však všichni účastníci akce snažili provést celý elaborát přímo na místě, v terénu, aby nedocházelo k nepřesnostem a zkrácením. A. E. Brož popisuje způsob měření velice přesně: „Délky do dvou metrů byly měřeny dvoumetrem, větší délky pásmem. Situace usedlostí byly měřeny a vynášeny methodou trojúhelníkovou. Nepřístupné délky v krovech byly promítány pomocí olovnice na vodorovnou a zaměřovány k nim příslušné výšky pomocí šňůry zatížené olovnicí. Výšky byly vytažovány k jedné rovině vodorovné, která byla provázena hadicovou vodováhou. [...] Půdorysy usedlostí 1 : 100 byly vynášeny methodou trojúhelníkovou. Pro vynášení podrobně zaměřených usedlostí zvoleno měřítko 1 : 50 protože jde většinou o malé objekty. [...] Při kotování rozměrů nerovného zdiva nebo rozměrů mezi nerovnými plochami stěn byly koty zaokrouhleny na nejbližších 5 nebo 10 cm. Koty, které nebyly zjištěny měřením na místě, nýbrž výpočtem nebo graficky ze zaměřených kot jsou označeny tečkou před číslicí.“⁴⁹ Koželka s Kropáčkem a mnozí další ve svých zprávách uvádějí, že většina prací byla prováděna přímo v terénu, některé části výsledných elaborátů zaměření však bylo nutné dopracovat až v podmínkách ateliérů. Opačný způsob zvolili studenti Uměleckopřírodovědné školy při své druhé návštěvě na Valašsku v roce 1942. Popis jejich pracovního nasazení a způsobu přesunů v terénu je pro dnešního člověka až neskutečný: „Práce byla nepoměrně obtížnější než loni, protože jsme zaměřovali ve vzdálených samotách v horách Beskyd. Cesty k jednotlivým objektům trvaly 2–5 hodin. Kola mohlo být použito jen na silnici, v horách jsme cestovali pěšky s veškerou výzbrojí na zádech. [...] Jinak bylo měřeno způsobem, který se osvědčil při ložské práci. Postupovali jsme tak, že všechny objekty byly kresleny přímo na místě, čímž jest zaručena přesnost a pravdivost přenášené skutečnosti, oproti způsobu, kde měření bylo zaznamenáno do skizzáku a vynešeno později, jest tento způsob věrohodnější a přesnější přes svou obtížnost.“ Dále pokračují popisem pracovního vybavení, které denně museli vynášet do terénu: „Zaměřování by bylo velmi usnadněno, kdyby výstroj měření byla naprosto dokonalá (skládací rýsovací prkna na stativech, vhodná zavazadla k nošení na zádech, kde by bylo možno uložit všechno nářadí potřebné k práci). V těchto věcech jsme byli vybaveni, tak jako loni, naprosto nedokonale a není možno představit si obtíž, které jsme překonávali, protože výstroj byla nevhodná (nošení velkých rýsovacích prken 2–3 hodiny pěšky, vozání těchto věcí na kolech, zdržování při přecházení k jednotlivým objektům atd.).“⁵⁰

46 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 4, SA_4_125_001, Deník. Autor: A. Vodseďálek, 1943.

47 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 3, SA_3_083_002, Deník. Autor: K. Koželka a A. Kropáček, 1942.

48 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 3, SA_3_080_001, Deník. Autor: L. Koreček, 1942.

49 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 2, SA_2_017_004, Průvodní zpráva. Autor: A. E. Brož, 1942.

50 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 5, SA_5_179_002, 003, Průvodní zpráva. Autoři: V. Hradil, M. Libra, S. Rudolf, O. Skalík, 1942.

OBR. 20 – Mikuláščíkovo fojtství
č.p. 60 v Jasenné, o. Zlín, dnes
památkově chráněné.
Autor Miloš Kulišťák, 1933,
rozm. 90 × 120 mm, EÚ AV ČR, fond
Hlavní katalog, inv. č. 102939.

Do projektu VISKALIA byly zařazeny všechny části dokumentačního úkolu Národopisné komise při České akademii věd a umění známého pod označením Zaměřovací akce ČAVU (1941–1946). Databázovým zpracováním

51 Oba architekti pocházeli z této oblasti, oba studovali Odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí (u profesora Místeckého). Více k tématu srv.: Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Pražští architekti rodem z Valašska a jejich vztah k lidovému stavitelství; in: Pavel Bureš – Jana Tichá (eds.), *Sborník příspěvků z celostátního mezinárodního semináře k problematice lidového stavitelství „Památková péče a muzea lidových staveb v přírodě“ konaného ve dnech 15.–17. září 2010 v Rožnově pod Radhoštěm*, Rožnov pod Radhoštěm 2010, s. 49–56.

52 Studii o vývoji valašské architektury připravoval R. Jasenský (MÚA, fond ČAVU, inv. č. 415, sign. 320/5, kart. 229 – dopis Z. Wirthovi z 21. 12. 1942), studii o valašském domě připravil rovněž V. Hilský (EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 5, SA_5_163), který na jejím základě po válce publikoval text: Václav HILSKÝ, Lidová architektura na Valašsku; in: *Sborník Vsetín*, Vsetín 1946, s. 168 an.; a text: Václav HILSKÝ, Lidová architektura na Valašsku. *Dolina Urgatina* 5, 1951, s. 22–32.

53 EÚ AV ČR, Fond ZA ČAVU, Spisový archiv, kart. 5, SA_5_177_004.

Podobně dramatickou výzkumnou cestu podnikli V. Hilský s R. Jasenským v roce 1941, jejichž několikrát navštíveným regionem bylo rovněž Valašsko.⁵¹ Svou pěší cestu po valašských kopcích, kdy s sebou po celou dobu museli nosit i meřické a kresličské vybavení, popisují následně: „Na studijní cestu po Valašsku vydali jsme se 6. srpna 1941. Východiskem nám byla poslední železniční stanice u Vlárského průsmyku, odkud jsme šli cestou podél slovenských hranic do Hutě Sv. Sidonie a do Sv. Sidonie. Zde jsme našli několik starých objektů, které jsme však nemohli zaměřit pro blízkost hranice. [...] Za 26 dnů zaměřili jsme 13 různorodých objektů, které jsme na místě vynesli a v Praze v dalších 20 dnech dokreslili [...] Cesta, kterou jsme pěšky vykonali, činí cca 140 km. Pracovali jsme bez ohledu na svátky a neděle. Mimo velmi špatné deštivé počasí měli jsme velké ubytovací i zásobovací potíže a často jsme se setkali se značným nepochopením majitelů chalup, které jsme zaměřovali.“ Dále pokračují: „Přes všechny tyto nepředvídané překážky považujeme tuto cestu za velmi zajímavou a poučnou.“

Písemné průvodní zprávy a deníkové záznamy plasticky doplňují obraz výzkumem zachycených staveb, poskytují informace o jejich stáří, stavebních a stavitelích, konstrukčních technikách a materiálu,

o prostorovém členění a užití různých částí staveb, neopomíjejí popis detailů a výzdoby.

Práce některých účastníků Zaměřovací akce přinesly rovněž souhrnné studie, v nichž se autoři snažili o kritický pohled na další vývoj vesnického stavitelství, ale viděli také neodvratný zánik jeho tradičních forem. Zároveň se však zamýšleli nad možnostmi ochrany nejcennějšího stavebního fondu a vhodností nového způsobu jeho využití.⁵² „Zachránit všechny tyto svérázné objekty vyžadovalo by obrovských nákladů a taková akce nesetkala by se ani s porozuměním obyvatelstva, které, až na nepatrné výjimky, touží po stavbě nové, vzdušné a suché. Jsou zde však objekty, které v případě zbourání neb nevhodnou adaptací nebudou nikdy nahrazeny. Upozorňujeme obzvláště na fojtství v Jasenné, kde i majitel má velký smysl pro uchování této stavební památky, kterou sám však nemůže udržet v takovém stavu, aby pozvolna neupadala,“ píše ve své zprávě z výzkumu R. Jasenský.⁵³ (OBR. 20)

a celkovou digitalizací fondu došlo k propojení všech jeho částí, které byly po dlouhé období od sebe odděleny a jsou inventovány a vedeny v různých fondech a konvolutech – vedle vlastní Zaměřovací akce to jsou fotografické fondy, především Hlavní katalog a v menší míře Studijní archiv, nově je archivně uspořádán, digitalizován a přiřčelován k jednotlivým objektům a lokalitám rovněž Spisový archiv, který obohacuje plánovou a fotografickou dokumentaci o další rozměr. Rozsáhlou badatelskou prací v českých pamětových a vysokoškolských institucích (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Archiv Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., Národní archiv, Archiv Českého vysokého učení technického, Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze – archiv, Archiv Pražského hradu) byl tento celek navíc rozšířen o data o osobnostech, které se na vzniku tohoto významného fondu podílely. Všem institucím, regionálním pracovištím, ale především jejich pracovníkům a také soukromým osobám, které nám nezištně poskytly informace, rady a podporu, srdečně děkujeme.

Příloha

Osobnosti spjaté s Národopisnou komisí ČAVU

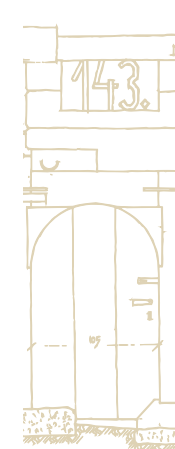
Zdeněk Wirth (1878–1961), historik umění, jeden ze zakladatelů památkové péče v Čechách, pedagog a akademik ČSAV. Od roku 1918 působil jako přednosta oddělení památkové péče Ministerstva školství a národní osvěty, od roku 1922 jako přednosta odboru pro záležitosti umělecké. Od roku 1925 přednášel na ČVUT dějiny umění. V letech 1928–1940 vedl Státní fotoměřický ústav v Praze. Za války byl nuceně penzionován a též z jeho podnětu vznikla Národopisná komise a dokumentace lidových staveb. Po roce 1945 byl členem České národní rady, 1946–1951 předsedal Národní kulturní komisi, která rozhodovala o uměleckých konfiskátech. V roce 1953 spoluzakládal Kabinet pro teorii a dějiny umění (dnešní Ústav dějin umění AV ČR) a pracoval v orgánech Akademie. Autor mnoha vědeckých statí a publikací, například se podílel na Soupisu památek v Čechách, Praha v obraze pěti století, Zmizelá Praha, Česká architektura 1800–1920, monografií o moderní české architektuře, o hradech a zámcích a též o českých městech (Litomyšl, Hradec Králové, Kladno). Spolupracoval s fotografem K. Plickou.⁵⁴

Karel Chotek (1881–1967), etnograf a vysokoškolský pedagog. Od roku 1906 byl členem Národopisné společnosti československé, kde byl od roku 1931 předsedou. V roce 1912 se habilitoval na Karlově univerzitě pro obor všeobecný národopis, v roce 1921 byl jmenován prvním profesorem národopisu na nově založené Komenského univerzitě v Bratislavě. V roce 1931 byl povolán zpět na Karlovu univerzitu do Prahy a působil zde i v poválečném období. V Národopisné společnosti se výrazně podílel na budování rozsáhlého fotoarchivu studijního a reprezentačního ve prospěch chystaného Národopisného ústavu. V roce 1945 se vrátil na Karlovu univerzitu, kde vedl národopisný seminář a současně působil v letech 1947–1948 ve Státním fotoměřickém ústavu (SFÚ). V rámci spolupráce obou institucí proběhla v letech 1949–1951 tzv. akce „Z“ (záchranná akce SFÚ, kdy byly dokumentovány vybrané oblasti v Čechách, na Moravě a na Slovensku). Zasloužil se významným způsobem o organizaci národopisu v Československu. Vychoval řadu vynikajících národopisců (A. Václavík, V. Pražák, J. Mjartan, E. Baláš, L. Baran ad.).⁵⁵

Pavel Janák (1882–1956), významný architekt, teoretik a pedagog. Před první světovou válkou se zabýval kubismem, po válce projektoval v tzv. národním slohu a posléze se přiklonil k funkcionalismu.

54 Archiv ÚDU AV ČR, OF Zdeněk Wirth, kart. 22; Petr ŠTONCNER, Zdeněk Wirth a systém státní památkové péče v období první republiky; in: Jiří Roháček – Kristýna Uhlíková, *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*, Praha 2010, s. 181–207; Oldřich STARÝ, Osmdesátiny akademika Zdeňka Wirtha *11. 8. 1878. *Architektura ČSR*, r. 1958, s. 359–360; S. BROUČEK – R. JEŘÁBEK /red./, Lidová kultura s. 258–259.

55 S. BROUČEK – R. JEŘÁBEK, s. 88–89; R., Zemřel universitní profesor Dr. Karel Chotek, *Český lid* 55, 1968, s. 1–3.

S Josefem Gočárem založil Pražské umělecké dílny (1912), byl profesorem Uměleckoprůmyslové školy v Praze (1921–1941) a v roce 1936 byl jmenován architektem Pražského hradu (rekonstrukce jízdního Pražského hradu, záchrana Míčovny, úprava letohrádku Hvězda a letohrádku v Královské oboře – Stromovce). Autor mnoha významných staveb, například Hlávkův a Libeňský most v Praze, vila B. Kafky v Praze-Střešovicích, letiště v Mariánských Lázních, hotel Juliš na Václavském náměstí v Praze, krematorium v Pardubicích, rodinná reprezentační vila pro továrníka Bartoně v Náchodě, urbanistický plán a vily na Babě v Praze-Dejvicích.⁵⁶

Pod zaměřenými plánové a kresebné dokumentace a pod některými fotografiemi jsou podepsáni architekti a studenti:⁵⁷

Bernreiter, Pravoslav (*1911 Praha). Architekt v Praze. Studia: ČVUT. V roce 1942 zaměřoval v okrese Havlíčkův Brod (Rovný, Štikov) – 11 inv. čísel.

Brož, Alois Emil (*1905 Praha). Architekt v Praze. Studia: ČVUT. V roce 1942 zaměřoval v okresech Praha-západ (Podlouč, Bohuliby) a Benešov (Třebšín) – 41 inv. čísel a fotografoval – 46 inv. čísel.

56 Marie BENEŠOVÁ, *Pavel Janák*, Praha 1959; Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 3. vyd. A–K. Praha 1947, s. 417; Internetový zdroj: © Archiweb, s.r.o. 1997–2022.

<https://www.archiweb.cz/pavel-janak /přistoupeno 3. 8. 2022/>.

57 V následujícím katalogu je úplný výčet všech pracovníků podílejících se aktivně na ZA ČAVU. Množství dat vychází z dostupnosti informací a nesouvisí s pracovním podílem autorů na akci. Naopak u známých osobností jsou profesní data výběrově zkrácena, aby předložené údaje byly vyvážené. U několika osobností se i přes současné možnosti celosvětových internetových vyhledavačů nepodařilo zjistit životopisná data, obvykle údaj o jejich úmrtí. V některých případech jde o osoby, které na přelomu 40. a 50. let či později odešly do emigrace. Jiní se v domovině pracovně „ukryli“ za kolektivní díla a jejich individuální životní osudy nejsou dohledatelné. Několik architektů (například i těch, kteří byli za války odbojové činní), bylo za své názory v období normalizace perseklováno, byli vyloučeni ze Svazu architektů ČSR, a tak jim byla znesnadněna tvůrčí práce. Profesní a životopisná data byla k jednotlivým osobnostem čerpána zejména z následujících zdrojů: Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 3. vyd. I. A–K. Praha 1947; II. L–Ž, Praha 1950; Prokop TOMAN – Prokop H. TOMAN, *Dodatky ke slovníku československých výtvarných umělců*, Praha 1955; Václav FROLEC – Josef VAŘEKA, *Lidová architektura. Encyklopedie*, Praha 1983; *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců: 1950–1997*, Ostrava 1998–; Josef FABIÁN, *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, Valašské Meziříčí 1998. Prameny: Obec architektů: osobní karty – nezpracováno; Archiv ČVUT, fond Vysoká škola architektury a pozemního stavitelství. Katalogy studentů. Internetové zdroje: Informační systém abART. <http://abart-full.artarchiv.cz/>; Wikipedia – Internetová encyklopedie. <https://cs.wikipedia.org/wiki/.cz>; © Archiweb, s.r.o. 1997–2022. <https://www.archiweb.cz/>; Prostor – architektura, interiér, design. www.prostor-ad.cz; arch pavouk. www.arch-pavouk.cz; ZAM, Zlínský architektonický manuál. www.zam.zlin.eu; European Theatre Architecture. www.theatre-architecture.eu. K osobnostem některých tvůrců ZA vydaly autorky dílčí studie, které byly publikovány většinou v regionálních, popřípadě tematických a profesních sbornících – srv.: Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, *Vesnické stavitelství v oblasti Brd v historické plánové, kresebné a fotografické dokumentaci*; in: Jiří Topinka (ed.), *Brdy. Krajina, historie, lidé*, Praha 2018, s. 195–207; TYTÉŽ, *Studenti uměleckoprůmyslové školy v Praze kreslí a měří na Hané. Zaměřovací akce ČAVU z let 1941–1946*; in: Lubor Maloň (ed.), *Haná a její lidová kultura: nové inspirační zdroje*, Přerov 2018, s. 52–61; TYTÉŽ, *Kresebná, fotografická a písemná dokumentace vesnického stavitelství na Olomoucku ve fondu ZA ČAVU (1941–1946)*, *Sborník ze semináře Vesnická architektura 1. polovina 20. století. Výzkum, dokumentace, ochrana*, Praha 2008, s. 52–55.

Čančík, Jiří (1922 Bratislava – 2001 Zlín). Architekt v Luhačovicích. Studia: VŠUP. Účastnil se ZA ČAVU jako posluchač školy architektury J. Sokola, 1944, okres Chrudim (Studnice), Svitavy (Korouhev) a Žďár nad Sázavou (Krátká).

Flašar, Antonín (1919 Lubná u Kroměříže – 2002 Zlín). Architekt v Luhačovicích a ve Zlíně. Studia: VŠUP v Praze, žák J. Sokola. V roce 1942 zaměřoval a kreslil v okrese Kroměříž (Rusava). 26 inv. čísel.

Gregor, Jarolím (1912 Přílepy – 1960). Studia: ČVUT. Za války totálně nasazen v Rakousku. V roce 1942 měřil v okrese Rakovník (Skřivaň, Senec) – 10 inv. čísel, fotografoval v okrese Rakovník a Rokycany – 123 inv. čísel.

Hájková, Zdenka (*1921). Absolventka VŠUP v Praze, žačka J. Sokola a P. Janáka. V terénu pracovala s Milošem Tomkem, zaměřovali a fotografovali v okrese Klatovy (Břežany, Bojanovice, Budětice, Hejná, Týnec, Velké Hydčice) – zaměření 54 inv. čísel, fotografie 17 inv. čísel.

Hilský, Václav (1909 Valašské Meziříčí – 2001 Praha). Architekt, urbanista v Praze. Studia: Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Uměleckoprůmyslová škola v Praze (1932–1935). Rok pracoval jako kreslič v Zemské gobelínové škole ve Valašském Meziříčí, 1928 začal pracovat jako konstruktér v Praze a pak byl přijat na UPM. Absolvoval v r. 1935, spolupracoval na projektech s R. Jasenským a K. Koželkou. Založil Blok pokrokových architektonických spolků, kde byl generálním tajemníkem. Navázal na tvorbu funkcionalistické meziválečné avantgardy. Studijní cesty do Francie, Itálie a Německa. 1935–1948 se věnoval samostatné architektonické činnosti, 1949–1989 byl vedoucím tvůrčího kolektivu Stavoprojektu (později Krajský projektový ústav). Publikoval v časopisech *Architektura*, *Tvar* a *Domov*. Zúčastnil se 1. architektonické soutěže v osvobozené vlasti – Lidice (1. cena). Podílel se na přestavbě centra města Kladna. Realizoval budovu Centrotexu v Praze na Pankráci. Vydal časopiseckou studii o lidové architektuře na Valašsku. Zaměřoval a fotografoval společně s R. Jasenským v roce 1941–1943 na Valašsku – 139 inv. čísel zaměření a 44 inv. čísel fotografií, samostatně fotografoval v roce 1943 v obcích okresu Zlín, 1944 na Chrudimsku a Žďársku – 150 inv. čísel. (OBR. 5)

OBR. 5 – Patrová roubená sýpka s pavláčkou s komorami v každém patře v usedlosti č.p. 26 v obci Bratřejov, o. Zlín. Autor Václav Hilský, 1943, rozm. 730 × 510 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 3192.

Holý, Bohumil (1894 Krčín u Nového Města nad Metují – 1956 Praha). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze (1921–1925, žák P. Janáka). Studijní cesty do Itálie, Německa, Francie, Nizozemska, Anglie, Švýcarska, Švédsko. Spolupracoval s R. F. Podzemným, V. Hilským, R. Jasenským a A. Tenzerem. Jeho pozůstalost je uložena v NTM. V roce 1942 pro Zaměřovací akci pracoval v okrese Náchod (Bohuslavice, Brzice, Černčice, Chlístov, Mezilesí, Vršovka) a Rychnov nad Kněžnou (Bohdašín, Běstviny, Pohoří, Sněžné) – 39 inv. čísel zaměření, 37 inv. čísel fotografií.

OBR. 6 – Pohled do síně s otevřeným topeništěm, na stěnách kuchyňské nádoby a náčiní. Obec Náklo (dříve Jáchymov) č.p. 27, o. Olomouc. Autor Vladimír Hradil, 1943, rozm. 730 × 510 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 3306.

Hübschmann, Aleš (1907 Praha – 1945 Praha). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze (škola architektury a pozemního stavitelství). Zúčastnil se úspěšně soutěží na stavební průmyslové škole v Hradci Králové (1927), na nový Štefánikův most v Praze (spolu s V. Menclm, 1936) aj. Pro Zaměřovací akci pracoval v okresech Hradec Králové a Pardubice, celkem 74 inv. čísel zaměření a 59 inv. čísel fotografií, převážně polygonálních stodol.

Jasenský, Rudolf (1905 Dolní Ves u Fryštáku – 1945 Terežín). Architekt projektant v Praze. Studia: Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí (1923–1926), Uměleckoprůmyslová škola v Praze (žák P. Janáka). Studijní cesty: Itálie, Německo, Nizozemsko ad. Účastnil se četných veřejných a užších architektonických soutěží (zejména se spolužáky z odborné školy Hilským, Podzemným a Tenzerem), například na přestavbu Staroměstské radnice v Praze (1. cena), užší soutěž na školy v Dejvicích (1. cena) a jiné. Blízký spolupracovník Hilského, pracovali spolu v ilegálním protinacistickém hnutí. 2. 5. 1945 byl popraven. Zaměřoval a fotografoval společně s architektem V. Hilským – viz, sám v roce 1943 v okolí Valašského Meziříčí, Frenštátu pod Radhoštěm, Vsetína, Zlína, Holešova, Valašských Klobouků a na Slovensku obec Turzovku, 1944 okolí Vyškova a Uherského Brodu. 139 inv. čísel. (OBR. 7)

Hradil, Vladimír (*1919 Ivanovice na Hané). Architekt v Olomouci. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Zaměření: urbanismus a rekonstrukce historických objektů. Studijní cesty: Bulharsko (1939), Maďarsko, Polsko (1964). V roce 1967 opustil Československo. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury prof. P. Janáka, 1941 a 1942 zaměřoval v okrese Vsetín, 1943 v okresech Klatovy a Olomouc. Celkem spolupráce na 281 inv. číslech zaměření a fotografií. (OBR. 6)

OBR. 7 – Hanácký dům se žudrem z oblasti Vyškovska – obec Habrovany č.p. 3, o. Vyškov. Autor Rudolf Jasenský, 1944, rozm. 110 × 80 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 099686.

Jeníček, Vladimír (1907 Čáslav – 1988). Architekt a urbanista v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: Jugoslávie (1926, 1930), Španělsko (1932), Francie (1931, 1936, 1937, 1938), Finsko (1938), Belgie (1939), Itálie (1947), Švýcarsko (1948), Polsko (1949), Maďarsko (1950), Čína (1956), SSSR (1958). Při ZA spolupracoval převážně s V. Nevšímalem, většinou společně zaměřovali v letech 1941–1942 v okresech Strakonice a Plzeň-jih – 48 inv. čísel zaměření a 46 inv. čísel fotografií.

Kellner, Vilém (*1915 v Brně). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze (škola architektury a pozemního stavitelství). Studijní cesta do Francie (1937, světová výstava v Paříži). V roce 1943 fotografoval v okresech Benešov a Praha-východ. 50 inv. čísel.

Koreček, Luboš (*1913 Kouřim). Architekt a urbanista v Praze. Studia: ČVUT v Praze. V letech 1940–1954 pracoval ve vlastním ateliéru, 1954–1978 byl členem Krajského projektového ústavu pro projektování měst a vesnic. Jeho bohatá dokumentační činnost při Zaměřovací akci přinesla 61 inv. čísel zaměření a 840 inv. čísel fotografií z obcí v okresech Jindřichův Hradec, Domažlice, Tábor, Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Nymburk, Semily, Klatovy a Kolín. Pořídil dokumentaci několika archaických roubených staveb před jejich zánikem – například č.p. 2 ve Zbožici (O. HB), v obcích Pasečina, Stráž, Tlumačov a Petrovice (o. DO).

Kotas, Bohumil (1917 Kladno – 1973). Akademický architekt v Krocěhlavech. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. V letech 1941–1943 se účastnil Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač Uměleckoprůmyslové školy (profesor Janák) v okresech Strakonice, Prachatice a Klatovy a spolupracoval na vytvoření 51 inv. čísel zaměření a 61 inv. čísel fotografií, v roce 1944 samostatně pracoval v okrese Chrudim (Tasovice, Kostelec u Heřmanova Městce a Vápenný Podol) – 22 inv. čísel zaměření.

Koželka, Karel (1909 Vídeň – 1992 Pernarec). Architekt, teoretik architektury, designér v Praze. Studia: Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Uměleckoprůmyslová škola v Praze (žák P. Janáka). Pro ZA ČAVU provedl výzkum v Doudlebech, okres České Budějovice, 11 inv. čísel zaměření.

Krofta, Jiří (*1906 Řím). Inženýr architekt v Praze-Strašnicích, syn Kamila Krofty, jehož rodina měla vazby na Plzeň a Ejpovice. Studia: ČVUT v Praze. Docent na stavební fakultě ČVUT. Na ZA pracoval ve dvojici s J. Šandou, provedli měření a fotografování č.p. 23 v Ejpovicích (okres Rokycany) – 6 zaměření a 5 fotografií.

Kropáček, Antonín (*1910 Vídeň). Architekt v Praze. Studia: odborná škola kamenická a sochařská v Hořicích, vyšší průmyslová škola v Praze, Uměleckoprůmyslová škola v Praze (u P. Janáka). Spolu s K. Koželkou založil České umělecké dílny v Praze (bydlení, interiéry). Zaměřoval pro ČAVU v roce 1942 v okrese České Budějovice (Doudleby, Rančice, Plav) – 28 inv. čísel plánů a kreseb.

Kšír, Josef (1892 Hodonín – 1978 Moravský Beroun). Architekt, vedoucí městského stavebního úřadu v Olomouci. Studoval na VUT v Brně, externě dějiny umění na PU v Olomouci. Vlastivědný pracovník, historik, fotograf, člen výboru a předseda olomouckého Vlastivědného spolku muzejního, spolupracovník Národopisné společnosti československé aj. Pořídil soupis výtvarných památek olomouckého okresu. Od roku 1946 vykonával funkci konzervátora Státní památkové péče, věnoval velkou pozornost lidovým stavbám na Hané. Fotografie hanácké lidové architektury vznikaly nejvíce ve 30. a 40. letech. Publikoval studie o lidovém stavitelství na Hané. V roce 1941 zaměřoval v okolí Olomouce, Prostějova, Litovle, Kojetína a Hranic, ze staršího období od roku 1923 odprodal NK soubor fotografií zejména drobných sakrálních staveb. Celkem 7 technických výkresů a velká doprovodná dokumentace terénních deníků a skicářů domů s žudrem, 169 inv. čísel fotografií.

Kubašta, Vojtěch (1914 Vídeň – 1992 Praha). Architekt, grafik a malíř v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Věnoval se projektování bytové a dekorativní architektury. V letech 1941–1944 byl profesorem kreslení a reklamní grafiky na Rotterově škole. Zabýval se ilustracemi knih, většinou z oboru architektury, historie a umění a knih pro mládež. Pro ČAVU zaměřoval a fotografoval v roce 1941 spolu s R. Ungerem v okrese Rokycany (Kornatice, Příkosice), Plzeň-město (Koterov) a Plzeň-jih (Milínov, Nezavětice, Nezvětice, Sedlec, Střížovice, Štáhlavice) – 45 inv. čísel zaměření a 54 inv. čísel fotografií, v následujících letech pracoval samostatně – 1942 v okolí Chotěboře, 1943 v okolí Týna nad Vltavou a Vodňan – 79 inv. čísel zaměření a 308 inv. čísel fotografií.

Kubíček, Prokop (*1913 Praha). Architekt – projektant v Praze. Studia: ČVUT. Účast v regionální soutěži na typy lidového stavebnictví. Vyměřoval a fotografoval pro ČAVU v roce 1941–1942 v okrese Pardubice a Chrudim – 2 inv. čísla zaměření a 57 inv. čísel fotografií.

Kuchař, Jiří (*1920). Architekt v Praze. Studia: ČVUT (1938–1939), Uměleckoprůmyslová škola v Praze (žák J. Sokola). Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury J. Sokola v roce 1944, v okresech Žďár nad Sázavou, Svitavy a Chrudim, kolektivně (spolupráce J. Čančík, J. Schwartz a S. Trubáček) odevzdáno 43 inv. čísel zaměření a 16 inv. čísel fotografií.

Kurial, Antonín (1907 Břeclav – 1983 Brno). Architekt, projektant, urbanista, pedagog v Brně. Studia: VUT v Brně. Samostatná projekční činnost od roku 1940. Patřil k brněnské meziválečné avantgardě. Jako profesor VUT v Brně (od roku 1945) prováděl se svými posluchači dokumentaci lidové architektury. Založil a vedl rozsáhlý archiv lidových staveb z Moravy, Čech a Slovenska (1946–1966 – více než 500 objektů). Z toho materiálu vydalo Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně několikadílňý Katalog lidové architektury. Roku 1978 založil archiv památek stylové architektury. Pro ZA ČAVU pracoval v roce 1943 v oblasti Luhačovického zálesí (okres Zlín) – 26 inv. čísel zaměření a 82 inv. čísel fotografií.

Libra, Miloš (1921 Blansko – 1970 Olomouc). Architekt v Prostějově, propagační a jevištní výtvarník. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury prof. P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice (Černětice, Račí), 1942 v okrese Vsetín, 1944 v okrese Olomouc – celkem 46 inv. čísel zaměření a 47 inv. čísel fotografií. Byl vynikajícím kreslířem (na 30 velkoformátových kreseb a akvarelů), zachycoval nejen stavby, interiéry a krajinu, ale také portrétoval místní obyvatele. Část plánové a kresebné dokumentace pořízená v obci Náklo (a osadě Jáchymov, okres Olomouc) je umístěna v Archivu Pražského hradu ve fondu Pavla Janáka.

Liebscher, Pavel (*1920 Praha), syn malíře Adolfa Liebschera. Architekt v Luhačovicích. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury prof. P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice – 1 list zaměření a 5 akvarelů.

Malík, Václav (*1905 Hrubý Jeseník u Nymburka). Architekt, kreslíř, působil v Košicích, později v Praze. Studia: ČVUT v Praze (žák prof. Blažička). Studijní cesty za lidovým uměním na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kreslil tužkou i perem četné architektury, zejména dřevěných „cerkví“. Pro ZA ČAVU pracoval v letech 1941 a 1943

v okresech Mělník, Nymburk a Kladno – 122 inv. čísel zaměření. Spolupracoval s fotografem Bohumilem Končinským – 274 inv. čísel fotografií.

Musil, Zdeněk (*1921 Jičín). Architekt projektant a interiérový výtvarník v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Vyučoval na Sochařské škole v Hořicích v Podkrkonoší. Účastnil se ZA ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okresech Strakonice a Vsetín, 1942 Strakonice a Jičín, 1943 Klatovy – celkem 87 inv. čísel zaměření, z toho na 50 listů kreseb a akvarelů. Čeněk Musil (otec) spolupracoval jako fotograf se Z. Musilem při dokumentaci v okrese Jičín (60 inv. čísel fotografií). (OBR. 8)

OBR. 8 – Pohled z mlatu stodoly do dvora usedlosti č.p. 2 v obci Hradčany, o. Prachatice. Autor Zdeněk Musil, 1942, rozm. 730 × 510 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 0968.

Nevšímal, Vladimír (*1907 Praha). Architekt v Praze. Výtvarně činný jako kreslíř a malíř. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: Bulharsko, Turecko (1927). Při ZA spolupracoval převážně s V. Jeníčkem, společně zaměřovali v letech 1941–1942 v okresech Strakonice a Plzeň-jih – 48 inv. čísel zaměření a 31 inv. čísel fotografií.

Obalil, Josef (data nezjištěna). Akademický architekt. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze (absolutorium 1922, žák J. Plečnika a P. Janáka). Pro ZA pracoval v roce 1941 v okresech Svitavy, Žďár nad Sázavou a Chrudim – 18 inv. čísel zaměření a 42 inv. čísel fotografií. Dokumentoval roubený statek č.p. 16 v obci Telecí.

Palomino, Manuel (*1912 Praha). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: Jugoslávie (1936), Rumunsko (1937), Francie (1938). Pro ZA ČAVU vypracoval velké množství zaměření a fotografické dokumentace, 1943 pracoval v okolí Domažlic, Klatov, Plas, Tábora, Jindřichova Hradce, Dačic, Pelhřimova, Třeště, Humpolce, Kamenice nad Lipou, Pacova a Nové Paky – celkem 99 inv. čísel zaměření a 864 inv. čísel fotografií.

Petrů, Josef (*1895 Bělá u Semil). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze, žák P. Janáka. Studijní cesty: Německo (1922), Itálie (1923), Nizozemsko (1924), Francie (1925, 1928), Anglie (1926). Zaměření: urbanismus, rekonstrukce, vnitřní zařízení. V roce 1941 zaměřoval a fotografoval v okrese Trutnov (Havlovice, Velké Svatoňovice) – 4 listy zaměření a 10 fotografií.

Placák, Otakar (*1921). Architekt v Teplicích. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice ve spolupráci s B. Vasjukem a B. Kotasem – 24 listů zaměření, 20 fotografií, v roce 1943 samostatně v okrese Prachatice – 7 listů zaměření.

Podzemný, Richard Ferdinand (1907 Valašské Meziříčí–Křivé – 1987 Praha). Architekt projektant v Praze. Studoval na Odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí (1922–1925) a na Uměleckoprůmyslové škole v Praze (1926–1931), poté pracoval v Janákově soukromé kanceláři. Studijní cesty: Německo, Itálie, Francie, Švédsko, Dánsko, Nizozemsko, Jugoslávie. Od roku 1935 vedl vlastní architektonickou kancelář, od roku 1939 společný ateliér s A. Tenzerem. Byl organizátorem a teoretikem architektury, po vzoru L. Corbusiera prosazoval estetickou složku díla. Získal mnoho čestných uznání (Milán 1937 a 1940, Brusel 1940). Pro ZA ČAVU zaměřoval v roce 1942 v okolí Valašského Meziříčí a Frenštátu, 1943 v okolí Přeštic, Horažďovic, Klatov a Vsetína, 1944 v okolí Žďáru nad Sázavou, Poličky, Vysokého Mýta a Litomyšle – 67 inv. čísel zaměření a 211 inv. čísel fotografií.

Poncar, Zdeněk (1914 Hořovice – 1971). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Navrhoval průmyslové a obytné stavby a vnitřní zařízení. Vypracoval projekt dělnických domků pro Kaznějov. Pro ČAVU pracoval v roce 1942 v okrese Mladá Boleslav – 12 inv. čísel zaměření a 76 inv. čísel fotografií.

Rathouský, Josef Miroslav (1918–1996). Průmyslový výtvarník v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze, Žák Pavla Janáka. Věnoval se designu nábytku a interiérové tvorbě. Pro ČAVU pracoval v roce 1942 v okresech Rychnov nad Kněžnou (Bačetín, Dobré, Dobruška, Vamberk, Skuhrov, Osečnice,) a Ústí nad Orlicí (Líšnice, Nekoř) – 154 inv. čísel zaměření a 4 inv. čísla fotografií.

Režný, Stanislav (1907 Žamberk – 1978 Praha). Architekt projektant v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Studijní cesty s prof. Janákem: Německo, Nizozemsko, Švýcarsko, Francie, dále Itálie, NDR (1953), Rumunsko (1955). Pracoval v ateliéru P. Janáka. Věnoval se projektování obytných staveb a interiérové tvorbě. Pro ČAVU pracoval v roce 1943 v okolí Žamberka – 14 inv. čísel zaměření a 9 inv. čísel fotografií.

Rudolf, Stanislav (1919 Sezemice – 1957 Vrchlabí). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Působil jako odborný asistent ve speciální škole pro užitou architekturu na VŠUP (1949) a jako odborný pracovník Státní památkové správy. Psal stati o urbanistice a lidové architektuře. Pro ZA ČAVU pracoval spolu s V. Hradilem a O. Skalíkem v roce 1941 v okrese Vsetín – 47 inv. čísel zaměření, v roce 1942 v okrese Frýdek-Místek – 5 inv. čísel zaměření a samostatně v roce 1944 v okrese Chrudim – 16 inv. čísel zaměření.

Schránil, Bedřich (*1916). Architekt v Praze, zaměření na pozemní stavby, rekonstrukce. Studia: ČVUT. Studijní cesty: Francie (1933, 1937, 1938, 1939, 1956), Rakousko (1935, 1936), Řecko (1936), Maďarsko (1954), Anglie (1956), Bulharsko (1956), Izrael (1959). V roce 1942 zaměřoval v okolí Pelhřimova, Pacova, Kamenice nad Lipou a Havlíčkova Brodu, 1943 v okolí Blatné, Příbrami a Rokycan – celkem 75 inv. čísel zaměření a 256 inv. čísel fotografií.

Schránilová, Kamila (*1914 Kolín, roz. Dobiášová). Projektantka v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: v letech 1937, 1938 a 1939 praxe v Paříži, Bulharsko (1956). V roce 1942 pracovala se svým manželem pro ČAVU v okrese Pelhřimov – 36 inv. čísel zaměření.

Skalík, Oldřich (*1918 Horní Bečva). Architekt v Praze. Studia: odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Uměleckoprůmyslová škola v Praze (1939–1943). Učil na Střední uměleckoprůmyslové škole v Praze-Žižkově. Vytvořil ideový projekt vlastivědného muzea Rožnov pod Radhoštěm. Zaměřovací práce pro ČAVU na Volyňsku a Valašsku. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okresech Vsetín a Strakonice a 1942 v okrese Frýdek-Místek spolu s V. Hradilem a S. Rudolfem – celkem 64 inv. čísel zaměření.

Sláma, Bohumil (1887 České Budějovice – 1961 Praha). Architekt a urbanista v Praze-Bubenči. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: Itálie, Německo, Francie, Belgie, Londýn, Čína, SSSR. Pověřen vedením Zaměřovací akce. Pro ZA provedl v roce 1941 zaměření usedlosti č.p. 35 v Píchlavě – 4 inv. čísla a v roce 1942 usedlosti č.p. 1 ve Spařenci – 17 inv. čísel.

Slavík, Jan (1903 Beroun – 1949). Architekt projektant v Praze. Studia: ČVUT v Praze, Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Studijní cesty: Německo, Nizozemsko, Švédsko, Itálie. Věnoval se mimo jiné návrhům interiérů, studiu a zaměřování staré architektury lidové a městské. V roce 1942 pracoval pro ZA ČAVU v okrese Rakovník (Týřovice, Městečko, Račice, Skryje, Kalubice, Újezd nad Zbečnem, Zbečno, Luhy) – celkem 109 inv. čísel zaměření a 12 inv. čísel fotografií (10 fotografií ztraceno). (OBR. 9)

OBR. 9 – Pohled do interiéru roubeného domu č.p. 22 ve Zbečně, o. Rakovník. V jeho zadní části je patrová komora s pavlačí uvnitř síně. Autor Jiří Slavík, 1941, rozm. 580 × 405 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 0771.

Sobol, František (*1914). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice (Černětice, Račí) – spolu s M. Librou, J. Vahalou a O. Placákem – 7 inv. čísel zaměření.

Stadler, Jaroslav (*1913). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice (Předslavice, Černětice) spolu s A. Zikmundem, K. Žabokrtským, B. Kotasem a J. Svědínkem – celkem 12 inv. čísel zaměření.

Starec, Václav (*1908 Novorossijsk, Rusko – 1985). Architekt projektant v Praze-Vršovicích. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze (žák O. Novotného). V letech 1941–1942 se účastnil zaměřování staveb pro ČAVU v okresech Semily a Liberec – 32 inv. čísel zaměření a 14 fotografií.

Studený, Vladimír (1904 Slatiny u Jičína – 2005 Jičín). Kreslíř, malíř a architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: NDR (1956), Brusel (1958). Vystavoval kresby krajiny v lednu 1944 v galerii J. R. Vilímek v Praze. Spolupracoval při archeologickém výzkumu Pražského hradu. Pro ZA ČAVU pracoval v roce 1941 v okrese Jičín (Soběraz, Soudná, Valdice), zpracoval detailně otisky záklopových prken z 18. století – celkem 12 inv. čísel zaměření a kreseb. Fotograficky s ním v roce 1941 spolupracoval Antonín Brožek (Soběraz, o. Jičín) – 6 inv. čísel.

Svědínek, Jan (data nezjištěna). Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice (Předslavice, Černětice) ve spolupráci s B. Kotasem, K. Žabokrtským a J. Stadlerem – 8 inv. čísel zaměření.

Šanda, Jaroslav (*1907 Plzeň – 1988). Architekt projektant v Praze-Bubenči. Studia: ČVUT v Praze. V roce 1947 vyšla jeho kniha Česká vesnice (ed. Poklady národního umění č. 84). V roce 1943 se účastnil ZA ČAVU v Ejpovicích (č.p. 2 a 23, okres Rokycany), spolu s J. Kroftou odevzdali 6 inv. čísel zaměření a 8 inv. čísel fotografií.

Šebele, Antonín (*1918 Břežnice). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Studijní pobyty: Itálie, Jugoslávie, Rakousko, Francie, Polsko, Bulharsko. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice, 1942 – okolí Strakonice a Vimperka, v roce 1943 v okrese Klatovy ve spolupráci se Z. Musilem, V. Hradilem, A. Zikmundem a B. Kotasem, sám v roce 1945 v okrese Plzeň-sever. Celkem 179 inv. čísel zaměření a 58 inv. čísel fotografií. (OBR. 10)

OBR. 10 – Zděná kamenná patrová sýpka s vysokým krovem a s lepenecem v usedlosti č.p. 9 v Radošovicích, o. Strakonice. Autor Antonín Šebele, 1942, rozm. 730 × 510 mm, EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce ČAVU, inv. č. 1139.

Šuma, Bohumil (data nezjištěna). Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka Uměleckoprůmyslové školy v Praze v roce 1941 v okrese Strakonice ve spolupráci s A. Šebelem, Z. Musilem, B. Vasjukem a B. Kotasem – 3 listy zaměření.

Tenzer, Antonín (1908 Kašperské Hory – 2002 Praha). Architekt. Studia: Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Projekty: 1. cena za výstavbu Lidic (realizováno, 1946, kolektiv Podzemný – Tenzer – Hilský), projekt na hotel Jalta v Praze (1957), dětská nemocnice v Praze-Motole (1959–1978) a další. Pro ZA ČAVU pracoval v roce 1942 a 1943 v okresech Vsetín a Frýdek-Místek, částečně ve spolupráci s R. Podzemným. Celkem 45 inv. čísel zaměření a 77 inv. čísel fotografií.

Teschler, Eduard (*1912 Vídeň). Architekt, urbanista a grafik v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Studijní cesty: Polsko (1948), Bulharsko (1951), Maďarsko (1952, 1956, 1961), SSSR (1955, 1957), dále Švédsko, Finsko, Francie, Jugoslávie, Bulharsko, NDR. Byl tajemníkem SIA v Praze. Docent na katedře průmyslových a zemědělských staveb VUT v Brně. Pro ZA ČAVU pracoval v roce 1941 a 1942 převážně v okrese Benešov ve dvojici s H. Uhlířem – 81 inv. čísel zaměření, 45 inv. čísel fotografií.

Tomek, Miloš (1921 Praha – 1974 Praha), jevištní výtvarník, scénograf, architekt v Praze. Studia: Průmyslová škola stavitelská (1940–1943) a Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Při ZA ČAVU pracoval se Zdeňkou Hájkovou v okrese Klatovy (Břežany, Bojanovice, Budětice, Hejná, Týnec, Velké Hydčice) – zaměření 54 inv. čísel, fotografie

17 inv. čísel, dalších 44 inv. čísel fotografií z obcí Hliněný Újezd, Svaté Pole, Újezd u Chanovic, Malé Hydčice, Malý Bor a Velký Bor je autorizováno pouze Tomkem.

Trubáček, Stanislav (1921–1993). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Profesionálně se zaměřoval na architekturu interiéru a průmyslový design. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury J. Sokola v roce 1944 v okrese Žďár nad Sázavou – 43 inv. čísel zaměření a 6 fotografií (inventováno jako Škola J. Sokola).

Uhlíř, Hynek (*1914 Praha). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze. Účast na veřejných architektonických soutěžích, dva návrhy na pomník Boženy Němcové (umístění a úprava) v Praze 1940. Regionální soutěž na typy lidového stavitelství 1940. Pro ZA ČAVU pracoval v roce 1941 a 1942 převážně v okrese Benešov ve dvojici s E. Teschlerem.

Unger, Rudolf (1913 Čejetice u Strakonice – 1979 Cheb). Pro ČAVU zaměřoval a fotografoval v roce 1941 spolu s V. Kubaštou v okrese Rokycany (Kornatice, Příkosice), Plzeň-město (Koterov) a Plzeň-jih (Milínov, Nezavětice, Nezvěstice, Sedlec, Střížovice, Štáhlavice) – 46 inv. čísel zaměření a 47 inv. čísel fotografií.

Urban, Hubert (*1914). Architekt v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Pracoval na zaměřeních v roce 1944 v okrese Benešov (Kaliště, Ouběnice, Semtín, Semtínek, Srstice) – 38 inv. čísel zaměření.

Vahala, Jiří (*1922 Praha). Architekt a urbanista v Praze. Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. V 50.–60. letech persekvován, s omezenou možností projektovat. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury prof. P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice a 1944 v okrese Benešov – celkem 34 inv. čísel zaměření.

Valenta, František (*1919 Sázava). Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Pracoval v Praze, projektoval obytné domy. Pracoval na zaměřeních na Benešovsku a Kutnohorsku (škola J. Kouly) patrně v letech 1941 a 1942 – 43 inv. čísel zaměření a 20 inv. čísel fotografií.

Vasjuk, Boh. (data nezjištěna). Na ZA ČAVU pracoval v letech 1941 a 1943, často ve dvojici s O. Placákem, popřípadě s B. Kotasem, resp. Z. Musilem a A. Šebelem v okresech Strakonice a Benešov. Podílel se na 20 inv. číslech zaměření a 21 inv. číslech fotografií.

Vodseďálek, Antonín (1905 Vysoké nad Jizerou – 1992). Architekt, urbanista v Praze. Studia: ČVUT v Praze, ukončil 1937. Studijní cesty: Jugoslávie (1922, 1931), Bulharsko (1932), Polsko (1956). Základní upravovací plán města Vysoké nad Jizerou (1940). V roce 1942 a 1943 pracoval pro ČAVU v okolí Českých Budějovic, Prachatic, Vodňan, Jilemnice, Semil, Rychnova nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí, Vysokého Mýta, Holic a Pardubic – celkem 50 inv. jednotek zaměření a 390 inv. čísel fotografií. (OBR. 11)

OBR. 11 – Zaměřování a fotografování lidové architektury probíhalo i v zimních měsících. Vysoké nad Jizerou č.p. 44, o. Semily. Autor Antonín Vodseďálek, 1942, rozm. 120 × 90 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 010112.

Volráb, Josef (*1913 Spankov). Architekt. V roce 1941 pracoval pro ČAVU v okrese Plzeň-sever – 18 inv. čísel zaměření a 36 inv. čísel fotografií.

Vondrášek, Václav (*1916 Kardašova Řečice). Architekt v Praze. Studia: ČVUT v Praze. V roce 1942 pracoval spolu s architektem J. M. Rathouským pro ČAVU v okolí Ústí nad Orlicí a Rychnova nad Kněžnou – 122 inv. čísel zaměření a 4 inv. čísla fotografií.

Zikmund, Adolf (1922 Mokrůvky u Břeclavi – 1998 Zlín). Architekt v Gottwaldově (Zlíně). Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury prof. P. Janáka v roce 1941 v okresech Strakonice a Vsetín, 1942 Prachatice – celkem 55 inv. čísel zaměření, některé ve spolupráci s V. Hradilem, O. Skalíkem, A. Šebelem, B. Kotasem a dalšími.

Žabokrtský, Karel (data nezjištěna). Studia: Uměleckoprůmyslová škola v Praze. Účastnil se Zaměřovací akce ČAVU jako posluchač školy architektury P. Janáka v roce 1941 v okrese Strakonice (Jiřetice, Koječín, Předslavice, Černětice), na elaborátech spolupracoval většinou s A. Zikmundem, popřípadě J. Stadlerem a J. Svědínkem – celkem 17 inv. čísel zaměření. V roce 1942 pořizoval fotodokumentaci při zaměřování staveb na Valašsku (v EÚ není uloženo).

Spolupracující profesionální fotografové⁵⁸

Antonín Brožek (1869 Lomnice nad Popelkou – 1949 Jičín), fotograf v Jičíně, ve fondu EÚ AV ČR je evidováno 11 fotografií z okolí Jičína z roku 1941. Fotografie patrně pocházejí ze soustavného fotografování staveb v určitých národopisných oblastech. Brožek krátce spolupracoval s V. Studeným (lokalita Soběraz).

František Hák (1886 Studenec – 1974 Svoboda nad Úpou), fotograf v Nové Pace. Ve 20. letech začal dokumentovat lidovou architekturu. V EÚ AV ČR je uložen soubor 962 fotografií ve fondu ČAVU z let 1926–1927, zakoupený Z. Wirthem v rámci sběrů NK.

Josef Hilger (1887 Železný Brod – 1961 Železný Brod), působil v Železném Brodě a Semilech. Spolu s Jiřím Šolcem se podílel na vzniku knihy Český ráj, 3. díl (text František Šalda), vydané v Praze 1956. V EÚ AV ČR je uloženo 25 snímků ze Železného Brodu z roku 1933, které pro ČAVU byly získány patrně Z. Wirthem.

František Illek (1904 Kouty u Domažlic – 1969 Praha), spoluvlastnil agenturu Press Photo Service (od roku 1939 pod názvem „Illek a Paul“), fotografovali mimo jiné architekturu (knihy Václava Wagnera Barok v Čechách s jejich fotografiemi).

Alexandr Paul (1907 Rakovník – 1981 Praha), novinářský fotograf, spoluvlastník agentury Press Photo Service. Po válce se stal významným vlastivědným a památkářským fotografem a spolupracoval na řadě uměleckých publikací. V EÚ je uloženo 47 fotografií dvojice Illek – Paul z roku 1942 z okolí Strakonice, Horažďovic, Českého Krumlova, Trhových Svin a Třeboně. Snímky byly patrně pořízeny v rámci soustavného fotografování staveb.

58 Osobní a profesní údaje k osobnostem fotografů byly čerpány z následujících zdrojů: V. FROLEC – J. VAŘEKA, *Lidová architektura; Slovník českých a slovenských výtvarných umělců; Encyklopedie českých a slovenských fotografů*, Praha 1993. Internetové zdroje: Informační systém abART. <http://abart-full.artarchiv.cz/>; Wikipedia – Internetová encyklopedie. <https://cs.wikipedia.org/wiki/.cz> a další internetové stránky vztahující se ke konkrétní osobě. Prameny: Archiv EÚ AV ČR, fond ZA ČAVU, Spisový archiv. Srv. také Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Živnostenští a amatérští fotografové a dokumentační fotografie lidové architektury. 75 let od ukončení prací na Zaměřovací akci ČAVU z let 1941–1946, *Historická fotografie*. 20, 2021, s. 16–31.

Bohumil Končinský (data nezjištěna), v první polovině 40. let pracoval pro památkový úřad (Státní fotoměřický ústav) a posléze v Národním památkovém ústavu (NPÚ). V rámci Zaměřovací akce ČAVU pracoval společně s Ing. arch. Václavem Malíkem v roce 1944 v okolí Nymburka, Mladé Boleslavi, Poděbrad, Kralup nad Vltavou, Doks, Nového Strašecí a Slaného. V Hlavním katalogu je zaznamenáno 221 inventárních jednotek, dalších 44 snímků je inventováno ve Studijním archivu NSČ.

Josef Samšíňák (1924 Sobotka – 1989 Grünwald u Mnichova, Německo), od mládí se věnoval fotografování, ve 40. letech si zřídil fotografický ateliér v patře Šolcova statku v Sobotce. V EÚ je uloženo 6 fotografií – Markvartice a Roveň (Jičín), Klamorna (Liberec) a Žďár (Mladá Boleslav). Byly patrně pořízeny v rámci soustavného fotografování staveb.

Ladislav Valnoha (data nezjištěna), fotograf a redaktor v Praze. V letech 1939–1944 spolupracoval s ČAVU, v 50. a 60. letech pracoval pro Československou tiskovou kancelář. V EÚ AV ČR je v Hlavním katalogu 292 inventovaných jednotek jeho fotografií – z okolí Liberce, Turnova, Semil, Nového Bydžova, Mnichova Hradiště, Nové Paky, Doks, Hradce Králové, Jičína, dále Blovice a Tábora, Mělníka, Hořic, Poděbrad, Českého Brodu, Soběslavi, Českých Budějovic a Třeboně. Byly pořízeny převážně v rámci soustavného fotografování staveb.

Amatérští fotografové

Dominik Filip (1879 Jičín – 1946 Praha), středoškolský profesor, sběratel lidových pohádek, působil jako středoškolský profesor v Kolíně, Kostelci nad Orlicí, Pardubicích a Hradci Králové. V letech 1929–1931 působil jako náměstek sekčního šéfa na Ministerstvu školství a národní osvěty. V EÚ AV ČR je inventováno 40 fotografií z oblasti Orlických hor, Královéhradecka a Pardubicka datovaných do let 1914–1918. Byly zakoupeny Národopisnou komisí.

Miloš Kulišťák (1896 Házovice – 1970 Rožnov pod Radhoštěm), národopisný pracovník. Na popud zakladatele Valašského muzea v přírodě Bohumíra Jaroňka začal kreslit a posléze fotografovat. Pracoval v rožnovském Muzejním spolku. Zapisoval valašské pohádky, pověsti nebo historky starých pamětníků. V EÚ AV ČR je inventováno 65 fotografií převážně z oblasti Vsetínska datovaných do let 1920–1941. Byly zakoupeny Národopisnou komisí.

Čeněk Musil (1889 Kolín – 1947 Jičín), architekt a urbanista, po studiích se trvale usadil v Jičíně a působil jako projektant. V EÚ je uloženo 54 fotografií z okolí Jičína a Semil, které jsou součástí dokumentace objektů zaměřovaných jeho synem Zdeňkem Musilem v rámci ZA ČAVU.

Richard Pavlík (1889 Vsetín – 1966 Vsetín). Historik a publicista. Studoval ve Vsetíně a na učitelském ústavu v Kroměříži, pracoval jako učitel na různých místech, od roku 1943 jako městský archivář a muzejník ve Vsetíně. Patřil k spoluzakladatelům časopisu Naše Valašsko. Uspořádal sbírku valašských pověstí, bibliografii okresu Vsetín, stručný místopis Vsacka aj. Jako fotograf se věnoval především dokumentární fotografii. Pro ZA ČAVU byly získány jeho starší práce z 20. a 30. let, počátkem 40. let fotografoval pro NK převážně v okrese Vsetín – celkem 154 inv. čísel.

Jiří Šolc (1898 Turnov – 1971 Semily), lékař, amatérský mineralog, sběratel a fotograf. Ministerstvem školství byl v roce 1947 jmenován konzervátorem pro ochranu přírody v turnovském okrese. V EÚ AV ČR je uloženo 329 fotografií z okolí Semil, Turnova, Mnichova Hradiště a České Lípy, které byly pořízeny v rámci soustavného fotografování staveb v určitých národopisných oblastech.

Jiří Trejbal (1901 Kounov – 1985 Jičín), působil jako pedagog, od roku 1936 trvale v Jičíně. Roku 1950 se stal správcem národopisného oddělení městského muzea, věnoval se dokumentační kresbě, posléze fotografii.

Byl uznávaným spolupracovníkem vědeckých institucí (dnešního EÚ AV ČR, Zemědělského muzea, Národopisné společnosti československé). Soubor fotografií v EÚ AV ČR má 619 inventárních čísel, pocházejí z okolí Jičína, Nové Paky, Semil, Mnichova Hradiště a Hořic. Snímky byly pořízeny v rámci soustavného fotografování staveb.

Adolf Vyšata (1876 – 1948 Praha), úředník, později přednosta pomocných zem. úřadů, od 1902 člen a činovník Klubu fotografů amatérů v Praze. Zasloužil se o budování Reprezentačního archivu národopisné fotografie NSČ. Ve fondu ČAVU je jeho 1737 fotografií, pořízených v rámci soustavného fotografování staveb, především z první poloviny 40. let – okolí Berouna, Hořovic, Rakovníka, Kralup nad Vltavou, Prahy, okolí Benešova, Nymburka, Poděbrad, Českého Brodu, Brandýsa nad Labem, Mělníka, Slaného, Klatov, Přelouče, Kolína, Kutné Hory, Chrudimi, Pardubic, Mladé Boleslavi, Nového Bydžova, Kladna. (OBR. 15)

OBR. 15 – Pohled na roubený špýchar s doškovou valbovou střechou a pavlačí v usedlosti č.p. 28 v Klínci, o. Praha-západ. Autor Adolf Vyšata, 1943, rozm. 180 × 130 mm, EÚ AV ČR, fond Hlavní katalog, inv. č. 023586.

Tvorba a prezentace prostorových modelů

Petr Soukup
Zdeněk Poloprutský
Martin Landa
Tomáš Bouček
Vojtěch Cehák

Vytváření digitálních prostorových modelů nejrůznějších objektů (modelování) nachází uplatnění v mnoha oblastech lidské činnosti. Modely krajiny a staveb, v našem případě především obytných budov, je možné využívat k mnoha účelům (dokumentační, studijní, prezentační atd.).

Modelování reálných (skutečně existujících) objektů musí vždy vycházet z určitých podkladových dat. Účel vytvářených modelů rozhoduje o výběru podkladových dat a metod jejich sběru. Podstatným kritériem je požadovaná podrobnost a přesnost modelů, často korelující s jejich rozlehlostí. Rozsáhlá území krajiny nebo zástavby často bývají zpracována s menší podrobností, jednotlivé stavby nebo komplexy staveb jsou obvykle zpracovány detailněji.

Při modelování objektů, které již zanikly (fyzicky neexistují) nebo je neekonomické sbírat o nich nová data, je nutné vystačit s dochovanými či existujícími podkladovými daty (plány, fotografie, letecké snímky, slovní popis apod.). Odpovídající podklady lze použít jak pro modelování budov,¹ tak pro modelování krajiny.²

Pro stávající objekty lze v případě potřeby a možnosti opatřit nová podkladová data. Efektivní metodu sběru prostorových dat (nejen pro modelování) představuje laserové skenování. Jeho primárním výsledkem je tzv. mračno bodů, které lze následně zpracovat do vektorového modelu.³ Vhodná data také poskytují letecké nebo družicové snímky.⁴

1 Lucile GIMENEZ – Jean-Laurent HIPPOLYTE – Sylvain ROBERT – Frédéric SUARD – Khaldoun ZREIK, Review: reconstruction of 3D building information models from 2D scanned plans, *Journal of Building Engineering*, Volume 2, 2015, p. 24–35, dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.job.2015.04.002>; Yunfan ZHAO – Xueyuan DENG – Huahui LAI, Reconstructing BIM from 2D structural drawings for existing buildings, *Automation in Construction*, Volume 128, 2021, 103750, dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2021.103750>.

2 Jan PACINA et al., Pre-dam valley reconstruction based on archival spatial data sources – Methods, accuracy and 3D printing possibilities, *Transactions in GIS*, 2022, 26(1), 385–420, DOI 10.1111/tgis.12854.

3 William NGUATEM – Helmut MAYER, Modeling Urban Scenes from Pointclouds; in: 2017 IEEE International Conference on Computer Vision (ICCV), Venice, Italy, 2017 pp. 3857–3866, doi: 10.1109/ICCV.2017.414; Florent LAFARGE – Clément MALLET, Creating Large-Scale City Models from 3D-Point Clouds: A Robust Approach with Hybrid Representation, *International Journal of Computer Vision* 99, 69–85 (2012), <https://doi.org/10.1007/s11263-012-0517-8>.

4 Li MINGLEI – Liangliang NAN – Neil SMITH – Peter WONKA, Reconstructing building mass models from UAV images, *Computers & Graphics*, Volume 54, 2016, p. 84–93, dostupné z <https://doi.org/10.1016/j.cag.2015.07.004>; Yu DAWEN – Ji SHUNPING – Jin LIU – Shiqing WEI, Automatic 3D building reconstruction from multi-view aerial images with deep learning, *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, Volume 171, 2021, p. 155–170 dostupné z <https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2020.11.011>.

Samostatnou kapitolu modelování představuje tvorba prostorových digitálních modelů z fyzicky existujících hmotných modelů. Pěkným příkladem může být digitalizace Langweilova modelu Prahy.⁵

Digitální verze modelů může sloužit k mnoha účelům. Například k návrhu jejich restaurování či rekonstrukci v případě poškození. U velmi podrobných modelů lze pak digitální model zkoumat z velké blízkosti bez fyzického kontaktu s jeho skutečnou verzí a eliminovat tím riziko poškození. V neposlední řadě může digitální verze posloužit pro sdílení objektu širšímu okruhu lidí formou webových technologií. Právě poslední jmenovaný účel byl dominantní v našem případě.

V dalším textu je uveden postup použitý pro tvorbu digitálních modelů venkovských stavení s využitím 2D dokumentace a digitalizaci hmotných modelů. Následuje popis vývoje a implementace webových aplikací pro prezentaci vybraných objektů lidové architektury včetně vytvořených modelů (webový portál VISKALIA).

1. TVORBA MODELŮ Z 2D DOKUMENTACE

Archivní prameny jsou v našem případě tvořeny především měřickou dokumentací, která vznikla v první polovině 40. let 20. století v období protektorátu Čechy a Morava v jeho tehdejších hranicích. Tzv. Zaměřovací akce byla uspořádána Českou akademií věd a umění a podíleli se na ní architekti (sdružení ve Spolku architektů) a studenti uzavřených vysokých škol a dále studenti odborné Uměleckoprůmyslové školy v Praze. Dalším důležitým informačním pramenem je odborná literatura, která se zabývá lidovou architekturou a obsahuje vědecké poznatky z této oblasti.

Ucelenou sadu 2D dokumentace tvoří:

- 1. Půdorys** – zobrazují každé podlaží stavby, včetně podkroví se zobrazením konstrukce krovu.
- 2. Svislé řezy** – zobrazují stavbu minimálně v podélném a svislém řezu.
- 3. Pohledy** – zobrazují pohledy na jednotlivá průčelí, mohou být efektivně nahrazeny fotografiemi.
- 4. Doplnková dokumentace** – může obsahovat exteriérové a interiérové fotografie, kresby, situační plány apod.

Pro modelování v rámci virtuálního skansenu VISKALIA vybrali pracovníci Etnologického ústavu celkem 15 vesnických stavení. Jedná se o stavby, které reprezentují (regionálně, funkčně, architektonicky) základní regionální domové typy z území ČR. Podmínkou pro zařazení stavby do výběru byla existence podkladových dat pro modelování (plány, fotografie, kresby).

Konkrétní seznam vybraných objektů je uveden v Tabulce 1 v abecedním uspořádání podle názvu obce umístění stavby. Tabulka obsahuje zeměpisné souřadnice objektů a informaci, zda se zachovaly do současnosti. Z vybraných objektů celkem 9 objektů v minulosti zaniklo, 6 objektů se zachovalo do současnosti, ovšem často s menší či větší rekonstrukcí. Snahou bylo modelovat objekty v původním stavu, tedy s eliminací případných následných stavebních úprav.

⁵ <http://www.langweil.cz/>; David SEDLACEK – Jan BURIANEK – Jiri ZARA, 3D Reconstruction Data Set -The Langweil Model of Prague, *International Journal of Heritage in the Digital Era* 2013;2(2), p. 195–220, doi:10.1260/2047-4970.2.2.195.

Id	Obec	č.p.	Okres	Zeměpisné souřadnice	Existuje
1	Bukovina nad Labem	29	Pardubice	50.1220700N, 15.8202439E	NE
2	Bukovno	6	Mladá Boleslav	50.4460500N, 14.8392292E	NE
3	Francova Lhota	67	Vsetín	49.2079658N, 18.1195658E	NE
4	Hlavatce	10	České Budějovice	49.0672028N, 14.2631239E	NE
5	Kundratice	60	Semily	50.5815156N, 15.4261467E	ANO
6	Náklo	27	Olomouc	49.6525242N, 17.1232369E	NE
7	Ostravice	102	Frýdek-Místek	49.5474950N, 18.3823461E	NE
8	Petrovice	14	Domažlice	49.4422497N, 12.8915386E	ANO
9	Smilkov	14	Benešov	49.6022808N, 14.6168611E	NE
10	Štáhlavice	7	Plzeň-jih	49.6598903N, 13.5249767E	ANO
11	Telecí	16	Svitavy	49.6777831N, 16.1960297E	ANO
12	Vahlovice	3	Strakonice	49.4460400N, 13.9447031E	ANO
13	Zbečno	22	Rakovník	50.0415297N, 13.9207711E	ANO
14	Zbožice	2	Havlíčkův Brod	49.6560347N, 15.5633075E	NE
15	Zlámanec	12	Uherské Hradiště	49.1284622N, 17.6297361E	NE

Tabulka 1:
Seznam vybraných objektů

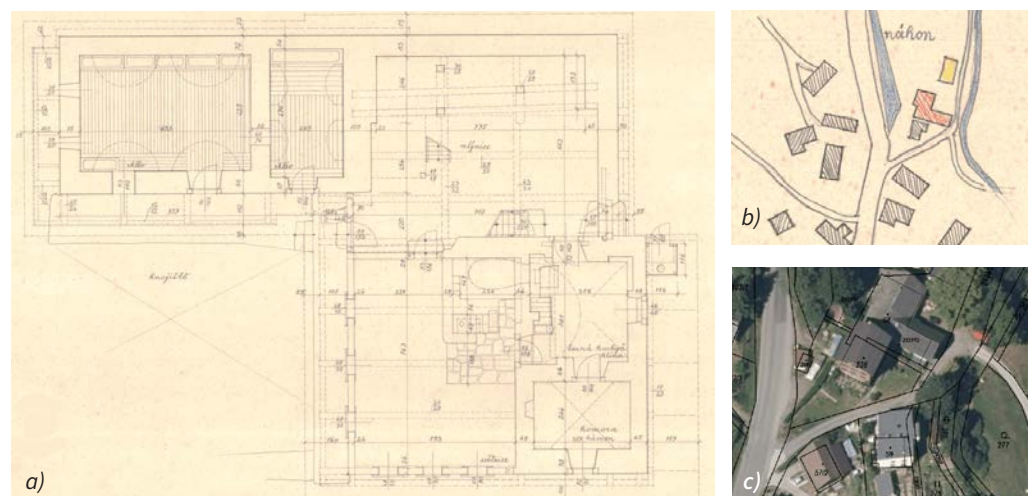
Archivní měřická dokumentace, která v tomto případě slouží jako výchozí podklad pro 3D modelování, nevznikala za účelem prostorové rekonstrukce dokumentovaných staveb. Často se tak teprve při procesu modelování narazí na nedostatky použité dokumentace. Některé prostorové vztahy mohou v dokumentaci chybět (např. výškové poměry) nebo mohou být uvedeny chybně (např. nesouhlasí součet dílčích rozměrů s celkovým rozměrem apod.). Tyto nedokonalosti archivních plánů je pak nezbytné posuzovat pečlivě a individuálně, v krajním případě chybějící údaje doplnit z jiných informačních zdrojů, obvykle na základě analogií z obdobných případových studií.

Pro přesnou geografickou lokalizaci rekonstruovaných staveb mohou být úspěšně využity archivní situační plány nebo katastrální mapy a současné katastrální mapy v kombinaci s leteckým ortofotem. V současných katastrálních mapách jsou často stále zakresleny původní hranice parcel, tzn. také obvody zaniklých budov. Tyto „ozvěny minulosti“ umožňují lokalizovat rekonstruované stavby a určit jejich orientaci vůči světovým stranám. Příklady jsou zachyceny na obrázcích 1–3. (OBR. 1, 2, 3)

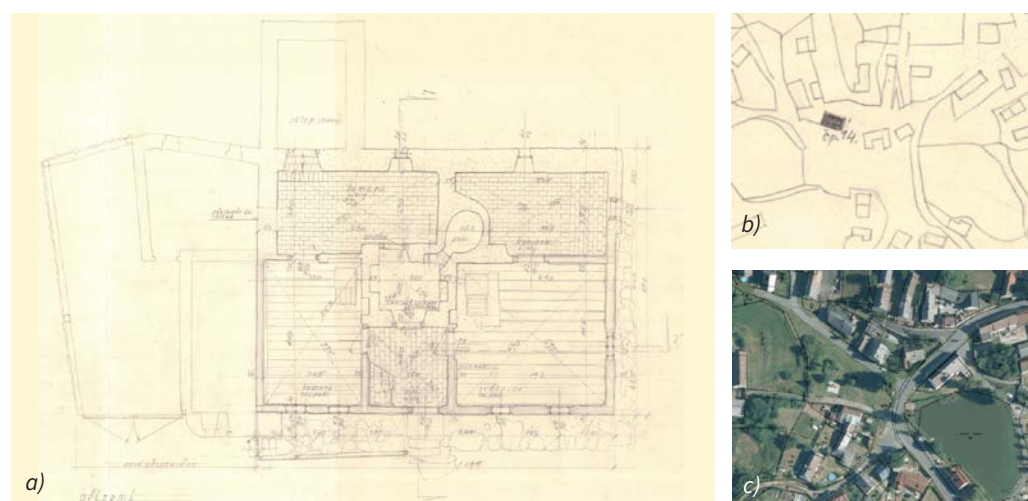
První stavba, v Kundraticích (OBR. 1), existuje a je památkově chráněná. Ještě před zaměřením ve 40. letech část její konstrukce zanikla (tzv. lednice na mlýnské kolo). Druhá stavba, v Petrovicích (OBR. 2), rovněž existuje. Základní hmota je zachována, ale předpokládá se, že došlo k dílčím úpravám její konstrukce. Třetí stavba, ve Zbožici (OBR. 3), zcela zanikla. Jednalo se o uzavřenou vesnickou usedlost o několika stavbách (OBR. 3b. – obytná budova na severu, chlév na východě, samostatný sklípek a stodola na jihu). Ukázky 3D modelů rekonstruovaných staveb jsou prezentovány na OBR. 5–7.

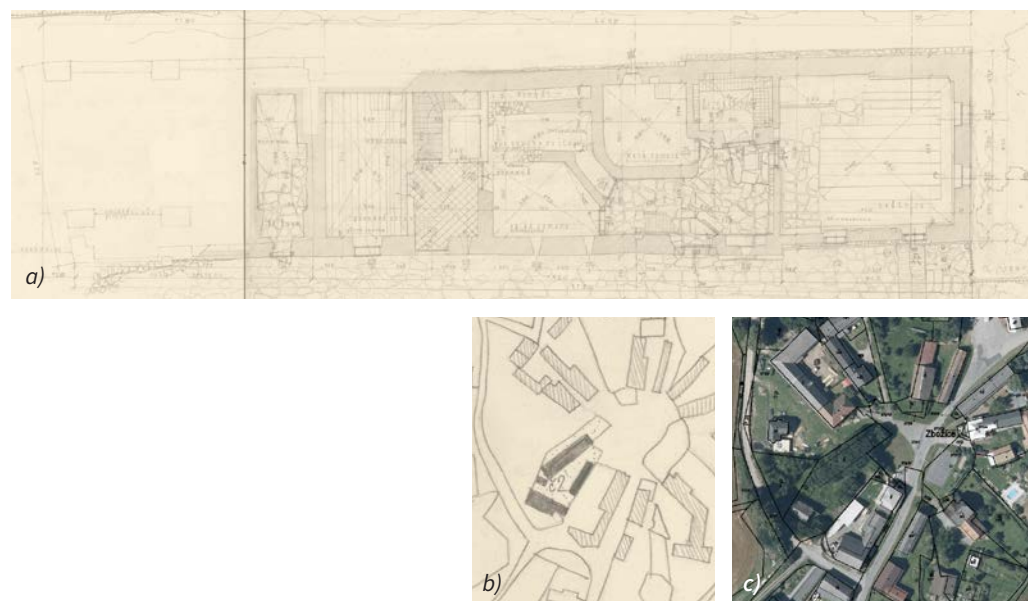
OBR. 1: Ukázka archivního půdorysu (a) a srovnání archivního situačního náčrtu (b) se současnou katastrální mapou a ortofotem (c), Kundratice č.p. 60, okres Semily, ČR.

OBR. 2: Ukázka archivního půdorysu (a) a srovnání archivního situačního náčrtu (b) se současnou katastrální mapou a ortofotem (c), Petrovice č.p. 14, okres Domažlice, ČR.

OBR. 3: Ukázka archivního půdorysu (a) a srovnání archivního situačního náčrtu (b) se současnou katastrální mapou a ortofotem (c), Zbožice č.p. 2, okres Havlíčkův Brod, ČR.

Tvorba modelů

Digitální modely jsou tvořeny nástroji typu CAD,⁶ popř. BIM.⁷ Pro tvorbu našich modelů byl zvolen program Trimble SketchUp Pro,⁸ který nachází uplatnění v mnoha oborech včetně projektování a modelování. Podporuje intuitivní práci přímo v 3D prostoru, kde umožňuje rychlou tvorbu modelů a jejich prezentaci. Užitečnými pomocníky při modelování v prostředí programu SketchUp jsou doplňkové rozšiřující moduly (plugíny), které umožňují nebo usnadňují pokročilé editační funkce.

Ve vhodných případech (např. pro zlepšení vizuální prezentace povrchových úprav použitých stavebních materiálů) jsou modely doplněny o fotografické textury ploch. Pro tvorbu 3D modelů bylo stanoveno základní kritérium míry podrobnosti tak, aby ve výsledném modelu byly viditelné důležité a regionálně specifické konstrukční prvky stavby. Pro dokreslení představy o celkové kompozici modelovaných objektů jsou modely staveb umístěny na lokální digitální model terénu.

Pro proces 3D modelování byl navržen obecný systém vrstev modelu, který je založen na typologii konstrukcí historických staveb. Navržený systém se skládá z jednotlivých vrstev, do kterých jsou rozděleny odpovídající stavební konstrukce. Je navržen tak, aby při vypínání a zapínání viditelnosti jednotlivých vrstev bylo možné si pohodlně prohlédnout celý model (především interiéry). Dále bylo nutné brát v úvahu skutečnost, že lidová architektura může být velmi různorodá v počtu použitých stavebních konstrukcí. Strukturu navrženého systému proto lze snadno rozšířit (např. podle použitého stavebního materiálu, podlaží atd.), nebo zjednodušit (např. za účelem prezentace na webu). Navržený systém je uveden v Tabulce 2.

ID	Historická konstrukce	Název vrstvy	Příklady pojmenování vrstvy
1	Zdi – kamenné nebo cihlové	Stěny	Steny_obvodove_material_podlazi
	Dřevěné stěny		Steny_vnitri_material_podlazi
	Hlína a lepenice		
	Povrchové úpravy		
2	Podlahy a dlažby	Podlahy	Podlahy_material_podlazi
3	Stropy	Podhledy	Podhledy_material_podlazi
	Klenby		Podhledy_klenby_material_podlazi
4	Schody	Schodiště	Schodiste_material_podlazi
5	Zábradlí a mříže	Zábradlí	Zabradli_material_podlazi
6	Krovy	Střechy	Strechy_krov_material_podlazi
7	Pokrytí střech		Strechy_krytiny_material_podlazi
8	Dveře a vrata	Dveře	Dvere_material_podlazi
9	Okna	Okna	Okna_material_podlazi
10	Povrch terénu	Terén	Teren_typ_material
11	Vytápění	Komíny	Kominy_material_podlazi
		Pece	Pec_material_podlazi

Tabulka 2: Historické konstrukce a vrstvy 3D modelu

6 Computer-Aided Design.

7 Building Information Modeling.

8 <https://www.sketchup.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

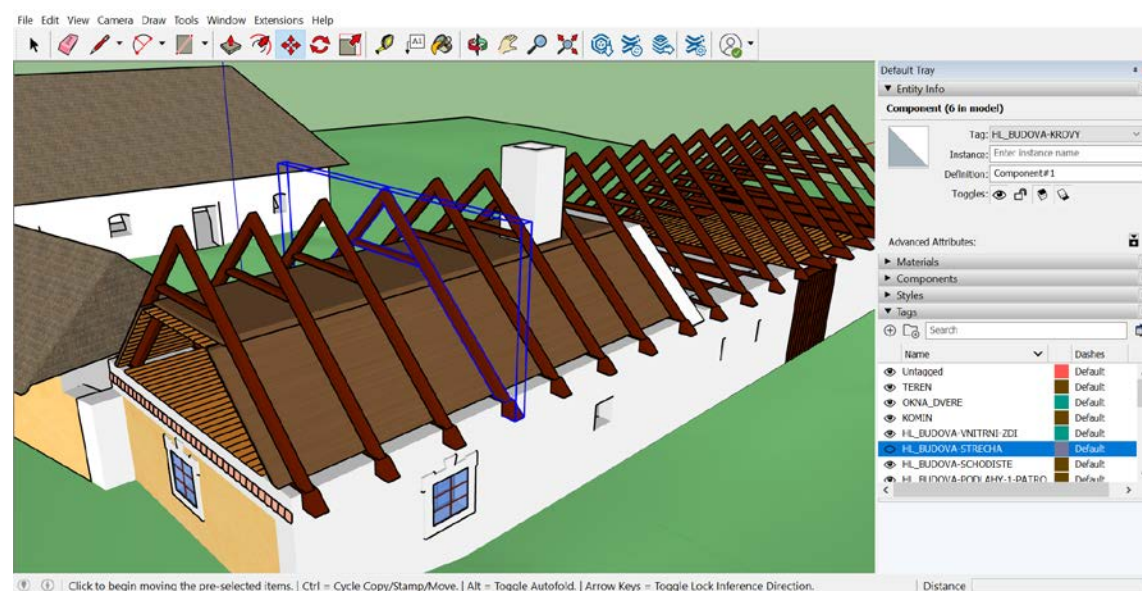
Pro přehlednější prezentaci modelu na webu jsou vrstvy uspořádány do stromové struktury (např. vrstva Střecha má obvykle podvrstvy Krytina, Krov, Latě atd.). Vypnutí nebo zapnutí nadřazené větve stromu vypne nebo zapne všechny vrstvy nižší úrovně, přičemž ovládání viditelnosti i na úrovni jednotlivých podvrstev modelu zůstává samozřejmě zachováno. Tento způsob umožňuje rychleji ovládat viditelnost souvisejících skupin vrstev modelu.

Tvorba 3D modelu uvedeného typu objektů se obecně skládá z několika kroků. V dalším textu je uveden jejich stručný přehled tak, jak byl používán v programu SketchUp. Při práci v tomto programu je výhodné uzavírat jednotlivé související plochy do skupin či komponent. To umožňuje prvky snadno kopírovat a zabránit to nechtěné editaci již hotových částí.

Nejprve je obvykle vektorizován 2D půdorys stavby ve výchozí pracovní rovině 3D modelu. Půdorys je následně podle výškových kót vytažen do prostoru. Tímto způsobem vzniknou obvodové a vnitřní stěny. Následuje tvorba podlah v přízemí. Při tvorbě podlah je důležité zjistit, jestli jsou jednotlivé místnosti v přízemí vůči sobě výškově posunuty. Pokud ano, je nutné to při modelaci stěn a podlah v přízemí zohlednit. Tento pracovní postup se opakuje také při modelování případných dalších podlaží stavby až po podlahu podkroví.

V dalším kroku jsou modelovány trámy a systém krovů. Po krovech následuje modelace vlastní střechy a štítů. Střecha je obvykle vytvořena plochou, která je doplněna texturou nebo generalizovanou prostorovou konstrukcí podle skutečné krytiny objektu. Tvorba krovů a střešní krytiny obecně patří k nejobtížnějším částem modelování tohoto typu objektů. Nepravidelné tvary hřebene, došků nebo šindelů je nezbytné nahradit digitálně jednoznačnou vektorovou kresbou. Současně je potřeba stále sledovat datovou náročnost použitého řešení. V této části modelování je stále prostor pro hledání optimálních postupů. Ukázka modelování krovů v prostředí programu SketchUp je uvedena na obrázku 4. (OBR. 4)

OBR. 4: Modelování krovů objektu Vahlovice č.p. 3 v programu SketchUp.

Dřevěné štíty (lomenice) často bývají tvořeny jednotlivými prkny. Tato prkna mohou být vymodelována samostatně nebo, pro zachování prostorového dojmu, lze mírně vytáhnout či zapustit vybrané plochy prken. Další možností, jak dosáhnout dojmu štítu tvořeného jednotlivými prkny, je pomocí barev (lze vytvořit úzké plochy mezi pomyslnými prkny a těm přiřadit jiný barevný odstín). Tento přístup lze využít i u tvorby roubených stěn.

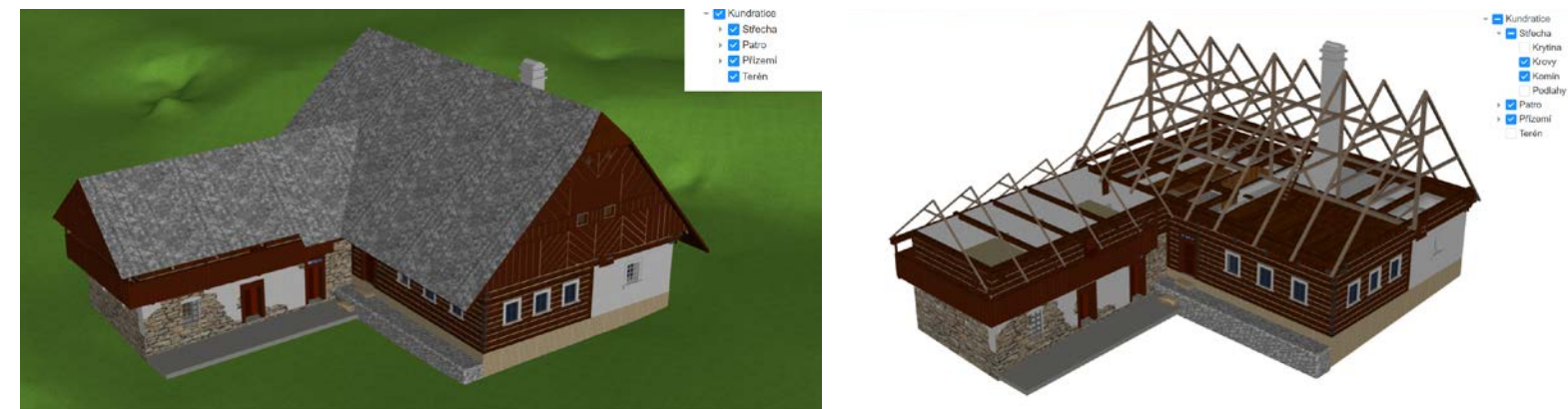
V další fázi jsou modelovány některé prvky zařízení interiérů a další typy konstrukcí, jako jsou např. schodiště, zařízení černé kuchyně, pece či klenby atd. Tyto prvky obvykle bývají v archívních plánech jen naznačeny a pro

jejich modelaci je nezbytné využít další zdroje, jako např. existující dobové fotografie objektů či odbornou literaturu zabývající se lidovou architekturou.

Posledním krokem modelování je umístění vytvořeného modelu na digitální terén. To poskytne představu o výškovém uspořádání prostoru v blízkém okolí stavby. K tomuto účelu je využíván Digitální model reliéfu České republiky 5. generace (DMR 5G).⁹ Pro editaci a formátování dat DMR 5G byl vyvinut postup, který využívá systému ArcGIS Pro.¹⁰ Načtená data jsou zde oříznuta na požadovanou oblast (nejbližší okolí stavby), vhodně upravena a ve formátu DXF převedena do programu SketchUp, kde je s využitím pluginu TopoShaper vytvořena konečná verze terénu. Opět je potřeba dbát na vhodnou míru generalizace terénu s ohledem na objem dat.

Při modelování bylo největším problémem správně interpretovat obsah archivní plánové dokumentace. V této souvislosti byly velmi cenné konzultace s pracovníky Etnologického ústavu, kteří mají velké zkušenosti s tímto typem podkladů. Bez jejich podrobných komentářů, rad a připomínek by nebylo možné modely vytvořit v takové kvalitě a podrobnosti.

Modely vytvořené na podkladu 2D dokumentace byly prezentovány na webu. Použité řešení se shoduje s digitalizovanými hmotnými modely, kde je popsáno. Na obrázku 5 je uvedena ukázka webové prezentace modelu Kundratice č.p. 60 v kompletním zobrazení a s použitým výběrem vrstev. (OBR. 5)

OBR. 5: Vizualizace 3D modelu ve formátu DAE v rozhraní Three.js se všemi vrstvami (vlevo) a s vybranými vrstvami (vpravo).

2. DIGITALIZACE HMOTNÝCH MODELŮ

Ve sbírkách Národního muzea se nachází řada detailně zpracovaných modelů venkovských stavení. Většina modelů je pečlivě uskladněna v depozitářích, slouží vědeckým účelům a je příležitostně využita v souvislosti s tematickými výstavami. Moderní počítačové technologie dávají možnost provést digitalizaci těchto modelů.

Pro digitalizaci byly vybrány tři hmotné modely venkovských staveb (OBR. 6). Model chalupy z Hlinska (okres Chrudim), model chalupy z Orlové (okres Karviná) a model bývalé radnice v Železném Brodu (okres Jablonec nad Nisou). Druhý uvedený model je specifický oddělitelnou střechou, díky čemuž lze nahlédnout i do interiéru modelu, který obsahuje pět místností a základní mobiliář (kamna, postel, stůl, dveře – OBR. 6c). Modely jsou detailně zpracovány, kromě dřevěných konstrukcí obsahují skleněná okna a části střešních konstrukcí tvořené imitací došků.

9 https://geoportal.cuzk.cz/Dokumenty/TECHNICKA_ZPRAVA_DMR_5G.pdf.

10 [http://www.esri.com/software/arcgis-pro/přistoupeno 5. 10. 2022/](http://www.esri.com/software/arcgis-pro/přistoupeno%205.%2010.%202022/).

OBR. 6: Objekty určené k digitalizaci:

- a) model Hlinsko,
- b) model Orlová,
- c) model Orlová (bez střechy),
- d) model Železný Brod.

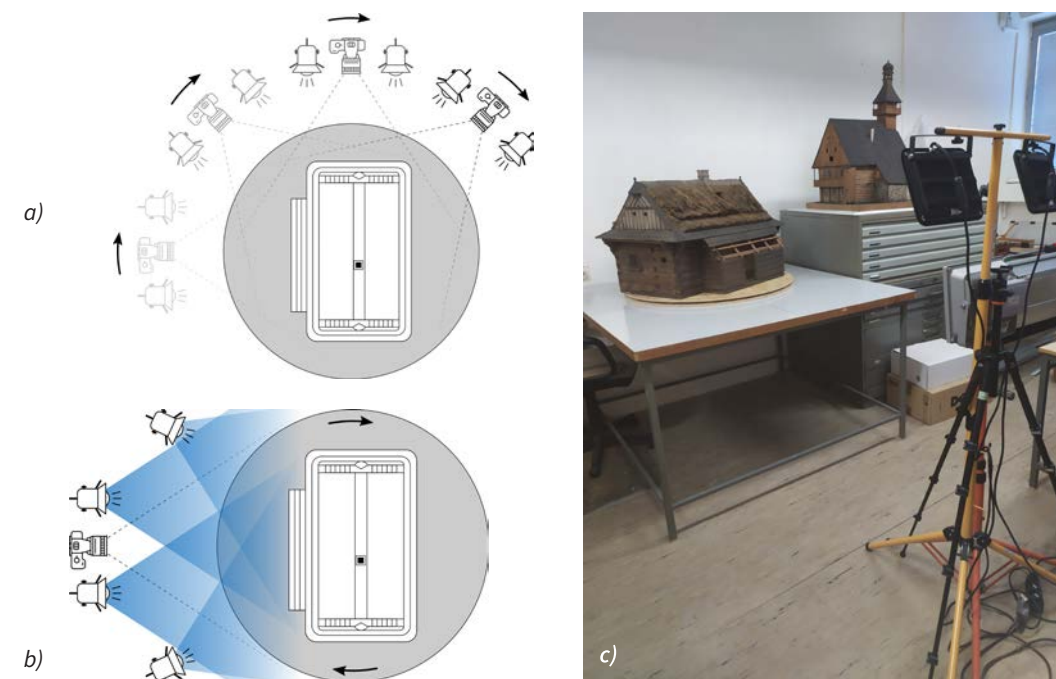
Pro digitalizaci modelů lze použít různé metody a technologie. Způsob zvolený v našem případě využívá fotogrammetrickou metodu nazývanou „Structure from Motion“¹¹ (SfM). Tato metoda vytváří texturovaný model objektu na základě velkého množství fotografií snímáných z různých směrů se vzájemnými překryty. Pro zajištění dostatečné přesnosti tvaru a rozměru digitálního modelu se používají tzv. vlíčovací body – jednoznačně identifikovatelné body modelu s přesně určenou polohou.

Výhodou metody SfM je relativně nízká pořizovací cena měřického vybavení a nenáročnost pracovního postupu fotografování, využívajícího bezkontaktní zaměření objektu. Nevýhodou metody je náročnější zpracování velkého objemu obrazových dat vyžadující sofistikované programy a výkonný počítač. Vlastní proces fotografování modelu předpokládá viditelnost a kvalitní osvětlení všech modelovaných částí objektu, což nemusí být vždy snadné, nebo dokonce možné zabezpečit.

Prvním a zásadním krokem pracovního postupu použité metody je získání kvalitní sady snímků objektu. Snímky musí mít především dostatečný vzájemný překryt (zachycovat stejnou část objektu). U snímků se sledují důležité vlastnosti jako ostrost, vysoké rozlišení, homogenní osvětlení, měkké stíny nebo potlačené vady objektu.

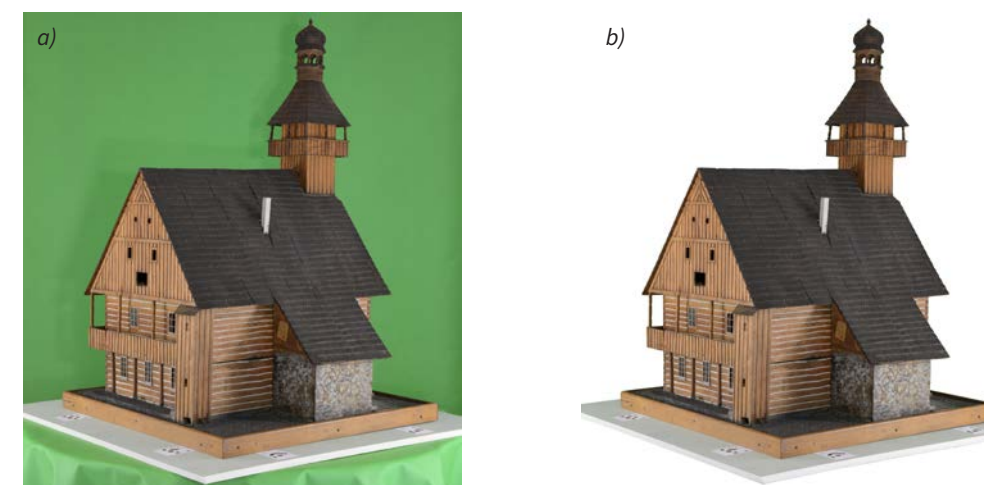
¹¹ M. J. Westoby - J. Brasington - N. F. Glasser - M. J. Hambrey - J. M. Reynolds, 'Structure-from-Motion' photogrammetry: A low-cost, effective tool for geoscience applications, *Geomorphology* 179, p. 300–314. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/J.Geomorph.2012.08.021>.

Pokud je digitalizovaný objekt menších rozměrů (nejedná se např. o budovu reálné velikosti) a snímání lze provádět v interiéru, můžeme kvalitu snímků ovlivnit různými pracovními postupy. Jedním z nich může být reorganizace snímovací scény – statická poloha objektu snímáného z mnoha pozic (OBR. 7a) se přemění ve statický fotoaparát a digitalizovaný objekt umístěný na otočném podstavci (OBR. 7b a 7c).

OBR. 7: Režimy snímání:
a) scéna se statickým objektem,
b) scéna s rotujícím objektem,
c) fotografie z procesu snímání.

Dalším postupem je tzv. maskování, při kterém se na každém snímku předem označí části obsahující pozadí, které není součástí modelu. Z následného výpočtu jsou pak tyto oblasti vyřazeny, což celý proces tvorby prostorového modelu značně urychlí. Ruční označování pozadí na každém snímku by bylo časově náročné, je ale možné upravit snímovací scénu předem tak, abychom pomohli automatickému maskovacímu algoritmu. Řešením je za snímkaný objekt umístit vlastní pozadí (například velký kus látky) s takovou barvou, která bude na snímku jasně odlišitelná od zbytku scény (podobný princip se běžně používá např. při filmovém natáčení). Program pak při označení jednoho vzorku vyfiltruje danou barvu automaticky na všech ostatních snímcích. Zde byla u jednoho z modelů při snímání testována zelená látka. (OBR. 8)

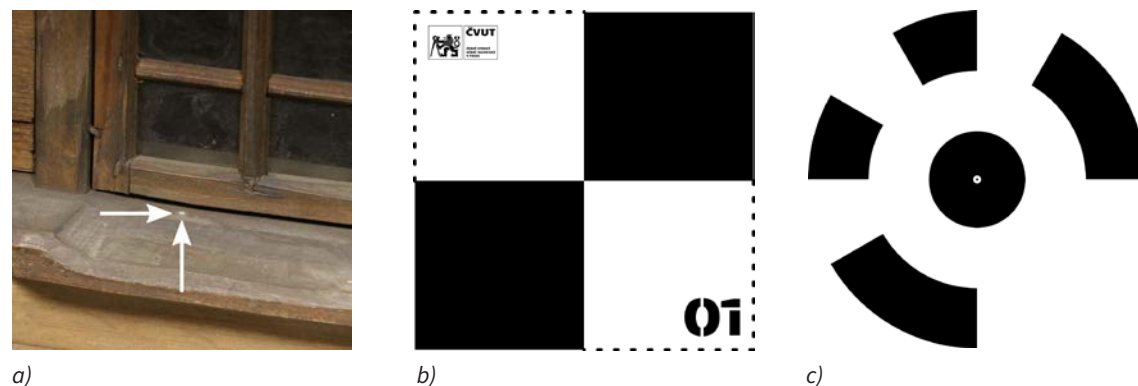

OBR. 8: Využití umělého pozadí při snímání:
a) snímek s umělým pozadím,
b) snímek po odstranění pozadí.

V další části zpracování probíhá identifikace vlíčovacích bodů. Ty jsou na objektu umístěny především pro přesné určení tvaru a velikosti modelu, slouží ale i ke kontrole. Jejich poloha musí být určena s přesností odpovídající požadavkům na přesnost výsledného 3D modelu. Podoba vlíčovacích bodů může být různá – buď lze použít body přirozené, tedy nijak neoznačené (např. dobře viditelný hrbolek na hladké ploše, OBR. 9a), nebo se na objekt umístí body umělé (vlastní tvar s jasným vztažným bodem) – ty mohou vypadat různě, důležitá je zřetelná lokalizace středu a nezaměnitelnost se zbylými body (OBR. 9b). Nejvýhodnější je pak použití bodů s automatickou detekcí – tvary, jejichž střed dokáže program během zpracování sám najít a rozlišit (OBR. 9c), což výrazně šetří čas během zpracování. (OBR. 9)

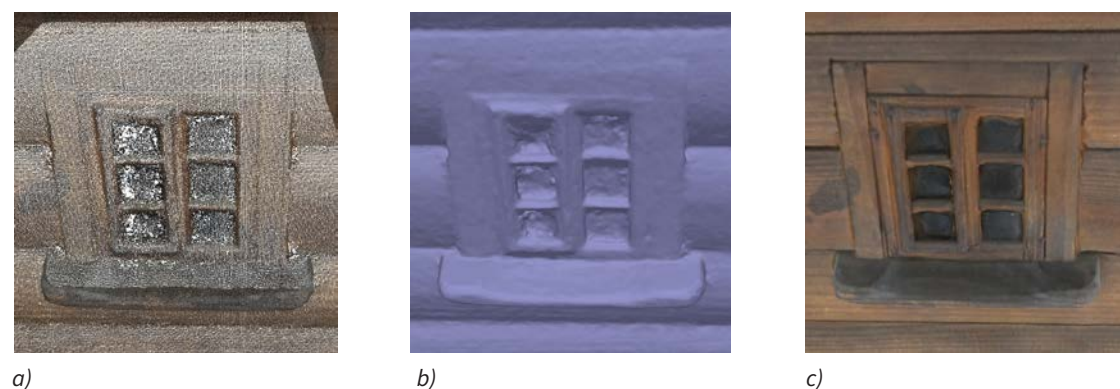
OBR. 9: Ukázky vlíčovacích bodů:
a) přirozený bod,
b) umělý bod,
c) bod s automatickou detekcí.

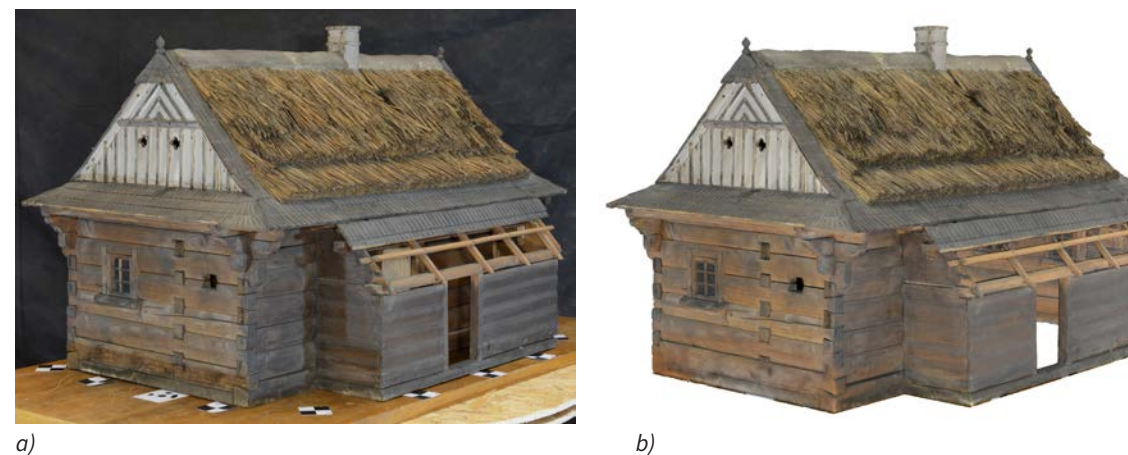
Nad snímky proběhne náročný výpočet (realizovaný v programu Agisoft Metashape¹²), jehož výstupem je tzv. mračno bodů (point cloud). Jedná se o výstupní datový formát používaný zejména v laserovém skenování a digitální fotogrametrii. Jednotlivé body mračna jsou určeny polohou danou třemi souřadnicemi kartézské soustavy. Mračno bodů obvykle obsahuje obrovské množství bodů, tedy příslušné soubory jsou velmi objemné a vyžadují další zpracování.

Mračno bodů je především nutné vyčistit od šumu a jiných nechtěných prvků. V dalším kroku se provádí tzv. zředění mračna bodů, které spočívá v redukci počtu bodů tak, aby tvar a detaily objektu zůstaly, pokud možno, co nejvíce zachovány. Následně je mračno bodů převedeno do trojúhelníkového 3D modelu (tzv. mesh), což je model složený z trojúhelníků vzniklých spojením jednotlivých bodů zředěného mračna. Trojúhelníkový model může být obarven a vhodné osvětlení vygeneruje stíny, které zdůrazní prostorový vjem objektu. Díky dříve pořízeným fotografiím je dále možné jednotlivé body modelu obarvit reálnou barvou, tedy plochy trojúhelníků pokrýt texturami. Program automaticky vybere nejlepší části snímků a z nich poskládá textury pro celý model. Zmíněné tři formy prostorových dat je možné porovnat na následujících obrázcích. (OBR. 10, 11)

OBR. 10: Porovnání forem prostorových dat:
a) mračno bodů,
b) trojúhelníkový model,
c) texturovaný model.

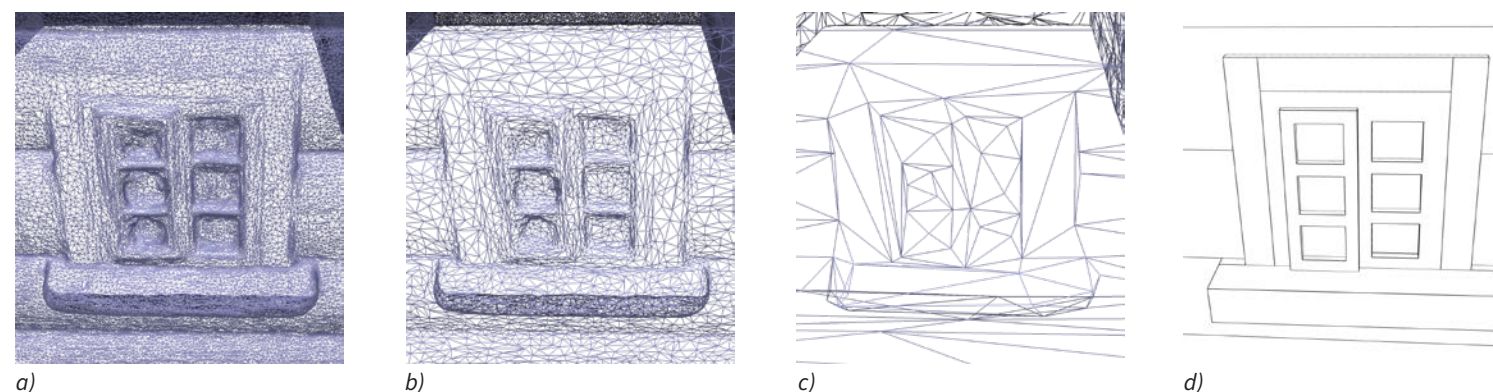
12 <https://www.agisoft.com> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

OBR. 11: Porovnání fotografie a modelu:
a) fotografie modelu,
b) texturovaný model.

Na OBR. 11 lze porovnat fotografii objektu a nově vzniklý model. Takovýto texturovaný model lze často prezentovat jako podrobnou 3D dokumentaci objektu. Je však třeba mít na paměti, že takto vzniklé modely obsahují miliony bodů a zabírají často i stovky MB paměti. Nejsou proto vhodné pro sdílení přes webové prostředí. Načítání takových modelů by bylo při současné běžně dostupné rychlosti internetu pomalé a vykreslování by vyžadovalo výkonný hardware. Například u modelu Orlová obsahuje mračno bodů přibližně 15 mil. bodů a 3D model přes 3 mil. trojúhelníků, což představuje objem dat 418 MB (obarvené mračno bodů ve formátu LAS) a 234 MB (texturovaný 3D model ve formátu OBJ). Přitom za optimální velikost kompletního modelu pro účely jeho prezentace na webu byla řešitelským týmem stanovena hodnota 10 MB. Řešením nadměrného objemu dat byla generalizace modelu.

Generalizace modelu za účelem snížení objemu dat má obecně dvě části: zjednodušení geometrie (sloučení jednotlivých trojúhelníků) a komprese textur (zpracování obrazových dat s cílem snížit velikost s co nejmenším vlivem na vzhled obrázku). Zjednodušení geometrie lze provést automaticky (softwarovými nástroji) nebo manuálně. Z příkladů automatické redukce bodů (OBR. 12a–c) je patrné, že tento typ úpravy není vyhovující – při snížení počtu ploch (trojúhelníků) na ideální hodnotu se důležité struktury objektu (na obrázku konkrétně jednoho z oken) ztratí. OBR. 12d je pak hypotetickou ukázkou ideálního generalizovaného stavu, kdy důležité lomové hrany zůstaly zachovány a rovné plochy nejsou zahuštěny nadbytečnou geometrií. (OBR. 12)

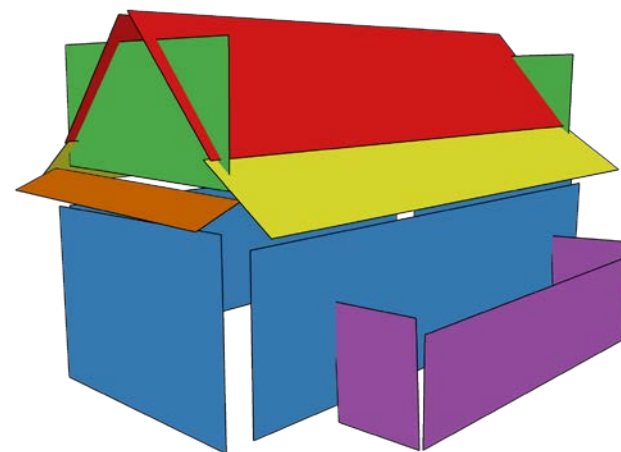
Zjednodušení geometrie je tedy v tomto případě nutné provést manuálně. Pro tento účel je dnes k dispozici celá řada programů. V rámci hledání optimální technologie byl zvolen program Trimble SketchUp, který poskytuje dostatek výkonných editačních funkcí s intuitivním ovládáním. Program umožňuje navíc importovat přímo mračno bodů, čímž nabízí okamžitou vizuální kontrolu postupu zpracování a výsledné přesnosti.

OBR. 12: Generalizace geometrie modelu: a) 3 mil. bodů,
b) 500 tis. bodů,
c) 10 tis. bodů,
d) ideální stav.

Postup generalizace geometrie obdobných typů modelů (modelování) začíná obvykle zachycením sklonu vnějších ploch (stěny, střecha, komín apod.) – pokud plochy nejsou zcela svislé či na sebe kolmé, je vhodné jejich sklon určit tzv. napasováním na mračno bodů (shape fitting). Tento proces probíhá tak, že se vyfiltruje úsek mračna obsahující pouze body dané stěny a speciální funkcí se vloží rovina svou polohou a orientací nejlépe odpovídající vyfiltrovaným bodům. Příklad ploch nahrazujících segmenty mračna bodů je na OBR. 13. Tyto roviny jsou prodlouženy do svých průsečnic a následně se ručně přidávají ostatní části (okna, dveře, trámy a další detaily), dokud model není hotov. Tato část zpracování byla provedena v programu CloudCompare.¹³

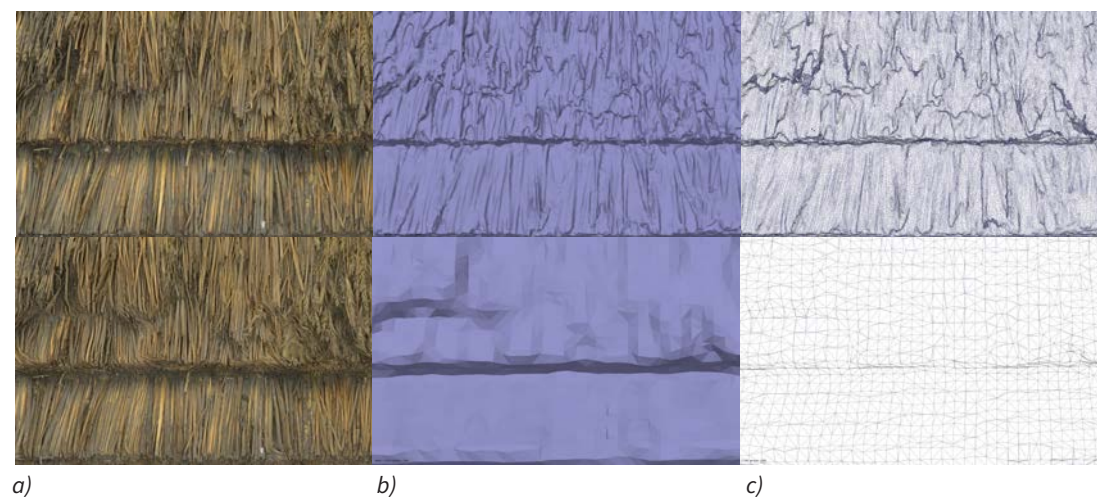
OBR. 13: Nahrazení částí mračna bodů rovinami (model Orlová).

Pro jednoduchost a přehlednost je snahou během modelování zachovávat rovnoběžnost jednotlivých prvků s osami souřadnic, zachovávat rozměr u opakujících se prvků (tloušťky stěn a trámů, rozměry oken, rozestupy schodů apod.). Zvláštní pozornost vyžadují doškové části střech. Ty jsou obtížně nahraditelné základními geometrickými tvary, a proto byly tyto části generalizovány prostým zředěním trojúhelníkové sítě.

Z obrázku 14 je patrné, že ačkoli byl počet trojúhelníků doškové střechy snížen o přibližně 95 % (rozestup bodů zvýšen na 10 mm), po překrytí texturou optický rozdíl není příliš velký, a přestože zmizely detailní struktury, generalizovaná podoba stále zachovává charakter původního hrubého povrchu. Vliv generalizace 3D modelu je nicméně velmi obtížné posoudit z pohledu na 2D obrázek.

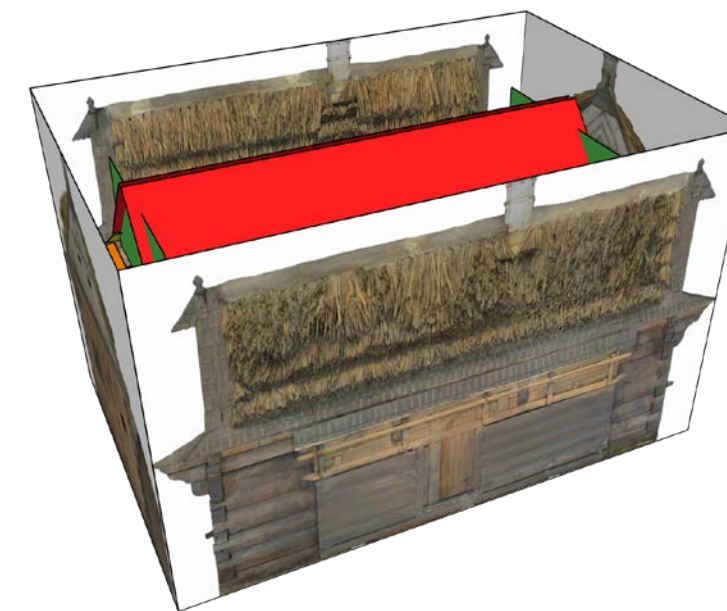
OBR. 14: Generalizace došků (horní řada – plná geometrie, spodní řada – redukce trojúhelníků o 95 %):
a) texturovaný model,
b) stínovaný model,
c) drátový model.

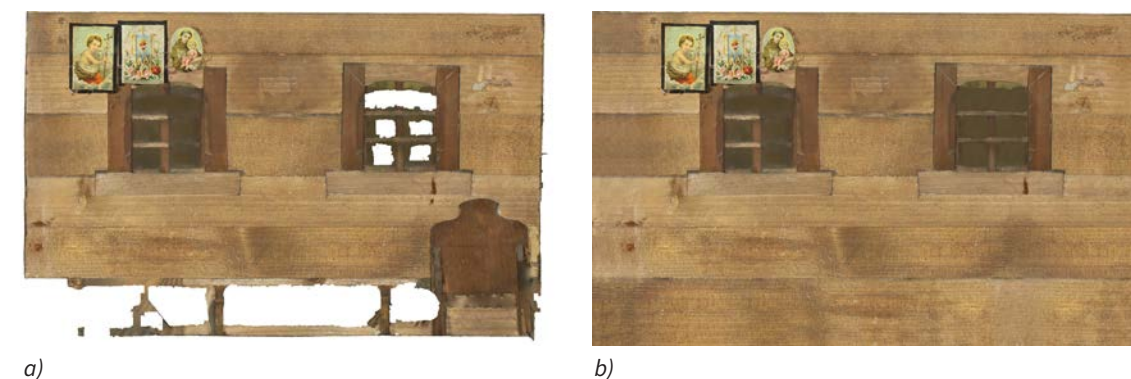
13 <https://www.danielgm.net/cc/> /přístupeno 5. 10. 2022/.

Druhou oblastí generalizace modelu za účelem redukce objemu dat byla komprese použitých textur. Nejprve byly na základě podrobného trojúhelníkového 3D modelu vytvořeny textury jednotlivých stěn modelu (každá stěna zvlášť, OBR. 15). Použito bylo ortogonální promítání textur na připravené pomocné plochy. Tyto textury jsou barevně a jasově vyvážené, na rozdíl od původních fotografií, které nutně vykazují v tomto ohledu vzájemně drobné odchylky.

OBR. 15: Příprava pro ortogonální průmět textur stěn (model Orlová).

U některých částí interiéru (model Orlová) vyvstaly problémy v podobě chybějících částí textur na obtížně dostupných místech – temná zákoutí zakrytá mobiliárem nebylo možné pokrýt snímky. Ani na kolmo promítaných stěnách proto nebyla textura všude vykreslena. Vzhledem k účelu generalizovaného modelu (především prezentačnímu), bylo rozhodnuto použít retušovacích nástrojů grafického editoru k doplnění chybějících částí textur. Ukázka před a po procesu retušování na jedné ze stěn interiéru je uvedena na OBR. 16.

OBR. 16: Textura jedné stěny interiéru (model Orlová):
a) textura stěny před retušováním,
b) po úpravách retušováním.

Redukovat objem dat obrazových souborů lze snížením rozlišení (počtu pixelů) nebo zvýšením komprese (u formátu JPG). Zde byly použity obě možnosti – rozlišení bylo 2× sníženo (4× méně pixelů) a JPG komprese byla nastavena na hodnotu 30 (ze 100). Tím byl objem dat souborů s texturami snížen o 92 až 98 %. Většina textur stěn pro kolmý průmět po úpravách nepřesáhla velikost 150 kB (z původní velikosti 6 až 8 MB). Optické rozdíly mezi jednotlivými úrovněmi komprese jsou tak malé, že nemá smysl uvádět jakékoli vizuální srovnání.

Výsledný generalizovaný model Orlová s texturami nepřesahuje stanovenou velikost 10 MB (ve formátu Collada) a obsahuje 13 700 ploch. Proces generalizace tak snížil počet ploch modelu přibližně o 2,9 mil. (99,5 %) a ušetřil více než 220 MB dat (96 %).

Poslední a neméně důležitou etapou celého zpracování digitálního modelu byla prezentace modelu na webu. Pokročilé technologie dnes nabízejí více řešení. K realizaci byla zvolena volně dostupná knihovna Three.js¹⁴ jazyka JavaScript. Celý model (případně jeho jednotlivé vrstvy) byl exportován do formátu Collada (DAE), který je možné funkcí ColladaLoader vložit do prostředí webové stránky. Vytvořený model je možné ve webovém prohlížeči plně interaktivně prohlížet (otáčet, posouvat a přibližovat) bez nutnosti instalace dalšího programového vybavení.

Protože model Orlová zahrnuje i interiér, který by při prostém zobrazení modelu jako celku nebyl viditelný, byla implementována práce s vrstvami (OBR. 17). Seznam vrstev pro zachování jednotnosti přibližně odpovídá modelům zpracovaným na základě plánové dokumentace.

OBR. 17: Prezentace modelu Orlová na webu.

Webová stránka je minimalizována, obsahuje pouze nadpis, stručný popis objektu, pohyblivý 3D model (s texturami) a seznam vrstev.¹⁵ Časy načítání stránky jsou i přes výrazné snížení objemu dat modelu vyšší než u běžné webové stránky, nicméně pohybují se při běžné konektivitě pouze v rámci jednotek sekund. Pohyb modelu je díky optimalizaci knihovny Three.js velmi plynulý i na slabších počítačích.

¹⁴ <https://threejs.org/přistoupeno 5. 10. 2022/>.

¹⁵ <http://viskalia.fsv.cvut.cz/projekt/modely/orlova/orlova.html>.

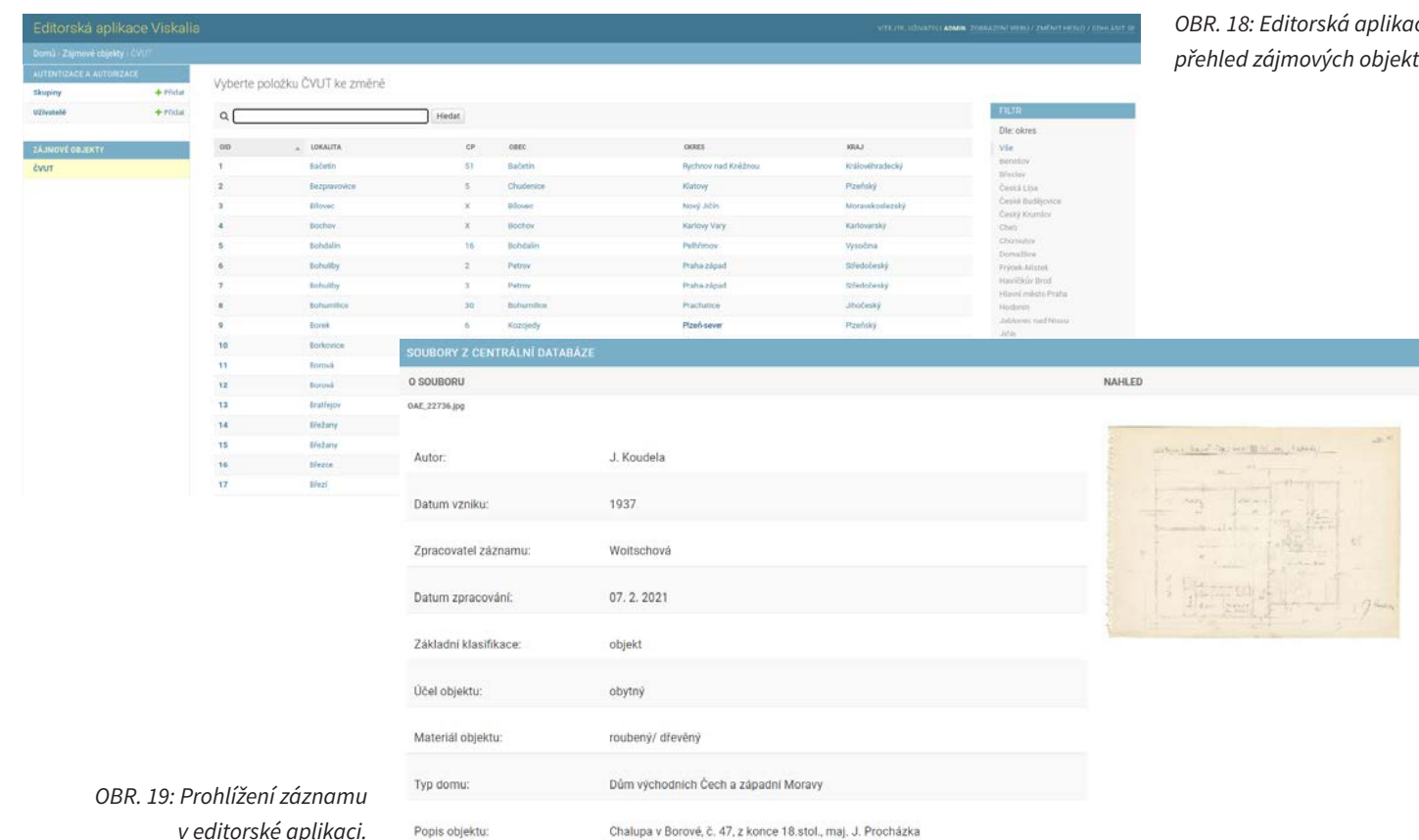
3. WEBOVÝ PORTÁL VISKALIA

Webový portál VISKALIA (Virtuální SKansen Lidové Architektury) prezentuje přehledným způsobem informace o přibližně 200 objektech venkovské lidové architektury. Tyto objekty byly vybrány z archivních fondů Národního muzea a Etnologického ústavu, které jsou v digitální podobě uloženy v centrální databázi (dostupné na webu¹⁶). Výběr objektů představuje reprezentativní vzorky, které uceleně pokrývají všechny podstatné typy venkovských domů v rámci celé České republiky. Vybrané objekty jsou uloženy ve výběrové databázi, která oproti centrální databázi obsahuje ještě další doplňkové informace včetně prostorových modelů popsaných v předchozím textu.

Informace o zájmových objektech přebírané z centrální databáze jsou pravidelně ve výběrové databázi aktualizovány tak, aby informace poskytované výběrovou databází byly v souladu s databází centrální. Obsluhu webového portálu zajišťují dvě aplikace: editorská a prezentační.

Editorská aplikace¹⁷ spravuje obsah výběrové databáze a přístup k ní je autorizován. Je tedy určena pouze pro tvůrce a správce obsahu výběrové databáze zájmových objektů. Ti zde mohou prohlížet a upravovat jednotlivé záznamy, které je možné vyhledávat pomocí klíčových slov, případně filtrovat podle okresu či kraje. Ke konkrétnímu záznamu je pak možné přidat nové soubory (fotografie, dokumenty, modely aj.), které se uloží do výběrové databáze. Data editorské aplikace jsou pravidelně synchronizována s centrální databází, aby byla zaručena jejich aktuálnost. (OBR. 18, 19)

OBR. 18: Editorská aplikace – přehled zájmových objektů.

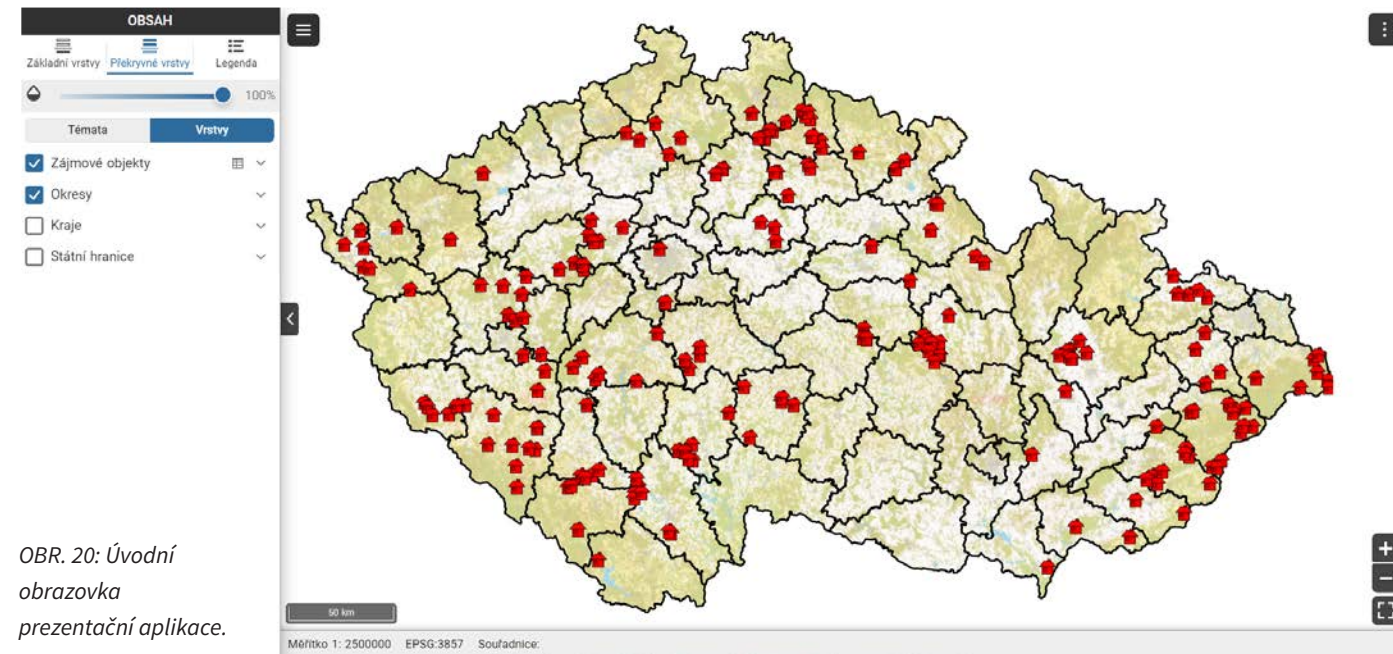
OBR. 19: Prohlížení záznamu v editorské aplikaci.

¹⁶ <http://viskalia.fsv.cvut.cz/viskalia/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

¹⁷ <https://skansen.fsv.cvut.cz/editapp/> (veřejně nepřístupný editorský modul aplikace VISKALIA).

Prezentační aplikace¹⁸ je určena pro širokou veřejnost. Přístup k ní má tedy kdokoli, veškerá data jsou přístupná pouze pro čtení. Aplikace uživatelům umožňuje interaktivně prohlížet jednotlivé geograficky lokalizované záznamy a zobrazovat informace o nich pomocí tzv. infopanelu nebo atributové tabulky, přepínat mezi vrstvami na pozadí (základní mapa, ortofoto) či zobrazovat administrativní hranice (okresy, kraje). Pomocí atributové tabulky lze zjišťovat hodnoty atributů objektů a filtrovat jednotlivé záznamy. Lokalizace objektů je v mapě označena ikonou domečku. V režimu identifikace objektů se po kliknutí na ikonu zobrazí infopanel s podrobnými informacemi o objektu. (OBR. 20, 21, 22)

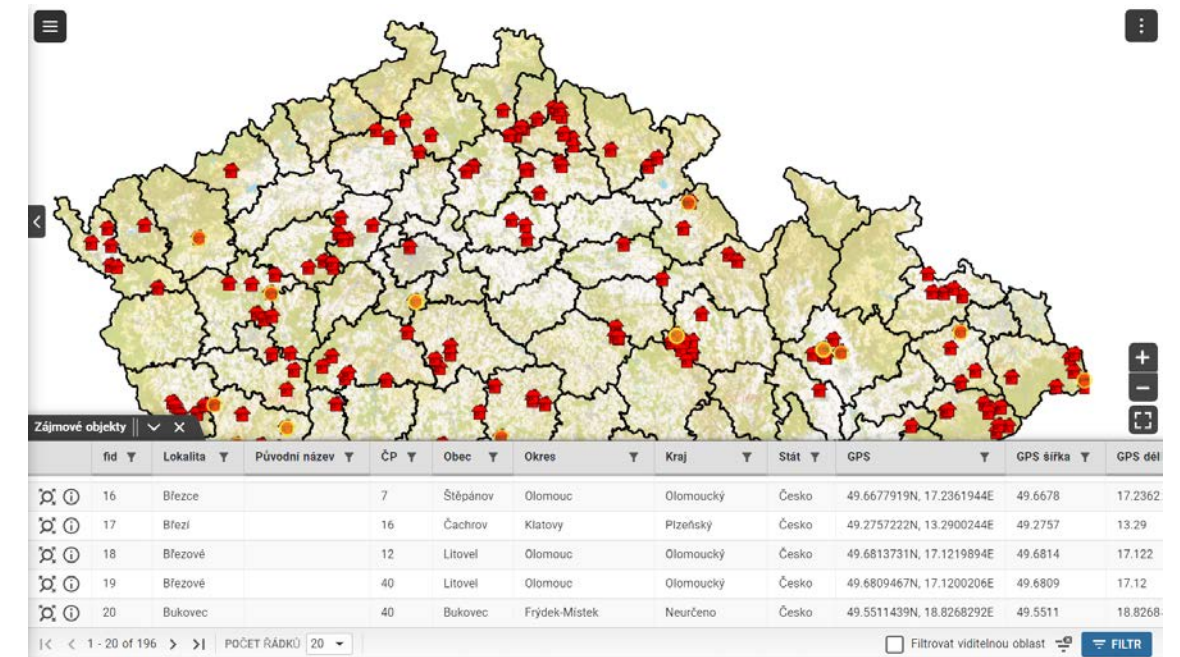
OBR. 20: Úvodní obrazovka prezentační aplikace.

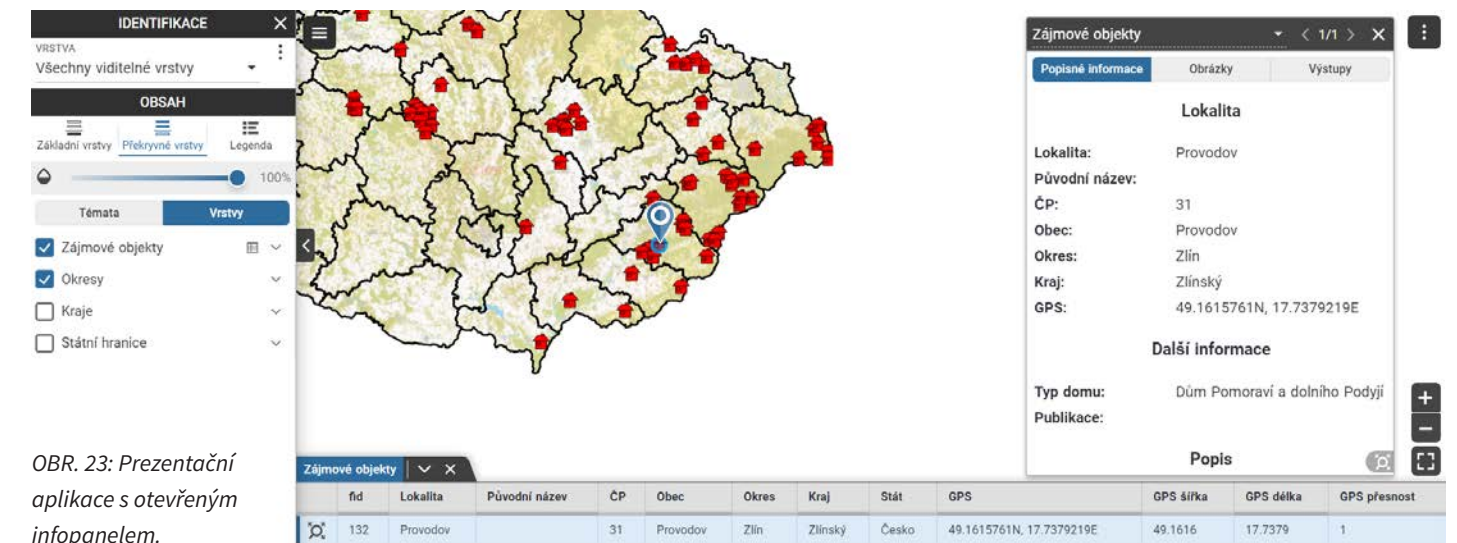
OBR. 21: Prezentační aplikace s ortofotem.

18 <https://skansen.fsv.cvut.cz>.

OBR. 22: Prezentační aplikace s otevřenou atributovou tabulkou.

Přehledněji si lze informace o konkrétním objektu prohlédnout v již zmíněném infopanelu. Ten se skládá ze tří částí, a po kliknutí na objekt našeho zájmu se zobrazí v pravé části mapového okna. (OBR. 23)

OBR. 23: Prezentační aplikace s otevřeným infopanelem.

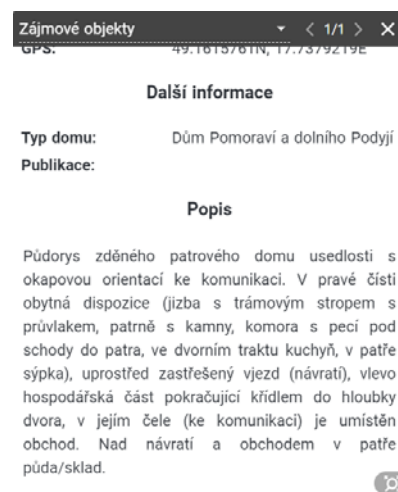

První část infopanelu se týká popisných informací, jako je například lokalita, číslo popisné, obec, okres, typ domu nebo konkrétnější popis objektu. (OBR. 24a, 24b)

Druhá část infopanelu je určena pro zobrazování obrázků (historické fotografie, plány atd.) daného objektu a jich se týkajících informací. Na obrázky je možné kliknout a zobrazit si je tak i mimo infopanel v plné velikosti, případně si je uložit do svého zařízení. (OBR. 25)

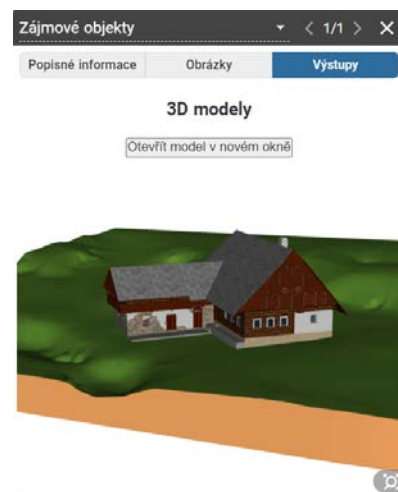
Třetí část infopanelu je pak věnována dalším výstupům jako jsou 3D modely či PDF dokumenty. Přímou v okně infopanelu jsou 3D modely jen v základní verzi, ale i tak je možné si modely interaktivně prohlédnout (otáčet, přibližovat a oddalovat). K dispozici je ale i odkaz na plnou verzi 3D modelu, která poskytuje dodatečnou funkcionalitu, jako je například zobrazování a skrývání vrstev daného modelu, a další informace o modelu. (OBR. 26)

OBR. 24a: Infopanel – popisné informace.

OBR. 24b: Infopanel – popisné informace – pokračování

OBR. 25: Infopanel – obrázky.

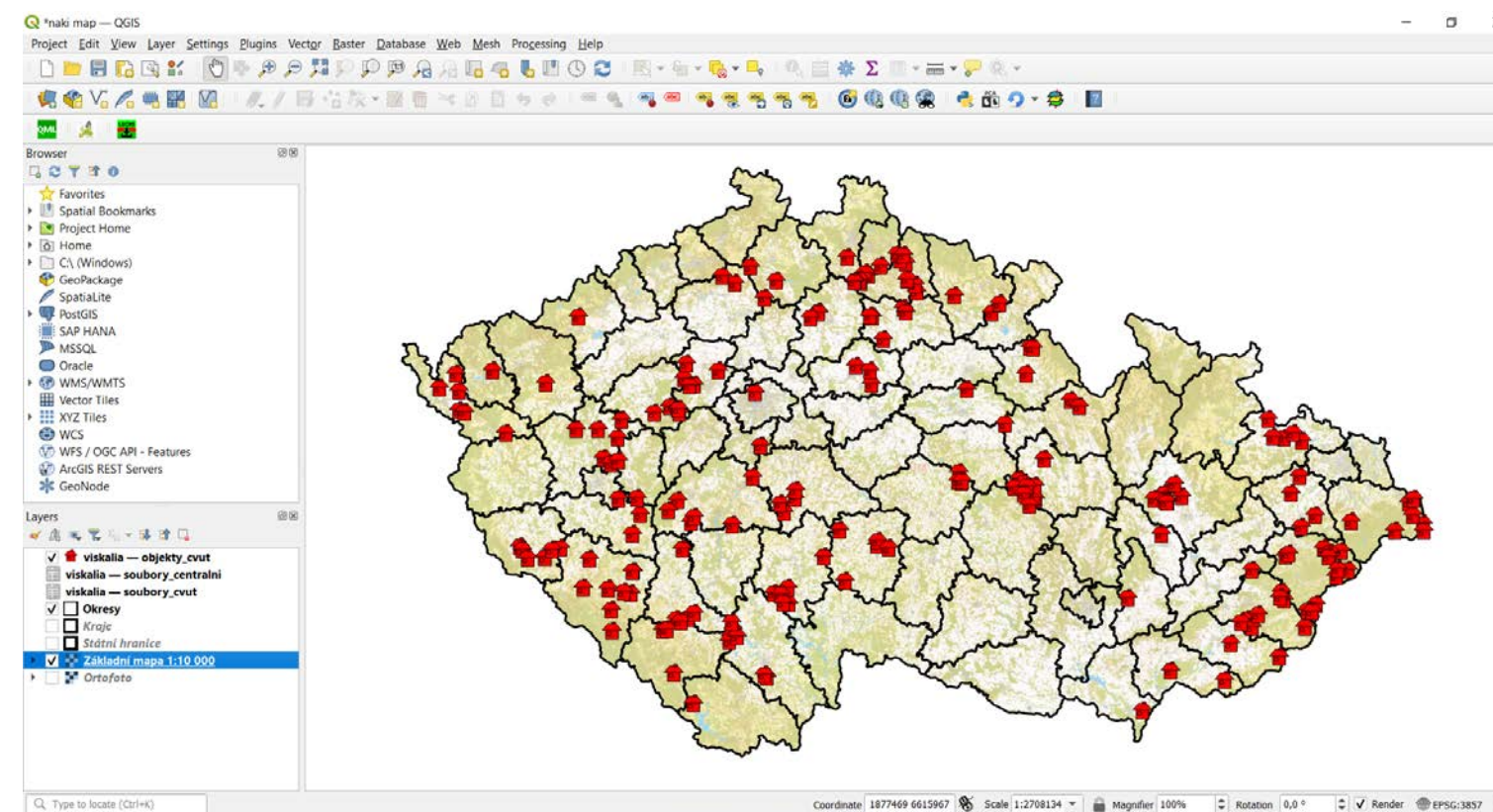

OBR. 26: Infopanel – výstupy.

Pro možnou implementaci prezentační webové aplikace byly diskutovány dvě možnosti. První spočívala v naprogramování celé aplikace kompletně od základů, případně s přihlédnutím k nějaké podobné, již existující aplikaci. Druhá možnost předpokládala využít již existující vhodný nástroj usnadňující tvorbu webových aplikací. Pro realizaci portálu byla z praktických důvodů zvolena druhá možnost. Realizačním prostředím se stala open-source platforma Gisquick,¹⁹ která slouží k publikování geoprostorových dat.

19 <https://gisquick.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

Základním krokem bylo připravit QGIS²⁰ projekt se všemi potřebnými vrstvami, které jsme chtěli následně zobrazovat ve webové aplikaci. QGIS je profesionální aplikace GIS, která je postavena na open-source softwaru. Pomocí zásuvného modulu Gisquick byl následně QGIS projekt nahrán na námi provozovaný publikační server, čímž vznikla prvotní verze webové prezentační aplikace. (OBR. 27)

OBR. 27: QGIS projekt.

Takto vytvořenou webovou aplikaci bylo ale pro naše účely ještě nezbytné upravit. Zejména již zmiňovaný infopanel byl přizpůsoben dle požadavků na zobrazované informace u záznamů z výběrové databáze. K tomu bylo nutné vytvořit vlastní komponentu pomocí skriptovacího jazyka JavaScript.²¹ Konkrétně bylo využito javascriptového open-source frameworku Vue.js.²²

K usnadnění práce bylo na publikačním serveru využito tzv. Docker kontejneru.²³ Docker je open-source platforma pro vývoj a nasazení aplikací. Umožňuje provozovat aplikaci v izolovaném prostředí zvaném kontejner. Kontejnery obsahují vše potřebné pro běh aplikace a je snadné je přenášet na jiný server, takže není nutné se spoléhat na to, co je na cílovém serveru aktuálně nainstalováno. Tím se výrazně zkracuje prodleva mezi napsáním kódu a jeho spuštěním v produkčním prostředí.

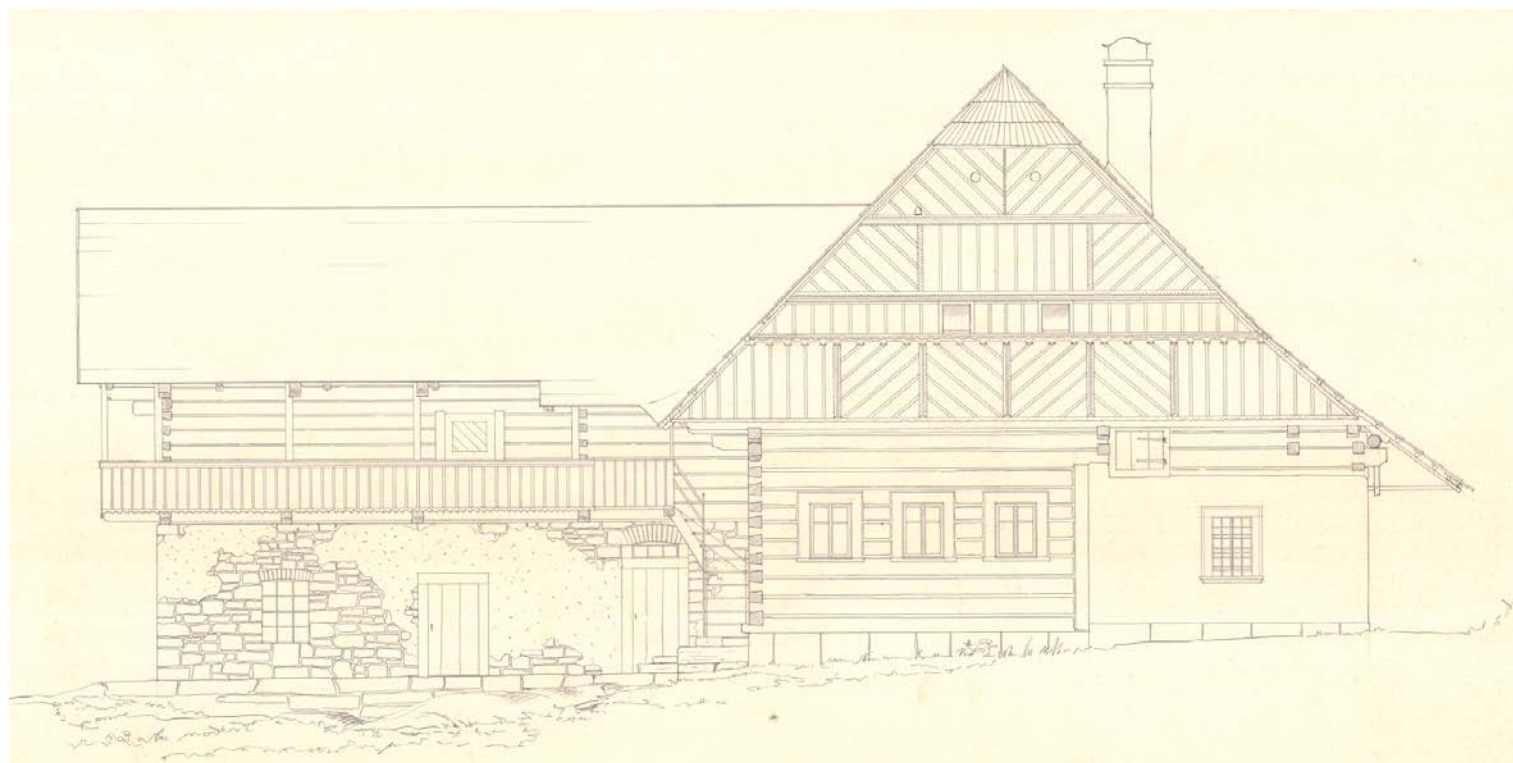
20 <https://qgis.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

21 <https://www.javascript.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

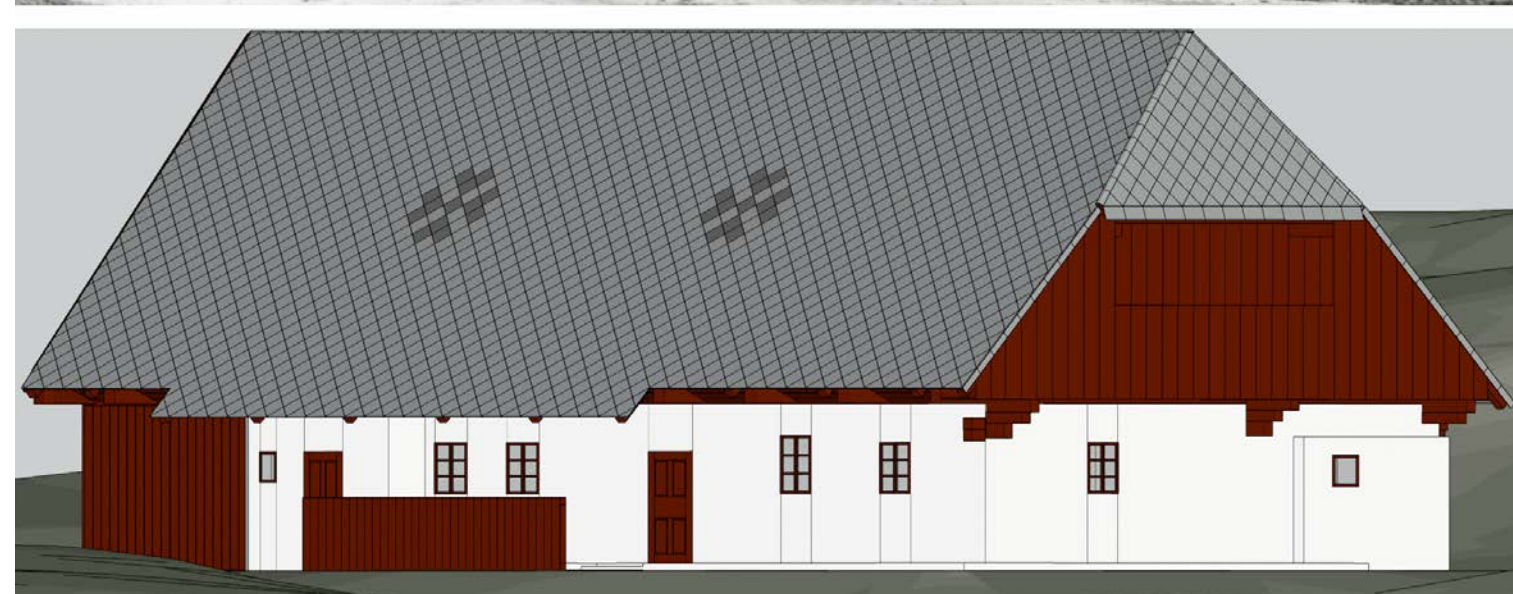
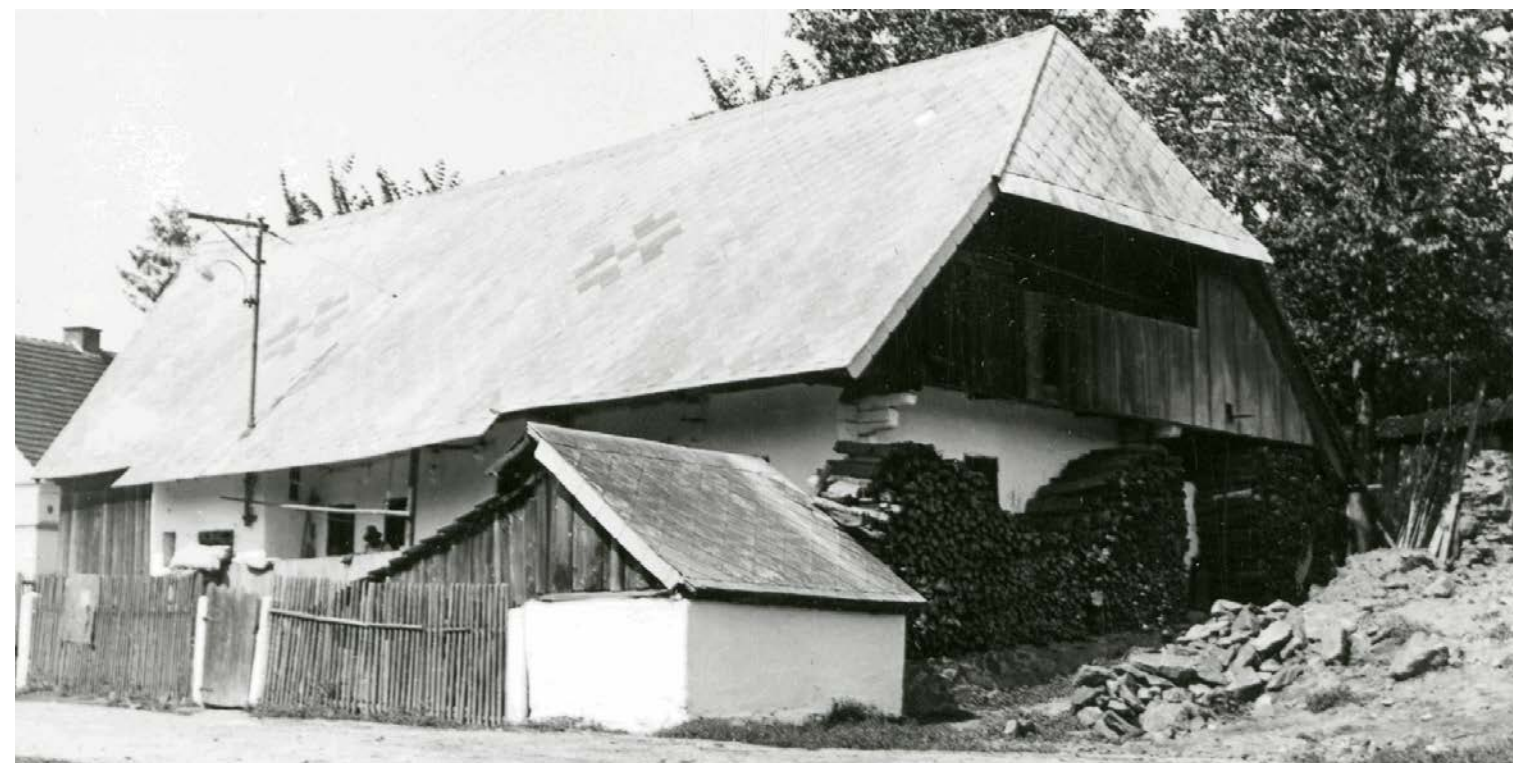
22 <https://vuejs.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

23 <https://www.docker.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

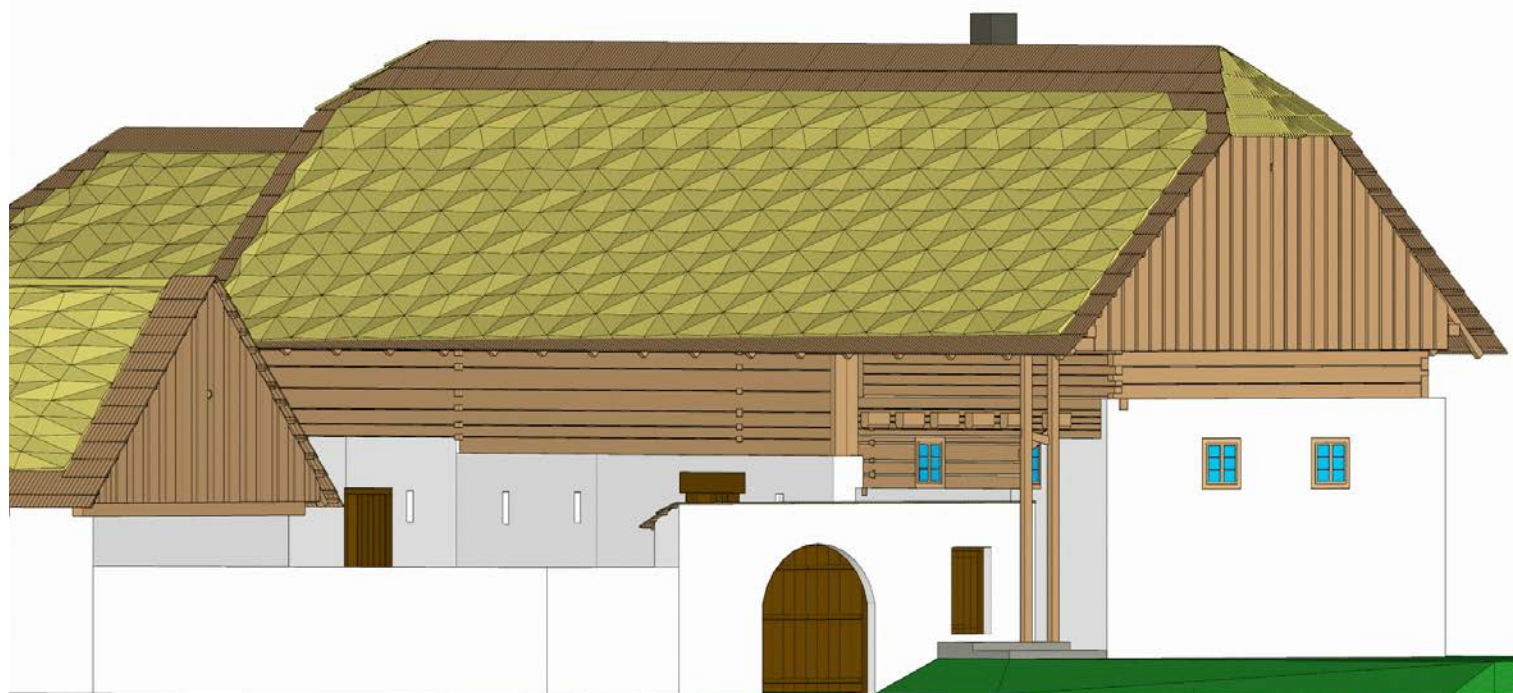

Příloha 1: Porovnání archivního plánu (nahoře) s příslušným pohledem na 3D model (dole), Kundratice č.p. 60, okres Semily, ČR

Příloha 2: Porovnání archivní fotografie (nahoře) s příslušným pohledem na 3D model (dole), Petrovice č.p. 14, okres Domažlice, ČR

Příloha 3: Porovnání archivní fotografie (nahore) s příslušným pohledem na 3D model (dole), Zbožice č.p. 2, okres Havlíčkův Brod, ČR

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

Archiv EÚ AV ČR, fond Zaměřovací akce České akademie věd a umění (ZA ČAVU)

Archiv ČVUT, fond Vysoká škola architektury a pozemního stavitelství. Katalogy studentů

Archiv Národního muzea, fond Dobroslava a Václav Menclovi

Archiv Národního muzea, fond Drahomíra Stránská

Archiv Národního muzea, fond Obrazový archiv etnografie

Archiv Národního muzea, fond Písemný fond etnografie

Archiv Národního muzea, fond Ústředí lidové umělecké výroby

Archiv ÚDU AV ČR, OF Zdeněk Wirth

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond ČAVU

Obec architektů, osobní karty – nezpracováno

Literatura:

Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000

Marie BENEŠOVÁ, *Pavel Janák*, Praha 1959

Ivana BLÁHOVÁ – Emílie PECHAROVÁ – Alena ŠUBRTOVÁ, Drahomíra Stránská (1899–1964), Praha 1970

Stanislav BROUČEK – Richard JEŘÁBEK /red./, *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Biografická část, Praha 2007

Pavel BUREŠ – Lubomír PROCHÁZKA – Zdeněk TEMPÍR, *Modely lidové architektury ve sbírkách muzeí ČR*, Praha 1998

Daniel DRÁPALA, Definice muzea v přírodě a limity jejího naplňování; in: Eva Kumínková (ed.), *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019, s. 12–30

Daniel DRÁPALA /ed./, *Dotazníky České národopisné společnosti*, Praha 2014

Encyklopedie českých a slovenských fotografů, Praha 1993

Josef FABIÁN, Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska, Valašské Meziříčí 1998

Václav FROLEC – Josef VAŘEKA, *Lidová architektura. Encyklopedie*, Praha 1983

Barbora GERGLOVÁ, Počítačové zpracování fotodokumentačních sbírek v Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR; in: *Studie k lidovému stavitelství IV.*, Klatovy 2000, s. 86–89

Barbora GERGLOVÁ, Vývoj zpracování fotodokumentačních fondů Etnologického ústavu AV ČR v období 1954–2005; in: Jana Pospíšilová – Jana Nosková, *Od lidové písně k evropské etnologii*, Brno 2006, s. 228–231

Lucile GIMENEZ – Jean-Laurent HIPPOLYTE – Sylvain ROBERT – Frédéric SUARD – Khaldoun ZREIK, Review: reconstruction of 3D building information models from 2D scanned plans, *Journal of Building Engineering*, Volume 2, 2015, p. 24–35, dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.job.2015.04.002>

Václav HILSKÝ, Lidová architektura na Valašsku; in: *Sborník Vsetín*, Vsetín 1946

Václav HILSKÝ, Lidová architektura na Valašsku. *Dolina Urgatina 5*, 1951, s. 22–32

Magdalena HYKŠOVÁ, *Filosofická pojetí pravděpodobnosti v pracích českých myslitelů*, Praha 2011

Miroslav CHALUPNÍČEK, *Praha, město chrámů*, Praha 1937

Interní tisky ÚEF ČSAV, *Opera ethnologica* 6, 10, 11 z let 1977 a 1982

Jana KOUDELOVÁ – Václav MICHALIČKA – Oldřich SCHEJBAL, *Metodika provádění soupisu a dokumentace roubených objektů tradičního stavitelství*, Opava 2015

Jaroslav KRAMAŘÍK, Krovky s hřebenovou vaznicí na českých venkovských stavbách, *Český lid* 45, 1958, s. 18–25

Eva KUMÍNKOVÁ (ed.), *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019

Florent LAFARGE – Clément MALLET, Creating Large-Scale City Models

from 3D-Point Clouds: A Robust Approach with Hybrid Representation, *International Journal of Computer Vision* 99, 69–85 (2012), <https://doi.org/10.1007/s11263-012-0517-8>

Václav MENCL, *Lidová architektura v Československu*, Praha 1980

Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady I. a II.*, Praha 1972

Lenka MERGLOVÁ PÁNKOVÁ – Jan MERGL, *Jan Koula/ Novorenesančník a vlastimil*, Plzeň 2019

Helena MEVALDOVÁ, Záměr vytvoření muzea lidové architektury v přírodě v Praze, *Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie / Acta Musei Nationalis Pragae. Series A – Historia* 69, 2015, č. 3–4, s. 29–44

Helena MEVALDOVÁ – Monika TAUBEROVÁ, *Drahomíra Stránská. Osobnost evropské etnografie*, Praha 2011

Helena MEVALDOVÁ – Roman TYKAL, Anastázus Papáček a jeho kresebná dokumentace lidové architektury ve fondu Národního muzea, *Národopisný věstník / Bulletin d'Ethnologie XXXVI* (78), 2019, Supplementum s. 10–20

Valér MIKULA a kol., *Slovník slovenských spisovatelů*, Praha 1999

Li MINGLEI – Liangliang NAN – Neil SMITH – Peter WONKA, Reconstructing building mass models from UAV images, *Computers & Graphics*, Volume 54, 2016, p. 84–93, dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.cag.2015.07.004>

Dana MOTYČKOVÁ – Kateřina SEDLICKÁ, Činnost Národopisné komise při České akademii věd a umění v období protektorátu a její přínos k rozvoji oboru; in: Jana Pospíšilová – Jana Nosková (eds.), *Od lidové písně k evropské etnologii*, Brno 2006, s. 124–132

Dana MOTYČKOVÁ – Kateřina SEDLICKÁ, Fotografie Františka Háka ve fotoarchivu Etnologického ústavu AV ČR v Praze; in: Roman Tykal (red.), *Osobnosti historické fotografické dokumentace lidové architektury. Sborník referátů ze semináře ke 130. výročí narození Bohumila Vavrouška konaného 20. října 2005 v Praze*, Praha 2006, s. 15–19

William NGUATEM – Helmut MAYER, Modeling Urban Scenes from Pointclouds; in: 2017 IEEE International Conference on Computer Vision (ICCV), Venice, Italy, 2017 pp. 3857–3866, doi: 10.1109/ICCV.2017.414

Pavel NOVÁK – Jana JAKUBSKÁ, *Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895*, Praha 2016

Jan PACINA et al., Pre-dam valley reconstruction based on archival spatial data sources – Methods, accuracy and 3D printing possibilities, *Transactions in GIS*, 2022, 26(1), 385–420, DOI 10.1111/tgis.12854

Kateřina PAŘÍZKOVÁ, Architektura ve fotografiích Václava Mencla. Sběrka fotografického materiálu z osobního fondu Dobroslavy a Václava

Menclových v Archivu Národního muzea. *Historická fotografie* 19, 2020, s. 4–16

Kateřina PAŘÍZKOVÁ, Život a dílo Dobroslavy a Václava Menclových v archivních fondech České a Slovenské republiky, *Časopis Národního muzea – řada historická* 187, 2018, č. 3–4, s. 3–26

Kateřina PAŘÍZKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ, Lidová architektura Čech, Moravy a Slezska v kresbách a skicách Archivu Národního muzea, *Folia ethnographica* 55, 2021, č. 2, s. 217–234

Jan POHUNEK, Modely lidové architektury z Národopisné výstavy československé v sbírkách Etnografického oddělení Národního muzea, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie* 69, 2015, č. 3–4, s. 21–27

Lubomír PROCHÁZKA, Zaměřovací akce a její fond (význam těchto akcí pro studium lidového stavitelství na Chrudimsku); in: *15 let SLSŘ Vysočina. Sborník příspěvků ze semináře*, Pardubice 1989, s. 32–41

Lubomír PROCHÁZKA, *Zaměřovací akce České akademie věd a umění a její činnost v letech 1941–1946. Příspěvek k dějinám české etnografie za 2. světové války*. Ročníková práce, FF UK Praha 1980, (rukopis, uložen v EÚ AV ČR, Praha)

Lubomír PROCHÁZKA, Zaměřovací akce České akademie věd a umění a dokumentace lidové architektury na okrese Příbram a Benešov, *Podbrdsko X*, 2003, s. 143–166

R., Zemřel univerzitní profesor Dr. Karel Chotek, *Český lid* 55, 1968, s. 1–3

David SEDLACEK – Jan BURIANEK – Jiri ZARA, 3D Reconstruction Data Set –The Langweil Model of Prague, *International Journal of Heritage in the Digital Era* 2013;2(2), p. 195–220, doi:10.1260/2047-4970.2.2.195.

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Datované roubené domy na Vsetínsku a Zlínsku v plánové dokumentaci fondu ČAVU; in: *Sborník ze semináře Vesnické stavitelství 1. poloviny 19. století. Dokumentace, průzkum, památková péče. Volduchy 17.–19. září 2008*, Praha 2009, s. 50–53

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Kresebná, fotografická a písemná dokumentace vesnického stavitelství na Olomoucku ve fondu ZA ČAVU (1941–1946), in: *Sborník ze semináře Vesnická architektura 1. poloviny 20. století. Výzkum, dokumentace, ochran*, Praha 2008, s. 52–55

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Pražští architekti rodem z Valašska a jejich vztah k lidovému stavitelství; in: Pavel Bureš – Jana Tichá (eds.), *Sborník příspěvků z celostátního mezinárodního semináře k problematice lidového stavitelství „Památková péče a muzea lidových staveb v přírodě“ konaného ve dnech 15.–17. září 2010 v Rožnově pod Radhoštěm*, Rožnov pod Radhoštěm 2010, s. 49–56

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Studenti uměleckoprůmyslové školy v Praze kreslí a měří na Hané. Zaměřovací akce ČAVU z let 1941–1946; in: Lubor Maloň (ed.), *Haná a její lidová kultura: nové inspirační zdroje*, Přerov 2018, s. 52–61

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Tvůrci dokumentace lidové architektury jihočeských Blat – Miroslav a Věra Chalupníčkovi, *Lidová architektura – obnova a využití památek*, České Budějovice 2014, s. 57–63

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Vesnické stavitelství v oblasti Brd v historické plánované, kresebné a fotografické dokumentaci; in: Jiří Topinka (ed.), *Brdy. Krajina, historie, lidé*, Praha 2018, s. 195–207

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ, Živnostenští a amatérští fotografové a dokumentační fotografie lidové architektury. 75 let od ukončení prací na Zaměřovací akci ČAVU z let 1941–1946, *Historická fotografie*. 20, 2021, s. 16–31

Kateřina SEDLICKÁ – Dana MOTYČKOVÁ – Lubomír PROCHÁZKA, Zaměřovací akce České akademie věd a umění na jižním Plzeňsku; in: Petr Rožmberský (ed.), *Jižní Plzeňsko. Historickovlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích*, Vol. 5. 1, Blovice 2007, s. 55–66

Slovník českých a slovenských výtvarných umělců: 1950–1997, Ostrava 1998

Vít SMRČKA, *Dějiny psané národopisem*, Praha 2011

Oldřich STARÝ, Osmdesátiny akademika Zdeňka Wirtha *11. 8. 1878. *Architektura ČSR*, r. 1958, s. 359–360

Oldřich STEFAN, *Pražské kostely*, Praha 1936

Drahomíra STRÁNSKÁ, Národopisné sbírky Národního muzea v Praze v posledních letech, *Národopisný věstník* 25–26, 1932–1933, s. 251

Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Stanislav BROUČEK – Jan PARGAČ, *Mýtus českého národa, aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996

Petr ŠTONCNER, Zdeněk Wirth a systém státní památkové péče v období první republiky; in: Jiří Roháček – Kristýna Uhlíková, *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*, Praha 2010, s. 181–207

Prokop TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 3. vyd. I. A–K. Praha 1947; II. L–Ž, Praha 1950

Prokop TOMAN – Prokop H. TOMAN, *Dodatky ke slovníku československých výtvarných umělců*, Praha 1955

Jan UHLÍK, *Jan Vejrych: život a dílo architekta z Horní Branné u Jilemnice*, Vrchlabí 2017

Josef VAŘEKA, Stoleté výročí „české chalupy“ na Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891, *Český lid* 78, 1991, č. 4, s. 276–277

Josef VAŘEKA – Václav FROLEC, *Lidová architektura*, 2. vyd. Praha 2007

Irena VEVERKOVÁ, František Duras, *Slánský obzor*, 1993–1994, č. 1–2

M. J. WESTOBY – J. BRASINGTON – N. F. GLASSER – M. J. HAMBREY – J. M. REYNOLDS, ‘Structure-from-Motion’ photogrammetry: A low-cost, effective tool for geoscience applications, *Geomorphology* 179, p. 300–314. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/J.Geomorph.2012.08.021>

Andreas WIEDEMANN, *Nadace Reinharda Heydricha v Praze (1942–1945)*. Pražská edice, Praha 2004

Jiří WOITSCH, Ta naše chaloupka česká? Proměny mýtu lidové architektury, *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 3, s. 30–33

Klára WOITSCHOVÁ, Národopis pod jednou střechou. Příspěvek k osvětlení centralizačních snah a politických vlivů v prvorepublikovém muzejnictví na příkladu pražských národopisných sbírek, *Časopis Národního muzea – řada historická* 189, 2020, č. 1–2, s. 3–20

Klára WOITSCHOVÁ, „Národopisné oddělení jest chloubou našeho Muzea“. Cesty muzejního národopisu v letech 1918–1938, *Český lid* 105, 2018, č. 3, 285–324

Klára WOITSCHOVÁ – Libor JŮN, *Národní muzeum v éře Československa*, Praha 2019

Klára WOITSCHOVÁ – Jiří WOITSCH, Umělecké vize i dokumentace současnosti. Plány lidové architektury ve sbírkách Archivu Národního muzea; in: Zdeněk Hojda – Jan Kahuda – Zdeňka Kokošková, *Z archivu ke studentům a zase zpět. Věnováno Ivaně Ebelové k životnímu jubileu*, Praha 2021, s. 407–419

Yu DAWEN – Ji SHUNPING – Jin LIU – Shiqing WEI, Automatic 3D building reconstruction from multi-view aerial images with deep learning, *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, Volume 171, 2021, p. 155–170 dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2020.11.011>

Yunfan ZHAO – Xueyuan DENG – Huahui LAI, Reconstructing BIM from 2D structural drawings for existing buildings, *Automation in Construction*, Volume 128, 2021, 103750, dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2021.103750>

Internetové zdroje:

Agisoft. <https://www.agisoft.com/> přistoupeno 5. 10. 2022/

arch pavouk. <http://www.arch-pavouk.cz/> přistoupeno 3. 8. 2022/

© Archiweb, s.r.o. 1997–2022. <https://www.archiweb.cz/pavel-janak/> přistoupeno 3. 8. 2022/

CloudCompare. <https://www.danielgm.net/cc/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Databáze Zaměřovací akce ČAVU.
<http://zamerovaciakce.eu.cas.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

Docent akademický architekt Bohumil Chalupníček.
<http://bohumil-chalupnicek.cz/setlik.html> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Docker. <https://www.docker.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Esri. ArcGIS Pro.
<Http://www.esri.com/software/arcgis-pro/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

European Theatre Architecture.
<http://www.theatre-architecture.eu/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

GIS Quick. <https://gisquick.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Informační systém abART.
<http://abart-full.artarchiv.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

JavaScript. <https://www.javascript.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Klub za starou Prahu.
https://www.zastarouprahu.cz/webdata/9D42823B-C407-4684-B5E4-57E1F5B00F9D_02.pdf /přistoupeno 6. 8. 2022/

Langweilův model Prahy.
<http://www.langweil.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

Oficiální stránky města Prachatic.
https://www.prachatic.eu/vismo/dokumenty2.asp?id_org=13263&id=21068&n=ladislav%2Dpilat /přistoupeno 15. 8. 2022/

Pavel Scheufler, historik fotografie.
<http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/cteni-fotografii,naslednik-trunu-a-srnc,15.html> /přistoupeno 29. 7. 2022/

Prostor – architektura, interiér, design.
<http://www.prostor-ad.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

QGIS. <https://qgis.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

SketchUp. <https://www.sketchup.com/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Technická zpráva k digitálnímu modelu reliéfu 5. generace DMR 5G.
https://geoportal.cuzk.cz/Dokumenty/TECHNICKA_ZPRAVA_DMR_5G.pdf /přistoupeno 5. 10. 2022/

Three.js. <https://threejs.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

Valašské muzeum v přírodě. Sběrka ÚLUV.
<https://vademecum.vmp.cz/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

Viskalia – Virtuální skansen lidové architektury.
<http://viskalia.fsv.cvut.cz/viskalia/> /přistoupeno 5. 10. 2022/

VueSchool.io. <https://vuejs.org/> /přistoupeno 5. 10. 2022/.

Wikipedia – Internetová encyklopedie.
<https://cs.wikipedia.org/wiki/.cz> /přistoupeno 3. 8. 2022/

ZAM, Zlínský architektonický manuál.
<http://www.zam.zlin.eu/> /přistoupeno 3. 8. 2022/

Rozhovor:

doc. Akad. arch. Bohumil Chalupníček (8. 6. 2012)

Autor Vendelin Schwarz, student Akademie výtvarného umění v Praze, 1900, NM, i. č. H-4847 |
Author Vendelin Schwarz, student of the Academy of Fine Arts in Prague, 1900, NM, i. No. H-4847

Chudobinec v Horním Skřejčově (okr. Jindřichův Hradec). Srubový dům se dvěma obytnými místnostmi a s šindelovou střechou.

Poorhouse in Horní Skřejčov (Jindřichův Hradec district). Log house with two bedrooms and a shingle roof.

RESUMÉ

Documentation of folk architecture in the National Museum and the Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, and its use in the creation and presentation of spatial models

From the 1920s at the latest, the Ethnographic Department of the National Museum began to build a pictorial collection of documentation covering all areas of rural life. This collection is called the Photographic Archive of Ethnography. It was founded in 1924 by the then head of the Ethnographic Department of the National Museum, Václav Fabian. Today, this collection comprises of almost 55,000 items. It was systematically built up until about the mid-1960s.

One of the specific areas of ethnographic study is vernacular architecture, which is of course also richly reflected in this collection (approximately ¼ of the entire volume of the Photographic Archive relates to it). The presentation of vernacular architecture takes several different forms here: either photographic material - negatives (glass or plastic) or positive copies on paper - or depictions rendered by various graphic methods such as pencil, pastel, watercolour or oil painting. Their authors were prominent personalities of domestic ethnographic studies (Drahomíra Stránská, Karel Chotek, Václav Fabian, Josef Vařeka) or painters and professional photographers (among the most famous are Karol Plicka and Bohumil Vavroušek). Equally important is the plan documentation included in this collection. In some cases, these are plans of fictitious buildings, most often designs for the construction of the exhibition pavilions of the Czechoslovak Ethnographic Exhibition (e.g. designs by Dušan Jurkovič), but in others, the architect's hand has captured actual buildings in the Czech, Moravian and Slovak countryside. The Photographic Archive of Ethnography was taken over by the National Museum Archives in 2018 and work on its archival processing has begun: a thorough revision is under way, the original tools are being transcribed into digital form, and the material is being repackaged and partially digitised. Its publication on the Internet is also ongoing.

The older layer of ethnographic documentation originally stored in the Ethnographic Department (later the Ethnographic Department of the National Museum) also includes the Deposit Collection, a collection acquired by the Czechoslovak state or the Czech Republic and entrusted to the administration of the National Museum. This series was definitively closed after the National Museum was nationalised in 1949 and essentially became part of the Photographic Archive. Of the archival material originally belonging to the Ethnographic Department, we should also mention the Archive of Documents (marked with the signature A), which also contains some important items relating to the subject of vernacular architecture, mainly texts with illustrations.

Even among the archival files stored in the Archives of the National Museum from the beginning, we can find some important units that contribute significantly to the knowledge of vernacular architecture.

First of all, it is the personal collection of Drahomíra Stránská. Here we can find documentation for the planned open-air museum of vernacular architecture in Prague, as well as the results of D. Stránská's work in the field, as vernacular architecture was one of her most important professional interests. In some cases, however, Stránská also included in her documentation the results of other people's work, mainly of architects, who were sent by the NM to various places in Czechoslovakia to obtain plan documentation of folk buildings.

Another very important collection for the research of vernacular architecture is the personal collection of the Mencl's, of which Václav Mencl in particular was interested in our topic. He left to future generations thousands of negatives and slides and a considerable amount of manuscript texts with rich visual accompaniments, whether rough sketches or plan documentation.

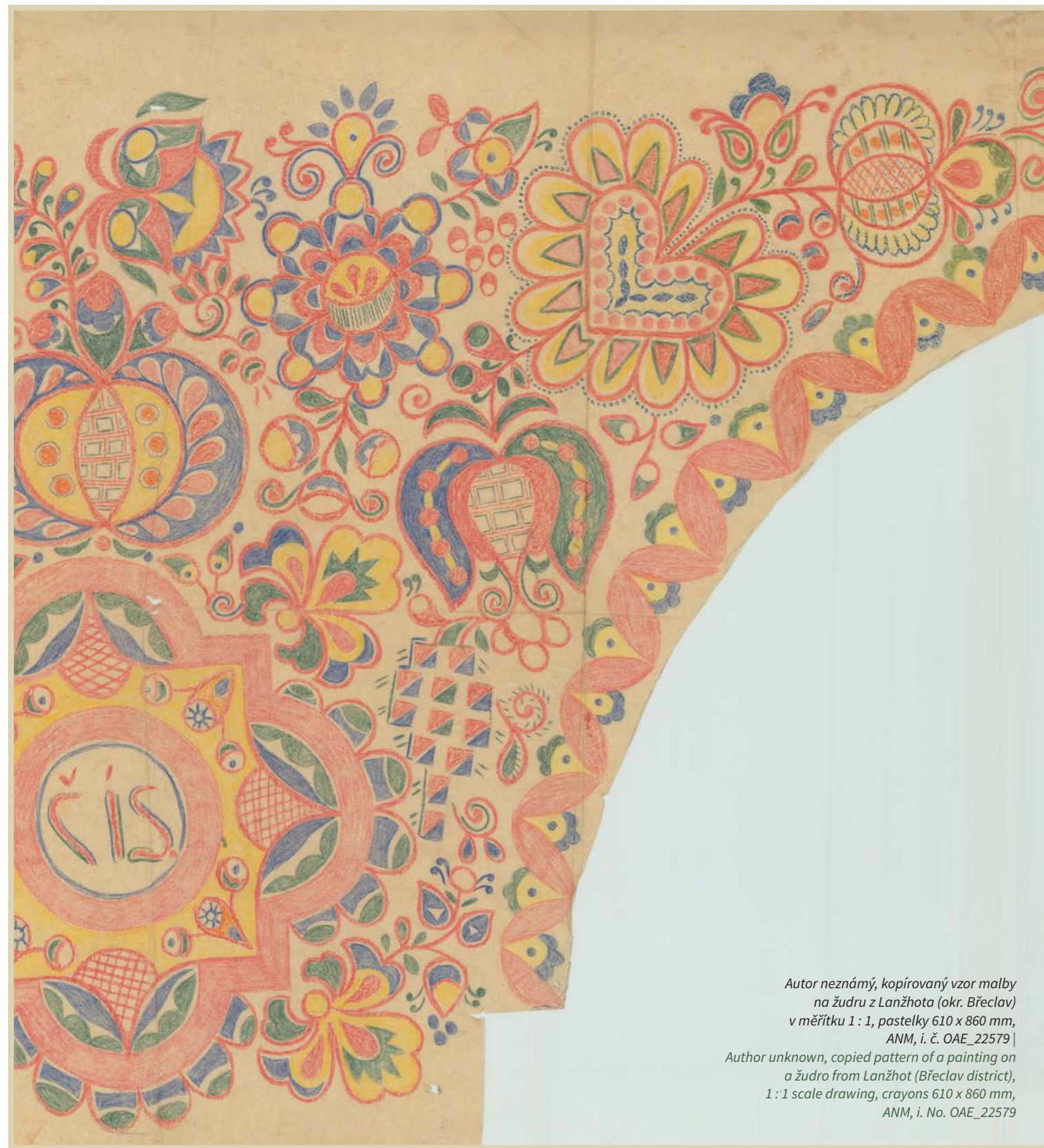
The documenters of the Ethnographic Department of the National Museum managed to amass an extraordinary wealth of visual materials in their documentary collections, which we can use even today. Some of the personal collections stored in the National Museum Archives can serve just as well.

The Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, PRI, preserves and professionally processes extensive documentary funds in its collections, which originate from collecting activities dating back to the 1890s. A large collection, containing construction-technical documentation as well as drawings, photographs and written documentation of folk buildings, was created by the Ethnographic Commission of the Czech Academy at the Sciences and Arts (CASA) between 1941 and 1946 and is known in research circles as the Surveying Activities.

The Surveying Activities were carried out by the Commission for Scientific Research, Inventory, Processing and Publication of Monuments of Czech Folk Culture, which was a smaller body of the Ethnographic Commission, and its aim was to capture regional types of folk houses, including their local forms, through surveying, drawing and photography.

The Ethnographic Commission was established in 1941 by the Board of the CAS in agreement with the Ministry of Education and National Enlightenment and was conceived only as a temporary body to manage and use the special financial subsidy of 1 million crowns granted in December 1940 by the Protectorate government to the Czech Academy "for the care of Czech vernacular architecture and vernacular music". The aim of the Ethnographic Commission was to use the allocated money effectively for the benefit of Czech culture threatened by the interference

Autor neznámý, kopírovaný vzor malby
na žudru z Lanžhota (okr. Břeclav)
v měřítku 1 : 1, pastelky 610 x 860 mm,
ANM, i. č. OAE_22579 |
Author unknown, copied pattern of a painting on
a žudro from Lanžhot (Břeclav district),
1 : 1 scale drawing, crayons 610 x 860 mm,
ANM, i. No. OAE_22579

of the Nazi Germany. The appropriately conceived activities and scope of the commission thus offered young architects in particular the opportunity to earn some money, but at the same time provided them with institutional security for their professional activities and, after the closure of Czech universities, also protected many students from total deployment in the Reich.

To organise and manage the Surveying Activities, a smaller committee was established, consisting of Zdeněk Wirth, Karel Chotek and Václav Mencl, who drew up guidelines and implementation instructions for the surveying of village buildings. The collaborators were selected based on recommendations of the Syndicate of Engineers and Architects, former professors of the closed Czech Technical University in Prague and the Academy of Arts, Architecture and Design in Prague. Fifty architects and fifteen students of the School of Applied Arts participated in the activities.

In parallel with the Surveying Activities, “systematic photography of buildings in certain ethnographic areas (the surroundings of Prague, Polabí, Haná, Vsacko, some parts of South Bohemia)” was carried out. Older photographs were also purchased within the framework of the Surveying Activities, both from photographers by trade and from amateurs, which completed the picture of folk architecture in the interwar period. The Ethnographic Commission also financially supported the completion of photodocumentation of the Blata region in South Bohemia, which was carried out by the Czechoslovak Ethnographic Society.

The Ethnographic Commission ceased its activities after all subsidies were exhausted in 1946, and after the new Czechoslovak Academy of Sciences was established in 1952, its activities were not renewed. Some of the results of its work were transferred to the newly established Cabinet of Ethnography and Cabinet of Vernacular Music (which later merged and became the Institute for Ethnography and Folklore studies of the Czechoslovak Academy of Sciences). The documentation funds of the Czech Academy of Sciences and Arts, created under non-standard conditions during the Protectorate, went through a tortuous journey through the archives of the Czechoslovak Academy of Sciences in the early 1950s, which brought not only many divisions of collections but also irreplaceable losses of now unidentifiable sections and items.

The Institute of Ethnology holds over 2,000 survey sheets and drawings documenting 500 objects from 316 locations, the photographic Main Catalogue contains over 9,000 photographs not only of surveyed objects, several hundred photographs are recorded in the Study Archive of the Czechoslovak Ethnographic Society, and a large amount of written documentation representing about 1 bm of archival material has been created. All parts of the collection are kept in electronic searchable databases.

The collection of the Surveying Activities is currently being used as a source of authentic information on the state of vernacular architecture in the first half of the 20th century, both by heritage conservation workers and by researchers dealing with the historical development of Czech and Moravian rural architecture.

Rural architecture represents a unique type of national cultural heritage. The archival collections of institutions dealing with this type of architecture contain a number of historical documents (plans, photographs, drawings, descriptions). For some buildings, real material models are also available in the archives. The correct spatial interpretation of historical building plans is relatively difficult. A spatial model created on the basis of the available background data will provide a quicker and clearer view of rural buildings.

The text describes the process of creating digital spatial models both on the basis of plan documentation and on the basis of physical models. All essential stages of the solution, the technologies and software used are listed. Difficulties encountered during processing and ways of overcoming them are also mentioned.

The created digital models have been incorporated into the VISKALIA virtual open-air museum. The models can be viewed interactively on the web. For most models, a basic composition of the interior is also available, which can be accessed by switching on and off the individual layers of the model. The solution used to present the models on the web is described in the text.

The VISKALIA virtual open-air museum is a web portal that collects surviving documents on approximately two hundred carefully selected objects of vernacular architecture. The buildings are located on the underlying map, and all available textual and visual information can be displayed for the identified object.

The technical solution of the portal is provided by a pair of independent web applications. The editor application allows authorized administrators to work with the payload. The presentation application is the museum's own portal, which is freely accessible to all users for data viewing. The technologies used for the implementation of the open-air museum are described in the text and the implemented user environment is presented in detail.

The published procedures for the creation of spatial models and the applied concept of the web portal can serve as inspiration for many similar projects. The adopted solution is open – the content of the virtual open-air museum can be easily supplemented with other objects in the future. The technological basis of the portal is based on open-source software.

Úvod

Introduction

Pro výstavu *Papírová ves* byla vyrobena maketa jednoho z výrazných stavebních prvků slováckých lidových staveb – žudra.

Jeho výzdobu zhotovily autorky výstavy a byla inspirována výzdobou stavení č. 217 v Dolních Bojanovicích.

For the exhibition Paper Village, an imitation of one of the distinctive building elements of folk buildings from Slovácko region – žudro – was made. Its decoration was made by the authors of the exhibition and was inspired by the decoration of building No. 217 in Dolní Bojanovice.

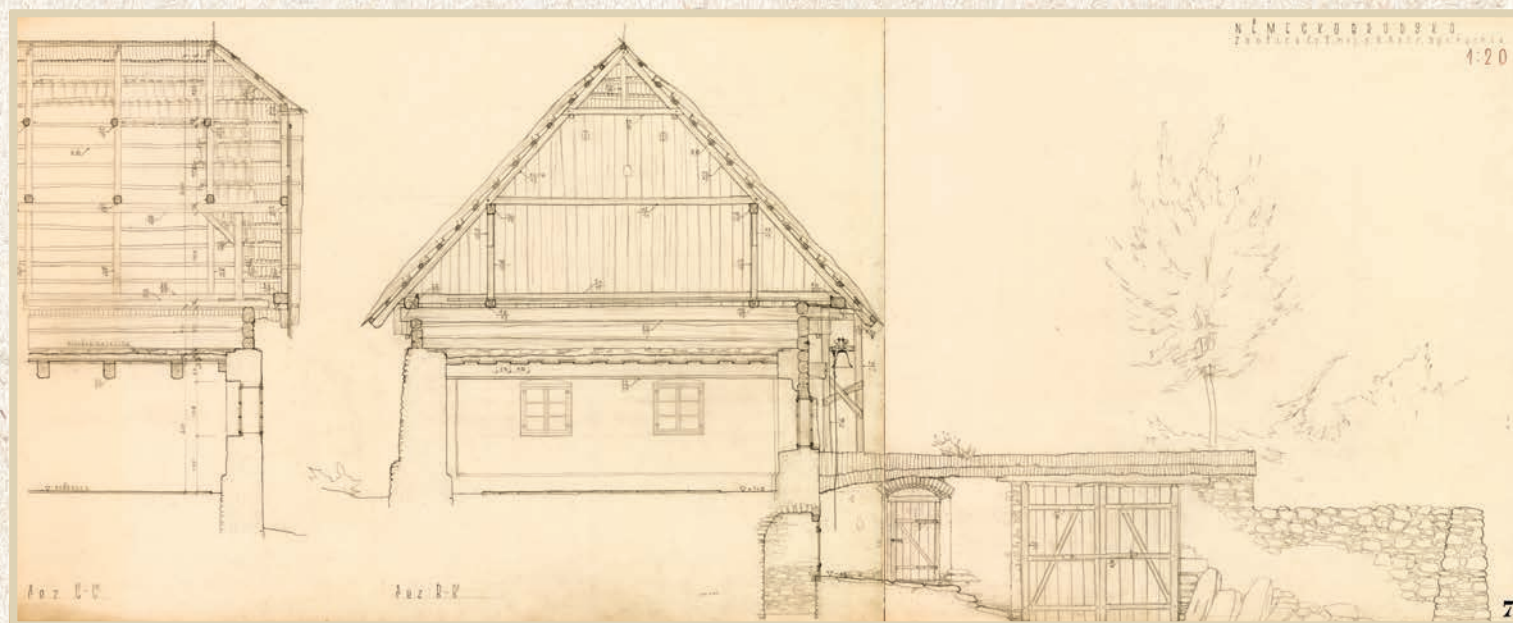

Autor neznámý | Author unknown

Cestujete rádi po venkovských regionech naší republiky? Pak vaše oči jistě mnohokrát přitáhly dodnes dochované doklady tradičního venkovského stavitelství – lomenice severočeských chalup, hrázděné statky na Chebsku, příkrčená roubená stavení na Valašsku či bohatě malovaná zděná architektura na Slovácku. Jejich dnešní podoba je výsledkem dlouhodobého vývoje, který se snaží od konce 19. století zachytit generace etnografů, architektů či umělců. Ve své době měli k dispozici jen papír a tužku, někteří možná fotoaparát, ale i s těmito omezenými prostředky vytvořili bohaté dokumentační sbírky, které dnes můžeme využít k poznání tradičního stavitelství i v kombinaci s nejmodernější počítačovou technikou. Odhalme nyní v naší výstavě tajemství dokumentace lidové architektury z první poloviny 20. století a navštívme spolu takovou „papírovou ves“.

Do you like to travel across the rural regions of our Republic? If so, your eyes must have been drawn many times to the preserved documents of traditional rural architecture – wooden gable roofs of North Bohemian cottages, half-timbered farmhouses in the Cheb district, log buildings in Moravian Wallachia or richly painted brick architecture in the Slovácko region. Their present form is a result of a long development, which generations of ethnographers, architects and artists have been trying to capture since the end of the 19th century. In their time, they only had paper and pencil at their disposal, some maybe a camera, but even with these limited resources, they were able to create rich documentary collections, which we can use today to learn about traditional architecture even in combination with the most modern computer technology. Let's now reveal the secrets of the documentation of vernacular architecture from the first half of the 20th century in our exhibition and visit such a “paper village” together.

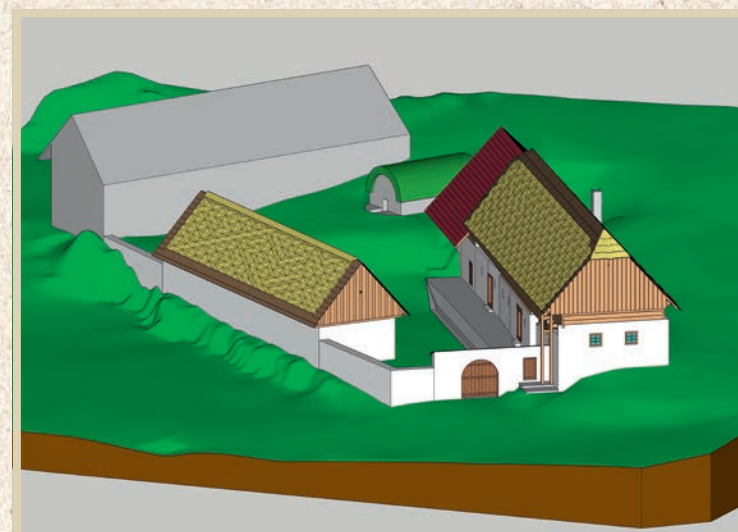
Výkres Luboš Koreček, 1942, EÚ AV ČR, ZA, i. č. 2608 | Drawing by Luboš Koreček, 1942, IE CAS, SA, i. No. 2608

Usedlost č.p. 2 ve Zbožici (okr. Havlíčkův Brod) byla zaměřena a fotografována v poslední fázi své existence. Jednalo se o bývalou rychtu, stavení pochází údajně z doby Marie Terezie, vlastnil ho svobodný sedlák. Od toho se zachovalo jméno místa „Na Freihofu“. Byl zde také svobodný hostinec a sídlil tu konšel. Objekty zajímavé usedlosti, až na mladší stodolu, byly zbořeny počátkem 50. let 20. století. Autorem plánu i fotografie z roku 1942 je L. Koreček. Model vznikl v roce 2021 v laboratořích ČVUT v Praze.

Homestead No. 2 in Zbožice (Havlíčkův Brod district) was surveyed and photographed in the last phase of its existence. It was a former reeve house, the building was allegedly built in the time of Maria Theresa, its owner was a free peasant. That is where the place got its name "Na Freihofu", which has not changed since then. There was also an inn and the town councillor lived there. The buildings of the interesting homestead, except for the younger barn, were demolished in the early 1950s. The author of the 1942 plan and photograph was L. Koreček. The model was created in 2021 in the laboratories of the Czech Technical University in Prague.

Foto Luboš Koreček, 1942, EÚ AV ČR, ZA, i. č. 2199 | Photo by Luboš Koreček, 1942, IE CAS, SA, i. No. 2199

Model ČVUT, 2021 | Model by CTU, 2021

Podsíňové domy č.p. 49–51 z Hýblovy ulice v České Třebové (okr. Ústí nad Orlicí), stav z roku 1886, poté byly přestavěny. Model zhotovil učitel Emil Jiroušek pro Národopisnou výstavu československou 1895, vystavena je replika modelu od téhož autora, NM, i.č. H4-20692

Houses with arcaded front, house no. 49-51 in Hýblova Street in Česká Třebová (Ústí nad Orlicí district), condition from 1886, then they were rebuilt. The model was made by teacher Emil Jiroušek for the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in 1895, on display is a replica of the model by the same author, NM, i. No. H4-20692

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

Zaniklá zvonička z Vřesníku u Hořic. Zvonice byla nezbytnou součástí každé obce, zvonek oznamoval veselé i neradostné události. 750 x 380 x 430 mm, NM, i. č. H4-3543

Defunct bell tower from Vřesník near Hořice. A bell tower was an essential part of every village, the bell announced joyful as well as sad events. 750 x 380 x 430 mm, NM, i. No. H4-3543

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

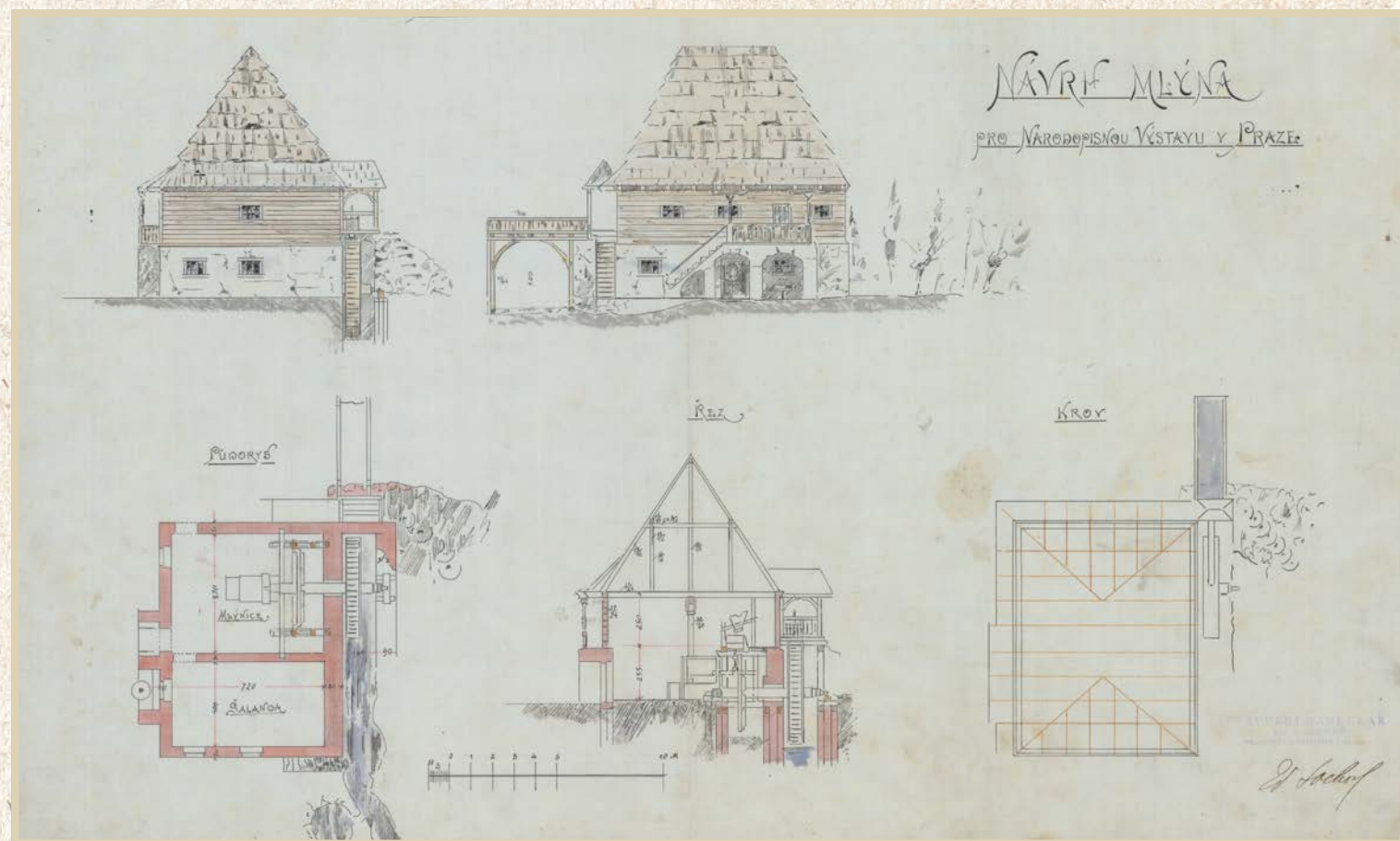

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

Model chalupy z Hlinecka s jedním oknem v průčelní stěně a krytým postranním vchodem ze dvora. Stavba představuje obydlí chudší vrstvy obyvatelstva, tzv. domkářů. Byl zhotovený v roce 1894 pro Národopisnou výstavu československou v Praze. NM, i. č. H4-3518

Model of a village house from Hlinecko area with one window at the front and a covered side entrance from the yard. The building represents the dwellings of the poorer strata of the society, the so-called cottiers. It was built in 1894 for the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague. NM, i. No. H4-3518

Kresba E. Sochor, NM, i. č. OAE_22978 | Drawing by E. Sochor, NM, i. No. OAE_22978

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

Model vodního mlýna reprezentuje příklad technické venkovské stavby. Objekt pro Národopisnou výstavu v Praze 1895 navrhl stavitel E. Sochor. Skutečně postavený mlýn byl ale vytvořen z různých součástí z celých Čech a od plánu a modelu se v řadě detailů lišil. NM, i. č. H4-NČ-3597.

Autor neznámý, NM, i. č. př. 89/1960 | Author unknown, NM, i. No. př. 89/1960

Model of the mill, designed for the Ethnographic Exhibition in Prague in 1895 by the builder Eduard Sochor. However, the mill was made of various parts from all over Bohemia and differed from the plan and model in many details.

Modely lidových staveb byly výstavně vděčnými objekty a vždy přitahovaly pozornost návštěvníků. Zde je skupina modelů z majetku Národopisného muzea vystavená na Hospodářské výstavě v Praze roku 1907. Pozitiv, 130 x 180 mm.

Models of folk buildings were valuable objects for exhibitions and always caught the eyes of visitors. Here is displayed a group of models from the property of the Ethnographic Museum shown at the Industrial Exhibition in Prague in 1907. 130 x 180 mm.

Autor neznámý,
ANM, i. č. OAE_n454 |
Author unknown,
ANM, i. No. OAE_n454

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

Model dřevěné zvonice, která dosud stojí v Semíně u Přebouče, představuje skladbu konstrukčních prvků netradiční osmiboké dřevěné stavby. 800 x 620 x 690 mm. NM, i. č. H4-3521.

Model of a wooden bell tower, which still stands in Semín near Přebouč, represents the composition of structural elements of an unconventional octagonal wooden building. 800 x 620 x 690 mm. NM, i. No. H4-3521.

Foto Jana Butzke | Photo by Jana Butzke

Model chodského statku se zděným špýcharem, roubenými stavením a stodolou zhotovil pro Národní muzeum v roce 1941 pan Ferdinand Havlík ze Záběhlíc za 4000 Korun. 33 x 67 x 152 cm. NM, i. č. H4-41664.

A model of a farmhouse from Chodsko region with a brick granary, log buildings and a barn was made for National Museum in 1941 by Mr. Ferdinand Havlík from Záběhlice for the price of 4000 CZK. 33 x 67 x 152 cm. NM, i. No. H4-41664.

Počátky zájmu o lidovou architekturu

The Beginnings of Interest in Vernacular Architecture

Kroužek České Chalupy na Zemské jubilejní výstavě v Praze roku 1891. Zleva vpředu: Anna Borovská, Růžena Ryznerová; 2. řada: Marie Wiehlová, Božena Augustinová, Renáta Tyršová, Růžena Jelínková-Doubková, Antonie Ryznerová; 3. řada: František A. Borovský, Antonín Wiehl, Čeněk Zíbrt, Jan Koula, Alois Jirásek, Luboš Jeřábek, neznámý, Josef L. Pič

Czech Village House Association at the General Land Centennial Exhibition held in Prague in 1891. The first row from the left: Anna Borovská, Růžena Ryznerová; the second row: Marie Wiehlová, Božena Augustinová, Renáta Tyršová, Růžena Jelínková-Doubková, Antonie Ryznerová; the third row: František A. Borovský, Antonín Wiehl, Čeněk Zíbrt, Jan Koula, Alois Jirásek, Luboš Jeřábek, unknow, Josef L. Pič.

Fr. Borovský, Marie Wiehlová, Božena Augustinová, Anna Borovská, Ryznerová, Renáta Tyršová, Růžena Jelínková-Doubková, Antonie Ryznerová, František A. Borovský, Antonín Wiehl, Čeněk Zíbrt, Jan Koula, Alois Jirásek, Luboš Jeřábek, neznámý, Josef L. Pič.

Autor neznámý, 1891, NM, i. č. H2-196399 | Author unknown, 1891, NM, i. No. H2-196399

Venkovská kultura stála dlouhou stranou pozornosti intelektuálních i politických elit v Českém království, či jimi byla dokonce opovrhována. První výraznější setkání pražské společnosti s lidovým živlem představovala korunovace Ferdinanda V. českým králem v roce 1836. Tehdy se účastnili korunovačního průvodu i reprezentanti českého venkova v malebných krojích, kteří k sobě přitáhli oči přihlížejících. Písně, pověsti, pohádky a později výšivky, kroje a stavby se v průběhu století staly předmětem zájmu vznikajícího národopisného studia, které vyvrcholilo založením Národopisné společnosti československé (1893) a při dvou velkých výstavách. Na Jubilejní zemské výstavě (1891, Praha) veřejnost zaujala tzv. Česká chalupa, stylizovaná lidová usedlost projektovaná Antonínem Wiehlem, na Národopisné výstavě československé (1895, Praha) byly mimo jiné prezentovány lidové stavby z různých regionů.

For a long time, peasant culture was not on the mind of intellectual and political elites in the Kingdom of Bohemia, or was even despised by them. The first significant encounter of Prague society with the folk element was the coronation of Ferdinand V of Bohemia in 1836. Back then, representatives of the Czech countryside in picturesque costumes were also part of the coronation procession, which attracted the eyes of onlookers. Over the course of the century, songs, legends, fairy tales and later embroidery, folk costumes and buildings became the subject of emerging ethnographic studies, which culminated in the founding of the Czechoslovak Ethnographic Society (1893) and two major exhibitions. At the General Land Centennial Exhibition held in Prague in 1891, the public was captivated by the so-called Czech Village House, a stylized folk homestead designed by Antonín Wiehl; at the Prague Czechoslovak Ethnographic Exhibition of 1895, among other things, vernacular architecture from various regions was presented.

Vaše Blahorodí!

Od té doby, co vystavěli jsme si naše Národní divadlo, nepřírostlo nám zajisté nic tak k srdci, jako letošní jubilejní výstava, neboť tu poprvé ukázali jsme se světu v rouse svátečním, a sami byli jsme překvapeni, jak imponantně vypadáme. I nebylo zajisté nikoho, kdož odcházející naposledy z té jubilejní, nebyl by zatonzil, aby skvostná ta vidina nezmizela úplně v moře zapomenutí. Uprostřed všeho toho lesku a nádhery stála takřka v úkrytu stromův ta malá česká chalupa, v pravdě chudobná vedle té pyšné retrospektivní a nádherného paláce industrialního. A přece každého k ní něco táhlo, a být i nebylo vysloveno, každý cítil, že ta chalupa staromodní hlásá, čím jsme byli jako národ před sto lety: v retrospektivní byla zastoupena doba naší slávy, v industrialním paláci síla naší práce, v chaloupce české doba národního utrpení.

S pocitem melancholickým zahleděl se zajisté každý do té malé selské světnice a patřil na osmahlé tváře našich venkovanů, a přece většina i těch lidí městských vzpomněla při tom na matičku, babičku neb tetičku svou, která zazářila ta osmahlá její tvář, když překročili jsme práh selské světničky. Ta dřevěná chalupa s doskovou střechou a malovanými okenicemi a j. patří dnes, kde i na vesnici najdeš domy městského rázu, době téměř již zaniklé, a přece upomíná tak mnohého z nás na pěkné chvíle bezstarostného, veselého mládí. Když po skončené výstavě i ta naše chalupa až na holé zdi měla být vyprázdněna, tu věru s těžkým srdcem posílali jsme zpět do světa jednotlivé předměty, jež v chalupě tak souladně byly sestaveny v celek, neboť kdo může tušiti, jaký osud očekává tyto zbytky našeho venkovského, ryze národního života: my ještě jim rozumíme, vážíme si jich, jelikož ožívají vzpomínky našeho mládí; — ale což to pokolení budoucí, které vyrostlo v názorech, vzpomínkách zcela jiných? — Z takových a podobných pohytek vznikla zejména podnětem dam ve výboru pro uspořádání české chalupy myšlenka, aby odstupující výbor tento vykonal ještě jednu práci vlasteneckou.

Naše národní Museum, které má podati názor země české v každém ohledu, musí zajisté podati i názor našeho někdejšího venkovského života a lidového umění. Šel k tomu v novém Museu arci jest vykázan: čekati však, bude-li jednou společnost musejní míti peněz, aneb až jednou bude míti peněz, aby potřebné k zařízení onoho sálu věci zakoupila, nelze, již proto ne, že každým dnem projde nějaký kus pěkného nábytku, nářadí, krojových součástí neb výšivek za hranici, aby zdobil nějaké německé museum, jako ukázka německého lidového umění. Zde jest zapotřebí jednati rychle, jednati účinně, neboť jde o zachránění posledních téměř zbytků naší venkovské minulosti. Začátek učiněn paní Jelínkovou-Doubkovou, která nejpěknější kusy nábytku v chalupě koupila a na zařízení onoho sálu v novém Museu darovala. Jsouce pak pevně přesvědčeni, že skutek tento nezůstane ojedinelým, že osvědčí se i tuto obětavost naše, kde jedná se o zájem a čest národní, obracíme se k Vašemu Blahorodí se slušnou žádostí, abyste částkou 10 zl. r. č. přispěli ráčili k provedení této opravdy národní povinnosti, a naskytá-li se příležitost, abyste si neobtěžovali získati k těmž účelům darem vynikající předměty lidového umění.

Členové bývalého výboru pro uspořádání české chalupy, zjednavše si již souhlas výboru musejního usnesením téhož ze dne 14. prosince 1891, převezmou z ochoty práci zařízení, a doufají, že se jim podaří odevzdati jeden sál nového Musea na způsob české chalupy úplně zařízený předměty jen nejvybranějšími, půjde-li to dobře, na den sv. Jana, nejlépe však na den sv. Václava 1892 výboru musejnímu a tím veřejnosti české.

Příspěvky zasílají se poštou P. T. paní Růženě Jelínkové-Doubkové, Praha, Křemencová ulice č. 6; jinak oprávněn jest každý z podepsaných osobně příspěvky přijímati. Příspěvky kvitovati se budou veřejnými listy. Běžné listy vyzívá dr. J. L. Pič, Praha, Sokolská ul. č. 8.

V Praze, o vánocích 1891.

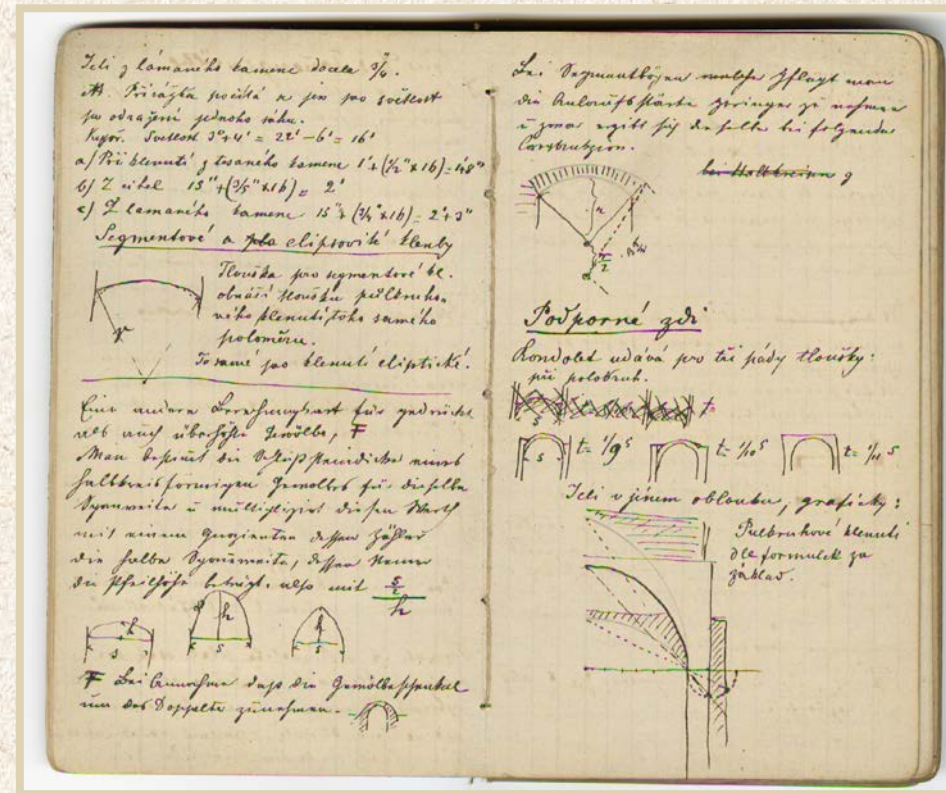
Božena Augustinová, Dr. Štěpán Berger, Luisa Čelakovská, Jan Koula, Růžena Jelínková-Doubková,
Luboš Jirábek, Alois Jirásek, Josefa Náprstková, Dr. Jos. L. Pič, Antonie Ryznerová,
Růžena Ryznerová, Jan Šimák, Renáta Tyršová, Antonín Wiehl,
Marie Wiehlová, Dr. Čeněk Zibert.

TISKEM J. OTTY V PRAZE

ANM, f. Wiehl Antonín, kart. 11 | ANM, f. Wiehl Antonín, box 11

Tištěná výzva Kroužku České chalupy se žádostí o finanční příspěvek na zřízení České selské síně v nové budově Národního muzea.

Printed request of the Czech Village House Association for a financial contribution to built the Czech Peasant Hall in the New Building of the National Museum.

Autor Antonín Wiehl, ANM, f. Antonín Wiehl, kart. 3 | Author Antonín Wiehl, ANM, f. Antonín Wiehl, box 3

Zápisníky architekta Antonína Wiehla z doby, kdy působil jako asistent na ČVUT v Praze (1873).

Notebooks of architect Antonín Wiehl from the time he worked as an assistant at the Czech Technical University in Prague (1873).

ANM, f. Antonín Wiehl, kart. 3 | ANM, f. Antonín Wiehl, box 3

Foto z dobového tisku | Photo from a period print

Česká chalupa vyprojektovaná pro Jubilejní výstavu (1891) Antonínem Wiehlem byla inspirována několika skutečnými stavbami z Pojizeří a severozápadních Čech. Stavby této oblasti jsou dodnes částí veřejnosti vnímány jako synonymum pro tradiční lidovou architekturu.

The Czech Village House designed for the General Land Centennial Exhibition (1891) by Antonín Wiehl was inspired by several real buildings from the Pojizeří region and northwestern Bohemia. The buildings in this area are still perceived by a portion of the public as a synonym for traditional vernacular architecture.

Slavnostní oděvy vesničanů z Plzeňska zaslouženě vzbudily pozornost Pražanů svojí barevností i ztvárněním, stejně jako jejich ozdobené vozy. Svatební průvod vypravený do Prahy na Lidovou slavnost k české korunovaci Ferdinanda V. dne 14. září 1836.

The festive clothes of the villagers from Pilsen region deservedly attracted the attention of the people of Prague with their colour and design, as well as their decorated carts. The wedding parade in Prague for the Vernacular Festival organized on the occasion of coronation of King Ferdinand V of Bohemia on 14 September 1836.

Autor neznámý, 19. století, ANM, i. č. OAE_dep1020 | Author unknown, 19th Century, ANM, i. No. OAE_dep1020

Svatební průvod z vlašimského panství – skupina jezdců a čtyři vozy – vypravený do Prahy na Lidovou slavnost ke korunovaci Ferdinanda V. dne 14. září 1836.

A wedding parade from the Vlašim estate – a group of horsemen and four carriages – on the way to Prague for the Vernacular Festival organized on the occasion of coronation of King Ferdinand V of Bohemia on September 14, 1836.

Autor Antonín Wender, ANM, i. č. OAE_Dep1013 | Author Antonín Wender, ANM, i. No. OAE_Dep1013

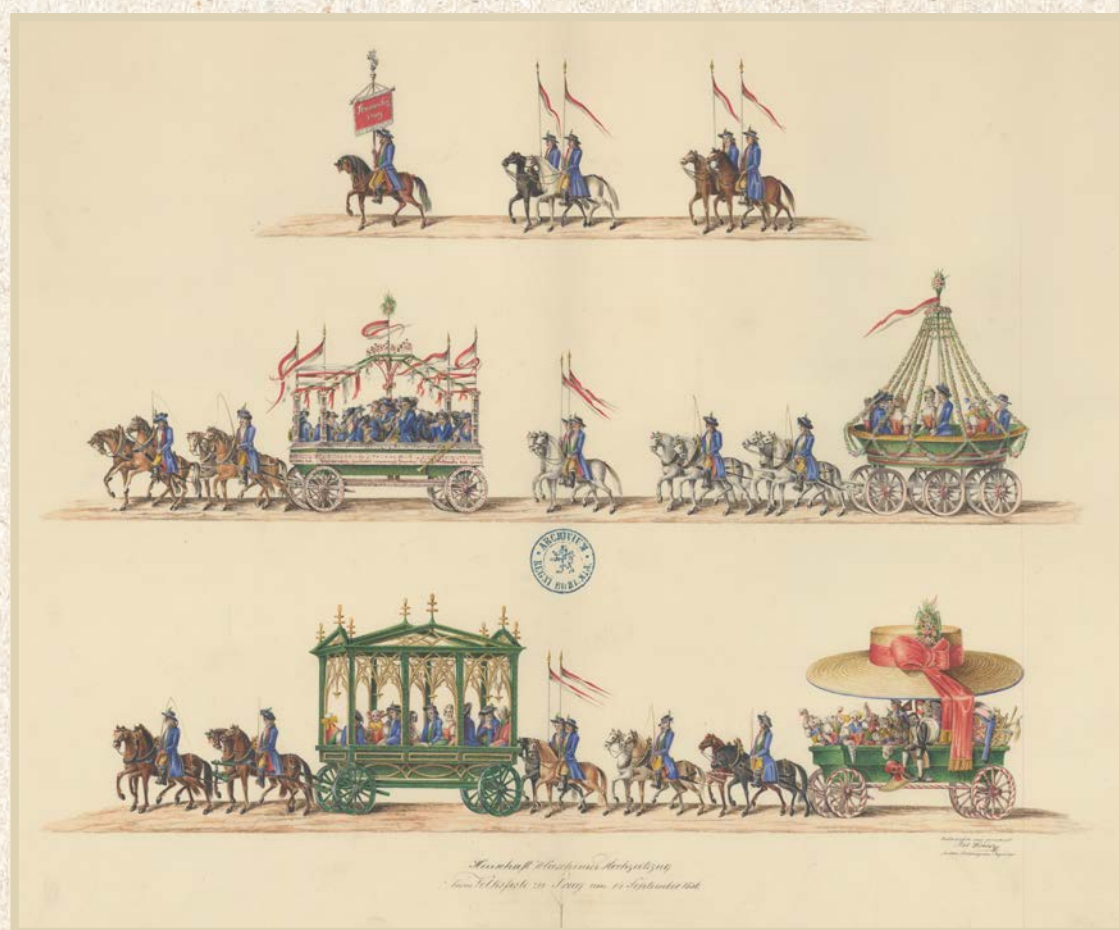
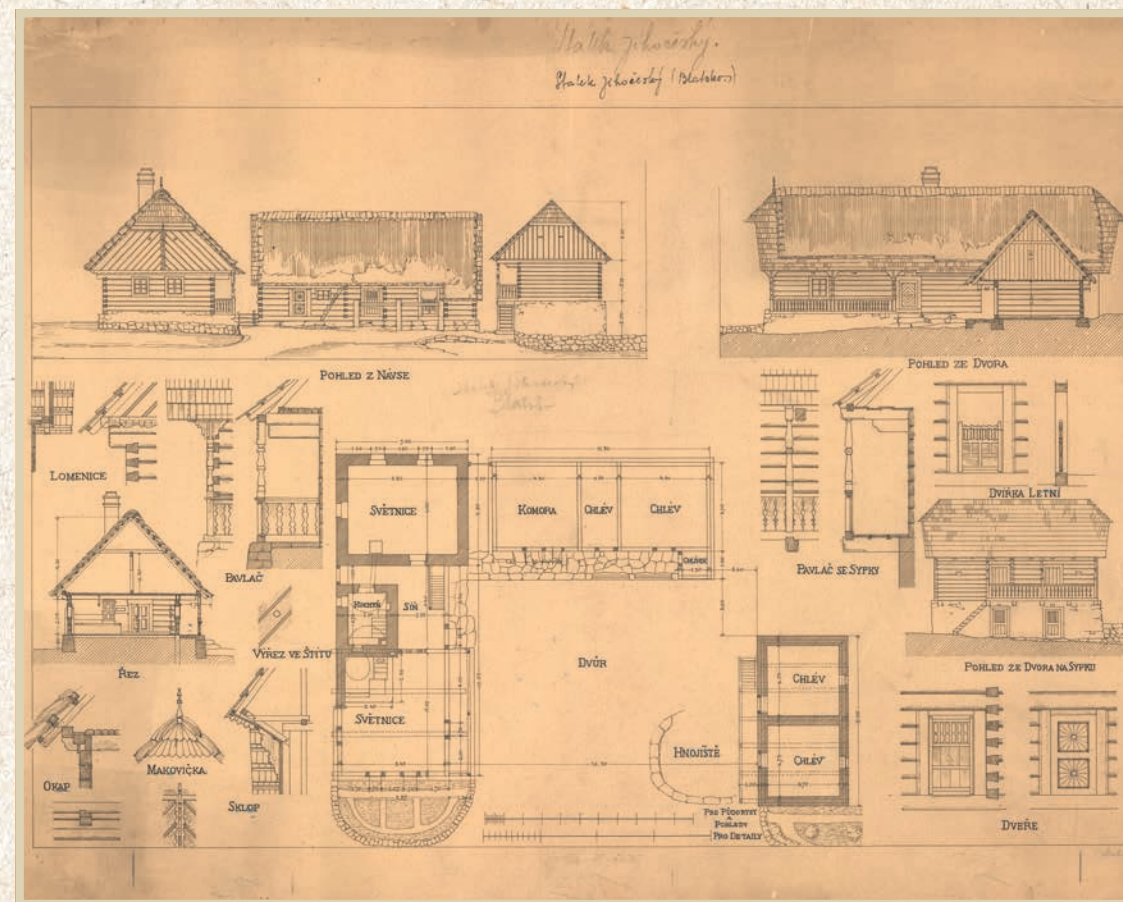

Foto František Dvořák, 1894, ANM, i. č. OAE_7457 | Photo by František Dvořák, 1894, ANM, i. No. OAE_7457

Výstavní vesnice na Národopisné výstavě československé v roce 1895 představila stavby charakteristické pro oblasti na území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Autory plánů byli i významní architekti své doby (Dušan Jurkovič, Jan Vejrych). Kromě toho, že se dochovalo mnoho obrazových záznamů z průběhu výstavy, fotografové zachytili např. i stavbu blatského statku. V dokumentačních sbírkách máme dochován i jeho plán z roku 1894.

The exhibition village at the Czechoslovak Ethnographic Exhibition of 1895 presented buildings characteristic of the regions of Bohemia, Moravia, Silesia and Slovakia. The authors of the plans were also prominent architects of their time (Dušan Jurkovič, Jan Vejrych). In addition to the fact that many photographic records of the exhibition have been preserved, the photographers also captured, for example, the construction of the farm from Blata region. Our documentary collections includes its plan from 1894 as well.

Plán blatského statku, 1894, ANM, i. č. OAE_23037 | Plan of the farm from Blata region, 1894, ANM, i. No. OAE_23037

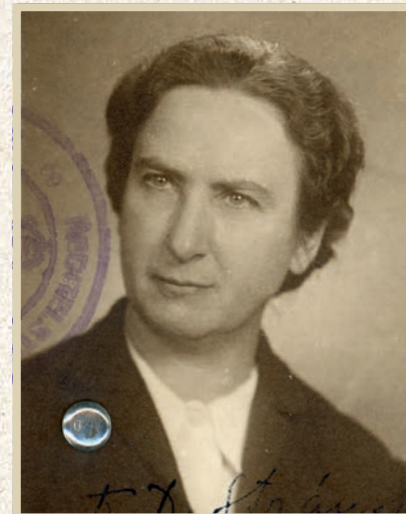
Osobnosti výzkumu lidové architektury do pol. 20. století

Personalities of Vernacular Architecture Research until the middle of the 20th Century

Výzkum a dokumentace lidové architektury probíhaly od počátku 20. století po několika liniích. Jednu z nich představuje Národopisná společnost československá, resp. především její Odbor lidových staveb (např. Lubor Niederle, Karel Chotek), další pak Národní muzeum (Jan Koula, Václav Fabian, Drahomíra Stránská). Svě vlastní výzkumy organizovala i katedra architektury pražského ČVUT, odkud vzešla osobnost Václava Mencla. Během druhé světové války působila v oblasti dokumentace lidové architektury především Národopisná komise při České akademii věd a umění. Neopominutelným přínosem byly také regionální aktivity prováděné místními vlastivědnými badateli, například učiteli nebo faráři. S jinými motivacemi, avšak stejným cílem – zdokumentovat tvaroslovné a ikonografické bohatství lidových staveb – cestovali po Československu i někteří umělci: fotografové, malíři či architekti (Emanuel Málek, Jan a Václav Malý, Dušan Jurkovič, Věra a Miroslav Chalupníčkoví).

From the beginning of the 20th century, research and documentation of vernacular architecture took place parallel to several other researches. One of them is represented by the Czechoslovak Ethnographic Society, or especially its Department of Folk Buildings (e.g. Lubor Niederle, Karel Chotek), then the National Museum (Jan Koula, Václav Fabian, Drahomíra Stránská). The Department of Architecture of the Czech Technical University in Prague also conducted its own research, from where the personality of Václav Mencl arose. During the Second World War, the Ethnographic Commission at the Czech Academy of Sciences and Arts was actively documenting the vernacular architecture. Regional activities carried out by local ethnographic researchers, such as teachers or parsons, were also an important contribution. With different motivations, but the same goal – to document the morphological and iconographic wealth of folk buildings – some artistic photographers, painters and architects also travelled across Czechoslovakia (Emanuel Málek, Jan and Václav Malý, Dušan Jurkovič, Věra and Miroslav Chalupníček).

Autor neznámý, průkazové foto ze 40. let 20. století, ANM, D. Stránská, k. 1 | Author unknown, ID photo from the 1940s, ANM, D. Stránská, k. 1

Drahomíra Stránská (1899–1964) patří k nejvýraznějším osobnostem meziválečné a poválečné etnografie. Lidová architektura byla vedle lidového oděvu a nábytku jedním z jejích hlavních badatelských zájmů.

Drahomíra Stránská (1899–1964) was one of the most prominent personalities of interwar and post-war ethnography. Vernacular architecture was one of her main research objects, alongside folk clothing and furniture.

Foto J. Langhans, Praha, ANM, i. č. OAE_6175 | Photo by J. Langhans, Prague, ANM, i. No. OAE_6175

Lubor Niederle (1865–1944) byl archeolog, antropolog a vysokoškolský pedagog, později patřil k průkopníkům národopisných studií. Sám se podílel na práci Národopisné společnosti československé a byl aktivní i při dokumentování lidové architektury.

Lubor Niederle (1865–1944) was an archaeologist, anthropologist and university teacher, later one of the pioneers of ethnographic studies. He himself participated in the work of the Czechoslovak Ethnographic Society and also actively documented vernacular architecture.

Kabinetní foto ateliéru Štenc, ANM, i. č. Mencl_3158_5 | Cabinet card from Štenc atelier, ANM, i. No. Mencl_3158_5

Václav Mencl (1905–1978) získal blízký vztah k lidové architektuře již v mládí během studií na ČVUT. Později působil jako pedagog a také jako poradce při natáčení historických filmů (např. filmová Husitská trilogie režiséra O. Vávry). Je autorem knihy Lidová architektura v Československu (1980).

Václav Mencl (1905–1978) formed a close relationship with vernacular architecture already in his youth during his studies at the Czech Technical University in Prague. Later, he worked as a teacher and a film consultant for (for example, film director Otakar Vávra and his historical Hussite trilogy). He wrote a book Vernacular architecture of Czechoslovakia (1980).

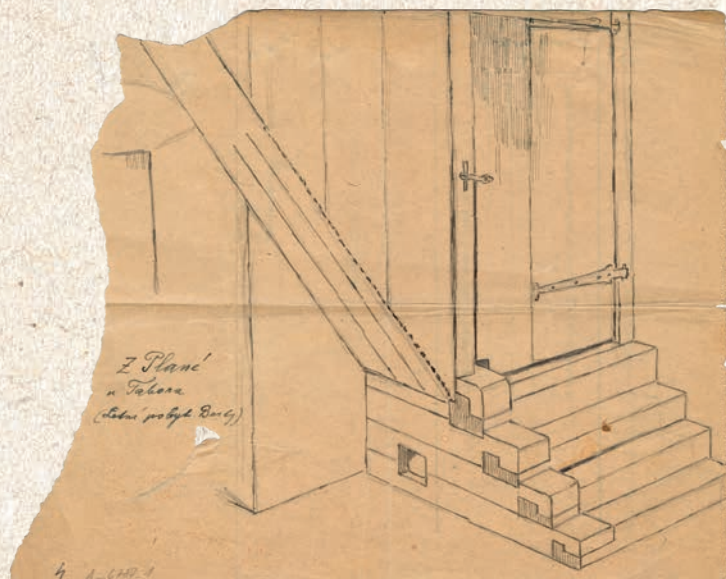

Kresba Karel Rozum, ANM, PAE, i. č. A_6369 |
Drawing by Karel Rozum ANM, PAE, i. No. A_6369

Zápisník z let 1921–1922 badatele-ethnografa a ředitele Podřipského muzea Karla Rozuma.

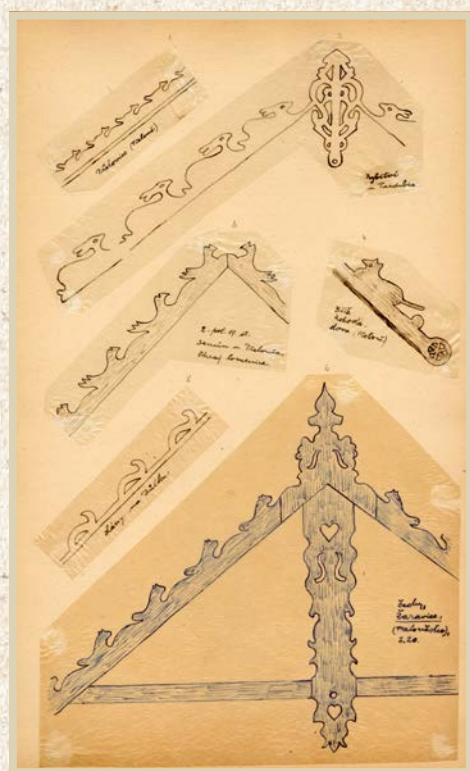
Notebook from the years 1921–1922 of researcher-ethnographer and director of the Podřipské Museum Karel Rozum.

Kresba Karel Rozum, ANM, PAE, i. č. A_6787_1 |
Drawing by Karel Rozum ANM, PAE, i. No. A_6787_1

Karel Rozum si zakreslil technický detail stavby dřevěného schodiště v Plané nad Lužnicí, okr. Tábor (kde byla jeho žena na letním bytě).

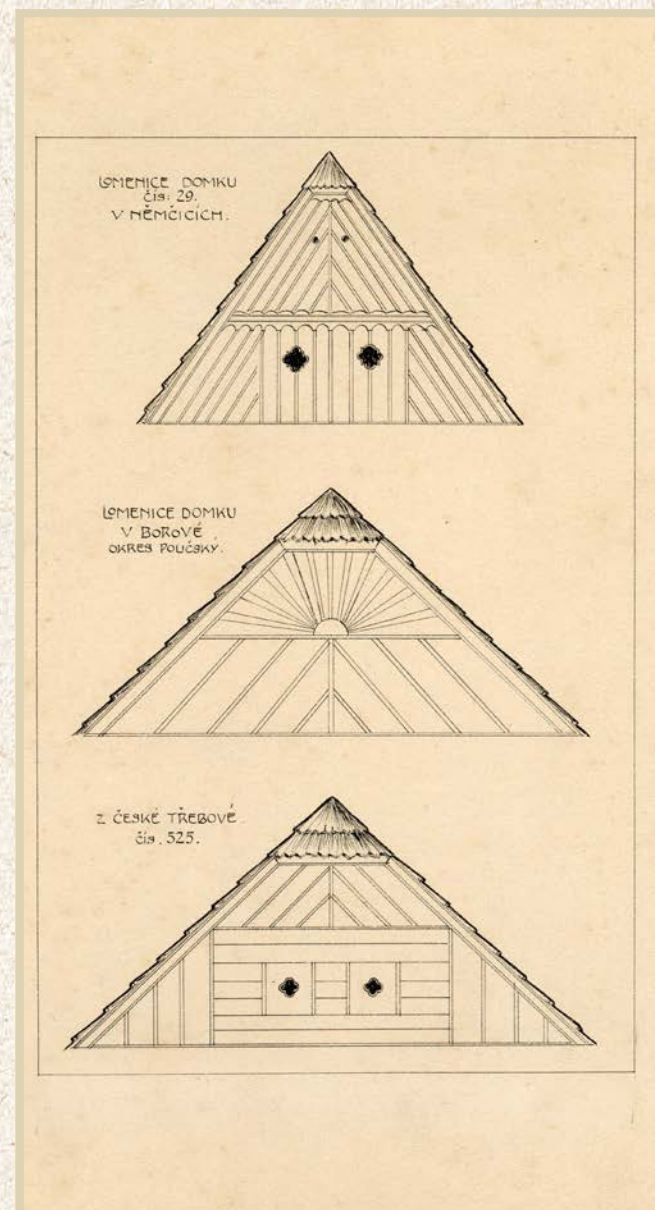
Karel Rozum drew technical specifications of the construction of a wooden staircase in Planá nad Lužnicí, Tábor District (where his wife was spending time in a summer apartment).

Stránky z připravované knihy Bohumila Studny o stavebních detailech domů z východních Čech – lomenice, ploty, sloupky, vnitřní malby atd.

A copy of a forthcoming book by Bohumil Studna on the construction details of houses from eastern Bohemia – log gable roofs, fences, posts, interior paintings, etc.

Kresby Bohumil Studna, ANM, i. č. OAE_23399 a OAE_23432 |
Drawings by Bohumil Studna, ANM, i. No. OAE_23399 and OAE_23432

Kresba Teréza Nováková, 1903, ANM, i. č. OAE_9501 |
Drawing by Teréza Nováková, 1903, ANM, i. No. OAE_9501

Teréza Nováková je známa především jako spisovatelka, ale působila též jako národopisná pracovnice a věnovala se i dokumentační práci v terénu: Sběrka kreseb výzdoby lomenice a kabřinců z okolí Litomyšle (1903).

Teréza Nováková is primarily known as a writer, but she also worked as an ethnographer and took part in documentation work in the field: A collection of drawings of the decoration of houses with log gable roofs and cabins from Litomyšl area (1903).

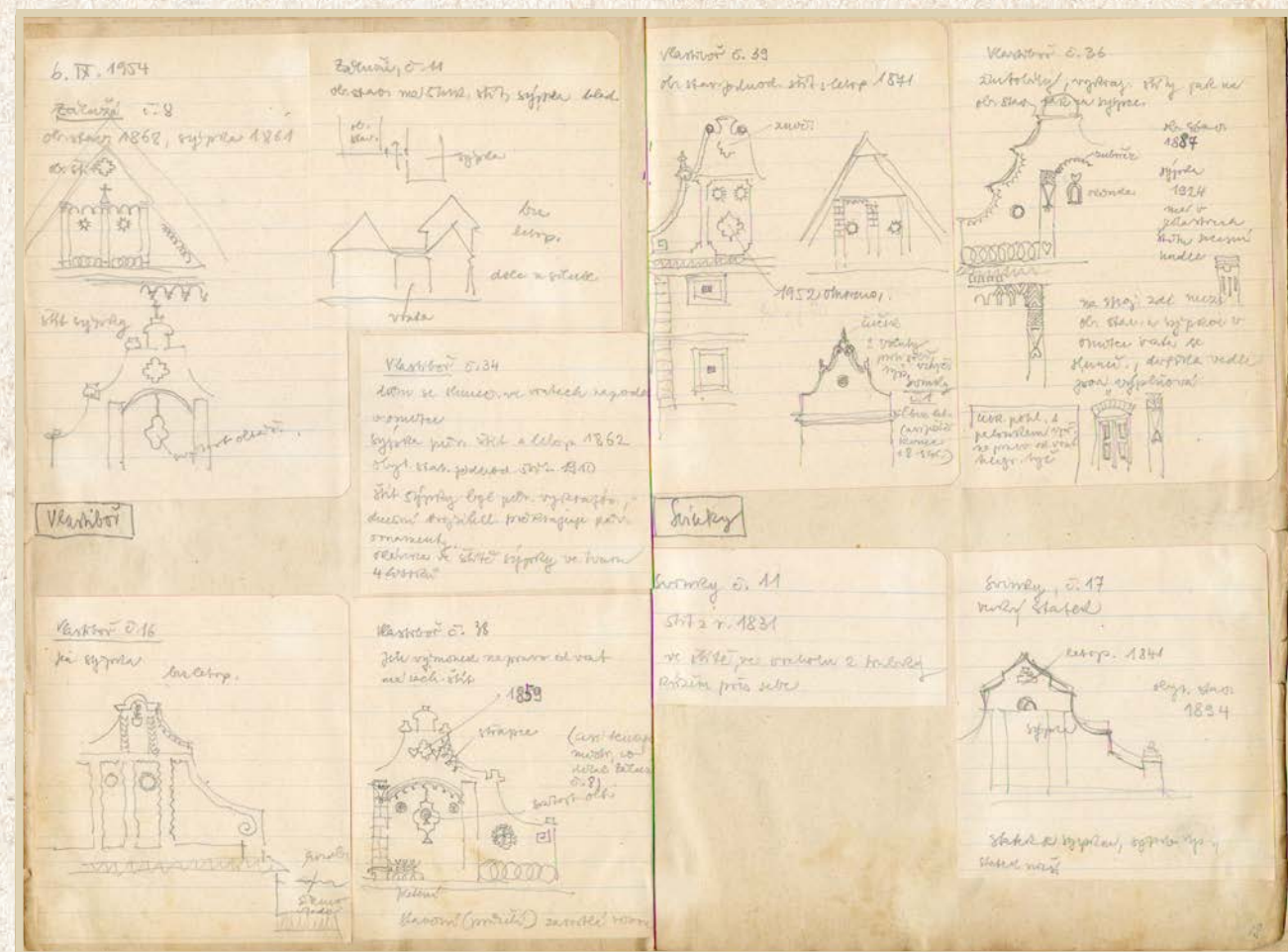

Kresba Jindřich Bubeníček, ANM, i. č. OAE_15243 |
Drawing by Jindřich Bubeníček, ANM, i. No. OAE_15243

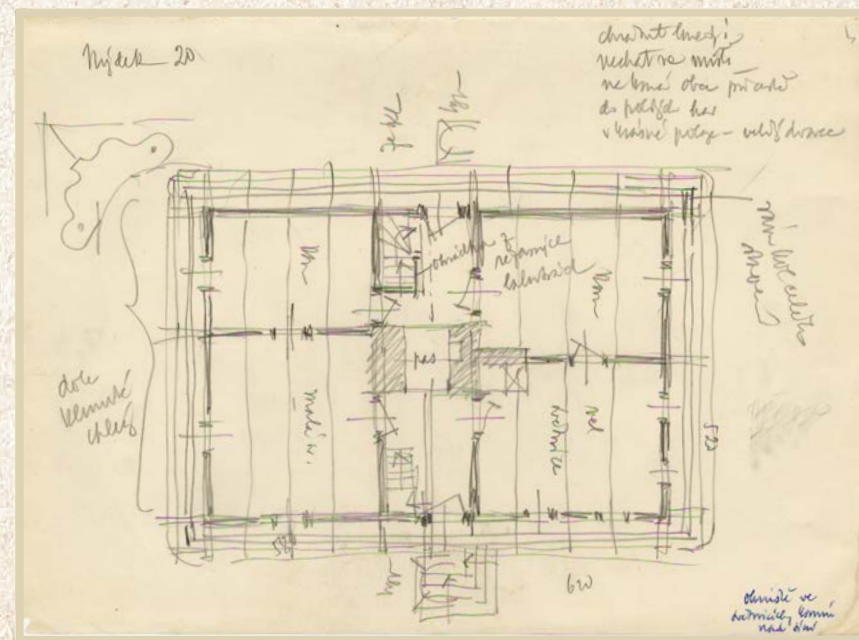
Kresebná dokumentace Jindřicha Bubeníčka obsahuje kromě vyobrazení i užitečné terminologické komentáře: detaily vesnického stavení označené písmeny a)–f) s vysvětlivkami a odkazy na různá nářečí.

In addition to illustrations, Jindřich Bubeníček's documentation in the form of drawings also contains useful comments on terminology: details of the village building marked with letters a)–f) with explanations and references to various dialects.

Autoři Dobroslava a Václav Mencilvi, ANM, f. D. a V. Mencilvi, i. č. 3083_18 | Authors Dobroslava and Václav Mencil, ANM, f. D. and V. Mencil, i. No. 3083_18

Zápisky z terénního výzkumu v jižních Čechách a na Těšínsku od Dobroslavy a Václava Mencilových.

Notes from field research in southern Bohemia and Těšín by Dobroslava and Václav Mencil.

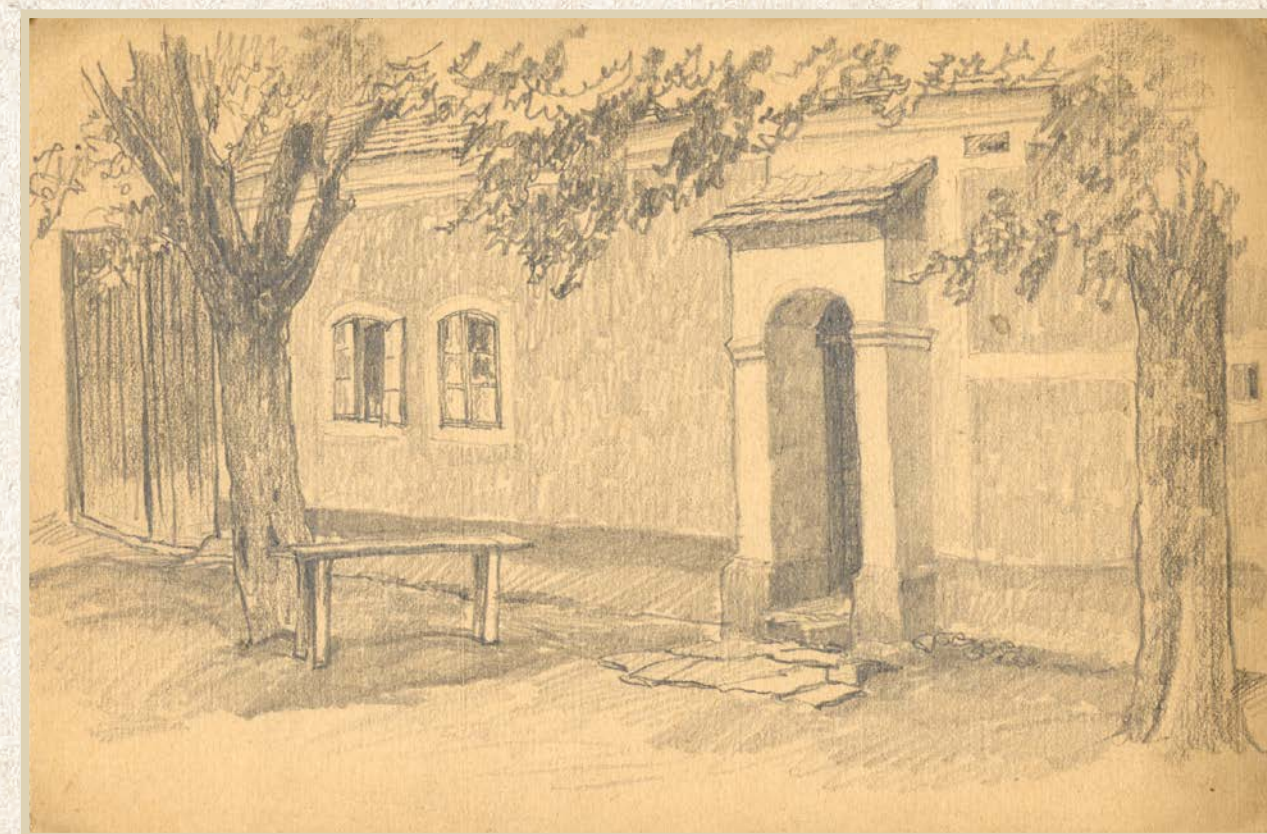
Autoři Dobroslava a Václav Mencilvi, ANM, f. D. a V. Mencilvi, i. č. 3101_6 | Authors Dobroslava and Václav Mencil, ANM, f. D. and V. Mencil, i. No. 3101_6

Kresba Václav Malý, ANM, i. č. OAE_30466 | Drawing by Václav Malý, ANM, i. No. OAE_30466

Kapesní skicář Václava Malého z okolí Uherského Brodu obsahuje i črty vesnických stavení a jejich detailů (sušárna na ovoce, žudro).

Václav Malý often drew inspiration for his paintings from the study of folk culture: pocket sketchbook from Újezdec and surroundings of Uherský Brod also contains sketches of village buildings and their details.

Kresba Václav Malý, ANM, i. č. OAE_30611_064 | Drawing by Václav Malý, ANM, i. No. OAE_30611_064

Průzkumy v terénu

Field Research

Měchový fotoaparát Václava Mencla zn. CERTO a příslušenství. K fotoaparátu musel výzkumník nosit ještě těžký stativ, skleněné fotografické desky a další pomůcky. ANM, f. D. a V. Menclovi, i. č. 3298

Václav Mencl's view camera of CERTO brand and accessories. Along with the camera, the researcher had to carry a heavy tripod, glass photographic plates and other things. ANM, f. D. and V. Mencl, i. No. 3298

Foto Olga Tlapáková | Photo by Olga Tlapáková.

Od konce 19. století proběhly na československém venkově mnohé terénní výzkumy. Některé z nich prováděli renomovaní badatelé, v jiných případech se jednalo o studenty či čerstvé absolventy studia architektury či etnografie. Výzkumníci i výzkumnice se vydávali do terénu v turistickém či městském oblečení vlakem, často pěšky či na kole, vybaveni pouze tužkou, náčrtníkem, kompasem a pásmem, někteří vlastním nebo vypůjčeným fotoaparátem. Později přibylo i specializované zeměměřičské vybavení. Po návratu z výzkumu pak architekti zasedli k rýsovacím prknům a jejich zásluhou máme dnes k dispozici celou řadu velmi detailních plánů dokumentovaných staveb. V ateliérech fotografů a malířů pak vznikala při využití získaných dat díla, která jsou, i přes jistou uměleckou licenci, při výzkumu lidové architektury neopominutelná.

Since the end of the 19th century, many field researches were conducted in the Czechoslovak countryside. Some of them were carried out by renowned researchers, in other cases by students or recent graduates of architecture or ethnography study programmes. Male and female researchers went into the field in tourist or city clothes by train, often on foot or by bicycle, equipped only with a pencil, sketchbook, compass and measuring tape, some with their own or borrowed cameras. Later, specialized surveying equipment was added. Upon returning from the research, the architects then started working on their drawing boards, and thanks to them, we currently have at our disposal a whole series of very detailed plans of documented buildings. In the studios of photographers and painters, works were created using the obtained data, which, despite a certain artistic license, are indispensable part of the vernacular architecture research.

Soukromý archiv B. Chalupníčka, EÚ AV ČR | Private archive of B. Chalupníček, IE CAS

Soukromý archiv B. Chalupníčka, EÚ AV ČR | Private archive of B. Chalupníček, IE CAS

Dokumentace lidové architektury probíhala často ve skromných podmínkách, výzkumníci se často pohybovali veřejnou dopravou či pěšky. Ale např. sourozenci Věra a Miroslav Chalupníčkovi mohli využívat starý automobil.

Documentation of vernacular architecture often took place in modest conditions, researchers often used public transport or walked. But, for example, siblings Věra and Miroslav Chalupníček could drive an old car.

Soukromý archiv B. Chalupníčka, EÚ AV ČR | Private archive of B. Chalupníček, IE CAS

Architekt Manuel Palomino v Branišově (okr. Domažlice).

Architect Manuel Palomino in Branišov (Domažlice district).

Autor neznámý, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 123 | Author unknown, IE CAS Main catalogue, i. No. 123

Václav Mencl v akci se svým měchovým fotoaparátem. Lokalitu výzkumu se sice nepodařilo určit, ale obrázek zachycuje jak oděv, tak poměrně objemné vybavení meziválečného terénního výzkumníka.

Václav Mencl in action with his bellows camera. Although the location of his research could not be determined, the image depicts both the clothing and the relatively bulky equipment of the interwar field researcher.

Autor neznámý, ANM, i. č. Menc_3159_1 | Author unknown, ANM, i. No. Menc_3159_1

Autor neznámý, 1926, ANM, i. č. Menc_3049_038 | Author unknown, 1926, ANM, i. No. Menc_3049_038

Snímek zachytil skupinu studentů architektury při exkurzi v terénu do Pojizeří roku 1926. Zaznamenávali fotoaparátem i na papír exteriéry vesnických staveb, zde statek v Mrkvojedech, č.p. 11 (okr. Jičín).

The photo depicts a group of architecture students during a field trip to the Pojizeří region in 1926. They recorded the exteriors of village buildings with a camera and on paper, here: the farmhouse in Mrkvojedy, house No. 11 (Jičín district).

Autor neznámý, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 5143 | Author unknown, IE CAS, Main catalogue, i. No. 5143

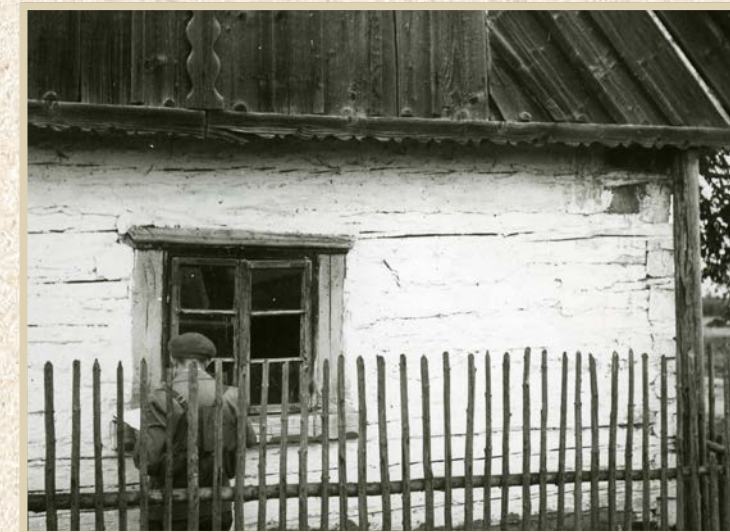
Architekt Zdeněk Poncar v Bukovnu (okr. Mladá Boleslav).
Architect Zdeněk Poncar in Bukovno (Mladá Boleslav district).

Autor neznámý, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 102620 | Author unknown, IE CAS, Main catalogue, i. No. 102620

Architekt Václav Hliský na Valašsku. Na delší vzdálenosti se při práci v terénu přemísťoval na kole.

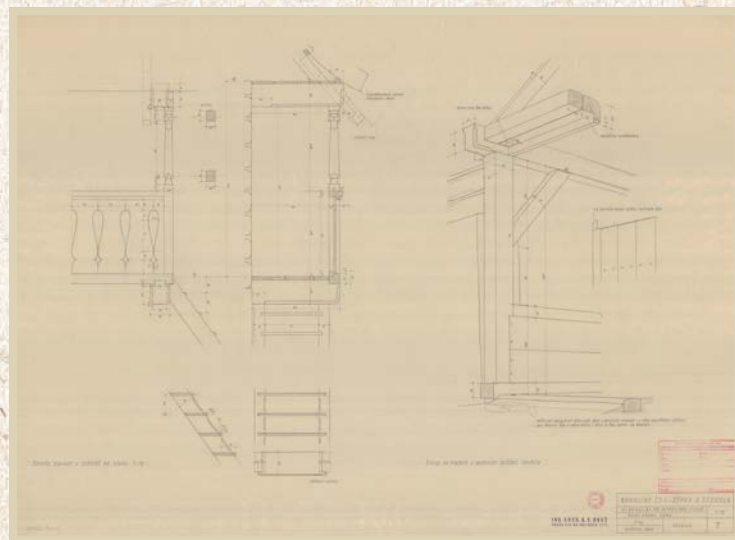
Architect Václav Hliský in Wallachia. While working in the field, he travelled longer distances by bicycle.

Autor neznámý, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 99773 | Author unknown, IE CAS, Main catalogue, i. No. 99773

Architekt Prokop Kubíček na Pardubicku.
Architect Prokop Kubíček near Pardubice.

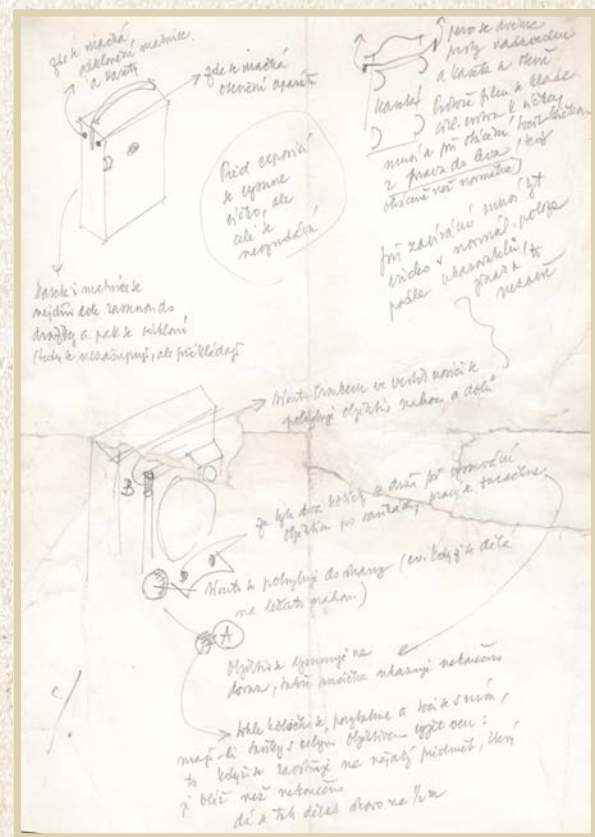
Kresba Alois Emil Brož, 1942, 850 x 605 mm. EÚ AV ČR, ZA ČAVU, i. č. 0410 |
Drawing by Alois Emil Brož, 1942, 850 x 605 mm. IE CAS, SA CASA, i. No. 0410

Technickým výkresem byly zachycovány nejen půdorysy a řezy staveb, ale rovněž detaily – v případě sýpky v čp. 4 v obci Bohuliby (okr. Praha-západ) byla detailně zachycena podoba pavlače komor v patře. Důležitou součástí plánové dokumentace byly i fotografie.

Foto Alois Emil Brož, 1942, EÚ AV ČR, f. Hlavní katalog, i. č. 005335 |
Photo by Alois Emil Brož, 1942, IE CAS, f. Main catalogue, i. No. 005335

The technical drawing captured not only floor plans and sections of buildings, but also details – in the case of the granary, house no. 4 in the village of Bohuliby (Prague-West District) the courtyard balcony of the upper floor rooms was captured in detail. Photographs were also an integral part of the documentation.

Autor neznámý, EÚ AV ČR, f. Hlavní katalog, i. č. 102624 |
Author unknown, IE CAS, f. Main catalogue, i. No. 102624

Architekt R. Jasenský při výzkumu v Tíšiňavách (okr. Vsetín).
Architect R. Jasenský during research in Tíšiňavy (Vsetín district).

Návod, jak zacházet se zapůjčeným aparátem, psal a kreslil V. Mencl pro historičku Heide Mannlovou-Rakovou. ANM, f. D. a V. Mencl, i. č. 3297.

Instructions on how to handle the borrowed equipment were written and drawn by V. Mencl for historian Heide Mannlová-Raková. ANM, f. D. and V. Mencl, i. No. 3297.

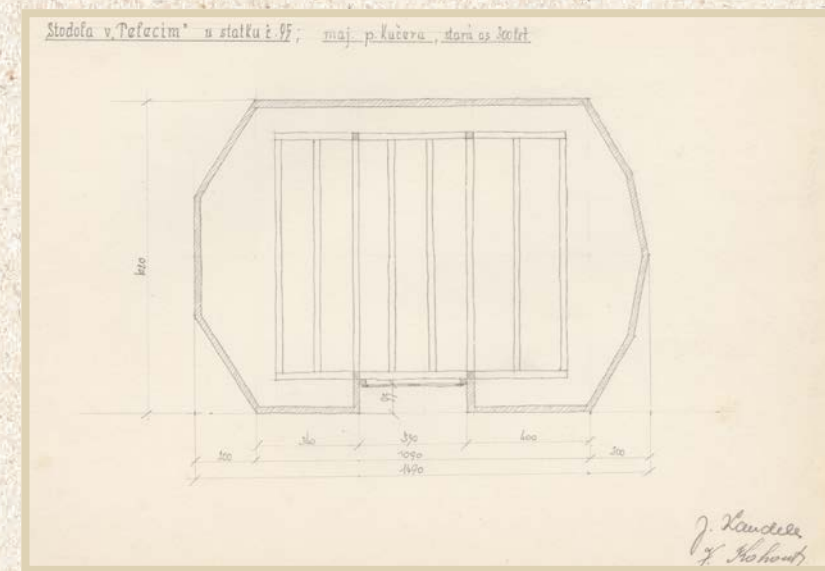
V. a M. Chalupníčkovi, EÚ AV ČR, f. Studijní archiv, i. č. 00362STA |
V. and M. Chalupníček, IE CAS, f. Study Archive, i. No. 00362STA

Jedinečná fotografická dokumentace vynikající technické a umělecké úrovně V. a M. Chalupníčkových z let 1940 a 1941 zprostředkovává nejen obrazové svědectví tehdy běžnou černobílou fotografií, ale barevnost fasád je často popisována v poznámce na rubu snímku. Nedvědice č.p. 2, okr. Tábor, rok 1940.

The unique photographic documentation of excellent technical and artistic level by V. and M. Chalupníček from the years 1940 and 1941 conveys not only pictorial evidence in the form of black and white photographs, which were common at the time, but the colour of the facades is often briefly described on the back of the photo. Nedvědice house No. 2, Tábor district, 1940.

Kresba F. Kohout a J. Koudela, ANM, i. č. OAE_22715 |
Drawing by F. Kohout and J. Koudela, ANM, i. No. OAE_22715

Kresba F. Kohout a J. Koudela, ANM, i. č. OAE_22715 |
Drawing by F. Kohout and J. Koudela, ANM, i. No. OAE_22715

V meziválečné době mohla být výbava terénního pracovníka velmi jednoduchá – vystačil si pouze s náčrtníkem a tužkou. Tak tomu bylo například při výzkumné cestě do východních Čech architektů Kohouta a Koudely, kteří pracovali pro Národní muzeum ve 30. letech 20. století. Zaměření a náčrt polygonální devítiboké stodoly u čp. 95 v Telecí (okr. Svitavy).

In the interwar period, the equipment of a field worker could be very simple – they were equipped only with a sketchbook and a pencil. This was the case, for example, during a research trip to eastern Bohemia took by architects Kohout and Koudela, who worked for the National Museum in the 1930s.

Aplikace moderních metod

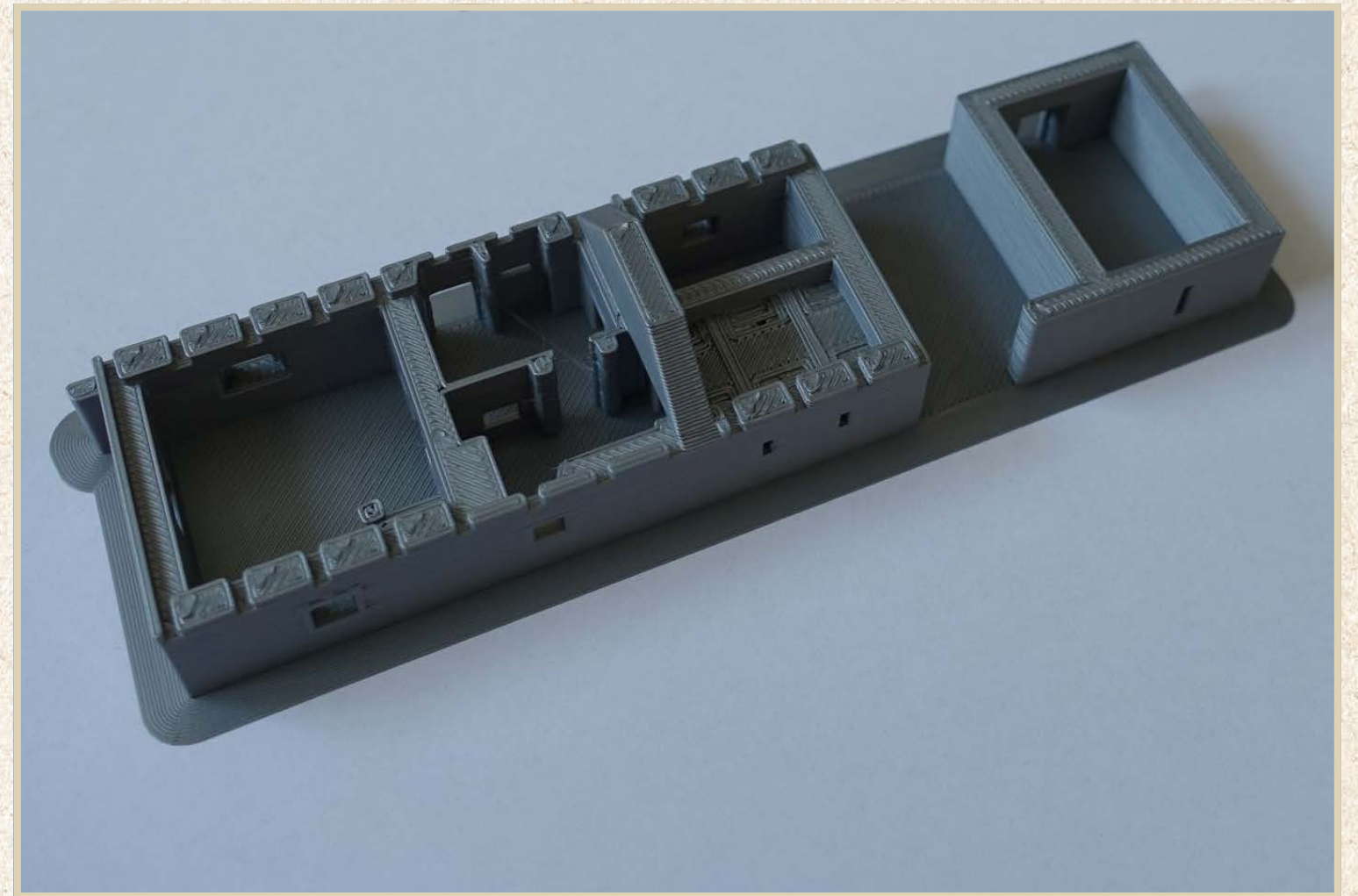
Application of Modern Methods

Model usedlosti Vahlovice čp. 3
(okr. Strakonice). Tvorba modelu
v programu SketchUp.

Tisk na 3D tiskárně
Original Prusa i3 MK3S+. ČVUT.

Model of a homestead in Vahlovice,
house No. 3 (Strakonice district).
Modelling in SketchUp.

Printed on the Original
Prusa i3 MK3S+ 3D printer. CTU.

Model ČVUT | Model by CTU

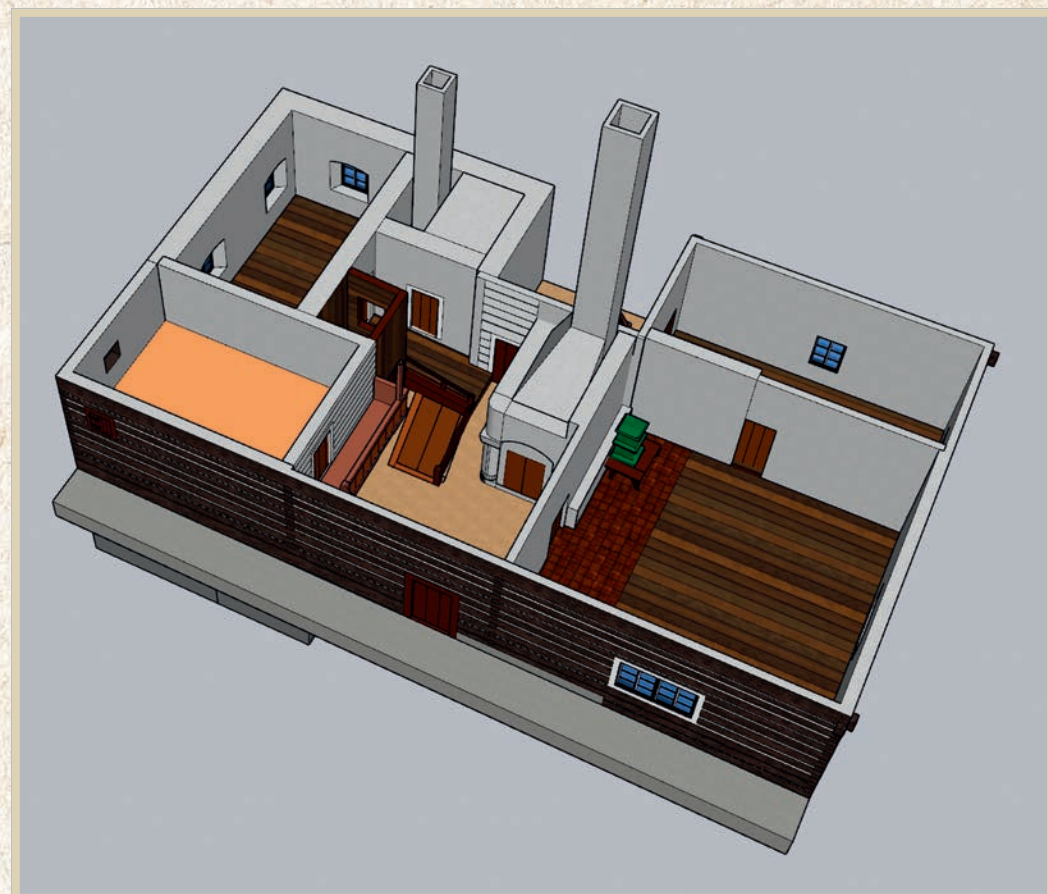
Původní papírová plánová a obrazová dokumentace lidové architektury (např. Obrazový archiv etnografie uložený v Národním muzeu či výstupy ze Zaměřovací akce ČAVU chované v Etnologickém ústavu Akademie věd ČR, v. v. i.) nachází v současné době nové využití. V sofistikovaných grafických programech slouží jako cenný podklad pro tvorbu názorných prostorových modelů. V digitálním prostředí jsme dnes schopni oživit původní podobu staveb, která byla překryta pozdějšími úpravami, či dokonce digitálně zhmotnit stavby již dávno zaniklé. Stejně tak u sbírky papírových modelů převedeme model do digitální formy použitím bezkontaktních metod fotogrammetrie – z velkého množství snímků se vytvoří tzv. mračno bodů, které se následně po redukci objemu dat transformuje do vektorového formátu. Vytvořené digitální modely jsou prezentovány interaktivní formou na webu, mohou být předmětem 3D tisku nebo konvertovány do prostředí virtuální reality.

The original paper plan and photo documentation of vernacular architecture (e.g. the Photographic Archive of Ethnography stored in the National Museum or outputs from the surveying activities of the Czech Academy of Sciences and Arts kept in the Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences and Arts) is currently finding a new use. In sophisticated graphics programs, it serves as a valuable basis for the creation of spatial models. In a digital environment, we are now able to revive the original form of buildings that were covered by later modifications, or even digitally materialize buildings that have long since disappeared. In the same way, for a collection of paper models, we will convert the model into digital form using photogrammetry which is a non-contact measurement method. This technique creates a so-called point cloud from a large number of images, which is then transformed into a vector format after reducing the volume of data. The created digital models are presented interactively on the web, they can be 3D printed or converted into a virtual reality environment.

Využití metody fotogrammetrie v praxi: trojrozměrný exponát je umístěn v laboratoři na otočnou desku a postupně fotografován z různých úhlů. Následně jsou získaná data transformována a výsledkem je digitální model. Na snímku jedna z fází digitalizace modelu domu z Orlové (okr. Karviná) v laboratořích ČVUT v Praze.

Use of the photogrammetric method in practice: a three-dimensional object is placed in the laboratory on a turntable and photographed successively from different angles. Subsequently, the obtained data is transformed and the result is a digital model. In the picture, we can see one of the stages of the digitization of the model of the house from Orlová (Karviná district) in the laboratories of CTU in Prague.

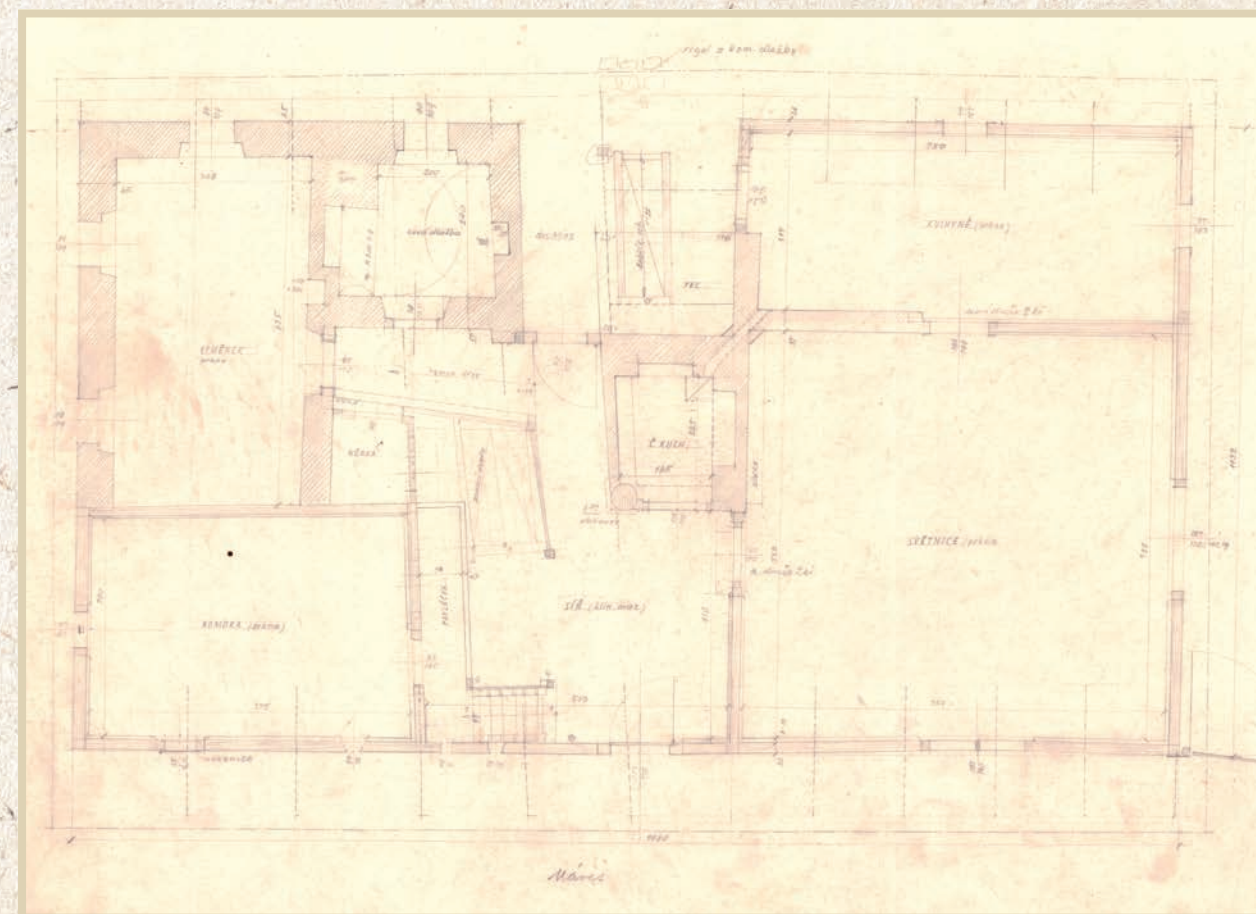
Digitální model ČVUT, 2021 | Digital model by CTU, 2021

Jednou z velmi známých a dodnes dochovaných památek lidové architektury je tzv. Hamousův statek ve Zbečně, č.p. 22 (okr. Rakovník). Během Zaměřovací akce ČAVU (1941–1946) byl fotograficky zdokumentován a zároveň vznikla jeho podrobná plánová dokumentace. Na jejím základě a s pomocí speciálního grafického softwaru byl v roce 2021 vytvořen digitální model interiéru i exteriéru stavby.

One of the well-known and still preserved vernacular architecture monuments is the so-called Hamous Farm in Zbečno, house No. 22 (Rakovník district). During the Czech Academy of Sciences and Arts surveying activities (1941–1946), it was photographed and its detailed planning documentation was created as well. Based on it and with the help of complex graphic software, a digital model of the building's interior and exterior was created in 2021.

Foto Vojtěch Cehák, 2022 | Photo by Vojtěch Cehák, 2022

Plán Jiří Slavík, 1941, EÚ AV ČR, ZA ČAVU, i. č. 759 | Drawing by Jiří Slavík, 1941, IE CAS, ZA CASA, i. No. 759

Muzea v přírodě

Open-air museums

První muzeum v přírodě založil v roce 1891 ve Stockholmu Artur Hazelius. Shromáždil v něm ukázky lidové architektury ze všech oblastí Švédska. Podle tohoto prvního muzea lidové architektury pod širým nebem se přeneseně používá pro podobná muzea pojem „skansen“.

Statek přenesený do Skansenu z oblasti Halland na západním pobřeží Švédska.

The first open-air museum, founded in 1891 in Stockholm by Artur Hazelius, showcased vernacular architecture from all regions of Sweden. Since then, the term “skansen” has been figuratively used for similar museums.

A farmstead moved to Skansen from the Halland area on the Swedish west coast.

Foto Jiří Woitsch, 2011 | Photo by Jiří Woitsch, 2011

Jako jedna z důležitých metod prezentace lidové architektury se osvědčilo budování muzeí v přírodě. První z nich otevřelo své brány na území Československa již v roce 1925 zásluhou bratří Aloise a Bohumíra Jaroňkových v Rožnově pod Radhoštěm. Postupně následovala muzea další, většinou zaměřená na konkrétní region. Také Praha měla mít své muzeum lidové architektury pod širým nebem, které bylo plánováno na Smíchově či v Šáreckém údolí. Jeho projekt vytvořila ve 30. letech 20. století Drahomíra Stránská a měly v něm být zastoupeny domové typy z celého Československa. Záměr se však ukázal jako příliš nákladný a k realizaci muzea nikdy nedošlo. Jedinou stavbou přenesenou do Prahy a znovu postavenou tak zůstal kostelík sv. archanděla Michaela původně stojící v Medvedovicích na Podkarpatské Rusi (v Praze instalován 1929, vyhořel 2020).

Building museums in nature has proven itself as one of the important ways of presenting vernacular architecture. The first of them opened its doors on the territory of Czechoslovakia as early as 1925 thanks to brothers Alois and Bohumír Jaroněk in Rožnov pod Radhoštěm. Gradually, other museums followed and focused mostly on a specific region. Prague was also supposed to have its open-air museum of vernacular architecture, which was planned to be built in Smíchov or Šárecké údolí. Its project was created in the 1930s by Drahomíra Stránská, and it was supposed to present house types from all over Czechoslovakia. However, the plan turned out to be too expensive and the museum never came to be. The church of Saint Michael the Archangel originally built in the village of Medvedovce in Subcarpathian Ruthenia remained the only structure transferred to Prague (installed in 1929, burned down in 2020).

Diapozitiv Václav Mencl, ANM, i. č. Mencl_3332_072 |
Slide by Václav Mencl, ANM, i. No. Mencl_3332_072

Foto Jiří Woitsch, 2015 | Photo by Jiří Woitsch, 2015

Vizuálně zajímavým typem staveb v českých muzeích v přírodě jsou polygonální stodoly. Tato desetiboká pochází z poloviny 17. století a původně stála v obci Durdice, č.p. 7 (okr. Benešov). V roce 1972 se stala první stavbou Muzea lidových staveb v Kouřimí. První obrázek stodoly pořídil V. Mencl ještě na jejím původním místě, druhý ukazuje stavbu již v MLS Kouřim.

Polygonal barns are a visually interesting type of buildings in Czech open-air museums. This ten-sided building dates back to the middle of the 17th century and was originally built in the village of Durdice, house No. 7 (Benešov district). In 1972, it became the first building of the Open-air museum in Kouřim. The first picture of the barn was taken by V. Mencl still at its original location, the second one shows the building already moved in Kouřim.

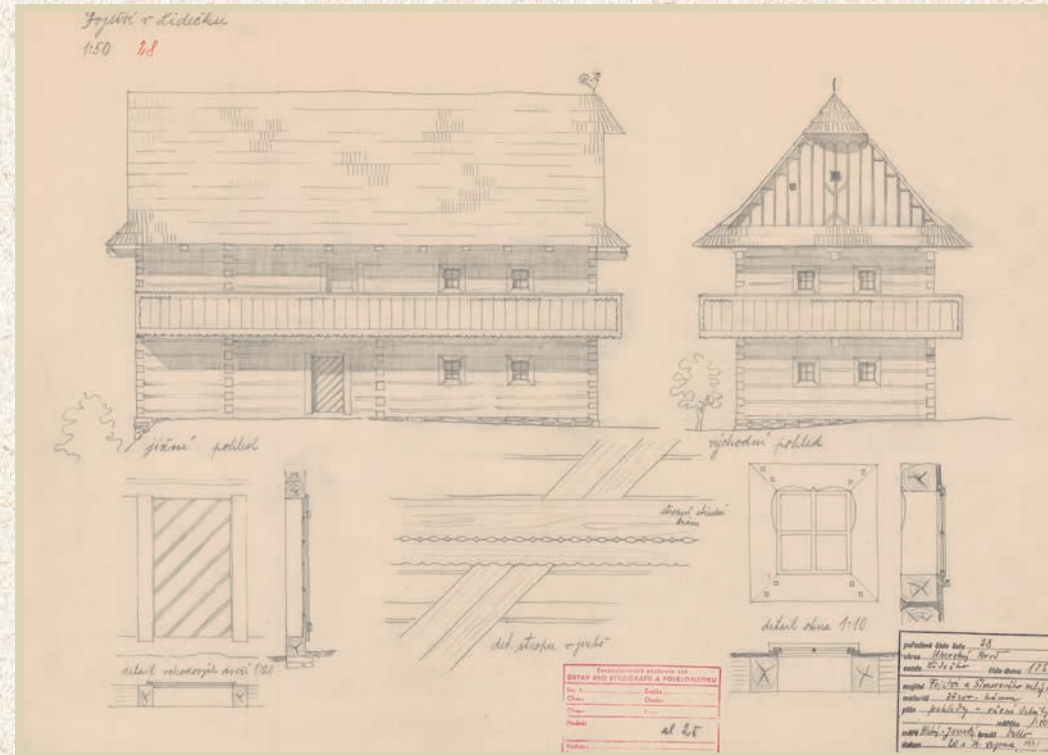
Foto D. Filip, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 102850 |
Photo by D. Filip, IE CAS, Main catalogue, i. No. 102850

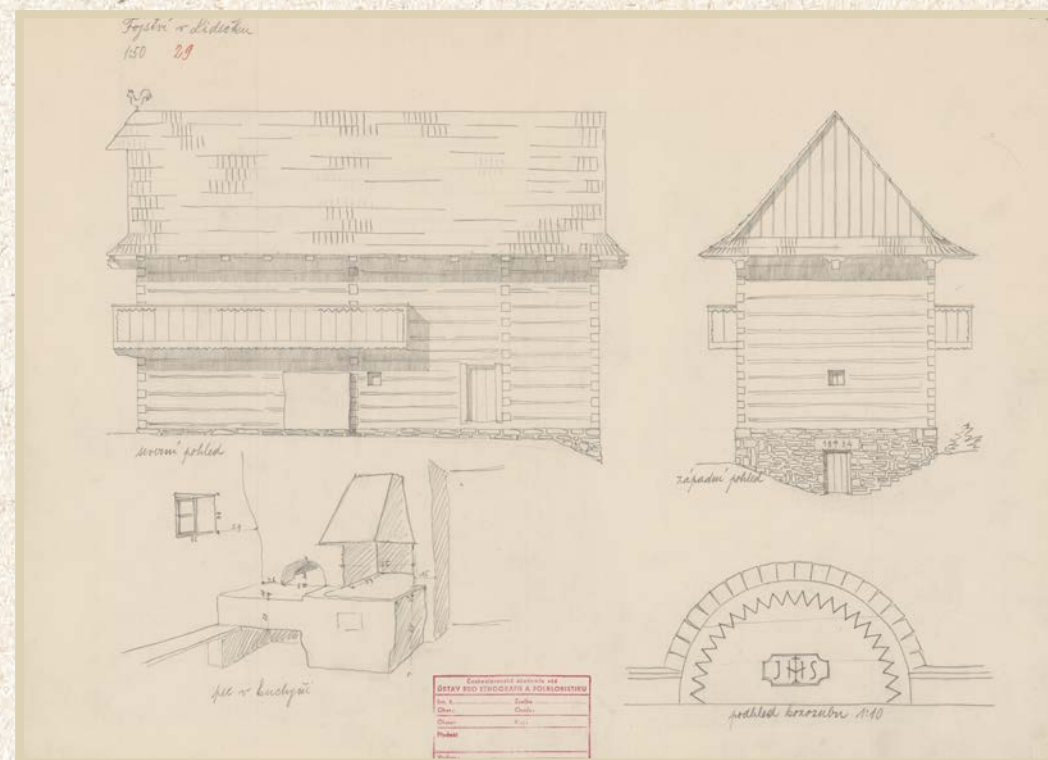
Foto D. Filip, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 102856 |
Photo by D. Filip, IE CAS, Main catalogue, i. No. 102856

Velká roubená patrová budova mlýna s mansardovou střechou, s pavlačí v patře, s lomenicí, datovaná 1808, původně Běleč nad Orlicí č.p. 30 (okr. Hradec Králové). Torzo mlýna bylo převezeno do nového Podorlického skanzenu Krňovice (okr. Hradec Králové). Na základě dochovaných fragmentů a podle dokumentace NPÚ byl vypracován projekt na obnovu mlýna. Stavba slouží jako expozice staročeského mlecího zařízení.

A large wooden storey mill building with a mansard log gable roof and courtyard balcony on the upper floor, dated 1808, originally in Běleč nad Orlicí, house no. 30 (Hradec Králové district). The body of the mill was transported to the new Podorlický open-air museum Krňovice (Hradec Králové district). Based on the preserved fragments and according to the documentation of the National Heritage Institute, a project for the restoration of the mill was drawn up. The building serves as an exhibition of old Bohemian grinding equipment.

Kresba V. Hliský a R. Jasenský, 1941, EÚ AV ČR, Zaměřovací akce ČAVU, i. č. 2999 |
Drawing by V. Hliský and R. Jasenský, 1941, IE CAS, Surveying activities of CASA, i. No. 2999

Kresba V. Hliský a R. Jasenský, 1941, EÚ AV ČR, Zaměřovací akce ČAVU, i. č. 2998 |
Drawing by V. Hliský and R. Jasenský, 1941, IE CAS, Surveying activities of CASA, i. No. 2998

V roce 1941 zaměřili a nafotografovali V. Hliský a R. Jasenský fojtství – roubený patrový dům s pavlačí z roku 1812 č.p. 125 v obci Lidečko (okr. Vsetín). Tento objekt byl v roce 1968 rozebrán, přenesen a znovu postaven ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Je v něm umístěna expozice života mlynářů na přelomu 19. a 20. století

In 1941, V. Hliský and R. Jasenský surveyed and photographed so-called fojtství – a wooden storey house with a courtyard balcony from 1812, house No. 125 in the village of Lidečko (Vsetín district). In 1968, this building was dismantled, moved and rebuilt in the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm. It houses an exhibition dedicated to the life of millers at the turn of the 19th and 20th centuries.

Foto V. Hliský a R. Jasenský, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 035336 |
Photo by V. Hliský and R. Jasenský, IE CAS, Main catalogue, i. No. 035336

Součástí plánovaného pražského muzea v přírodě se měl stát i dřevěný kostelík přenesený na Smíchov ze vsi Medvedovce na Podkarpatské Rusi. Kostel měl i jinou úlohu – propagovat v hlavním městě Československa kulturu nejvýchodnější části státu. Zdokumentováno bylo rozebírání stavby v Medvedovcích i opětovná stavba kostelíku v Praze.

A wooden church moved to Smíchov from the village of Medvedovce in Subcarpathian Ruthenia was to become part of the planned Prague open-air museum. The church also had another role – to promote the culture of the easternmost part of the country in the capital of Czechoslovakia. The dismantling the building in Medvedovce as well as its reconstruction in Prague were documented.

Foto Václav Fabian, 20. léta 20. století, ANM, i. č. OAE_n5412 | Photo by Václav Fabian, 1920s, ANM, i. No. OAE_n54412

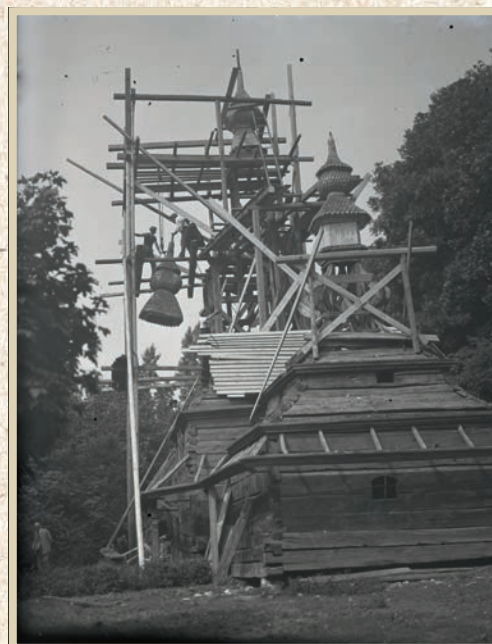
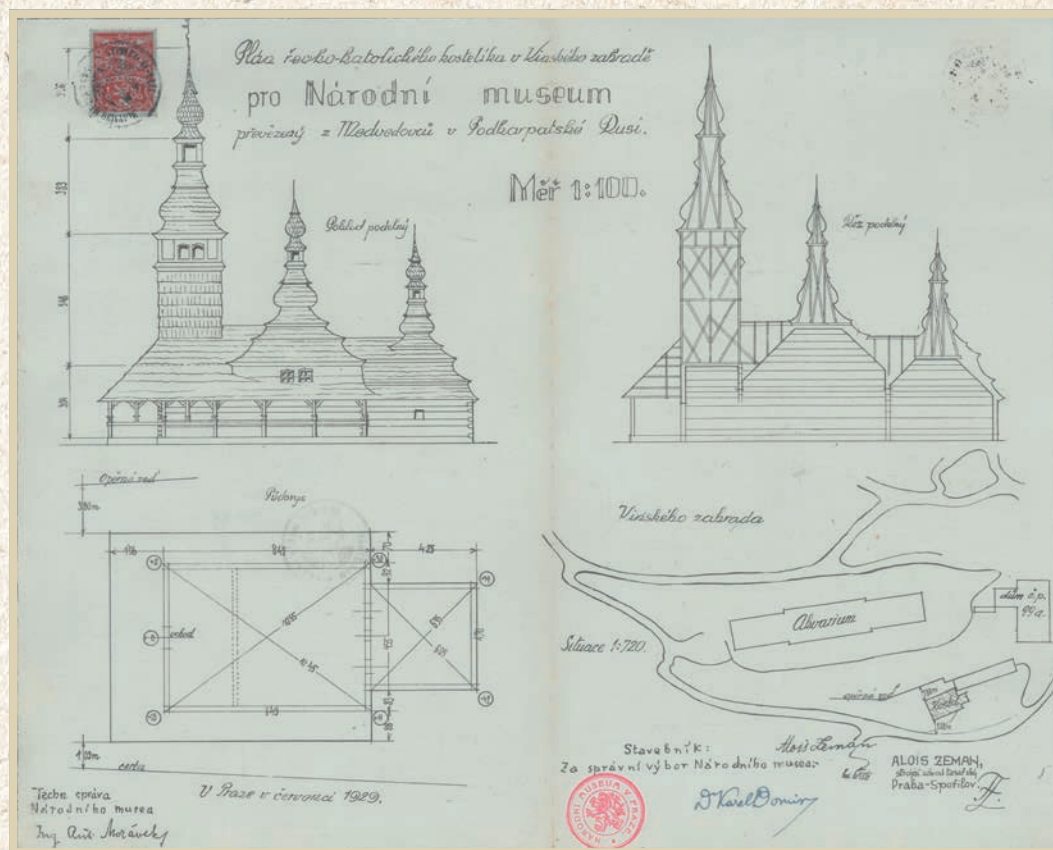

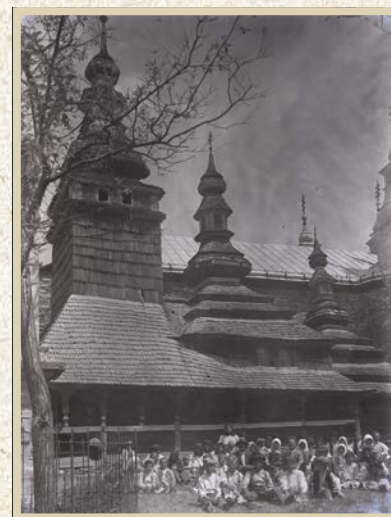
Foto Václav Fabian, 20. léta 20. století, ANM, i. č. OAE_n6152 | Photo by Václav Fabian, 1920s, ANM, i. No. OAE_n6152

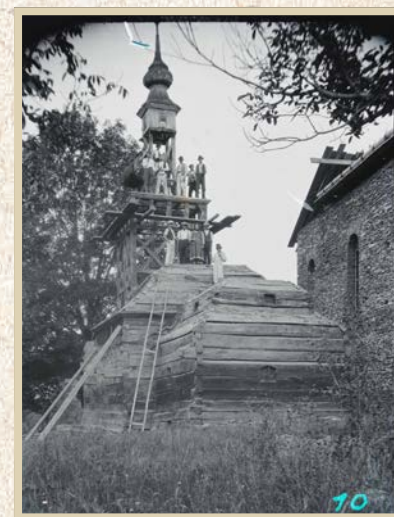
Plán z roku 1929 pro stavební tesařskou firmu Zeman ze Spořilova na stavbu přeneseného kostela sv. Archanděla Michaela z Medvedovců, Podkarpatská Rus. Kostelík byl postaven v Kinského sadech na Smíchově v roce 1929. Vyhořel v roce 2020.

A plan from 1929 for the construction-carpentry company Zeman from Spořilov for the construction of the Church of Saint Michael the Archangel which was moved from its original location in the village of Medvedovce, Subcarpathian Ruthenia. The church was built in Kinský Garden in Smíchov in 1929. It burned down in 2020.

Plán kostela sv. Archanděla Michaela, 1929, ANM, f. RNM_1929_VII-NAR-M_1518 | A plan of the Church of Saint Michael the Archangel, 1929, ANM, f. RNM_1929_VII-NAR-M_1518

i. č. OAE_n5743 | i. No. OAE_n5743

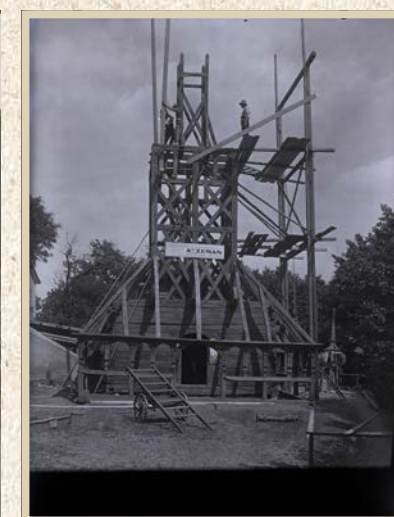
i. č. OAE_n5413 | i. No. OAE_n5413

i. č. OAE_n5415 | i. No. OAE_n5415

i. č. OAE_n5419 | i. No. OAE_n5419

i. č. OAE_n6140 | i. No. OAE_n6140

Fotografie z rozebírání, převozu a stavby přeneseného kostela sv. Archanděla Michaela z Medvedovců do Prahy, 1929.

Photos from the dismantling, transportation and construction of the Church of St. Michael the Archangel which was moved from Medvedovce to Prague, 1929.

Všechny fotografie Václav Fabian 20. léta 20. století, ANM, f. OAE | All photos by Václav Fabian, 1920s, ANM, f. OAE

i. č. OAE_n6156 | i. No. OAE_n6156

i. č. OAE_n6138 | i. No. OAE_n6138

i. č. OAE_n6132 | i. No. OAE_n6132

Bílá místa

White Spots

Statek č.p. 7 v zaniklé obci Žichlice
(okr. Teplice), která musela ustoupit v roce
1988 postupující těžbě uhlí.

Farmstead, house No. 7 in the defunct village
of Žichlice (Teplice district), which had to give
way in 1988 to expanding coal mines.

Foto Josef Vařeka, 1959 | Photo by Josef Vařeka, 1959

Některé části Československa zůstaly před druhou světovou válkou stranou badatelského zájmu. Jednalo se především o tzv. Sudety a jazykové ostrovy osídlené německy mluvícím obyvatelstvem. Jejich výzkumu se věnovali němečtí badatelé, kteří zase nestudovali oblasti českojazyčné. Výsledky této dokumentace jsou dnes bohužel obtížně dostupné nebo neznámé. Oblast tzv. Sudet zůstala často mimo zájem badatelů i po druhé světové válce, především kvůli velmi omezené dostupnosti pohraničí. Na místech vznikajících vodních děl, povrchových dolů či nových vojenských újezdů byla původní zástavba alespoň rámcově dokumentována, diskontinuita vývoje osídlení a likvidace řady cenných nemovitostí však většinou zabránily dalším výzkumům.

Some parts of Czechoslovakia were not on the researchers' minds before the World War II. These were primarily the so-called Sudetenland and language islands, which were German-speaking areas within a Czech-speaking area. Research on them was carried out by German researchers who, in turn, did not study Czech-speaking areas. Nowadays, the results of this documentation are unfortunately difficult to access or have gone missing. However, researchers were unfortunately not interested in the area of the so-called Sudetenland even after the World War II mainly due to the very limited accessibility of the borderland regions. At the sites of emerging water reservoirs, surface mines or new military areas, the original buildings were at least roughly documented, however, the discontinuity of the development of the settlement and the liquidation of a number of valuable properties mostly prevented further research.

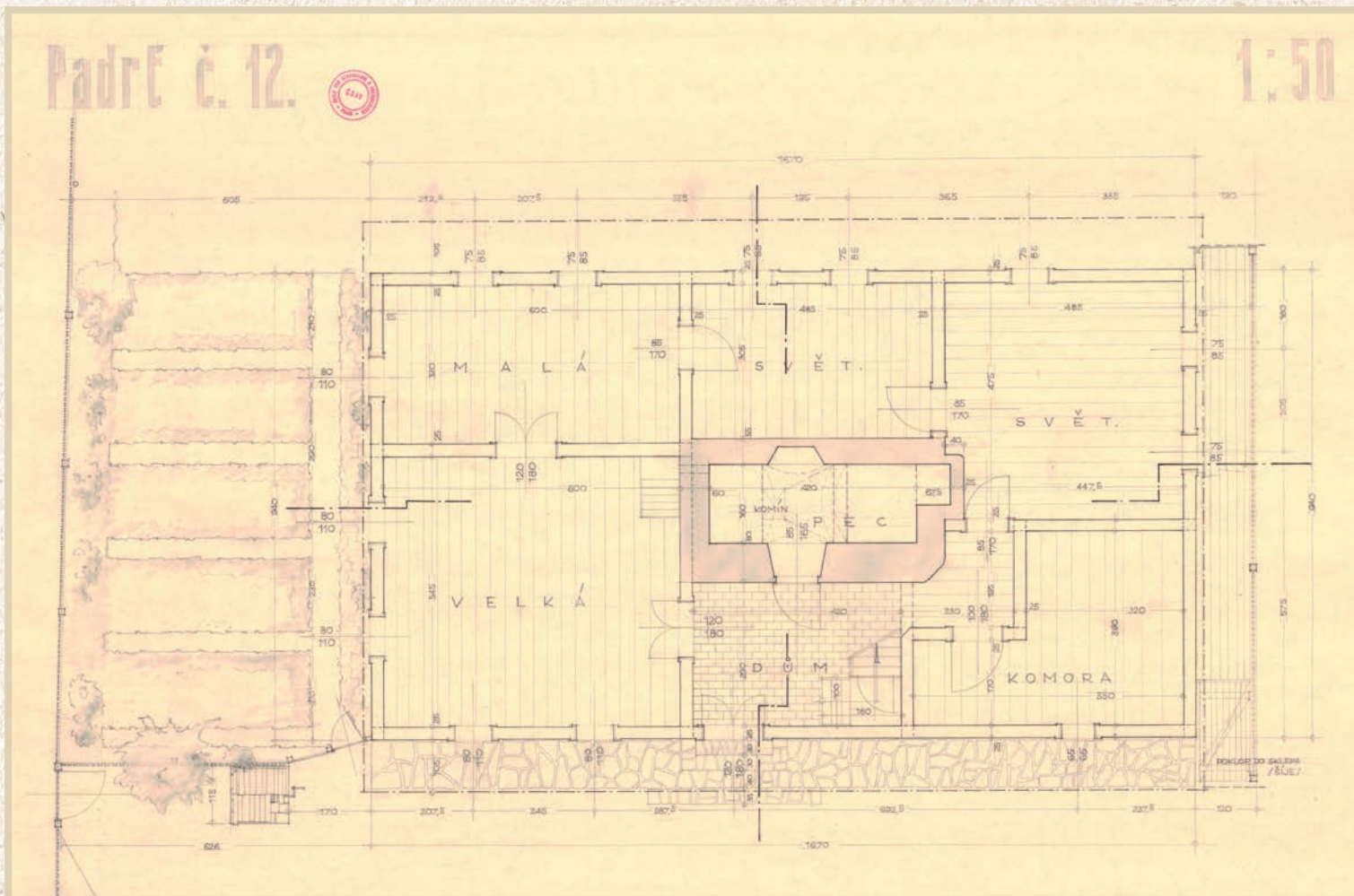

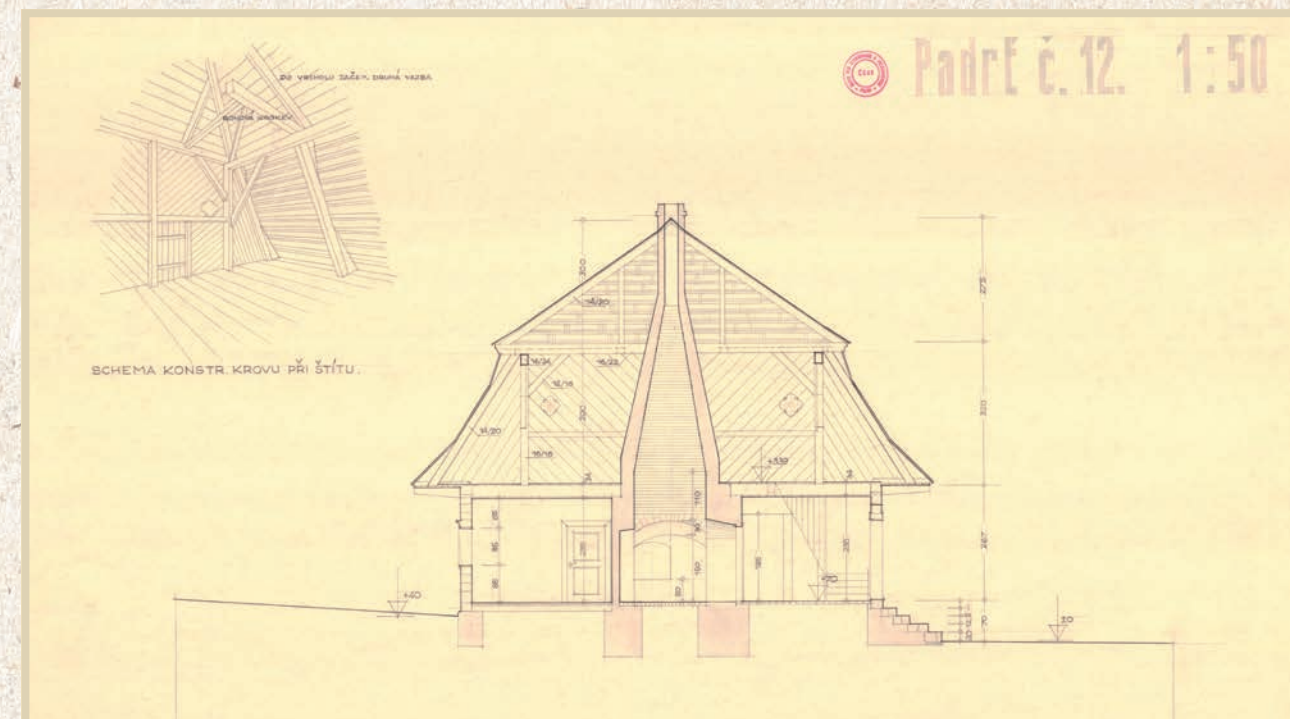
Budova školy, Padrť, č.p. 12 (okr. Rokycany) byla zbořena po záboru vojenského cvičiště německou armádou. Po budově zbyla fotografie a plánová dokumentace Bedřicha Schráníla z roku 1941.

School building, Padrť, house No. 12 (Rokycany district), was demolished after the occupation of the military training area by the German army. What was left of the building is a photograph and plan documentation of Bedřich Schráníl from 1941. IE CAS

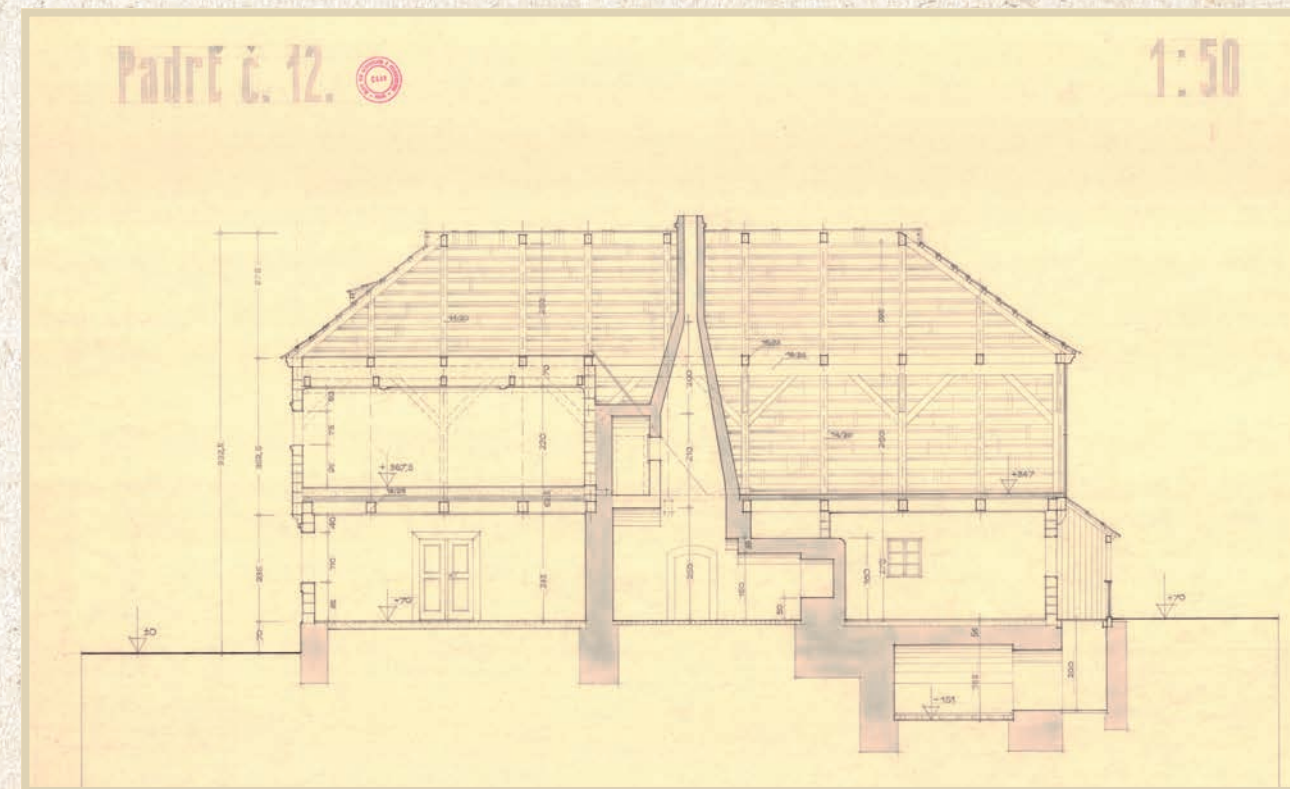
Foto Bedřich Schráníl, 1941, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 6119 | Photo by Bedřich Schráníl, 1941, IE CAS, Main catalogue, i. No. 6119

Plán Bedřich Schráníl, 1941, EÚ AV ČR, ZA ČAVU, i. č. 0571 | Drawing by Bedřich Schráníl, 1941, IE CAS, SA CASA, i. No. 0571

Plán Bedřich Schráníl, 1941, EÚ AV ČR, f. ZA ČAVU, i. č. 0574 | Drawing by Bedřich Schráníl, 1941, IE CAS, f. SA of CASA, i. No. 0574

Plán Bedřich Schráníl, 1941, EÚ AV ČR, f. ZA ČAVU, i. č. 0575 | Drawing by Bedřich Schráníl, 1941, IE CAS, f. SA of CASA, i. No. 0575

SA_2_060_021 *Usedlost č.p. 11 v Soběrazi u Jičína*

11. srpna 1941. Prohlédnuta usedlost č.p. 11 v Soběrazi u Jičína, patřící rodu J. Bartomíkov; Nápis pod kůlkou s letopočtem 1796 mává 'doložkou' staroby. Vzhledem k složitosti lomence usedlosti s výměnkem se připadá lo si nutně k jejíh zaměření;

12. srpna 1941. Lomence usedlosti je 4 poschodová! z nichž 3 patra jsou zaměřena. Práci je dost obtížnou vzhledem k poměrně malému měřítku 1/20 - mnoho detailů a destiče počasí značně prací.

Deníkový záznam z roku 1941 popisující průběh zaměřování v Soběrazi č.p. 11., EÚ AV ČR, Zaměřovací akce ČAVU, i. č. SA_2_060_021 | Diary entry from 1941 describing the progress of surveying in Soběraz, house No. 11. IE CAS, Surveying activities of CASA, i. No. SA_2_060_021

Autor neznámý, počátek 20. století, ANM, i. č. OAE_1332 | Author unknown, beginning of 20th Century, ANM, i. No. OAE_1332

Roubené objekty vesnického stavitelství byly od 30. let 20. století značně ohroženy zánikem, a to jak v důsledku potřeby nové výstavby ze strany stavebníků, tak také budováním různých staveb obecně prospěšných. Mnoho zajímavých drobných roubených chalup se starou datací z 18. století například zaniklo při výstavbě nové silnice vedoucí Valdicemi (u Jičína).

From the 1930s, wooden structures of rural construction were greatly threatened with extinction, both as a result of the need for new construction on the part of builders, and also due to the construction of various community interest buildings. Many interesting small wooden village houses from the 18th century, for example, disappeared during the construction of a new road leading through Valdice (near Jičín).

Bývalý vojenský výcvikový prostor Ralsko nakonec pohltil i obec Vrchbělá pod Bezdězem (okr. Mladá Boleslav). Fotografie chalupy č.p. 310 vznikla před rokem 1921.

The former Ralsko military training area eventually absorbed the village of Vrchbělá pod Bezdězem (Mladá Boleslav district). Photo of village house No. 310 was taken before 1921.

Tlumačov č.p. 24, foto Luboš Koreček, 1943, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 1966 | Tlumačov house No. 24, Photo by Luboš Koreček, 1943, IE CAS, Hlavní katalog, i. No. 1966

Heřmaněč č.p. 7, foto Manuel Palomino, 1943, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 757 | Heřmaněč house No. 7, Photo by Manuel Palomino, 1943, IE CAS, Hlavní katalog, i. No. 757

Výzkumné cesty byly obvykle vedeny do oblastí, v nichž měli badatelé nějaké zázemí – vazbu na rodinu, na blízké přátele, protože ubytování a stravování v období protektorátu bylo velmi složité. Navíc jim občas byly kladeny překážky od místních úředníků, někdy se setkávali i s velkou nedůvěrou a strachem místního obyvatelstva. Na domech se v té době povinně objevovalo vítězné „V“, oslavující i v českých obcích vítězství německých zbraní.

Research trips were usually made to areas where the researchers had some background – ties to family, to close friends, because getting accommodation and meals during the Protectorate period was very difficult. In addition, they were sometimes hindered by local officials, and sometimes were met with great mistrust and fear of the local people. At that time, the victory “V” compulsorily appeared on the houses, celebrating the victory of German troops in Czech villages as well.

Tlumačov č.p. 5, foto Luboš Koreček, 1943, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 5195 | Tlumačov house No. 5, Photo by Luboš Koreček, 1943, IE CAS, Main catalogue, i. No. 5195

EÚ AV ČR, Zaměřovací akce ČAVU, i. č. 2162 | IE CAS, Surveying activities of CASA, i. No. 2162

Usedlost č.p. 11 v Soběrazi, okr. Jičín. Nápis pod kůlkou (přepis nápisu):
Homestead, house No. 11 in Soběrazi, Jičín district. Inscription under the cell. (Transcription of the inscription):

Wj jmenu božim a Nerozdil	Waclawa Bayra kdo zde Po mne bidlet
ne Trojice božske Wizdwize	bude ten at na mne s Modlitbou
no Staweni toto z Nnakladu Sauseda	spomene Dne 16 Junius 1796 Waclaw Keizlar
	Mistr

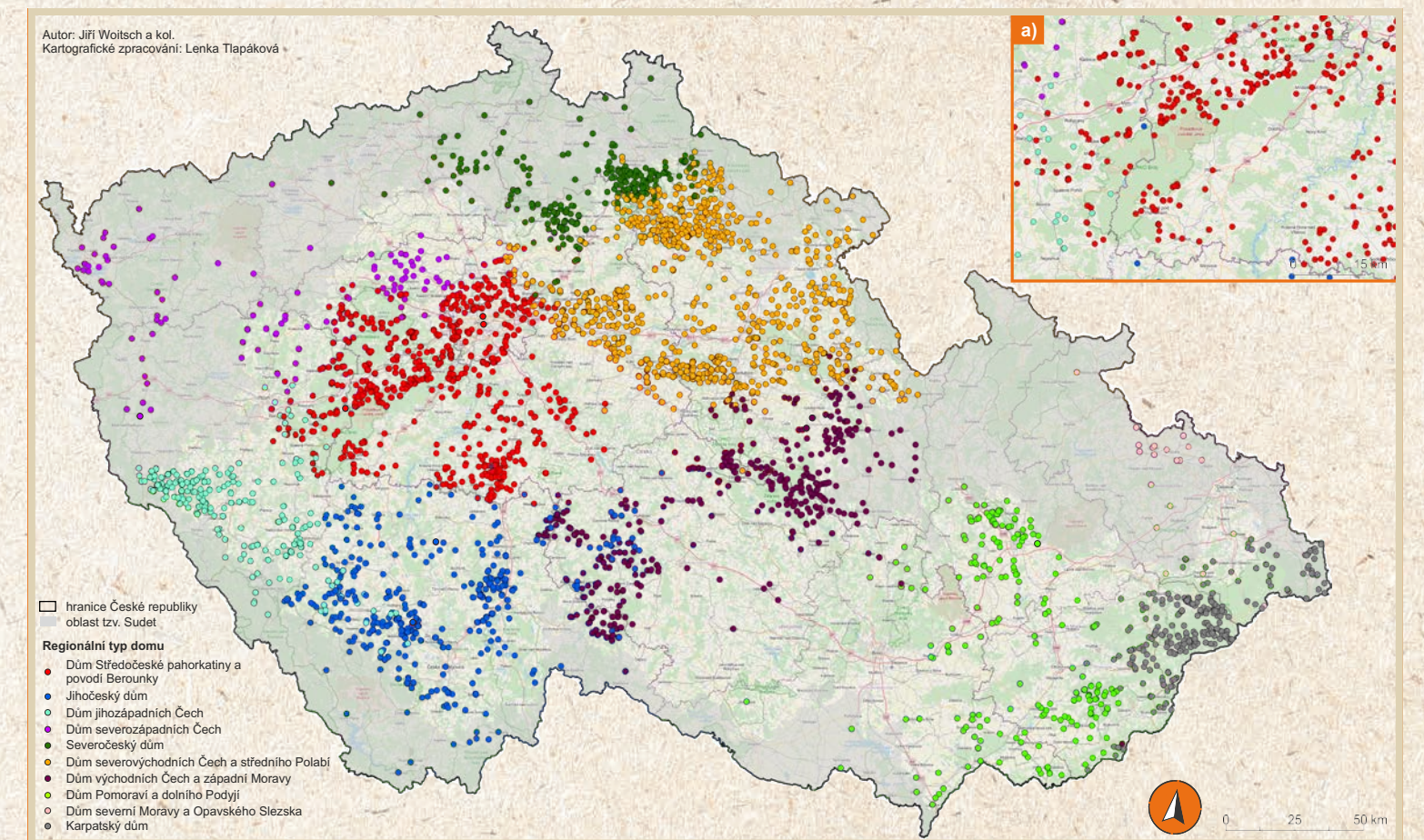
Domové typy na území ČR

House Types in the Czech Republic

Lidová architektura je fenoménem s výraznými regionálními odlišnostmi. Na území ČR se zformovalo v minulosti deset základních tzv. domových typů, z nichž některé odpovídají i významným evropským typům a hranicím lidového stavitelství. Jejich prostorové rozmístění vidíme na mapě.

Vernacular architecture is a phenomenon with significant regional differences. In the past, ten basic so-called house types were formed on the territory of the Czech Republic, some of which also correspond to significant European types and boundaries of vernacular architecture. We can see their distribution on the map.

Autor Jiří Woitsch, Lenka Tlapáková a kol., 2022 | Author Jiří Woitsch, Lenka Tlapáková et al., 2022

Mapa zastoupení jednotlivých domových typů (podle typologie Josefa Vařky) na území dnešní České republiky.

Map of the representation of house types (using Josef Vařka's typology) in the territory of today's Czech Republic.

Foto Eduard Teschler, Hynek Uhlíř, 1941, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 101381 |
Photo by Eduard Teschler, Hynek Uhlíř, 1941, IE CAS, Main catalogue, i. No. 101381

Dům středočeské pahorkatiny a povodí Berounky, Smilkov, č.p. 17
(okr. Benešov)

House in the Central Bohemian Highlands and the Berounka basin,
Smilkov, house No. 17 (Benešov district)

Foto Věra a Miroslav Chalupníčkovi, 1940, EÚ AV ČR, Soukromý archiv B. Chalupníčka |
Photo by Věra and Miroslav Chalupníček, 1940, IE CAS, Private archive of B. Chalupníček

Jihočeský dům, Mažice, č.p. 10 (okr. Tábor)

House in South Bohemia, Mažice, house No. 10 (Tábor district)

Foto Václav Petráš, před 1934, ANM, i. č. OAE_dep2227 |
Photo by Václav Petráš, before 1934, ANM, i. No. OAE_dep2227

Severočeský dům, Krásná ves, č.p. 9 a 11 (okr. Mladá Boleslav)

House in North Bohemia, Krásná ves, house No. 9 and 11
(Mladá Boleslav district)

Foto František Hák, 1927, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 19166 |
Photo by František Hák, 1927, IE CAS, Main catalogue, i. No. 19166

Dům severovýchodních Čech, Borovnice (okr. Trutnov)

House in Northeast Bohemia, Borovnice (Trutnov district)

Foto Václav Mencl, ANM, i. č. Mencl_3122_819 |
Photo by Václav Mencl, ANM, i. No. Mencl_3122_819

Dům jihozápadních Čech, Srní (okr. Klatovy)

House in Southwest Bohemia, Srní (Klatovy district)

Foto Václav Mencl, ANM, i. č. Mencl_3122_315 |
Photo by Václav Mencl, ANM, i. No. Mencl_3122_315

Dům severozápadních Čech, Jehličná, č.p. 6 (okr. Sokolov)

House in Northwestern Bohemia, Jehličná, house No. 6 (Sokolov district)

Foto Bohumil Vavroušek, 1918, ANM, i. č. OAE_21380 |
Photo by Bohumil Vavroušek, 1918, ANM, i. No. OAE_21380

Dům východních Čech a západní Moravy, Korouhev (okr. Svitavy)

House in Eastern Bohemia and Western Moravia, Korouhev
(Svitavy district)

Foto Rudolf Jasenský, 1944, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 99680 |
Photo by Rudolf Jasenský, 1944, IE CAS, Main catalogue, i. No. 99680

Dům Pomoraví a Dolního Podyjí, Habrovany, č.p. 3 (okr. Vyškov)

House in the watersheds of Morava and lower watersheds of Dyje,
Habrovany, house No. 3 (Vyškov district)

Autor neznámý, před 1934, ANM, i. č. OAE_dep2170 |
Author unknown, before 1934, ANM, i. No. OAE_dep2170

Dům severní Moravy a Opavského Slezska, Hodslavice, č.p. 108 (okr. Nový Jičín)

House in Northern Moravia and Silesian area around Opava,
Hodslavice, house No. 108 (Nový Jičín district)

Foto Richard Pavlík, 1928, EÚ AV ČR, Hlavní katalog, i. č. 102734 |
Photo by Richard Pavlík, 1928, IE CAS, Main catalogue, i. No. 102734

Karpatský dům, Nový Hrozenkov (okr. Vsetín)

House in Carpathian mountains, Nový Hrozenkov (Vsetín district)

Foto Bohumil Vavroušek, ANM, i. č. OAE_19244 |
Photo by Bohumil Vavroušek, ANM, i. No. OAE_19244

Žudro, Uherský Ostroh (okr. Uherské Hradiště)

Painted portal, Uherský Ostroh (Uherské Hradiště district)

Foto J. Klvaňa, ANM, i. č. OAE_7445 |
Photo by J. Klvaňa, ANM, i. No. OAE_7445

Žudro, Tvrdonice (okr. Břeclav)

Painted portal, Tvrdonice (Břeclav district)

Autor neznámý, 1920, ANM, i. č. OAE_2230 |
Author unknown, 1920, ANM, i. No. OAE_2230

Žudro, Morava

Painted portal, Moravia

Foto L. Rutte, 1917, ANM, i. č. OAE_6300 |
Photo by L. Rutte, 1917, ANM, i. No. OAE_6300

Žudro, Mařatice (okr. Uherské Hradiště)

Painted portal, Mařatice (Uherské Hradiště district)

Foto E. Málek 1905, ANM, i. č. OAE_16778 |
Photo by E. Málek 1905, ANM, i. No. OAE_16778

Žudro, Týnec u Břeclavi (okr. Břeclav)

Painted portal, Týnec u Břeclavi (Břeclav district)

Foto J. Klvaňa, ANM, i. č. OAE_10556 |
Photo by J. Klvaňa, ANM, i. No. OAE_10556

Žudro, Týnec u Břeclavi (okr. Břeclav)

Painted portal, Týnec u Břeclavi (Břeclav district)

Foto E. Málek, 1905, ANM, i. č. 16777 |
Photo by E. Málek, 1905, ANM, i. No. 16777

Žudro, Týnec u Břeclavi (okr. Břeclav)

Painted portal, Týnec u Břeclavi (Břeclav district)

Foto E. Málek, 1924, ANM, i. č. OAE_17852 |
Photo by E. Málek 1924, ANM, i. No. OAE_17852

Žudro, Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)

Painted portal, Uherský Brod (Uherské Hradiště district)

Autor neznámý, vzor malby na žudru z Lanžhota (okr. Břeclav) v měřítku 1 : 1, ANM, i. č. OAE_22577 |
Author unknown, pattern of a painting on a žudro from Lanžhot (Břeclav district), 1 : 1 scale drawing,
ANM, i. No. OAE_22577

Foto, B. Vavroušek, Lidová malířka Hasilka z Kostic (okr. Břeclav)
ANM, i. č. OAE_23239 |
Photo by B. Vavroušek, Folk painter Hasilka from Kostice
(Břeclav district), ANM, i. No. OAE_23239

Žudra malovaly – líčily – maléřečky. Každá z nich měla svůj styl, malovaly bez předlohy a vzory se většinou neopakovaly.

Žudro – building element in form of an arch at a building entrance which is typical of the Slovácko region. Žudro ornaments were painted by women painters called maléřečka. Each of them had their own style, they painted without a template and the patterns were mostly unique.

Autor neznámý, vzor malby na žudru z Lanžhota (okr. Břeclav) v měřítku 1 : 1, ANM, i. č. OAE_22577 |
Author unknown, pattern of a painting on a žudro from Lanžhot (Břeclav district), 1 : 1 scale drawing,
ANM, i. No. OAE_22578

Foto V. Fabian, ANM, i. č. OAE_n6063 |
Photo by V. Fabian, ANM, i. No. OAE_n6063

Malování žudra, negativ

Painting the portal, negative

Foto Bohumil Vavroušek, 1919, ANM, i. č. OAE_n9686 |
Photo by Bohumil Vavroušek, 1919, ANM, i. No. OAE_n9686

Žudro, Uherský Ostroh (okr. Uherské Hradiště), negativ

Painted portal, Uherský Ostroh (Uherské Hradiště district), negative

Foto E. Málek, 1913, ANM, i. č. OAE_17850 |
Photo by E. Málek, 1913, ANM, i. No. OAE_17850

Žudro, Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště)

Painted portal, Uherský Brod (Uherské Hradiště district)

Foto J. Švec, ANM, i. č. OAE_19137 |
Photo by J. Švec, ANM, i. No. OAE_19137

Žudro, Staré Město (okr. Uherské Hradiště)

Painted portal, Staré Město (Uherské Hradiště district)

Autor Vendelin Schwarz, student Akademie výtvarného umění v Praze, 1900, NM, i. č. H-4842 | Author Vendelin Schwarz, student of Academy of Fine Arts in Prague, 1900, NM, i. No. H-4842

Dům starosty v Horní Radouň (okr. Jindřichův Hradec) s dřevěnou zvoničkou, nabílený vápnem.

The mayor's house in Horní Radoun (Jindřichův Hradec district) with a wooden bell tower and lime-based whitewash.

Německá Radouňka
Zvonice dům starosty
(u JINDŘICHOVA HRADCE)
Dar. a maloval V. Schwarz žák mal. akademie zde.

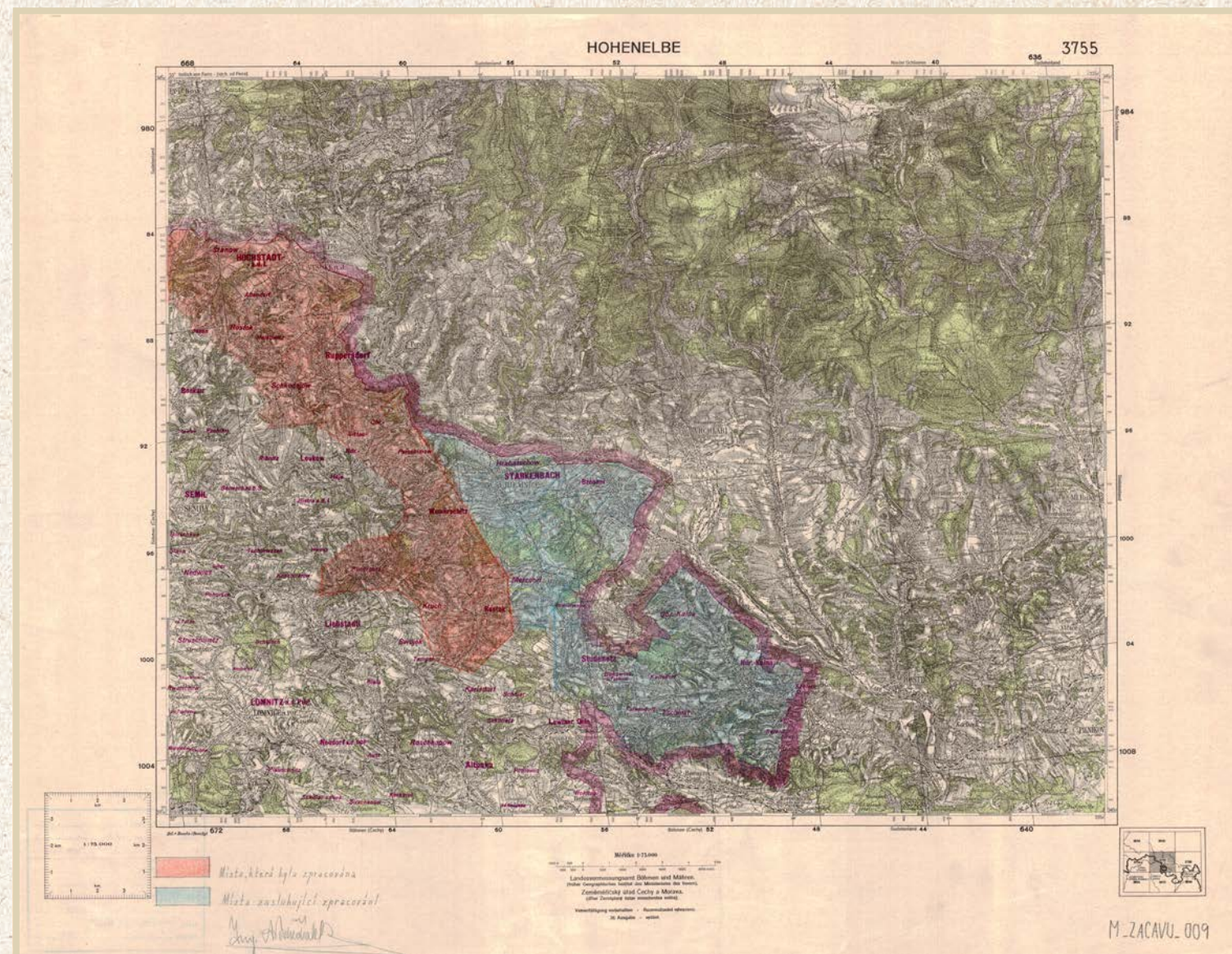

SOBOTKA. - 18. VI. 1926. ÚČASTNÍCI EXKURZE VYSOKÉ ŠKOLY ARCHITEKTURY A POZEMNÍHO STAVITELSTVÍ PŘI ČESKÉM VYSOKÉM UČENÍ TECHNICKÉM V PRAZE DO POJIZEŘÍ.
Ing. Arch. D. S. ONDŘEJ profesor - Ústav stavitelství pozemního st. a st. b.
Ing. Arch. KAREL VAVRA profesor - Ústav ornamentiky a stavitelství architektury
Ing. Arch. J. NEPOMUCKÝ asistent - Ústav architektury a zařízení budov.
POSLUCHAČI:
KOUČNÝ - ERBEN - SKRBEK - JECH - JÍRA - MENCL
MICHALOV - NEVEČERÁL - HRUŠKA - SOKOL - MORAVEC V.

Katedra Architektury a pozemního stavitelství ČVUT pořádala v roce 1926 exkurzi studentů do Pojizeří. Výstupem z cesty je album 164 fotografií lidových staveb. Posluchači se svými profesory na studenstské exkurzi do Pojizeří, Sobotka, dne 18. 6. 1926. Václav Mencl první zprava.

In 1926, the Department of Architecture and Civil Engineering of CTU organized a student excursion to the Pojizeří region. The output of the journey is an album of 164 photographs of folk buildings. Students with their professors on a student excursion to Pojizeří, Sobotka, on 18 June 1926. The first from the right is Václav Mencl.

Autor neznámý, ANM, f. D. a V. Menclovi, i. č. 3049_63 | Autor unknown, ANM, f. D. and V. Mencl, i. No. 3049_63

Protektorátní mapa oblasti Hohenelbe - Vrchlábí, zpracoval J. Vodsedalek, 1942, 645 x 485 mm. EÚ AV ČR, Zaměřovací akce ČAVU, Mapy ZACAVU, i. č. M_ZACAVU_009 | Protectorate map of the Hohenelbe - Vrchlábí region, prepared by J. Vodsedalek, 1942, 645 x 485 mm. IE CAS, Surveying activities CASA, Maps ZACAVU, i. No. M_ZACAVU_009

Průběh výzkumných cest si badatelé zaznamenávali do podrobných map, obvykle do tzv. státních map v měřítku 1 : 75 000. Různobarevně označovali místa navštívená, s pouze vytipovanými objekty vhodnými k dalšímu dokumentování, a místa, ve kterých prováděli zaměření a fotografování.

The researchers recorded the progress of the research trips in variously detailed maps, usually in so-called state maps drawn to a scale of 1 : 75 000. They marked in different colours the places they visited, with only selected building suitable for further documentation, and the places they surveyed and took photographs of.

Reflexe lidové architektury v současnosti

Vernacular Architecture and the 21st Century

Foto Jiří Woitsch | Photo by Jiří Woitsch

Přes dramatické události 20. století stojí i dnes na našem venkově celá řada památek lidové architektury. Jejich poznání se vedle etnologů a uměnovědců věnují především pracovníci památkové péče; ti všichni mohou s úspěchem využít dokumentační sbírky vzniklé v minulosti. Pro nejširší veřejnost je tradiční stavitelství někdy předmětem úcty jako významné kulturní dědictví, jindy poněkud pokřiveným zdrojem „chalupářské estetiky“. Vesnická sídla se, jako v minulých staletích, neustále plní novými stavbami různé kvality. K těm nejrozšířenějším a možná opravdu „lidovým“ můžeme počítat třeba známé „šumperáky“. Příkladem nepochopení díla našich předků jsou pak nejrůznější sruby a roubenky napodobující tradiční stavby. Vedle nich ale vznikají i zajímavé stavby a rekonstrukce, které stejně jako v minulosti respektují přírodní, kulturní a společenské kontexty místa svého vzniku.

Despite the dramatic events of the 20th century, a number of vernacular architecture monuments can still be found today in our countryside. Nowadays, those who mainly study them are ethnologists, art historians and heritage conservation workers; all of them can successfully use the documentation collections created in the past. For the general public, traditional architecture is sometimes perceived as an important cultural heritage, at other times somewhat distorted source of “cottagecore aesthetics”. The village settlements themselves, just like in past centuries, are constantly being filled with new buildings of varying quality. Among the most widespread and perhaps truly “folk” ones are, for example, the well-known single-family detached houses called Šumperáky. An example of the misunderstanding of the work of our ancestors are various log cabins and log-houses imitating traditional buildings. Alongside them, however, interesting modern buildings and reconstructions are emerging, which, just like in the past, respect the natural, cultural and social contexts of the place of their origin.

Foto Vít Švajcar, Dobré světlo.com, zdroj Vít Švajcar Dobré světlo.com, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons | Photo by Vít Švajcar, Dobré světlo.com, source Vít Švajcar Dobré světlo.com, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons

Podle místa, kde poprvé na konci 60. let vyrostly, dostaly charakteristické rodinné domy navržené Josefem Vaňkem přezdívku „šumperák“. V socialistickém Československu se staly velmi populárním typem obydlí a bylo jich postaveno kolem 20 tisíc. Původní návrh jednopatrového obydlí bruselského stylu s garáží byl postupem času svými uživateli různě modifikován.

The characteristic family houses designed by Josef Vaňek were nicknamed “Šumperák” after the place where they were first built in the late 1960s. In socialist Czechoslovakia, they became a very popular type of house and around twenty thousand of them were built. The original design of a one floor Brussels-style house with a garage was modified in various ways by its users over time.

S jistým zpožděním za tradiční obytnou lidovou architekturou se pozornosti dočkávají také různé typy novějších improvizovaných staveb obecně označované pojmem „neformální architektura“. Patří sem například svépomocí stavěné chudinské slumy a kolonie, chatové osady nebo třeba i drobné užitkové objekty, jako jsou myslivecké posedy a kůlny, pastevecké úkryty před počasím či dočasná architektura dětských táborů. Trampský sroubek White River vystavěný roku 1989, Brdy – Hřebeň.

With a certain delay compared to the traditional residential vernacular architecture, various types of newer improvised buildings, generally referred to as “informal architecture”, are also receiving attention. This includes, for example, self-built slums and colonies primarily inhabited by impoverished people, cottage settlements or even small utility buildings, such as tree stands and sheds, shepherds’ weather shelters or temporary architecture of children’s camps. White River tramping log house built in 1989, Brdy–Hřebeň.

Foto Jan Pohunek | Photo by Jan Pohunek

Foto Václav Fabian, 1924, ANM, i. č. OAE_11010 | Photo by Václav Fabian, 1924, ANM, i. No. OAE_11010

Rozestavěná dřevěná chalupa pro Petra Orszaga v Novém Hrozenkově (okr. Vsetín), pohled od severovýchodu, v červenci 1924.

A wooden cottage under construction for Petr Orszag in Nový Hrozenkov (Vsetín district), view from the North-East, in July 1924.

Původní stav tradičních venkovských obydlí je dnes často překryt vrstvami moderních úprav. Některé z nich nerespektují původní tvarosloví a technologie lidového stavitelství, případně se je snaží nevhodně napodobovat. Na fotografii stavba se zachovalou roubenou křížovou světnicí s pavláčkou na pískovcové podezdívce, původní přízemní část (vpravo) je nahrazena soudobou zděnou konstrukcí s falešným roubením z prken a okny moderních tvarů, na střeše je položen asfaltový šindel.

Today, the original state of traditional rural dwellings is often covered by layers of modern modifications. Some of them do not respect the original methods and technologies of folk construction, or try to inappropriately imitate them. In the photo, the building has a preserved wooden log room with a courtyard balcony on a sandstone underpinning, the original ground-floor part (on the right) is replaced by a contemporary brick structure with false wooden logs made of planks and windows of modern shapes, asphalt shingles are laid on the roof.

Foto Jiří Woitsch, 2013 | Photo by Jiří Woitsch, 2013

S podporou:
Mit Unterstützung von:

Partner Národního muzea:
Partner des Nationalmuseums:

Generální mediální partner Národního muzea:
Generalmedienpartner des Nationalmuseums:

Hlavní mediální partner Národního muzea:
Hauptmedienpartner des Nationalmuseums:

